

[अ]

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम्

तत्त्वितुर्वरेण्यं (६, २, १०, १ = ज०)	५१७
तदिदास (६, २, १८, १ = ज१२, २, १२)	५५३
तन्नामदाय (४, १, २, ८ = ज०)	११
तन्नाविप्रा (४, १, ११, १ = ज० इन्द्रायन्धो)	३०
तन्नामोचिष्ठ (४, १, २२, १ = ज० अग्नेलघो)	८६
तमग्रिमस्त्री (६, १, १०, २ = ज०)	४२६
तमिद्विन्नु (४, २, १०, २ = ज० ६, १५—१८, २, ११)	३७१
तमिन्द्राजयामसि (४, १, १०, १ = ज०)	२००
तमोडिष्यो (४, २, ६, १ = ज०)	१२८
तमुत्तानुनं (६, २, १०, २ = ज० ७, १, १८—१६, १, ७—१८, २, १४)	४७६
तत्त्वपवस्व (६, २, १, १ = ज०)	५१३
तरत्त्वभन्दी (४, १, ५, १ = ज०)	१७
तवक्रत्वा (४, १, ४, ६ = ज०)	१५
तवत्यन्द्रो (५, १, ११, १ = ज० अर्ध्याषट्त्रिभिः)	२०३
तवद्रप्साज्ज (५, २, १७, २ = ज० ५, २, १७—११, १, १८)	३४७
तानःशक्त (४, २, ४, १—६, २, १३, १ = ज०)	१२७, ५२८
तानोवाजवतीर् (४, २, ६, १ = ज०)	१३०
तेतस्यसन्नु (६, २, १७, २ = ज० ८, १, १२)	५००
तेजन्ततस्वम् (६, १, १६, २ = ज०)	५५१
तेजःसहस्रिणं (५, १, २, ६ = ज०)	१८३
तेजोदृष्टिं (४, २, ११, २ = ज० ४, १, १६)	१५४
तेपूतासोविपश्चितः (४, १, २०, १ = ज० सोमाःपवन्)	७८
तेविश्व (४, १, २, २ = ज०)	७
तेस्वामदेव (४, १, ८, २ = ज०)	२६
तोशासारथयावाना (४, १, १०, २ = ज०)	२८
तिग्महन्निविराजति (६, १, ११, २ = ज०)	४३०
दिकद्रुकेषुमक्षिणी (६, २, १०, १ = ज०)	५५८

~~29~~ n464

[अ]

मन्त्रप्रतीकम्

	पृष्ठम्
विरहोत्पन्न (६, २, १८, १ = ज ८, १, ११)	४८८
त्वयविष्ट (५, १, १८, ३ = ज ५, १, ११)	२५०
त्ववक्त्रउत्त (५, २, ८, ३ = ज ०)	३००
त्वबलस्य (५, १, २०, २ = ज ५, १, १३—१२, २, २०)	१५६
त्वविप्रक्त्व (४, १, १०, २ = ज परिखानोगिरिष्ठाः)	६३
त्वसुतीमदिन्मो (५, २, १६, १ = ज त्वसीमासिधारयुर्)	३४१
त्वसुष्माणोऽद्रिभिर् (५, २, १६, ३ = ज ")	"
त्वसूर्येनद्या (४, १, ४, ५ = ज ०)	१५
त्वसीमासिधारयुर् (५, २, १६, १ = ज ० ५, २, ११—१२—१३—१४—१५)	३४१
त्वहिनःपिता (४, २, १३, २ = ज ४, १, १८)	१५८
त्वहिराधसस् (५, २, १५, २ = ज ५, १, १०)	३२८
त्वहिश्रवतानाम् (५, १, १८, ३ = ज ५, १, १३)	२५३
त्वहिशूरःशमिता (६, २, २०, २ = ज २१, १ १६)	५१०
त्वज्ञान्दाभर (४, २, १३, १ = ज ४, १, १८)	१५७
त्वमग्नेयज्ञानां (६, ३, १६, १ = ज ०)	५७६
त्वमग्नेसप्रथा (६, २, १०, ३ = ज ०)	४०१
त्वमिन्द्रयश (६, १, १२, १ = ज ७, २, १८—१६, २, ७—१८, २, १४)	४७६
त्वमीशिपेसुतानाम् (६, १, ३, ३ = ज ०)	३८५
त्वांयज्ञैरवीष्टधन् (४, १, ४, ८ = ज ०)	१६
त्वांविश्वेऽमृत (४, १, ३, २ = ज ०)	१२४
त्वांशुष्मिन् (४, २, १३, ३ = ज ४, १, १८)	१५८
त्वक्रतुमपि (६, ३, १०, २ = ज १३, २, १२)	५५६
त्वविश्वसजोषमो (४, १, १०, ३ = ज परिखानोगिरिष्ठाः)	६४
दिवःपीयूषम् (५, १, ११, ३ = ज अर्धय्याऽद्रिभिः)	२०३
दिवोधर्मासि (५, १, १०, ३ = ज ५, १, ८—२१, ३, ८)	२४७
दिवोनाभा (५, १, ४, ४ = ज ०)	१८६
दीर्घं द्यौश्च (४, १, १६, २ = ज ०)	६१

अथ तृतीया ।

१२ १ १ १ १ १ ७
सयोजन*उरुगायस्यजूतिं

१ १ १ १ १ १ १ १
वृथाक्रीडन्तन्मिमतेनगावः ।

१ १ १ १ १ १ १
परीणसङ्गुतेतिग्मशृङ्गो

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
दिवाहरिर्दृश्येनक्तमृजः ॥ १ ॥

“सः” सोमः “उरुगायस्य” बहुभिः स्तुत्यस्य आत्मनः
“जूतिं” गतिं। “योजते” युनक्ति अन्तरिक्षे प्रेरयति । “वृथा
क्रीडन्तम्” अनायासेन विहरन्तं गच्छन्तं सोमं “गावः” अन्ये
गन्तारः “न मिमते” न परिच्छिदन्ति मातुं न शक्नुवन्तीत्यर्थः ।
किञ्च “तिग्मशृङ्गः” [शृङ्गवन्ति हिंसन्ति तमांसीति शृङ्गाणि
तेजांसि] तीक्ष्ण-तेजस्कः “परीणसं” [बहुनामैतत् (निघ० ३,
१, ७) बहुविधं तेजः] “सङ्गुते” करोतु अन्तरिक्षे वर्त्तमानो
यः सोमः “दिवा” अहनि “हरिः” हरितवर्णः “दृश्ये” दृश्यते

* “संयोजन” — इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ७, ४, ११, ३ ।

‡ ‘उरुगायस्य’ — बहुविधस्य गानस्य — इति वि० ।

¶ ‘जूतिं’ — प्रतिशब्दम् — इति वि० ।

§ ‘परीणसं’ — परि समन्ताद् गावो गीयन्ते परीणसः, तम् — इति वि० ।

न प्रकाशत इत्यर्थः, “नक्त” रात्रौ तु “ऋजः” ऋजुगामी*
विस्पष्टः प्रकाशयुक्तो दृश्यते† ॥ [दृष्टेः—दृष्टेः कर्मणि लिटि
रूपम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रस्नानासोरथाइवार्वन्तो नश्रवस्यवः ।

१ २ ३ १ २

सोमासोराये अक्रमुः ॥ ४ ॥

“स्नानासः” अभिषव-वेलाया सुपरवेषण शब्दं कुर्वन्तः
“सोमासः” सोमाः “रथा इव” यथा शब्दं कुर्वन्तो रथाः तथा,
“अर्वन्तो न” यथा शब्दं कुर्वन्तो अश्वाः तथा, “श्रवस्यवः”
शत्रुभ्यः सकाशादन्नमिच्छन्तो “राये” यजमानानां धनाय
“प्राक्रमुः” प्रगच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ २

चिन्वानासोरथाइवदधन्विरेगभस्योः ।

१ २ ३ १ २

भरासःकारिणामिव ॥ ५ ॥

* ‘ऋजुः—ऋ गतौ नक्तञ्चो भवति’—इति वि० ।

† ‘एतदुक्तं भवति—दिवाभिषिक्तः सोमो रात्रिपर्यायेषु पुनर्निषिध्यते, योऽभिषवं करोति तस्यायं दोषः सम्यक्षते’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ३४ ।

¶ यूपस्य गर्भा उपरवा उच्यन्ते । तद्विधायकस्वेतत् कात्यायन-यूचम्—“इक्षि-
णस्थानसोऽधः प्रउगं खनत्युपरवानध्रादि करोत्यवठवदिति (८, ४, १५)” । यथा
यूपस्यावठः क्रियते तथावायुपरवनामकांश्चतुरो गर्भानभिस्त्रीकार सारभ्य परिवेष्टन
पूर्वकं कुर्यादिति च तदर्थः ।

§ ऋ० वे० ६, ७, ३४ ।

“रथाइव” युद्धदेशं प्रति यथा रथाः तथा* “हिन्वानासः”
यागदेशं प्रति गच्छन्तः† सोमाः ऋत्विजां “गभस्त्योः” बाह्वोः
“दधन्विरे” धीयन्ते । तत्र दृष्टान्तः—“भरासः” भराः “कारि-
णामिव”‡ यथा भारवाहानां बाह्वोर्धीयन्ते तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
राजानोनप्रशस्तिभिः सोमासोगोभिरञ्जते ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
यज्ञोनसप्तधातृभिः ॥ ६ ॥

“सोमामः” सोमाः “प्रशस्तिभिः” प्रशस्ताभिः स्तुति-
रूपाभिः वाग्भिः “राजानो न” यथा राजानः§ “सप्तधातृभिः”॥
सप्त-होत्राभिः “यज्ञो न” यथा च यज्ञः तथा “गोभिः” गोवि-
कारैः पयोभिः “अञ्जते” अज्यते संस्क्रियत इति ॥ ६ ॥

* ‘रथाइव—गमन-स्वभावाः’—इति वि० ।

† ‘हिन्वानासः—पूयमानाः’—इति वि० ।

‡ ‘कारिणाम् इव—कारिणः रथ-वाहकाः अथवा भराः सन्नामाः सन्नाम-कारिणः’
—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ७, ३४ ।

§ ‘राजानो न—न नृप उपमाधीयः राजान इव, राजानो यथा प्रशस्तिभिः
बन्धनं सेव्यन्ते तद्वत् सोमासः गोभिरिज्यते, उदकैः क्षीरैर्वा’—इति वि० ।

॥ ‘सप्तधातृभिः—सप्त षण्ढकारिणो सप्त धातारः अथवा सप्त षण्ढांसि सप्त
धातारः’—इति वि० ।

II. C. 49

BIBLIOTHECA INDICA:

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED UNDER THE SUPERINTENDENCE OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES

Nos. 356, 361, 365, 366, 369, and 371.

Sama Veda Saṅhita,

WITH THE COMMENTARY OF

SA'YANA A'CHA'RYA.

EDITED BY

SATYAVRATA SA'MAS'RAMI.

EDITOR OF THE HINDU COMMENTATOR.

VOL. IV.

CALCUTTA.

974

PRINTED BY N. K. SIRCAR, AT THE GANESHA PRESS.

1877.

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
परिस्नानासइन्द्रवोमदायवर्हणागिरा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
मधोअर्षन्तिधारया ॥ ७ * ॥

“स्नानासः” सुवानाः अभिषूयमाणाः “इन्द्रवः” सोमाः
“वर्हणा” महत्या “गिरा” स्तुति-रूपया वाचा युक्ताः सन्तः
“मदाय” मदार्थं “मधोः” मधुर-रसस्य “धारया” “परि अर्षन्ति”
परितो गच्छन्ति ॥

“परिस्नानासः”—“परिसुवानासः”—इति पाठौ, “मधोः”
—“सुताः”—इति च ॥ ७ ॥

अथ अष्टमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
आपानासोविवस्वतो जिन्वन्त उषसो भगम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
सूराअण्व वितन्वते ॥ ८ † ॥

“विवस्वतः” दीप्तिमतः इन्द्रस्य “आपानासः” आपानभूताः
“उषसः” “भगं” शोभां “जिन्वन्तः” प्रेरयन्तः “सूराः” सरन्तः‡

* ऋ० वे० ६, ७, १४ ।

† ऋ० वे० ६, ७, १८ ।

‡ ‘सूराः’—सूर्या इव दीप्तिमन्तः—इति वि० ।

BI 71.
v. 4

SL. NO. 012660

८ अ० १ ख० १ सू० १८, १०] उत्तरार्चिकः ।

१०६

सोमाः “अथ वितन्वते”^{*} अभिषव-वेलाया सुपरवेषु शब्दं कुर्वन्ति ॥

“जित्वन्तः”-“जनम्”—इति पाठौ ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

१ २ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
अपद्वारामतीनाम्प्रत्नाऋणवन्तिकारवः ।

१ २ १ २ ३ १ २
वृष्णोहरसआयवः ॥ ८ ॥

“मतीनां कारवः” स्तुतीनां कर्त्तारः “प्रत्नाः” पुराणाः
“वृष्णः” सेचकस्य सोमस्य “हरसः”[‡] आहर्त्तारः “आयवः”
मनुष्याः ऋत्विजः “द्वारा” यज्ञस्य द्वाराणि “अप ऋणवन्ति”
विवृण्वन्ति ॥ ८ ॥

अथ दशमी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
समीचीनासआशतक्षीतानःसप्रजानयः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पदमेकस्यपिप्रतः ॥ १० ॥

* ‘अथ वितन्वते—सूक्तं वितानं कुर्वन्ति’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ७, २५ ।

‡ “हरसः”—इति तु ऋग्वेदीयशब्दः, सामवेदीयसु “हरसे”—इति, पद-प्रत्ययैव दर्शनात्, आख्यातश्चैवमेव विवरण्यतापि—‘हरसे दीप्यते’—इति ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, २५ ।

सामवेदसंहिता

भगवत्सायणाचार्य-विरचित-भाष्य-संहिता,

श्रीलश्री

वङ्गदेशीयासियाटीक-समाजाभ्यर्थनया

अधीतवेद-“प्रबलकम्बनन्दिनी”-सम्पादकेन

श्रीसत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्येण

वङ्गसामगेन

टीकिता यथावसरं प्रोचिता च ।

चतुर्थी भागः ।

॥ उत्तरार्चिकः ॥

चतुर्थादि-प्रपाठक-चयात्मकः ॥

कलिकाता

गणेशयन्त्रे सुद्धितः ।

चल्ला: १५१५ ।

“समीचीनासः” समीचीनाः* “जानयः” जाति-सदृशाः
 “एकस्य” सोमस्य “पद” स्थानं “पिप्रतः” पूरयन्तः “सप्त
 होतारः”† यज्ञे “आशत” व्याप्नुवन्ति ॥

“आगत”-“आसत”—इति पाठौ, “जानयः”-“जामयः”
 —इति च ॥ १० ॥

अधेकादशी ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
 नाभानाभिन्नआददेचक्षुषामूर्यन्दृशे ।

२ १ २ २ ३ १ २

कवेरपत्यमादुहे ॥ ११ ॥

“नाभि” यज्ञस्य नाभिभूतं सोमं “नः” अस्माकं “नाभा”
 नाभौ अहम् “आददे” सोमं पीत्वा नाभि-स्थाने करोमीत्यर्थः ।
 किमर्थम् ? “चक्षुषा” “सूर्य” “दृशे” द्रष्टुम् । किञ्च, “कवेः”
 क्रान्त-कर्मणः सोमस्य “अपत्यम्” अंशम् “आ दुहे” आ
 पूरयामि ॥

“चक्षुषामूर्यन्दृशे”—“चक्षुषिसूर्यसचा”—इति पाठौ ॥ ११ ॥

* ‘समीचीनासः—समीचीन-गुणाः सोमाः’—इति वि० ।

† ‘होतारः—देवानामाक्रातारः । सप्त जानयः—सप्त जनाः, वषट्कारिणः—
 होता, मित्रावरुणः, ब्राह्मणाच्छंसी, पोता, नेष्टा, अष्टावाकः, आग्नीध्र इति’
 —इति वि० ।

‡ सू० वे० ६, ७, २५ ।

¶ ‘कवेः अपत्यम् आदुहे—कविर्मेधावी ब्राह्मणः तस्यापत्यम् गच्छति सोमः, तेन
 निष्पादितत्वात् । आदुहे दुहते दशपवितात् सोमम्’—इति वि० ।

Sl. no 012660

5973

॥ मन्त्राणामर्कारादिकमेण सूची ॥

मन्त्रप्रतीकम्	खण्डम्
✓ अक्षारसमूहः (५, १, १, १ = क १७, २, १—२३, २, ५—८—८)	२६३
अगम् (५, २, ८, १ = क०)	२८८
अग्न्याष्टुषि (६, ३, ११, १ = क०)	४३८
अग्निषोदेवमग्निभिः (५, १, ८, १ = क०)	१८७
अग्निधरो (६, १, १०, १ = क०)	४२५
अग्निर्जुवतनो (६, २, १०, २ = क०)	४७१
अग्निर्दत्ताणि (६, १, ७, १ = क०)	४६१
अग्नेल्लो (४, १, २२, १ = क २, २, १८—१२, २, १४)	८५
अग्नेयुक्ता (६, १, २, १ = क०)	४३५
अग्ने सुवतने (६, १, २, ४ = क०)	१८१
अग्ने कोमं (६, २, १०, १ = क०)	४७०
अग्ने सिन्धूनां (४, १, १, ३ = क ८, २, ११—२३, २, २)	६
अचिन्तदृष्टा (४, १, २, ६ = क०)	१०
अच्छानोवाद्या (६, १, १, २ = क०)	४३६
अजीजनोद्विपवसाम (६, १, ७, २ = क पर्युपप्रथम्)	४०८
अत्याश्चिन्ता (५, १, २, ५ = क०)	१८१
अथानिष्कलानां (४, १, १४, ३ = क०)	५८
अथाश्चरः (६, २, ७, १ = क०)	५३५
अथलिषीमा (६, २, २०, २ = क०)	५६१
अधुवतप्रियं (४, १, ३, ३ = क०)	८
अध्वर्यो अग्निभिः (५, १, ११, १ = क ४, १, २०—४, १—२—३—४—	

१—१६, २, १३—१४) २०२

^{३४ ५} सखायाः । ^{२१} दुर्मर्षवा । ^१ णा३म्प्रव । ^१ दा३४३ । ^{१ ४} ती३सा

^{२२ १} प्रकाईपृ६म् ॥ (२) ^{२१ २} सयोजनायि । ^{२ ३ ४ ५} उरुगा । ^{१ २ ३ ४ ५} यस्मज्जूतीम् ।

^{२ २ १ २} वृथाक्रौडा । ^१ जा ३ म्निम । ^{१ २ ३ ४ ५} तेनगावाः । ^{१ २ १} परीणसाम् ।

^{२ १ २} क्णुते । ^{२ ३ ४ ५} तिग्मशृङ्गाः । ^{१ २ १} ओ३हो३होयि । ^{२ १} दिवाचरा

^{१ १ २} यिः । ^१ ददृशे । ^{१ ४} ना३४३ । ^{१ ४} क्ता३मापृज्राईपृ६ः (३) ॥ ५ * ॥ [१]

^{१ २ २} ॥ वाराहम् ॥ ^१ हाउहाउ । ^{१ १ २} ऊप । ^{१ १ २} प्रकावियाम् ।

^{१ १ २} उशने । ^{१ ३ ४ ५} वम्रवाणाः । ^{१ १ १ २ २} देवोदेवा । ^{१ १} ना३ञ्जनि । ^१ मा

^{१ ४ ५} विवक्ती । ^{१ १} मद्भिब्रताः । ^१ शुचिबा३ । ^{१ ३ ४ ५} धूःपवाकाः । ^{१ १ २} पदा

^१ वरा । ^१ हो ३ अभि । ^१ आ ३ ४ ३ यि । ^{१ ४} ती३रापृयिभाइ

^{१ १ २} ४ ६न ॥ (१) ^{१ १ २} प्रहृसासाः । ^{१ ३ ४ ५} तृपला । ^१ वम्रमच्छा । ^१ अ

^{१ २} मादस्ताम् । ^{२ १} वृषग । ^{१ ३ ४ ५} णाअयासूः । ^{१ १ २} अङ्गोषिणाम् ।

^१ पवमा । ^{१ ३ ४ ५} न३सखायाः । ^{१ १} दुर्मर्षवा । ^{२ ० १} णा३म्प्रव । ^१ दा

मन्त्रप्रतीकम्	वृत्तम्
अलुचिता (६, १, ७, ३ = क पर्युषप्रधम्)	४०८
अलुचरति (६, १, ११, २ = क०)	४१८
अपङ्गलोअरावः (५, १, ३, ८ = क०)	१८३
अपङ्गन्पवतेकधो (५, १, ७, १ = क०)	१८४
अपङ्गन्पवसेकधः (५, १, १५, ३ = क प्रवसदेवआयवम्)	१२८
अपङ्गारा (४, २, १, ८ = क प्रकायसुशनेव)	१०८
अपाङ्गपारतं (६, २, १३, २ = क ८, १, ३—१८, १, ३)	४८१
अभिज्ञान्कलम् (४, १, १, २ = क ८, ३, ११—१३, १, १)	१
अभिगयानि (४, १, ६, २ = क०)	२०
अभिनिष्ठ (६, २, ११, १ = क ७, २, १७)	७७२
अभिप्रियन्दिर्व (४, २, १, १२ = क प्रकायसुशनेव)	१११
अभिप्रियादिबः (५, १, ४, ८ = क०)	१८८
अभिवस्त्रा (६, २, १८, २ = क ८, २, १४)	५०४
अभिवायुं (६, २, १८, १ = क ८, २, १४)	५०३
अभिविप्रा (५, १, ४, २ = क०)	१८१
अभिहित्य (५, १, १८, २ = क ५, १, १२)	२४२
अभौनोअर्षा (६, २, १८, ३ = क ८, २, १४)	५०४
अभौनोवाजसातमं (५, १, १६, १ = क ५, १, ३—४—५—६—७—८— १२, १, १५—१६—१७, १, १२—१३—१४—१८—१८, १, १०— १८, २, ८)	१११
अभ्यर्षसायुध (४, १, ४, ७ = क०)	१५
अभ्यर्षानपत्युतो (४, १, ४, ८ = क०)	१६
अभाटयोअना (६, २, ४, १ = क ७, १, १०)	४५०
अभिवद्वादिअर्षणिः (६, ३, ३, ४ = क०)	५२१
अयंसोम (६, ३, ३, १ = क १५, १, ५)	५४३
अयन्कवायसाधनो (४, १, १८, २ = क ३, २, १२—८, १, १०—११)	७६
अयामवस्त्रधारया (५, १, ८, १ = क०)	१८५

३४३ । ती३सा५का६५ईम् ॥ (२) सयोजतायि । उरु

गा । यस्यजूतीम् । वृथाक्रीडा । ता३म्मिम । तेन

गादाः । परीणसाम् । कृणुते । तिग्मशूङ्गाः । द्वाउ

द्वाउ । ऊप् । दिवाह्वरायिः । ददृशोना३४३ । क्ता

३मा५र्जा६५ईः (३) ॥ १८ ॥ [२]

॥ प्रवङ्गार्गवम् ॥ प्रकावियाम् । उशनेवा । ब्रू

श्वाणाः । देवोदेवा । नाञ्जनिमा । वा२यिवक्तायि ।

महिब्रताः । शुचिवन्धः । पा२वाकाः । पदावरा ।

द्वोअभियायि । ती२रेभा३नाउ ॥ (१) प्रहृ७सासाः ।

तृपलावा । ग्र२मच्छा । अमादस्ताम् । वृषगणाः ।

आ२यासूः । अङ्गोषिणाम् । पवमानाम् । सा२खा

याः । दुर्मर्षेवा । णंप्रवदाः । ती२साका३माउ ॥ (२)

[य]

संज्ञप्रतीकम्	वृत्तम्
अयापवापवस्त्रेना (४, १, २१, १ = ज ३, २, १०-८, २, १०-१३, १, १)	८८
अयावीती (५, १, ६, १ = ज०)	१८२
अयुक्तस्तर (५, १, ८, १ = ज०)	१८६
अयुक्ता (५, २, २१, २ = ज ६, १, ६)	२०५
अन्यककवतो (४, १, २४, २ = ज ३, २, १८)	१००
अधामःसोम (५, १, २०, ३ = ज ६, १, ५-१८, १, ११)	२०२
अक्षरिःरति (५, २, १४, २ = ज ५, १, ८-१०, २, २)	२१६
अवक्तृचिह्न (६, १, ५, २ = ज ६, १, १५)	४०२
अवकाःदुर्हायतो (४, १, १८, ३ = ज०)	६२
अवकाःपरि (४, २, २, ६ = ज०)	११८
अवकाःपति (५, १, ५, ३ = ज०)	१८०
अवाहसुयं (४, २, ८, १ = ज ४, १, ८)	१४१
अवाविषोमोचरयो (५, २, १३, १ = ज ५, २, ८-८, १, १-१०, १, ४-१३, २, १०-१०)	२२०
अवक्षतप्र (४, २, २, १ = ज०)	६
अवप्रमिन्दवः (४, २, २, १ = ज०)	११५
अवप्रमिन्दोदसी (४, २, २, ८ = ज०)	११०
अवप्रमिन्दविन्द्रियं (४, १, ३, १० = ज०)	१२
अवाअकाददन्सी (६, १, २, ४ = ज २०, १, १-२१, १, ११)	५१०
अवप्रमिन्दोदसी (६, १, ८, १ = ज ०, २, ६)	४६२
अवालावान् (४, १, १४, २ = ज ३, २, ०)	५४
अवाधिष्मिन् (५, २, ११, १ = ज ६, १, ६)	२०४
अवाजिदि (६, १, ४, १ = ज ६, १, १४-१०, २, ५-१८, २, ११-२३, २, १०)	२८६
अवाजिदि (६, २, २, २ = ज प्रत्ययानाथ)	४२८
अवादि (४, २, २, १० = ज०)	१११

^{२२१}सयोजतायि । ^{२१२}उरुगाया । ^{१२}स्या^२जूतीम् । ^{२२ १२}वृथाक्नीडा ।
^{११}तन्निमते । ^{१२}नारुगावाः । ^{२२१}परीणसाम् । ^{२१२}कृणुतेतायि ।
^१गमारुष्टगाः । ^{२२१}दिवाक्षरायिः । ^{११२}ददृशेना । ^{१२}क्ता^२मृज्रा
^{११११}३१३ । वारुष्टगाः (३) ॥ ३ * ॥ (३)

^{३ ५}॥ कुत्ससारथीयम् ॥ ^{३ २}हो४वा । ^{४ ५}उज्जवा३ । ^{४ ५}होवा ।
^{२१२ २१}प्रकावियाम् । ^{२१२}उग्रने । ^{२३४ ५}वब्रुवाणाः । ^{२२१२ १२}देवोदेवा । ^२ना
^१श्ज्जनि । ^{२ ३४ ५}माविवक्ती । ^{२ २१}मद्भिब्रताः । ^{११}शुचिब । ^{२ ३}धूःप
^{४ ५}वाकाः । ^{२१२ २१}पदावरा । ^{२ १}हो३अभि । ^{२ ३४ ५}ऐतिरेभान् ॥ (१) प्र
^{१ २२१}क्षसासाः । ^{२१२}तृपला । ^{२३४ ५}वग्रुमच्छा । ^{२१२ २१}अमादस्ताम् । ^{२१}वृष
^{२ ३४ ५}ग । ^{२१२ २१}णायआसूः । ^{२१२}अङ्गोषिणाम् । ^{२ ३४}पवमा । ^{२ ३४}नसखा
^५याः । ^{२१२१}दुर्मर्षिवा । ^{२ १}णा३प्रव । ^{२ ३४ ५}दन्तिसाकाम् ॥ (२) स
^{१२१}योजतायि । ^{२१२}उरुगा । ^{२ ३४ ५}यस्यजूतीम् । ^{२१२ २२१}वृथाक्नीडा । ^१ता

[व]

सन्तप्रतीकम्			पृष्ठम्
वातेवली (४, २, १२, १ = ज ४, १, १७)	१५५
वात्वारथे (६, २, ५, २ = ज वात्वासुखम्)	४५३
वात्वासुखम् (६, २, ५, १ = ज ७, १, १४-१८, १, १२-१३, २, ३)			४५३
वादित्यैरिन्द्रः (४, १, २३, ३ = ज०)	८८
वानःसुतास (५, २, १७, २ = ज ५, २, १७-१९, १, १८)	..		३४८
वानःसोमसंयतं (४, १, ७, ३ = ज प्रोक्षयासी०)	१३३
वानसोगन्तु (६, २, २०, १ = ज ११, १, १६)	५०८
वापवमानधारय (५, १, ४, ८ = ज०)	१८८
वापवस्त्रमदिन्म (५, १, ५, ४ = ज०)	१८१
वापानासोविवस्त्रतो (४, २, १, ८ = ज प्रकाशसुशनेव)	...		१०८
वामन्द्रमा (४, १, २, ११ = ज०)	१२१
वासामुपक्रमैरथ (६, २, १८, ३ = ज०)	५०७
वासिचेववथे (४, १, २, ८ = ज०)	११८
वायज्ञौभृन्निर् (६, १, ११, १ = ज०)	४२८
वायद्भुवः (४, १, १४, ३ = ज ३, २, ७)	५४
वायथोस्त्रिभतं (४, १, ५, ४ = ज०)	१८
वारयिमा (४, १, २, १२ = ज०)	१२२
वावचस्त्रमदि (४, १, ३, २ = ज०)	८
वासुतेसिञ्चत (६, २, १६, १ = ज०)	५११
वासोतापरि (६, २, ६, १ = ज २, २, १-७, १, १७-१९, १, १३)			४५८
वदंवाक्यदिरं (४, १, १०, ३ = ज०)	२८
वदंथे वज्जोतिषाग्गोतिहन्तं (६, २, ५, ३ = ज०)	५२७
वज्जःसदामने (५, १, १०, २ = ज०)	१०६
वज्जःसुतु (६, १, ६, १ = ज ८, १, १७-१८-८, १, १-१८- १८, १, १-५)	५१८
वज्जमौशामम् (५, १, २०, १ = ज ५, १, १२-१९, २, २०)	...		१५८

१ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 इन्मिम । तेनगावाः । परीणसाम् । कृणुते । तिग्म
 ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 शृङ्गाः । दिवाहारायिः । ददृशे । नक्तमृज्जाः । हो४
 ५ १ २ ४ ५ ५
 वा । उज्जवा३ । होवा६हाउवा(३) ॥ ६* ॥ [४] १

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टमस्याध्यायस्य
 प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयखण्डे —

असृग्रमिति द्वादशर्चं† प्रथमं सूक्तम् ;
 तत्र, प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 असृग्रमिन्दवःपथाधर्मन्नृतस्यसुश्रियः ।

१ १ १ १ १ १
 विदानासस्ययोजना ॥ १ ‡ ॥

“असृग्र” अनेन यजमानेन कृतान् “योजना” तद्देवता-
 योग्यान् सम्बन्धान् “विदानाः” जानन्तः “सुश्रियः” शोभन-
 श्रयणाः “असृग्रम्” हविर्दानात् सृज्यन्ते ॥

“योजना”-“योजनम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

* अ० गा० १२प्र० २५० ६सा० ।

† ‘द्वितीयो द्वादशर्चः’—इति वि० खण्डः—इति यावत् ।

‡ अ० वे० ६, ७, १८ ।

[७]

सन्तप्रतीकम्	वृद्धम्
इन्द्राद्यहोन (६, १, ८, १ = ऊ ७, २, १२)	४६८
इन्द्राद्यहोदिनो (६, १, ८, २ = ऊ ० ")... ..	४६८
इन्द्राद्यहोसोम (६, १, ८, २ ऊ परिप्रधन्व)	४६४
इन्द्राद्यहोसोमपवसान (५, १, १२, २ = ऊ धर्मादिवः)	२१३
इन्द्राद्यहोसोमराधसे (५, १, २, १ = ऊ ०)	१७५
इन्द्राद्यहोसोमपातवे सदाय (६, २, ३, ५ = ऊ ०)	४२८
इन्द्राद्यहोसोमपातवेवृचन्नि (५, २, १८, २ = ऊ परित्यंक्ष्यै)	३५१
इन्द्राद्याहिचिचिभानी (४, १, ५, १ = ऊ ०)	१२७
इन्द्राद्याहि तंतुजान (४, १, ५, २ = ऊ ०)	११८
इन्द्राद्याहिधियेषितो (४, २, ५, २ = ऊ ०)... ..	१२८
इन्द्राद्येन्दो (४, १, ११, १ = ऊ २, १, १८-२०-२१-८, १, ४,— १०, २, ४-१६, १, ११-२२, २, १६-२३, १, १८-१०)	६०
इमंकोमं (४, १, ७, १ = ऊ १७, १, १५)... ..	२१
इमातुककम्बना (४, १, २३, १ = ऊ ०)	८८
उच्चामिमेति (६, १, ८, २ = ऊ ६, १, ११-८, २, ११)	४१२
उत्तत्याहरितो (५, १, ८, २ = ऊ ०)	१८६
उत्तनएमा (४, १, २१, २ = ऊ अयापवा)	८८
उत्तनःप्रिया (६, १, ८, १ = ऊ ०)	५३७
उत्तनोगोसतौ (४, १, ६, २ = ऊ ०)	१०
उत्तनीवाजसातये (५, १, २, ४ = ऊ ०)	१८०
उत्तप्रपिण्य (६, २, १५, २ = ऊ साकमुद्यो)... ..	४८८
उत्तप्रवन्तु (६, २, १, ४ = ऊ ०)	४३५
उत्तस्त्राजो (६, १, १, २ = ऊ ०)	३८३
उत्तस्त्रासर्दरते (५, १, ५, १ = ऊ ०)	१८८
उत्तमदन्तु (६, १, २, १ = ऊ ०)	३८४
उत्तमभारत (६, २, २, २ = ऊ ०)	४३६

अथ द्वितीया ।

१४ १ १ १ १ २ ३ १ १ १ २ १ २

प्रधारामधोअग्रियोमह्वीरपोविगाहते ।

१ २ ३ १ १ १ १ १

हविर्हविःषुवन्द्यः ॥ २ ॥

“हविःषु” हविषां मध्ये “वन्द्यः” स्तुत्यः “हविः” हवि-
रात्मकः यः सोमः “मह्वीः” महतीः “अपः” वसतीवरीः “वि-
गाहते”, तस्य “मधोः” सोमस्य “अग्रियः” मुख्या धाराः प्रपत-
न्तीत्यर्थः ॥

“मधोः”--“मध्वः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १ १ १ १ १ १ १ २ २ २ १ १ १

प्रयुजावाचोअग्रियोवृषोअचिक्रददने ।

२ १ २ ३ १ १ १ १ १

सन्नाभिसत्योअध्वरः ॥ ३ ॥

“अग्रियः” हविषां मध्ये मुख्यः सोमः “युजाः” युक्ताः
“वाचः” प्रकरोतीत्यर्थः । एतदेव दर्शयति—“वृषः” ॥ कामानां
वर्षकः “सत्यः” सत्यभूतः “अध्वरः” हिंसा-वर्जितः सोमः

* “हविष्पु”—इति ख० ग० पु०-पाठः ।

† अ० वे० ६, ७, १८ ।

‡ अ० वे० ६, ७, १८ ।

॥ “वृषोअचिक्रदत्”—इति मूलस्य “वृषः”, “अचिक्रदत्”—इति छेदस्य स्यात्
व्याचष्टे सायणः, परमेष्ठ पदग्रन्थ-विरुद्धः तत्र “वृषा”, “उ”, “अचिक्रदत्”—इति
छेद-दर्शनात्; अतएव विवरणकार आह—“वृषा सेक्ता, उ इति पदपूरणः”—इति ।

[च]

संज्ञप्रतीकम्	श्रुतम्
उदुत्येसधुसतना (६, १, ६, १ = ज ६, १, १६)	४०५
उद्वेदमि (६, १, ४, १ ज १४, १, १६)	५२१
उद्यस्यते (५, १, ६, २ = ज०)	१६६
उपनःसमना (४, १, १५, २ = ज०)
उपप्रच (४, १, १, १४, २ = ज २, २, १६)
उपप्रथको (६, २, १, १ = ज०)
उपसक्तोपु (६, २, १६, २ = ज०)
उपोमतिःपृषते (६, १, ६, २ = ज ६, १, २१-६, २, ११)
उपोषुजानम् (५, २, १०, १ = ज ६, १, ५-१६, २, ११)
उभयग्र्यणवच (५, १, १४, १ = ज ४, २, १६-१८, २, ७)
उभेयदिङ्ग (४, १, १६, १ = ज०)
उदग्यतिर् (६, १, ११, २ = ज ७, २, १७)	४००
उक्तावेद (४, १, ५, २ = ज०)	१८
ऊतस्वतेन (६, २, १२, २ = ज०)	५४०
ऊषिसनाथ (५, १, १, २ = ज शिष्टज्ञानं चर्यतं)	१६५
एतन्मन्त्रितो (५, १, ४, ६ = ज०)	२८२
एतन्मन्त्रितस्य योषणो (५, २, ४, २ = ज०)	२८१
एतन्मन्त्रितस्य योषणो (५, १, १२, १ = ज २, २, ७-१२, २, १४)	५०
एतन्मन्त्रितस्य योषणो (५, २, २, ८ = ज०)	२
एतन्मन्त्रित (५, २, २, २ = ज०)
एतन्मन्त्रित (५, १, २, २ = ज०)
एतन्मन्त्रित (५, १, ६, १ = ज०)
एतन्मन्त्रित (६, २, ६, १ = ज ७, २, १२)	४६७
एतन्मन्त्रित (५, १, १६, १ = ज ५, १, १०)	२५२
एतन्मन्त्रित (६, २, २, १ = ज १०, १, १-११, १, १२)	५१५
एतन्मन्त्रित (६, १, ८, २ = ज परिमन्त्र)	४१२

“सद्य” यन्नगृहं “अभि” प्रति “वने” उदके अचिक्रदत् शब्दं करोतीत्यर्थः ॥

“वृषोअचिक्रदत्”—“वृषावचक्रदत्”—इति पाठौ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

२ ३ १२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२
परियत्काव्याकविर्नृणापुनानोअर्षति ।

१२ ३ १ २
स्वर्वाजीसिषासति ॥ ४ * ॥

“कविः” क्रान्तकर्मा सोमः “नृम्णा” नृम्णानि बलानि†
“पुनानः” शोधयन् “काव्या” काव्यानि कवि-कर्माणि स्तोत्राणि
“यद्” यदा “परि अर्षति” परिगच्छति, तदा “स्वः” स्वर्गे
“वाजी” बलवान् अन्नवान्वेन्द्रः‡ “सिषासति” यागं प्रत्यागन्तुं
स्वकीयं बलं सम्भक्तुमिच्छति ॥

“पुनानः”—“वसानः”—इति पाठौ ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१२ ३ २३ ३ २ ३ १ २
पवमानोअभिस्पृधाविशोराजेवसीदति ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
यदीमृण्वन्तिवेधसः ॥ ५ ‡ ॥

• ऋ० वे० ६, ७, २८ ।

† ‘नृम्णा धनेन’—इति वि० ।

‡ ‘वाजी—वेगवान्, अथवा चरुपुरोडाशादि-संक्षणे नाम्नि नाम्नवान् स्वर्गस्वीकृतं यजमानस्य साधयति’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ६, ७, २८ ।

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्
एषइन्द्राय (५, १, ६, २ = ज०)	२८०
एषउरुपुत्रतो (५, २, २, १० = ज०)	२८५
एषउरुष्टवा (५, २, ४, १ = ज०)	२८०
एषकविर (५, १, ६, १ = ज०)	२८०
एषगव्युर् (५, २, ६, ४ = ज०)	२८८
एषदिवविधावनि (५, २, २, ७ = ज०)	२८३
एषदिव्यावरत् (५, २, २, ८ = ज०)	२८४
एषदेवःशुभायते (५, २, ५, ३ = ज०)	२८४
एषदेवोऽसमन्तः (५, २, २, १ = ज०)	२८०
एषदेवोरथर्यति (५, २, १, ४ = ज०)	२८२
एषदेवोविपन्युभिः (५, २, २, ५ = ज०)	"
एषदेवोविपाह्नतो (५, २, २, ६ = ज०)	२८६
एषधिया (५, २, ०, १ = ज०)	२८५
एषनृभिर्वि (५, २, ६, ३ = ज०)	२८८
एषपवित्रे (५, २, ५, २ = ज०)	२८४
एषपुरुषियायते (५, २, ३, २ = ज०)	२८६
एषजन्मना (५, २, २, ८ = ज०)	२८४
एषहस्तिभिरी (५, २, ३, ५ = ज०)	२८८
एषवसूनि (५, २, ३, ७ = ज०)	२८८
एषवाजी (५, २, ५, १ = ज०)	२८३
एषवित्रैरभिष्टुतो (५, २, २, २ = ज०)	२८१
एषविश्वानिवायो (५, २, २, ३ = ज०)	"
एषनृषा (५, २, ५, ४ = ज०)	२८५
एषशुक्लादाभ्यः (५, २, ६, ६ = ज०)	२८८
एषशुक्लासिष्णदत् (५, २, ६, ५ = ज०)	"
एषशृङ्गाणि (५, २, ३, ६ = ज०)	२८८
एषसूर्यसरोवयत् (५, २, ५, ५ = ज०)	२८५

“यद्” यदा “ईम्” एनं* सोमं “वेधसः” कर्मणां कर्त्तारः
 ऋत्विजः† “ऋण्वन्ति” प्रेरयन्ति, तदा “पवमानः” ऋरन्नेष सोमः
 “सृधः” स्रज्जमानान् याग-विघ्नकारिणः राक्षसादीन् “अभि
 सीदति” नाशयितुमभिगच्छति । तच्च दृष्टान्तः—“विशः
 राजा इव” यथा राजा विशः स्रज्जमानान् मनुष्यान् नाशयितु-
 मभिगच्छति तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१ २ १३ १ २ ३ १७ ३ १ २

अव्यावारेपरिप्रियोहरिर्वनेषुसीदति ।

३ १ २ ३ २
 रेभोवनुष्यतेमती ॥ ६ ॥

“हरिः” हरितवर्णः “प्रियः” देवानां प्रियतम एव सोमः
 “वनेषु” उदकेषु‡ सम्पृक्तः “अव्याः” अवेः “वारि” वाले “परि
 सीदति” किञ्च “रेभः” अभिषव-वेलायाम् उपरवेषु शब्दं
 कुर्वन् “मती” मत्या.स्तुत्या॥ “वनुष्यते” सेव्यते ॥ ६ ॥

* ‘ईम्’—इति पदपूर्णाः—इति वि० ।

† “वेधसः”—इति मेधावि-नामसु निघण्टौ दृश्यते (३, १५)

‡ “अव्यो”—इति ऋ०-पाठः ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, २८ ।

§ ‘वनेषु उदकेषु सीदति, अथवा वनेषु काष्ठमयेषु द्रीणकल्लेषु पक्ष्मसद्विषु
 सीदति’—इति वि० ।

॥ ‘मती’—मुह्या ऋत्विग्यजमानानाम्—इति वि० ।

अथ सप्तमी ।

१ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२
सवायुमिन्द्रमश्विनासाकम्भदेनगच्छति ।

२ ३ १ २ ३ १ २
रणायोअस्यधर्मणा* ॥ ७ † ॥

“यः” यजमानः “अस्य” सोमस्य “धर्मभिः”‡ कर्मभिः
क्रयणाभिषवादिभिः “रण”॥ रमते, “सः” यजमानः “वायुम्,”
इ., न्द्रम्,” “अश्विना” अश्विनौ च “मदेन” “साकं” सह
“गच्छति” प्राप्नोति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी ।

१ ३ १२ २२ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
आमित्रेवरूणेभगेमधोःपवन्तऊर्मयः§ ।

३ १ १ ३ १ २
विदानाअस्यशक्नभिः ॥ ८ ॥

* “धर्मभिः”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ७, १८ ।

‡ धर्मभिरिति ऋग्वेदीयपाठमवलम्ब्यैवेदं प्रतीक-ग्रहणं व्याख्यानम् ; विवरण-
छद्वाख्यातन्तु सामवेदीयम् तथाहि—‘धर्मणा कर्मणा’—इति ।

॥ “रणः” दीर्घान्तवृत्तिः “इषोऽतस्तुः (६, ३, १३५)”—इति तत्र दीर्घः ।

§ “मित्रावरूणाभगंमध्वः”—इति ऋ०-पाठः ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, १८ ।

येषां यजमानानां “मधीः” सोमस्य “जर्मयः” तरङ्गाः
 “मित्रावरुणा” * मित्रावरुणौ देवौ “भग” † भगाख्यं देवञ्च
 प्रति “पवन्ते” चरन्ति, ते यजमानाः “अस्य” सोमस्य इदं
 सोमं “विदानाः” जानन्तः “शक्नभिः” सुखैः ‡ सङ्गच्छन्त इति
 शेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

३ १ २ ३ १ ३ ३ १ १ ३ १ १
 अस्रभ्यं रोदसीरयिन्मध्वोवाजस्यसातये ।

१ २ १ २ ३ १ २
 अवोवसूनि सञ्चितम् ॥ ९ ॥

हे “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ ! युवां “मध्वः” देवानां माद-
 यितुः “वाजस्य” सोमात्मस्यान्नस्य “सातये” लाभाय §
 “अस्रभ्य” “रयि” धनं “अवः” अन्नञ्च ॥ “वसूनि” वास-
 कान्यन्यान्यपि पश्वादीनि “सञ्चितं” सञ्चयन्तः ** प्रयच्छत-
 मित्यर्थः ॥ ९ ॥

* , † ऋग्वेदीयपाठासुरेणोदं प्रतीकग्रहणम् । विवरणकृता तु सुष्टुचाते—
 ‘मित्रे, वरुणे, भगे-सप्तम्येकवचनं चतुर्थ्येकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्, मित्राय, वरुणाय,
 भगाय’—इति ।

‡ ‘शक्नभिः—शक्ताः कर्मभिः’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ७, १६ ।

§ ‘सातये—दानार्थम्’—इति वि० ।

॥ अवः—अन्नं यशो बलं वा’—इति वि० ।

** ‘संयतं—सम्यक् यतम्’—इति वि० ।

अथ दशमी ।

२ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
आतेदक्षमयोभुवंवन्दिमद्यावृणीमहे ।

२ ३ १ २ ३ १ २
पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ १० * ॥

हे सोम ! यष्टारो वयं “ते” तव स्वभूतं “दक्षं” बलम्
“अद्य”† अस्मिन् यागदिने “आ” आभिमुख्येन “वृणीमहे”
सम्भजामहे । कीदृशम् ? “मयोभुवं” सुखस्य भावकम् “वक्त्रि”
धनादीनां प्रापकम् “पान्तं” शत्रुभ्यो रक्षकम् “पुरुस्पृहं”
बहुभिः स्पृहणीयं कामानाम् ॥ १० ॥

अथैकादशी ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आमन्द्रमावरेण्यमाविप्रमामनीषिणम् ।

२ ३ १ २ ३ १ २
पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ ११ ‡ ॥

हे सोम ! “मन्द्र” मदकरं स्तुत्यं वा त्वाम् “आ वृणीमहे”
“वरेण्यं” सर्वैर्वरेणीयं सम्भजनीयञ्च ; किञ्च “विप्र” मेधाविनं
त्वां तथा “मनीषिण” मनसईषा मनीषा तद्वन्तं स्तुतिमन्तं
वा त्वामावृणीमहे [प्रत्येकं विशेषणपेक्षया आ-इत्युपसर्गः

* ङ० आ० ६, १, २, १ (१ भा० ५६ पृ०) = ऋ० वे० ७, १, ६, ३ ।

† मूले तु “निपातस्य च (६, २, १३६)”—इति दीर्घान्तः “अद्या”—इति ।

‡ ऋ० वे० ७, २, ६, ४ ।

सत्यप्रतीकम्	वृद्धम्
देवेभ्यस्त्वा (४, १, २, ४ = ऊ०) ...	१०६
द्विर्वचस्य (४, २, १८, २ = ऊ परित्यज्यर्थतः) ...	३५१
भर्ता द्विः (४, १, १२, १ = ऊ ४, २, १४—८, १, १६—१५, १, १५—१०, १, २०—२२, २, १६—२३, २, १८) ...	२११
धियाचक्र (६, ३, १५, २ = ऊ०) ...	४५०
ध्वजयोः पुत्रवन्धोर् (४, १, ५, ३ = ऊ०) ...	१८
नकिरस्त्रसंचत्य (६, १, १४, २ = ऊ०) ...	४८४
नकिरस्त्रसंचत्य (४, २, ८, १ = ऊ ४, १, ८) ...	१४७
नकीरेवन् (६, १, ४, २ = ऊ० ०, १, १०) ...	४५१
नलाशतस्य (५, १, ०, २ = ऊ०) ...	१८५
नमसेदुपसीदत (६, ३, ३, ३ = ऊ०) ...	५२०
नराशंसमिष (६, १, १, ३ = ऊ०) ...	३८०
नवयोजयति (६, ३, ४, २ = ऊ १४, १, १६) ...	५१२
नोभावाभिन्न (४, २, १, ११ = ऊ प्रकाशमुग्रमेव) ...	११०
नाभिषङ्गागां (४, २, ३, ३ = ऊ०) ...	१२५
नित्यकोमो (५, १, ४, ७ = ऊ०) ...	१८०
नूनम्युमानो (५, २, ११, २ = ऊ परीमोषिष) ...	३०६
नृचक्षसन्ता (५, १, २, ८ = ऊ०) ...	१००
पदापणीनराधयो (६, १, २, २ = ऊ०) ...	३८४
परित्यज्यर्थतः (४, १, १८, १ = ऊ० ४, २, १८—१८—२०—६, १, १—१—१— १२, २, १—२—१४, २, १६—१०—१८—१८—२०—११— १०, १, ८—१०, १, ८—१०, २, २—२०, २, ४) ...	३५०
परिमोषस्य (५, १, १, १ = ऊ०) ...	१८२
परिप्रथम्यन्त्राय (६, १, ८, १ = ऊ ६, १, २०—८, २, १०—१०, १, ८— १२, १, ७—१४, १—१०, १, ६—२१, १, १८) ...	५११

कृतः* ; किञ्च “पान्तं” सर्वेषां रक्षकम् “पुरुस्पृहं” बहुभिः
स्पृहणीयं च त्वां सम्भजामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी ।

२ ३ १९ १९ १९ ३ १ २ ३ १
आरयिमासुचेतुनमासुक्रतोतनूष्वा ।

२ ९ १ १ ३ १ २
पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ १२ ॥ २

हे “सुक्रतो” शोभन-प्रज्ञ सोम ! त्वदीयं “रयिं” धनम्
वयम् “आ”†‡ वृणीमहे । किञ्च, “सु चेतुनम्” [चित्ती
सञ्ज्ञाने (म्वा० प०) भावे औणादिक उत प्रत्ययः]
सुज्ञानञ्च । किञ्च “तनूषु” अस्मत्पुत्रेषु च धनं सुज्ञानञ्च त्वम्
“आ” विधेहि यद्वा पुत्रार्थं वयमावृणीमहे । तथा “पान्तं”
सर्वस्य रक्षकं “पुरुस्पृहं” बहुभिर्यष्टृभिः काम्यमानं त्वां सम्भजा-
महे ॥ १२ ॥ २

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तरायणस्य अष्टमस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* विवरणकारस्त्वन्यथैव व्याचष्टे—‘आमन्त्रम्—आनुपूर्वेण मन्त्रं बलम्’—इति,
‘आवरेणम्—आभिमुख्येन वरेणं तत्’—इतः, ‘आवप्रम्—अतिशयेन विपश्चितम्’
—इत्यादि च ।

† सू० वे० ७, १, ६, ५ ।

‡ आवाप्यन्यथा व्याख्यातं विवरणकृता—‘आरयिम्—आभिमुख्येन धनवक्तुम्’
—इत्यादि ।

॥ ‘उक्तं बहुष्यवमानम्’—इति वि० ।

अक्षप्रतीकम्	वृद्धम्
परिचयत्वाद्या (४, १, २, ४ = ऊ०)	११७
परिचयत्वाद्या (५, १, १६, २ = ऊ० अथौमोवाजसातमे)	२२२
परिचयत्वाद्या (५, १, १२, २ = ऊ० परीतोषिष्ठा)	२००
परिचयत्वाद्या इन्वो (४, १, १, ७ = ऊ० प्रकायमुद्देशे)	१०८
परिचयत्वाद्यागिरिष्ठाः (४, १, १७, १ = ऊ० २, १, ८-८-१०-८, १, ८-८, २, ६-१२, १, १८-१४, १, ३-१५, १, ८-८-१०-११-१२-१६, १, ७)	६२
परीतोषिष्ठा (५, २, १२१ = ऊ० ५, १, १-२-३-४-५-६-७, १, ३-४-७, २, ३-४-८, १, ३-८, २, ४-८, ३, ११-१२, १, १८-१२, २, २०-१५, १, ६-१५, १, १२-१३-१४-१६, १, ५-१६, १, ६, १८, १, १८)	३०५
पर्यन्तःपिता (५, २, १२, २ = ऊ० असाविषोमो)	३२८
पर्यन्तःपिता (६, १, ७, १ = ऊ० ६, १, १८-१८-८, २, ८-२०, २, ५-६)	४०८
पर्यन्तःपिता (५, १, २, २ = ऊ०)	१८०
पवमानानितोषे (५, २, १५, २ = ऊ० पवमानदेवसायुषम्)	२२८
पवमानानितोषे (५, १, २, २ = ऊ०)	१०८
पवमानानितोषे (५, २, ११, २ = ऊ०)	१०५
पवमानानितोषे (६, २, १, ८ = ऊ०)	५२१
पवमानानितोषे (५, २, ११, १ = ऊ०)	३०३
पवमानानितोषे (४, २, २, ५ = ऊ०)	११७
पवमानानितोषे (६, २, १, ५ = ऊ०)	५१४
पवमानानितोषे (५, २, ११, २ = ऊ०)	३०४
पवमानानितोषे (५, १, १५, १ = ऊ० ४, २, १७-१८-१८-२०-१७, १, १)	११७
पवमानानितोषे (५, १, १७, १ = ऊ० ५, १, १७-११, १, १८)	२४७
पवमानानितोषे (५, १, २, १ = ऊ०)	८
पवमानानितोषे (६, २, १, १ = ऊ०)	५११
पवमानानितोषे (५, १, १७, १ = ऊ० ५, १, ८-२१, २, ८)	२४६

अथ तृतीय-खण्डे, *प्रथम-तृचे—

प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
मुहूर्त्तानन्दिवो अरतिमृथिव्या

२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २
वैश्वानरमृतआजातमग्निम् ।

३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
कविं सम्राजमतिथिञ्जनाना

३ २ ३ १ २ ३ २
मासन्नः पात्रञ्जनयन्तदेवाः ॥ १ १ ॥

“मुहूर्त्तानं” शिरोभूतं, कस्य ? “दिवः” द्युलोकस्य, “मृथिव्याः”
प्रथितायाः भूमेः “अरतिं” गन्तारम् [यद्वा, गन्तव्यं स्वामिनं],
“वैश्वानरं” विश्वेषां नराणां सम्बन्धिनम्, “ऋते” [ऋतमिति
सत्यस्य यज्ञस्य वा नाम (निघ० ३, १०, ६) । निमित्त-सप्तम्येषा
(२, ३, ३ ६ वा०)] ऋतनिमित्तम् “आ” आभिमुख्येन जातं सृष्ट्या-
दावुत्पन्नं “कविं” क्रान्तदर्शिनं “सम्राजं” सम्यग्राजमानं
“जनानां” यजमानानाम् “अतिथिं” हविर्वहनाय सततं
गन्तारं [यद्वा, अतिथिवत् पूज्यम् “आसन्” आसनि [द्विती-
यार्थे सप्तमी (३, १, ८५), अग्नि-लक्षणेनास्येन हि देवा हवींषि
भुञ्जते] “नः” अस्माकं “पात्रं” पातारं रक्षकं वैश्वानरमग्निं

* ‘इदानीमाख्यानि’—इति वि० ।

† ख० आ० १, २, २, ५ (१ भा० २०४ पृ०) = य० वे० ७, २४ = ख० वे०
४, ५, ८, १ ।

[illegible]

“देवाः” स्तोतारः ऋत्विजः देवा एव वा “आ जनयन्त”
यज्ञाभिमुख्येन अजीजनन् अरण्योः सकाशात् उदपादयन् ॥

“आसन्नः पात्रम्”-“आसन्नापात्रम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३ १ ९ ३
त्वाविश्वे अमृतजायमानः ॥

९ ९ २ ३ २ ३ १२ २२
शिषुन्न देवा अभिसन्नवन्ते ।

२२ १९ २ १ १ ३
तवक्रतुभिरमृतत्वमायन्

१२ २ ३ ९ ३ १२ २२
वैश्वानरयत्पित्रोतदीदे ॥ २ * ॥

हे “अमृत” मरण-रहिताग्ने ! “विश्वे देवाः” स्तोतारः
“जायमानम्” अरण्योः सकाशात् उत्पद्यमानं त्वां “शिषुं न”
पुत्रमिव “अभि सं नवन्ते” अभिसंस्तुवन्ति [यदा, दीव्यन्तीति
देवा रश्मयः ते सर्वे जायमानं त्वामभिसन्नवन्ते अभिगच्छन्ति,
यथा पितरः पुत्रमभि गच्छन्ति], अपि च हे वैश्वानर अग्ने !
“यद्” यदा “पित्रोः” पालयित्रोः द्यावा-पृथिव्योर्मध्ये “अदीदेः”
दीप्यसे, तदानीं “तव” त्वदीयैः “क्रतुभिः” कर्मभिः ज्योतिष्टो-
मादिभिर्यागैः “अमृतत्वम्” देवत्वम्, “आयन्” यजमानाः प्राप्नु-
वन्ति ॥ २ ॥

[७]

संज्ञाप्रतीकम्	वृत्तम्
प्रवाच्यसाधुसचरेता (४, २, १०, २ = ऊ४, १, १५—१३, २, १) ...	१४०
प्रवोषिषो (४, २, ७, २ = ऊ० प्रोषयाषी०) ...	१३३ _८
प्रवोमिताय (४, २, ४, १ = ऊ०) ...	१२६
प्रवोषोप (४, १, २, ४ = ऊ२, २, १८) ...	१००
प्रसवेतउदीरते (५, १, ५, २ = ऊ०) ...	१८०
प्रसृज्जानाया (६, २, ३, १ = ऊ१, २, १७—१८—६, २, १८—१८—१०— ६, १—११, २, १—२—१३—१५, १, १६—१६, १, १४—१८, १, १७—१८, १, १८—२०—२१—२२, २, ७)	४३७
प्रसोमयासोन्द्रस (४, २, १०, २ = ऊ४, १, १५—२३, २, १) ...	१५०
प्रस्रानासोरथा० (४, २, १, ४ = उ प्रकाव्यमुशनेव) ...	१०६
प्रस्रसासलपला (४, २, १, २ = उ प्रकाव्यमुशनेव) ...	१०३
प्रसोषमेदीदिदि (६, १, १०, ३ = उ०) ...	४२७
प्रस्रंषो (५, १, १८, १ = उ ५, १, ११) ...	२४८
प्रोषयासोद् (४, २, ७, १ = उ० ४, १, ७—६, २, १०—७, २, ११— १०, १, ५—२३, २, १५—१८) ...	१३१
प्रोथदशोन (४, २, ८, १ = उ०) ...	१८८
प्रथवेतु (६, २, ३, १ = उ०) ...	४१८
प्रथमिदिदि (५, २, २१, १ = उ ६, १, ६) ...	३७५
प्रथमप्रजात (६, १, ७, २ = उ०) ...	४६२
प्रद्रावका (६, २, ८, २ = उ०, २, ६) ...	४६४
प्रद्रावका (४, १, ७, २ = उ० १७, १, १५) ...	२१
प्रिनिविज्ञा (४, १, ८, १ = उ०) ...	२७
प्र्यामते (६, २, १६, २ = उ पिवास्तुमस्य) ...	४८२
प्र्योनवापवस (५, १, १, ७ = उ०) ...	१७७
प्र्यिवातम् (५, २, १, १ = ऊ० अकगित्तुः) ...	१६४
प्र्यकपायि (६, २, १०, १ = ऊ१ ११, १, १६) ...	५०८

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४
नाभियज्ञानां^१सदन^२रयीणां^३

३ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४
महामाहावमभिसन्नवन्त ।

३ २ क १ २ ३ ४ ५
वैश्वानर^४रथ्यमध्वराणां^५

३ १ २ ३ ४ ५ ३ ४
यज्ञस्यकेतुञ्जनयन्तदेवाः ॥ ३ * ॥ ३

“नाभिं यज्ञानां”^१, “सदनं रयीणां”^२ धनानां स्थानमेक-
निलयं, “महां” महान्तम् “आहावम” आह्वयन्ते अस्मिन्नाहुतय
इत्याहावः तादृशं [यद्वा, वृष्ट्युदक-धाराणामाहाव-स्थानीय मेव-
भूतम्] अग्निम् “अभि सं नवन्त” स्तोतारः सम्यक् स्तुवन्ति ।
तथा “वैश्वानरं”^४ विश्लेषां नराणां सम्बन्धिनम् अध्वराणां
यज्ञानां “रथ्यं”^५ रथिनं, यथा रथी स्व-रथं नयति तद्वन्नेतारं
रहितारं गमयितारंऽ “यज्ञस्य” “केतु” प्रज्ञापकम्^६ एवं-
विधमग्निं “देवाः” स्तोतार ऋत्विजो देवा एव वाऽ “जन-
यन्त”^७ जनयन्ति मन्थनेनोत्पादयन्ति ॥ ३ ॥ ३

* ऋ० वे० ४, ५, ८, २ ।

† ‘नाभिं यज्ञानां—प्रधानभूतं सदनम्’—इति वि० ।

‡ ‘रथ्यं—रथभूतं रंजणीयं वा’—इति वि० ।

॥ ‘केतु’—ध्वजम्’--इति वि० ।

§ ‘देवाः—दानवन्त ऋत्विजः’—इति वि० ।

सन्धप्रतीकम्	वृत्तम्
मदधुश्चेति (५, १, ४, २ = ज०)	१८५
मधुसन्धनूपान् (६, १, १, १ = ज०)	१८०
मधुसन्धसोमो (५, २, १, २ = ज० अन्धान्तमुद्रः)	१६५
महोदधौ (५, १, १०, ० = ज०)	१०१
महान्त्यामहीर् (४, १, २, ४ = ज०)	६
भीमीमेधस्य (४, १, ११, १ = ज० अथापवा)	८०
महोदराय (५, १, ३, १ = ज०)	१८४
महाविष्ठा (५, २, ८, १ = ज०)	१
साविदन्यु (६, १, ५, १ = ज० ६, १, १५)	४०२
मानोचक्ष्मा (६, ३, ६, २ = इन्द्रकतुमथा)	५१८
मूर्धनान्दिबि (४, २, २, १ = ज०)	१२३
मृगमित्तादश (५, १, २, ४ = ज०)	१०५
मृगमानःसुख्य (४, १, १२, १ = ज० ३, १, १-२-३-४-३, १, ५-८, १, ५-६-८, २, ८-९-९, २, १२-१८, १, ५- १४-२०, २, ७-२०, २, ८	३८
यथाजीकेयु (४, १, ११, २ = ज० ४, ५, १६)	१५३
यद्व (४, १, ६, २ = ज०)	१२०
यद्वद्विद्वते (५, १, २१, १ = ज० ६, १, ७)	३०६
यथावमानोत्थेत्यभिर् (५, १, ११, २ = ज०)	१८४
यःसोमःकलशेष्ठा (५, १, ४, ५ = ज०)	१८६
यःक्षीरिणीयु (६, २, १, २ = ज०)	४३३
यजिष्ठन्नावहमचे (६, २, १२, १ = ज० ८, १, १८, १, २)	४८०
यन्वायथाश्वपूर्ण (६, १, १८, १ = ज०)	५०६
यज्ञक्षन्सु (४, १, १३, २ = ज०)	८८
यज्ञक्षिप्त्वा (४, १, १०, १ = ज०)	१८
यत्तद्वन्धयामचे (५, १, १५, १ = ज० ५, १, १०)	११८
यन्निदिध (४, २, १४, २ = ज० ४, १, १८-२१, १, १८)	१११

अथ द्वितीय-लृचे—

प्रथमा ।

१ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ २ १ २
प्रवोमित्राय गायतवरूणाय विपागिरा ।

१ २ ३ २ ३ १
महिच्चत्रावृतम्बृहत् ॥ १ * ॥

हे मदीया ऋत्विजः ! “वः” यूयमित्यर्थः । “मित्राय” “वरूणाय” “विपा” व्याप्तया “गिरा” स्तुत्या “गायत” स्तुतिं कुरुत [स्तुत्या स्तुतेत्येतत् पाकं पचतीतिवत्] । हे “महिच्चत्रौ” प्रभूत-बली युवाम् “ऋतं” यज्ञं† “बृहत्” महत् अपि प्रशस्तं स्तुत्यर्थमागच्छतमिति शेषः [अथवा “महत्” प्रभूतम् “ऋतं” स्तोत्रं शृणुतमिति शेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ २
सम्राजाया घृतयोनी मित्रश्चोभावरूणश्च ।

३ २ ३ १ २ ३ २
देवादेवेषु प्रशस्ता ॥ २ ‡ ॥

“या” यौ “मित्रश्च” “वरूणश्च” [परस्परपेक्षया च-शब्दः] “उभा” उभौ “सम्राजा” सम्राजानौ सर्वस्य स्वामिनौ “घृतयोनी”

* ऋ० वे० ४, ४, ६, १ ।

† ‘ऋतं सत्यम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ४, ४, ६, १ ।

[त]

संज्ञाप्रतीकम्	पृष्ठम्
सत्त्वानिःसम्बाधयो (५, १, १३, २ = ज्ञ माधनित्वा) ...	३८०
सदस्यर (६, १, १, १ = ज०) ...	३८२
सद्विन्नचित्त (४, १, १४, १ = ज्ञ ४, १, १८—१३, १, १८) ..	३६०
सद्विन्नप्राम् (५, १, १३, १ = ज्ञ ४, १, १५) ...	३११
सदीप्ततेभिर् (६, ३, १, ३ = ज्ञ १०, १, १—११, १, ११) ...	५१६
सद्वाचनेद्वयमे (५, १, १२, १ = ज्ञ ४, १, १५) ...	३२१
सद्दीप्तान् (४, १, ८, १ = ज०) ...	३८
सन्मन्वे (४, १, १४, १ = ज्ञ ४, १, १८—१३, १, १८) ...	३६०
सप्तमेऽष्टम् (६, १, १४, १ = ज०) ...	४८३
सप्तद्विजा (५, १, २१, २ = ज्ञ ६, १, ७) ...	३७७
सप्ततन्त्रः (४, १, १८, १ = ज्ञ ३, २, ११—११, १, १४)
सप्ततेविचं ४, १, ८, १ = ज०) ...	३७
सुख्यादिकेभिः (५, १, १३, २ = ज्ञ माधनित्वा) ...	३८१
सुख्यनिप्रश्न (६, ३, १२, १ = ज०) ...	५४१
सुख्यस्यकाम्या (६, ३, १२, १ = ज०) ...	५४२
येनदेवाःपवित्रेण (५, १, ८, ५ = ज०) ..	३८७
येसोमासःपरावति (४, १, ११, १ = ज्ञ ४, १, १६) ...	३५२
रयिन्नचित्त (४, १, ४, १० = ज०) ...	३६
रचनोमिचो (४, १, ११, ३ = ज्ञ इन्द्रायेन्दो) ..	३८
राजानोवप्रशस्तिभिः (४, १, १, १ = ज्ञ प्रकाशयुग्मेव) ...	१०७
राधाचिरण्यया (४, १, ८, १ = ज०) ..	३६
रेवतीर्निः (४, १, १४, १ = ज्ञ ३, २, ७) ..	५३
रवर्गस्यराधयो (५, १, १६, १ = ज्ञ अभीनोवाक्यसामं) ...	३३३
रघुर्गन्निर्बन्ध (४, १, २३, २ = ज्ञ अग्निर्बन्धो) ...	८६
राजीवाजेषु (६, ३, १७, १ = ज०) ...	५४८
रावृषाजःप्रवसा (६, ३, १८, १ = ज्ञ ११, १, ११) ...	५५५
रात्राचर्पणीन्धवः (५, १, १३, ७ = ज०) ...	३८१

उदकस्योत्पादकौ “देवा” द्योतमानौ “देवेषु” मध्ये “प्रशस्ता”
प्रकर्षेण सुख्यौ तौ सुख्या गायतेति पूर्वत्वान्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
तानःशक्तमार्थिवस्यमहोरायोदिव्यस्य ।

१ २ ३ २ ३ १ २
महिवाङ्मन्त्रन्देवेषु ॥ ३ * ॥ ४

“ता” तौ देवौ “नः” अस्मदर्थं “पार्थिवस्य” पृथिवी-सम्ब-
द्धस्य “दिव्यस्य” दिविभवस्य च “महः” महतः “रायः” धनस्य
“शक्त” समर्थम्, भवतं दातुमिति शेषः । हे देवौ ! “वां”
युवयोः “महि” महत् पूज्यं “मन्त्र” बलं देवेषु प्रसिद्धं, स्तुम
इति शेषः ॥ ३ ॥ ४

अथ तृतीय-तृचे—

प्रथमा ॥

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
इन्द्रायाहिचित्रभानोसुताइमेत्वायवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
अण्वीभिस्तनापूतासः ॥ १ † ॥

“चित्रभानो” हे विचित्र-दीप्ते “इन्द्र !” अस्मिन् कर्मणि
“आयाहि” आगच्छ । “सुताः” अभिषुताः “इमे” सोमाः

• अथैव पुनः ६, ३, ११, १=४० वे० ४, ४, ६, १ ।

† य० वे० २१, २=४० वे० १, १, ५, ४ ।

संज्ञासूचकम्			पृष्ठम्
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, ५, १ = ज०)	५१५
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, ५, २ = ज०)	५१६
विद्यावृत्तविद्युत् (६, १, २, ८ = ज०)	१०८
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, ११, २ = ज०)	५४०
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, १४, २ = ज०)	.	..	५४८
विद्यावृत्तविद्युत् (४, १, ७, २ = ज० १७, १, १५)	२२
विद्यावृत्तविद्युत् (५, २, १८, २ = ज० ६, १, ४)	२२८
विद्यावृत्तविद्युत् (५, १, १, १ = ज० ८, १, १२-१०, १, ७-१०, १, ७- १८-२२, २, ४-२२, २, ७)	१८४
विद्यावृत्तविद्युत् (५, १, १०, २ = ज० ५, १, ८-२१, २, ८)	२२६
विद्यावृत्तविद्युत् (४, १, २, २ = ज०)	७
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, १२, २ = ज० ५, १, ५)	५४५
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, ११, २ = ज० ७, २, १०)	४०३
विद्यावृत्तविद्युत् (५, १, १२, २ = ज० ४, १, ११)	२२२
विद्यावृत्तविद्युत् (५, २, १४, २ = ज० ५, २, ८-१०, २, १)	२२६
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, १२, २ = ज० ५, १, ५)	५४२
विद्यावृत्तविद्युत् (४, १, १८, २ = ज० २, २, १२-८, १, १०-११)	७५
विद्यावृत्तविद्युत् (४, २, ८, १ = ज० ४, १, १२-७, १, १८-१८- ८, १, १८-१४, १, १५)	१४२
विद्यावृत्तविद्युत् (५, २, ७, २ = ज०)	२८२
विद्यावृत्तविद्युत् (५, २, ७, ६ = ज०)	२८२
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, ४, २ = १४, १, १६)	५२३
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, १, ४ = ज०)	५२४
विद्यावृत्तविद्युत् (४, १, ४, १ = ज०)	१२
विद्यावृत्तविद्युत् (४, १, ४, २ = ज०)	२
विद्यावृत्तविद्युत् (४, १, ४, २ = ज०)	१२
विद्यावृत्तविद्युत् (४, १, १२, २ = ज० २, २, ७-२३, २, १४)	५१
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, १६, २ = ज०)	५४८
विद्यावृत्तविद्युत् (६, २, १, २ = ज०)	४३४
विद्यावृत्तविद्युत् (५, १, ५, ५ = ज०)	१८१
विद्यावृत्तविद्युत् (५, २, ७, २ = ज०)	२८१
विद्यावृत्तविद्युत् (६, १, ४, २ = ज० ५, १, ११)	२८०
विद्यावृत्तविद्युत् (४, २, १०, २ = ज० ८, १, १०)	४८८
विद्यावृत्तविद्युत् (४, २, १२, २ = ज० ४, १, १०)	१४६

“त्वायवः” त्वां कामयमाना वर्तन्ते । “अण्वोभिः”* [अङ्गुलि-
नामैतत् (निघ० २, ५, २)] ऋत्विजा मङ्गुलिभिः सुता
इत्यन्वयः । किञ्च, ते सोमाः “तना” नित्यं “पूतासः” शुद्धाः
ऊर्णा-पवित्रेण शोधितत्वात् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३२ ३१२ २२ ३ १२
इन्द्रायाह्विधियेषितोविप्रजूतः सुतावतः ।

१३१२ ३ १२
उपब्रह्माणिवाघतः ॥ २ * ॥

हे “इन्द्र !” त्वम् “आयाहि” अस्मिन् कर्मणि आगच्छ ।
किमर्थम् ? “वाघतः” [ऋत्विङ्नामैतत् (निघ० ३, १८, ३)]
ऋत्विजः “ब्रह्माणि” वेद-रूपाणि स्तोत्राणि “उप” एतुम् ।
कीदृशस्त्वम् ? “धिया” अस्मदीयया प्रज्ञया “इषितः” प्राप्तः,
अस्मद्भक्त्या प्रेरित इत्यर्थः । “विप्रजूतः” यथा यजमान-भक्त्या
प्रेरितः तथान्यैरपि विप्रैः मेधाविभिः ऋत्विग्भिः प्रेरितः !
कीदृशस्य ? “वाघतः ?” “सुतावतः” अभिषुत-सोम युक्तस्य ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ २२ १ १ ३२ ३१२
इन्द्रायाह्वितुजानुपब्रह्माणिहरिवः ।

३ १ २ ३ १ २
सुतेदधिघ्ननश्चनः ॥ ३ † ॥ ५

* ‘अण्वोभिः—सूक्ताभिः वीथिभिः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, १, ५, ५ ।

‡ ऋ० वे० १, १, ५, ६ ।

संज्ञाप्रतीकम्	पृष्ठम्
समन्ताविष्टा (५, २, ८, २ = ज०) ...	१८८
समिन्धुषोत (४, १, १३, २ = ज १, १, ७-१३, १, १४) ...	५०
समीपसूत्र (४, २, ८, २ = ज० ४, १, १२-७, १, १८-१८- ८, १, १८-१४, १, १५) ...	४८८ १४४
समीचीनासम्प्राप्त (४, २, १, १० = ज प्रकाशसुश्रमेव) ...	१०८
समुद्रोष्णपटु (४, १, १, ५ = ज०) ...	१०
समुप्रिथोस्तव्यते (६, २, ८, २ = ज ७, २, ६) ...	४६५
सम्प्राप्तुमिर् (६, २, १५, २ = ज साकमुषी) ...	४८७
सम्प्राप्ताया (४, २, ४, २ = ज०) ...	१२६
समीजनतुल्यमायस्य (४, २, १, ३ = ज प्रकाशसुश्रमेव) ...	१०५
सर्वज्ञता (६, १, ४, २ = ज साक्षाद्विर-) ...	३८८
सवाज (६, १, १४, ३ = ज०) ...	४८५
सवाजी (५, २, ७, २ = ज०) ...	१८१
सवासुम् (४, २, २, ७ = ज०) ...	११८
सवीरो (६, २, २, ३ = प्रसूत्याया) ...	४३८
सवृषणा (५, २, ७, ५ = ज०) ...	१८२
समुतः (५, २, ७, १ = ज०) ...	१८०
समुत्थे (४, १, १८, १ = ज ३, २, ११-११, १, १४) ...	७२
सर्वस्यार्थवर्धनं (६, २, ६, १ = ज २, २, १-७, १, १७-१२, १, ११) ...	४८६
साकक्षातः (६, २, १८, २ = ज०) ...	४६०
साकमुषी ६, २, १५, १ = ज ८, १, ७-१२, १, ८-१८, २, ४) ...	४८६
सुप्रवीरस्य (६, १, २, १ ज०) ...	१८१
सुक्पलस्य (४, १, १५, १ = ज०) ...	५७
सुषमिद्धो (६, १, १, १ ज०) ..	४८७
सुखाशासीत्यदिमिर् (४, १, २०, ३ = ज सोमाःपवना) ...	७८
सुख्यं स्त्रिय (६, १, ८, १ = ज ६, १, ११-८, २, ११) ...	४९०
सोमःपुनानोचर्षति (५, १, १, १ = ज०) ...	१७८
सोमाश्चक्षुः (५, १, ४, १ = ज०) ...	१८४
सोमाःपवनाद्वयो (४, १, २०, १ = ज २, २, १३-१४-१५-१६- १५, २, १६-१७-१८-१९, १, १-२३, १, १४) ..	७८ ५९८
सोमानांस्तरणं (६, २, ११, २ = ज०) ...	५९८
सुखयुतेमिर् (६, ३, २, २ = ज०) ...	५२०
सुखानामासोरथा (४, २, १, ५ = ज प्रकाशसुश्रमेव) ...	१०६
सोतादेवो (६, २, १७, ४ = ज०) ...	५४८

[हरि-शब्दः इन्द्र-सम्बन्धिनो रश्मयोर्नामर्ध्वम् “हरी इन्द्रस्य,
लोहितोऽग्नेः (नि० १, १५, १-२)”—इति तदौयाश्व-नामत्वेन
पठितत्वात्] हे “हरिवः” अश्व-युक्तेन्द्र ! त्वं “ब्रह्माणि” आनेतुम्
“आ याहि” । कीदृशस्त्वम् ? “तूतुजानः” त्वरमाणः । आगत्य
च अस्मिन् “सुते” सोमाभिषव-युक्ते कर्मणि “नः” अस्मदीयं
“चनः” [अन्न-नामैतत् (निरु० नै० ६, १६)] हविलक्षणमन्नं
“दधिष्व” धारय स्वीकुर्वन्त्वियर्थः ॥ १ ॥ ५

अथ चतुर्थ-तृचे—

प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
तमीडिष्वयोर्अर्चिषावनाविश्वापरिष्वजत् ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २
कृष्णाकृणोतिजिह्वया ॥ १ * ॥

हे स्तोतः ! “तम्” अग्निम् “ईडिष्व” स्तुहि, “यः” अग्निः
“अर्चिषा” ज्वाला-रूपेण तेजसा “विश्वा” सर्वाणि “वना”
वनान्यरण्यानि “परिष्वजत्” परिष्वजति परितो वेष्टयति, यच्च
तानि वनानि “जिह्वया” ज्वालया दग्धा “कृष्णा” कृष्णवर्णानि
“कृणोति”, तमीडिष्वेति सम्बन्धः ॥ १ ॥

यस्य निश्चितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ ७ ॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः आरभ्यते* ॥

तत्र

प्रथमखण्डे,† प्रथम-ल्ले—

प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २ १ २

ज्योतिर्यज्ञस्यपवतेमधुप्रियं

३ १ ३ १ १ ३ ३ १ १ १ २

पितादेवानाञ्जनिताविभूवत्सुः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ २

दधातिरत्नं स्वधयोरपीचं

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

मदिन्तमोमत्सरइन्द्रियोरसः ॥ १३ ॥

“यज्ञस्य” अग्निष्टोमादेः “ज्योतिः” दीपकः सोमः “प्रियम्”
इन्द्रादीनां प्रियभूतं “मधु” मधुरसं “पवते” पूयते दशापवि-

* ‘त्रिणवसौमिकमिदानीं वल्लभः’—इति वि० ।

† ‘तयस्त्रिणवद्वे वलाऽष्टम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ३, १३, ५ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ २ ३ १ २ १ १ २ १ २ ३ १ २
 यद्द्वयाविवासतिसुम्नमिन्द्रस्यमर्त्यः ।

३ १ २ १ १ २ ३ २
 द्युम्नायसुतराअपः ॥ २ * ॥

“यः” “मर्त्यः” मनुष्यः “इद्वे” दीप्ते अग्नौ “सुम्न” सुख-
 करं हविः “इन्द्रस्य” [चतुर्थर्थे षष्ठी (२, ३, ६२)] इन्द्राय
 “आविवासति” परिचरति प्रयच्छति, तस्य मर्त्तस्य “सुम्नाय”
 द्योतमानायान्नाय तदर्थं “सुतराः” सुखेन तरणीयाः “अपः”
 उदकानि वृद्ध्यात्मकानि, इन्द्रः करोत्विति शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ १ २ १ १ २ ३ १ १ ३ १ २
 तानोवाजवतीरिषआशून्पिपृतमर्वतः ।

१ १ ३ २ २ १ २
 एन्द्रमग्निश्चवोढवे ॥ ३ † ॥ ६

हे इन्द्राग्नी ! “ता” तौ युवां “वाजवतीः” अन्नवतीः “इषः”
 इष्ट्यमाणा “वृष्टीः” [यद्वा, वाजी बलं तद्वतीः इषः अन्नानि]
 “आशून्” शीघ्रगान् “अर्वतः” अश्वांश्च “नः” अस्माभ्यं “पिपृतम्

* ऋ० वे० ४, ८, २८, ११ ।

† ऋ० वे० ४, ८, २८, १ ।

तत्र शोध्यत इत्यर्थः । रसो विशेष्ये—“पिता” पालकः
 “जनिता” फलस्य उत्पादकः “विभूवसुः” प्रभूतधनः तेन
 सम्पादयितुं शक्यत्वात् तादृशः सोमरसः “स्वधयोः” [“स्वधे”—
 इति आवाष्टयिष्योर्नाम (निघ० ३, ३०, १)] “अपीचम्”
 [—इति चान्तर्हितस्य (निघ० ३, २५, ६)] आवाष्टयिष्यो-
 र्मध्येऽन्तर्हितं “रत्नं” रमणीयं धनं “दधाति” स्थापयति
 यजमानेषु । स एव पुनर्विशेष्यते—“रसः” रसदिता
 “मदिन्तमः” मादयित्वतमः “मत्सरः” स सोमः “इन्द्रियः”
 इन्द्रेण जुष्टः इन्द्रिय-वर्चको वा* ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ एक २१ ३
 अभिक्रन्दन्कलशं वाज्यर्षति

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 पतिर्द्विवः शतधारो विचक्षणः ।

१ २ ३ २ ३ १ २
 चरिर्मित्रस्य सदनेषु सीदति

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 मर्मजानो विभिः सिन्धुभिर्वृषा ॥ २१ ॥

* ‘ज्योतिर्यज्ञस्य पवते—ज्योतिरुज्ज्वलं दीप्तिकरं यज्ञस्य पवते पूयते मधु-
 रसं * * * पिता देवानां जनिता विविधेन प्रकारेण जनिता । कथम् ? “अग्नौ
 प्रासादतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते । आदित्याज्जायते दृष्टिर्दृष्टेरन्नं ततः प्रजाः”—
 अग्नेन प्रकारेण जनिता । विभुर्विश्वस्य भावयिता । दधाति धारयति रत्नं स्वधयोः
 अपीचम् अविनाशं मदिन्तमः मत्सरः मत्सरीयः इन्द्रियः इन्द्रस्य स्वभूतः रसः
 वीर्यम्—इति वि० । † अ० वे० ३, २, १४, १ ।

पूरयतम् प्रयच्छतम् । किमर्थम् ? “इन्द्रम्” “अग्निञ्च” “आ
वोढवे” आ समन्तात् वोढुं हविर्भिः प्रापयन्तु ॥ ३ ॥ ६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टमस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः * ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे,† प्रथम-तृचे—

प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
प्रोअयासीदिन्दुरिन्द्रस्यनिष्कृतं

३ २ ३ २ २ २ ३ १ २
सखासख्युर्नप्रमिनातिसङ्गिरम् ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३
मर्यइवयुवतिभिःसमर्षति

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
सोमःकलशेशतयामनापथा ॥ १ ॥

“इन्दुः” सोमः “इन्द्रस्य” “निष्कृतं” संस्कृतं स्थानमुदरं “प्रो
अयासीत्” प्रैव गच्छति ; गत्वा च “सखा” सखिभूतः “सख्युः”

* ‘उक्तं प्रातःसवनं चतुर्विंशतौमिकम्’—इति वि० ।

† ‘इदानीं माध्यन्दिनं सवनम् । षष्ठाषवत्तृधारेति सन्तानि-प्रष्टनीनि सामानि
ब्राह्मणेनोक्तार्थानि, पुनानः सोमधारेति कण्व-रयन्तः—भृतीनि सामानि बार्हस्प-
तानि—इति वि० ।

‡ अ० आ० ६, २, १, ४ (२भा० १७८पृ०) = ऋ० वे० ७, २, ११, १ ।

सोमः “वाजौ” वेजनवान् गमनवान् [यद्वा, अश्वसदृशः]
 “अभिक्रन्दन्” अभितः शब्दं कुर्वन् “कलशं” द्रोणकलशम्
 “अर्षति” गच्छति । कौटुशः “दिवः” द्योतमानस्य अन्तरिक्षस्य
 दशापवित्रलक्षणस्य “पतिः” फालकः स्वामी यद्वा द्युलोकस्य
 स्वामी [दिवि हि सोमउत्पन्नः “तृतीयस्या मितो दिवि सोम
 आसीत्”—इति श्रुतेः] “शतधारः” परिमित-धार-पेतः
 “विचक्षणः” विशेषेण द्रष्टा* ‘हरिः’ हरितवर्णः सोमरसः
 “मित्रस्य” मित्रवर्धितकरस्य यज्ञस्य “सदनेषु” “सीदति”
 निषण्णो भवति† । कौटुशः सन् ? “सिन्धुभिः” स्यन्दन-साधनैः
 अविरोमभिः दशापवित्रावयवैः‡ “मर्मृजानः” शोधमानः
 “वृषा” वर्षकः फलानाम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ १ २ ३ २ २
 अग्नेसिन्धूनाम्यवमानो अर्ष
 १ २ १ २ ३ १ २ २
 स्यवेवाचो अग्नियोगोषु गच्छसि ।
 १ २ १ २ ३ १ २ २
 अग्ने वाजस्य भजसेम दृष्ट्वन्
 १ २ १ १ २
 स्वायुधः सोतृभिः सोमहयसे ॥ ३ ॥ १

* ‘विश्वस्य द्रष्टा’—इति वि० ।

† ‘मित्र आदित्यविशेषः । * अथवा मित्रस्य यज्ञमानस्य सखा सुत्यर्थ-लक्षणेन सम्बन्धेन तस्य दृष्टेः द्रोणकलशप्रभितः सीदति’—इति वि० ।

‡ ‘अविभिः—कौटुशः कवचवर्णः मिदं बहो कवचवर्णस्य स्थाने दृश्यम् । अवेः स्वर्णेन दशापवित्रेण सिन्धुभिः सदकैरिस्त्रिभिः’—इति वि० ।

॥ अ० वे० ०, १, १४, २ ।

इन्द्रस्य “सङ्गिर” सम्यग् गिरणाधारभृतम् उदरं “न” “प्र
मिनाति” हिनस्ति, किञ्च “मर्यं इव युवतिभिः” मर्त्ती यथा
तरुणीभिः स्त्रीभिः सह सङ्गतो भवति तद्वदयमपि सोमो युव-
तिभिर्मिश्रण-शीलादिभिर्वसतीवरौभिरद्भिः सह “समर्षते” सङ्ग-
च्छते अभिषव-काल-पश्चात् सोमः “शतयामना” अनेक-यामन-
साधन-वित्तोपेतेन “पथा” मार्गेण दशापवित्त-सम्बन्धिना
“कलशे” द्रोणकलशे गच्छतीति शेषः यद्वैकमेव वाक्यम्—यथा
मर्यां मर्त्तरीं युवतिभिः सह सङ्गच्छते एवं कलशे शत-यामना
पथा सङ्गच्छते ॥

“शतयामना”—“शययाम्ना”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२३ १२ ३१२ ३१२
प्रबोधियोमन्द्रयुवोविपन्युवः

२१२ ३१२
मनस्युवःसंवरणेष्वक्रमुः ।

२३१ २३ क २२ ३२ ३
हरिङ्गीडन्तमभ्यनूषतस्तुभो

२ ३२ ३ २३१ २
भिधेनवःपयसेदशिअयुः ॥ २ * ॥

हे सोमाः “वः” युष्माकं “धियः” ध्यातारः† “मन्द्रयुवः”
मदकारं शब्दं कामयमानाः “पनस्युवः” स्तुतिं कामयमानाः

* ऋ० वे० ७, ३, १४, २ ।

† ‘धियः—बुद्धयः’—इति वि० ।

हे सोम ! त्वं "सिन्धूनां" स्यन्दन-स्वभावानां सुदकानाम्
 "अग्ने" पुरस्तात् "पवमानः" पूयमानः सन् "अर्षसि" गच्छसि
 वृष्ट्योदकं जनयितुं माहुतिद्वारान्तरिक्षे गच्छसीत्यर्थः । तथा
 "वाचः" माध्यमिकाया अपि "अग्रियः" ग्राह्यः पूज्यः सन्
 गच्छसि तथा "गोषु" रश्मिषु तेषामग्रे गच्छसि तथा "वाजस्य"
 शत्रूणां मन्त्रस्य लाभयेति शेषः । तदर्थं "महाधनं" सङ्ग्रामं
 "भजसे"* सेवसे । कीदृशः सन् ? "स्वायुधः" शोभन-प्रहरण-
 साधनायुधः । हे सोम ! तादृशस्त्वं "सोढभिः" अभिषुषवद्भिः
 अध्वर्यादिभिः "सूयसे"† अभिषूयसे ॥ ३ ॥ १

१ ४ ५ ६ ४ ५ ६ ४ ५ ६
 ॥ मरुताम्बेनु ॥ ज्यो२३४ । तिर्यक्ष्यपवतेमधौ ।

४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३
 होप्रायाम् । पितादेवानाञ्चनिता । विभूवासू२ः ।

१ २ १ २ १ २ ३ ४
 दधातिरत्नं स्वधयोः । अग्रीचाया२३म् । मादिन्ता२३

५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४
 ४माः । मत्सरईद्रीयोऽरापुसाई५६ः ॥ (१) आ २ ३ ४ ।

५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ १
 भिक्रन्दन्कलशं वाजियौ । होषातायि । पतिर्दिवःशत

२ १ २ १ २ ३ ४
 धारो । विचक्षाणा२ः । हरिर्मित्रस्य सदनयि । पुसी

१ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४
 दाता२३यि । माम्मजा२३४नाः । अविभि३सि । धूभा

* , † "भजते"—इति "पूयते"—इति च च०-पाठः ।

“विपन्यवः” [—स्तोत्र-नामैतत्*) स्तोतारः “संवरेषु” तृण-
कटा-वरणोपेतेषु याग-ग्रहेषु “प्राक्रमुः” प्रक्रमन्ते । तदेवाह—
“स्तुभः” स्तोतारः† “हरिं” हरितवर्णं “क्रीडन्त” क्रीडन-शीलं
सोमम् “अभ्यनूषत” अभिष्टुवन्ति “धेनवः” अपि “पयसा”
स्वीयेन क्षीरेणैव “इत्” इमं सोमम् अभिलक्ष्य “अग्निश्चयुः”
अधिकं श्रीयन्ति ॥

“संवरेषु”—“संवसनेषु”—इति पाठौ, “हरिङ्गीडन्त”
—“सोममनोषां”—इति च, “पयसेदग्निश्चयुः”—“पयसेमग्निश्चयुः”
—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३
आनःसोमसंयतमिष्युषीमिष

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
मिन्दोपवस्वपवमानऊर्मिणा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
• यानोदोद्धतेचिरद्वन्नसश्चुषी

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
क्षुमद्वाजवन्मधुमत्सुवीर्यम् ॥ ३ ॥ ७

* “विपन्यवः”—इति निखण्डौ मेधावि-नामसु सप्तदशं पदम् (३, १५) ।

† ‘स्तुभः’—स्तोभवत्यः—इतिवि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ३, १५, २ ।

३यिर्वा^४पू^१र्षा^२६५^३६॥ (२) आ^४ २ ३ ४ । अ^२सिन्धूना^४म्यवमान^४
 औ । ^५हो^४र्षा^५सायि । अ^१ग्ने^२वा^३चो^४अ^५ग्रियो^२गो । पु^२ग^१च्छा
 सा^१रयि । अ^२ग्ने^३वा^४ज^५स्य^१भ^२ज^३सायि । म^१ह^२द्वा^३ना २ ३ म् ।
 सू^१वा^२यू^३ २ ३ ४ धाः । सो^१तृ^२भिः^३सो । मा^१सू^२ ३ या^३ ५ सा^४र्ष
 ५ ६ यि^३ (३) ॥ ११* ॥ [१]

॥ व^४रु^२ण^५साम ॥ ज्यो^४ति^२र्य^५ । आ^४ ३ स्य^२प^५वतो^४मधु^५प्रि
 याम् । पि^१ता^२दे^३वा^४ना^५अ^१नि^२ता^३वि^४भू^५वमूर^१३र्चो^२यि । द^२धा
 ति^१रत्न^२स्व^३धयोः । अ^१पी^२चि^३या^४ २ ३ म् । हो^१यि । म^२दा^३यि
 न्ता^१र^२माः । मा^१त्सु^२रः । इ^१न्द्रि । यो २ ३ । र^२सा^३उ^४वा
 ३ ॥ (१) अ^४भि^२क्र । दा^४३न्क^२ल^५शं^४वा । जि^५य^२र्ष^५तायि । प
 ति^१र्द्दि^२वः^३श^४त^५धा^१रो^२वि^३च^४क्षणा २ ३ हो^१यि । च^१रि^२म्नि^३त्र^४स्य^५सद
 ने । पु^१सी^२द^३ता^४र^५र्षयि । हो^१यि । म^२र्म^३जा^४र^५इ^१नाः । आ

हे “इन्दे” दोह ! “सोम !” “पवमानः” त्वं “नः” अस्माकं
 “संयतं” सङ्गृहीतं “पिप्युषी” प्रवृद्धम्* “इषम्” अन्नम्
 “जर्मिणा” प्रवाह-रूपेण तदीयेन रसेन “पवस्व” प्रयच्छेत्यर्थः ।
 “या” इट् “नः” अस्माकम् “अहन्” अहनि अङ्गः “त्रिः”
 त्रिषु सवनेषु “अससुषी” अप्रतिबन्धी† “दोहते” । किम् ?
 “क्षुमत्” शब्दोपेतं सर्वत्र श्रूयमाणं “वाजवत्” बलवत् “मधुमत्”
 माधुर्योपेतं “सुवीर्य” शोभन-सामर्थ्यं पुत्रं दोहते । ता मिषं
 पवस्वेति समन्वयः ॥

“जर्मिणा”-“अभ्रियम्”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ७

॥ प्रवङ्गार्गवम् ॥ प्रोअयासायित् । इन्दुरिन्द्रा । स्या
 रनिष्कृताम् । सखासख्युः । नप्रमिना । तारयिस
 जिराम् । मर्यद्वा । युवतिभायिः । सारमर्षतायि ।
 सोमःकला । शेशतया । सारनापथा३१उ ॥ (१) प्रवो
 धियो । मन्द्रयुवो । वारयिपन्युवाः । पनस्युवाः ।
 संवरणायि । पूरवक्रमूः । चरिङ्गौडा । तमभ्यनू । षा

* ‘पिप्युषी’—‘पानेच्छाम्’—इति वि० ।

† ‘अससुषी’—‘आनुपूर्वेण’—इति वि० ।

^१विभिः । ^१सिन्धु । ^१भारुयिः । ^{४ १}वृषाउवा३ ॥ (२) अग्ने
^५सि । ^{४ १ १ ४ २}धूनाम्यवमानः । ^५अर्षसायि । ^{१ २ २ २}अग्नेवाचोअग्नि
^{२ २}योगोषुगच्छसारुयिहोयि । ^{२ २}अग्नेवाजस्यभजसे । मह
^१द्वनारुम् । ^{१ १}होयि । ^१सुवायूरुधाः । ^{१ १}सोतृभिः । ^{१ २}सो
^१म । ^२सू२३ । ^२यसाउवा३ । ^{१ १ १ १ २ १ २}ए३ । इन्दुःसमुद्रमुर्विया
^{१ २ १ १ १ १}विभातीरु३४५ (३) ॥ २* ॥ [२] १

अथ द्वितीय-दृष्टे—

प्रथमा ।

^{१ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २}
 असृक्षतप्रवाजिनोगव्यासोमासोअश्वया ।

^{३ १ १ ३ १ २ २ २}
 शुक्रासोवौरयाश्वः ॥ १* ॥

“वाजिनः” बलवन्तः “शुक्रासः” दीप्ताः “आश्वः” वेगवन्तश्च
 “सोमासः” सोमाः “गव्या” गव्यं यजमानस्य गवेच्छया तथा

* ऊ० गा० १३ प्र० १ अ० २ सू० १ ।

† ऊ० गा० ५, १, ५, ६ (१ भा० ३६४०) = ऊ० वे० ७, १, ५, ५ ।

‡ “गव्या”—इति ऊ०-पाठः ।

^१रतस्तुभाः । ^{१ १२}अभिधेना । ^{१ १}वःपयसायित् । ^१आरशिश्च

^{१ १}यू३राउ ॥ (२) ^{२२ १२}आनःसोमा । ^{१ १}संयतम्यायि । ^{१२}प्यू३षीमि

^{१ २ १}षाम् । ^{१ १}इन्दोपवा । ^{१२}स्वपवमा । ^{१२ २}नारुजर्मिणा । ^{२ २}यानो

^{१२}दोहा । ^{२ १}तेत्रिरहान् । ^१आरसश्चुषायि । ^{१ १२}क्षुमद्वाजाः ।

^{१ १}वन्मधुमात् । ^{१२ १ १}सूरवौरिया३माउ । ^{१ १ १ १}वार३४पु(३) ॥ ७* ॥ [१]

॥ कावम् ॥ ^१प्रवो । ^{२ २}अयासौदिन्दुरिन्द्रा । ^२स्थनि

^१ष्कार्त्ता३रम् । ^{१ २}सखासख्युर्नप्रमिना । ^{२ १}तिसङ्गायिरा३रम् ।

^१मर्यद्वयवतिभायिः । ^{२ १}समर्षाता३रयि । ^{१ २ ४ २}सोमा३काला ।

^{१२ १}शेशताया३३ । ^{१ २ ४}माना३पा५थाई५६ ॥ (१) ^{१ १}प्रवोवा । ^१धि

^२योमन्द्रयुवो । ^{१ १}विपन्यूवा३ः । ^१पनस्पुवःसंवरणायि । ^२षु

^१वक्रामू३ः । ^{१ २}हरिक्रीडन्तमभ्यनू । ^{१ १}षतस्तुभा३३ः । ^१आ

^{१ ४ १}भो३धेना । ^{२ १}वःपयासा३रयित् । ^{१ २}आशा ३ यिश्चा ५ य् ६

७५०१ख०२सू०२,३] उत्तरार्चिकः ।

७७

“अश्वया” अश्वेच्छया तथा “वीरया” वीराः पुत्र-भृत्यादयः
तेषामिच्छया “प्र असृज्यत” प्रासृज्यन्त रसान्वा विसृज्यन्ते ॥१॥

अथ द्वितीया ।

३१ २ ३१ १ २ १ २ ३ १ २
शुभमानाऋतायुभिमज्यमानागभस्थोः ।

११ १ १ १ १ १ १
पवन्ते वारे अव्यये ॥ २* ॥

“ऋतायुभिः” यज्ञेच्छुभिः अध्वर्यु-प्रभृतिभिः “शुभमानाः”
अलङ्घ्यमानाः “गभस्थोः” हस्तयोः हस्ताभ्यां† “सृज्यमानाः”
शोधमानाः “वारे” वाली दशापवित्रे । कौटुषे ? “अव्ये”
अविमये “पवन्ते” पूयन्ते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

११ १२ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
तेविश्वादाशुषेवसुसोमादिव्यानिपार्थिवा ।

१२ ३ १२ २२
पवन्तामान्तरिक्ष्या ॥ ३‡ ॥ २

“ते” सोमाः अभिषूयमाणाः “दाशुषे” हविः-प्रदात्रे यजमा-
नाय “विश्वा” सर्वाणि “वसु” वासकानि गवादि-धनानि “आ

* ऋ० वे० ७, १, २६, ५ । •

† “गभस्थोः”—गभस्तिभ्यां बाऊभ्यां । ‘गभस्ती बाऊ—इति बाऊनामसु पाठात्’
—इति ऋ०-व्याख्या ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ३७, १ ।

^{१ २ १ २} ५ ई ॥ (२) ^{१ २ १} आनोवा । ^{१ २ १} सोमसंयतम्यायि । ^{१ २ १} ष्यषीमायि
^{१ २} षा २ म् । ^{२ २ १} इन्दोपवस्वपवमा । ^{१ २ २} नऊर्मायिणा २ । ^{१ २ २} यानो
^{२ २} दोहतेन्निरहान् । ^{२ १} असशूषारश्चि । ^{१ २ ४ ५} क्षूमाश्वाजा । ^२ व
^१ नधूमारश्त् । ^{१ २ ४} सूवाश्चिरापुयाथ ५ ६ म (३) ॥ १० * ॥ [२]

^{४ २ २ ३ ५ २ १} ॥ लौशाद्यम् ॥ ^१ प्रोअयासीत् । ^{४ २} इन्दुरिन्द्रा २ ३ ।
^{४ २ २ ५} स्याश्निष्कृतम् । ^१ सखासख्युः । ^{४ २} नग्रमिनारश् । ^{४ २} तीश्म
^{३ ५} ङ्गिरम् । ^{३ २ ३ ४} मर्यद् इव । ^१ युवतिभारश्चिः । ^{४ २ ३ ५} साश्मर्षति ।
^{३ २ २ १ ५} सोमःकला । ^{१ २} शेशतया २ ३ । ^{२ ४} मनाश्पापुथाई ५ ६ ॥ (१)
^{३ २ २ ५} प्रवोधियः । ^१ मद्रयुवोरश् । ^{४ २ ३ ५} वाश्चिपन्युवः । ^{३ २ ३ ५} पनस्युवः ।
^१ सवरणाश्चि । ^{४ २ २ ५} षूअक्रमुः । ^{३ २ ३ ५} हरिक्कीड । ^१ तमभ्यनूरश् ।
^{४ २ ३ ५} षाश्तस्तुभः । ^{३ २ ३ ५} अभिधेना । ^१ वःपयसारश्चि । ^२ अशा
^४ श्चिआपुयू ५ ६ ॥ (२) ^{३ २ २ ३ ५} आनःसोम । ^१ संयतपा २ ३ चि ।

पवन्तां सर्वतः चरन्तु । वसित्युक्तं 'कथं वसूनां विश्वत्वमिति ?
उच्यते—“दिव्यानि” दिवि भवानि “पार्थिवा” पृथिवी-सम्ब-
द्धानि “अन्तरिक्षा” अन्तरिक्षाणि, अन्तरिक्षे भवानि* एव सुक्त-
प्रकारेण विश्वानीत्यर्थः ॥ ३ ॥ २

पवस्वेति-दशर्षे तृतीय-सूक्ते—

प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पवस्वदेववीरतिपवित्रं सोमरुद्धा ।

१ २ ३ १ २ ३
इन्द्रमिन्द्रोवृषाविश ॥ १ ॥

हे सोम ! “देववीः” देवकामः† त्वं “रुद्धा” वेगेन
“पवित्रं” यथा भवति “अति पवस्व” अतिचर किञ्च हे “इन्द्रो”
“वृषा” सेचकस्त्वं इन्द्रम् “आविश” प्रविश ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
आवच्यस्वमहिम्नरोवृषेन्दोद्युः स्रवत्तमः ।

१ २ ३ १ २ ३
आयोनिर्धर्णसिस्सदः ॥ २ ॥

* ‘धनानीत्युपपद्यते’—इति वि० ।

† ऋ० ऋ० ६, १, ९, ४ (२भा ऋ० ऋ०) वि० ६, ७, १८, १ ।

‡ ‘देवानां महीभूतः’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ७, १८, १ ।

दश० ४ ख० १ सू० १, २, ३ उत्तरार्द्धिकः ।

१३७

४ १२ ३५ ३२२ ३५ १ ४ १२ ३
पू३षीमिषम् । इन्दोपव । स्वपवमा २३ । ना३ज्मि
५२ ३२ २२ ३२ ५ १२ ४ २ ३५ २ २
णा । यानोदोच्च । तेन्निरद्वा २३न् । आ३सशुषी । लुम
३२ ५ १ १ ४
द्वाजा । वन्मधुमा २३त् । सुवा ३ यिरा ५ या ६ ५
६ म् (३) ॥ ११ * ॥ [३]

३२ २ ३ ५ १ ३
॥ यज्ञसारथिम् ॥ प्रोत्राया २३४सीत् । इन्द्रा २३
५ १ १ १ २ १ ३ २ ३
४यिन्द्रा । स्यानिष्कृता३म् । होयि । सखासा २३४
५ १ ३ ५ १ २ १ १ १
ख्यः । नप्रामी २३४ना । तायिमङ्गिरा३म् । होयि ।
३२ ३ ५ २ ३ ५ १ २ १ २
मर्याद्वि २३४वा । युवाती २३४भायिः । सामर्षता३यि ।
१ ३२ १ ३ ५ २ ३ ५ १ २ २
होयि । सोमाः कार३४ला । शेषाता २३४या । माना
१ २ १ ३ ५ ३ ३ ३ ५ १ ३
पथा ३ । हो २३४५ई ॥ (१) प्रवोधी २३४यो । मन्द्रायू २
५ १ १ १ २ १ ३ ३ ५ ३ ३
३४वो । वायिपन्युवा ३ । होयि । पनासू २३४वाः ।
१ ३ ५ १ २ १ २ १ ३ ३ ३ ३
संवारा २३४णायि । ध्रुवक्रमू ३ । होयि । चरायिद्वा

हे “इन्दो” सोम ! “वृषा” सेवकाभीष्टदाता वर्षकः “द्युम्न-
वत्तमः” यशस्वितमः “धर्षसि” धर्त्ता त्वं “मह्वी” महत् “प्सरः”
पानीयम् “अन्धः” अन्नम् “आवच्यस्त्र” अस्मान् प्रति आगमय
किञ्च “योनिं” स्वकीयं स्नानम्* “आसदः” आसीद् च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
अधुक्षतप्रियम्नधुधारासुतस्यवेधसः ।

२ १ २ २ २ २
अपोवसिष्टसुक्रतुः ॥ ३† ॥

“सुतस्य” अभिषुतस्य “वेधसः” अभिलषितस्य विधातुर्यस्य
“सोमस्य” “धारा” “प्रियं” प्रीतिकरं “मधु” अमृतम् “अधुक्षत
दुग्धे स “सुक्रतुः” सुकर्मा सोमः “अपः” “वसतीवरीः”
“वसिष्ट” आच्छादयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
महान्तन्वामक्षीरन्वापोऽर्पन्तिसिन्धवः ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
यद्गोभिर्वासयिष्यसे ॥ ४‡ ॥

हे सोम ! त्वं “यद्” यदा यन्ने “गोभिः” गोर्विकारैः
पयोभिः “वासयिष्यसे” आच्छादयिष्यसे तदा “महान्तं” गुणैः

* ‘योनिं द्रोणकलशम्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ७, १८, ३ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, १८, ४ ।

^५ २३४यिडा । ^२ तमाभ्या^५ २३४नू । ^{१ २ १ २} षातस्तुभा^१ ३ । होयि ।
^{२ २} अभायिधे^३ २३४ना । ^५ वःपाया^२ २३४सायित् । ^{१ २ १ २} आशिअयू^३ ३ ।
^१ हो^{२ २} २३४पुई ॥ (२) ^५ आनाःसो^२ २३४मा । ^{१ २} संयाता^३ २३४म्यौ ।
^{१ २ १ २} षूषीमिषा^३ ३म् । होयि । ^५ इन्दोपा^२ २३४वा । ^{१ २} स्वपावा^३ २३
^५ ४मा । ^{१ २ १ २} नाऊर्मिणा^३ ३ । होयि । ^५ यानोदो^२ २३४द्वा ।
^{२ २} तेनीरा^५ २३४द्धान् । ^{१ २ १ २} आसश्रुषा^३ ३यि । होयि । ^{३ २} क्षुमा^३ ३
^५ २३४जा । ^२ वन्माधू^५ २३४मात् । ^{१ २ १ २} सुवीरिया^३ ३म् । हो^१ २ ३
 ४पुई । डा (३) ॥ ५ ॥ [४]

^{२ २} ॥ वाराह^२ म् ॥ ^१ द्वाउद्वाउ । ^{२ २ १ २} ऊप् । ^{२ २} प्रोअयासायित् ।
^{२ १} इन्दुरि । ^{२ ३ ४} द्रस्यनिष्कृताम् । ^{२ १ २} सखासख्यः । ^{२ १} नप्रमि ।
^{२ २ ३ ४} नातिसङ्गिराम् । ^{२ १} मर्याइवा । ^{२ १} युवति । ^{२ ३ ४} भिःसमर्षता
^{२ २ १} यि । ^{२ २ १} सोमःकला । ^{२ २} शेशत । ^{३ २ ४} या । ^{२ २ ४} मनाइपा^५ ५ था ६ ५

* ऊ० गा० १६ प्र० १ अ० ५ सू० १ ।

† “जगतीवाराहम्”—इति ख० पु०-पाठः ।

प्रवृद्धं 'त्वा अमु' त्वाम्प्रति 'सिन्धवः' स्यन्दमानाः 'महीः'
महत्यः 'आपः' 'अर्षन्ति' गच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ १ १ १ १ १ २ ३ १ १ १ १
समुद्रोऽप्सुमामृजेविष्टमोधरुणोदिवः ।

१ १ १ १ १ २ २
सोमःपवित्रेऽस्मयुः ॥ ५* ॥

"समुद्रः" समुद्रवन्ति अस्माद्रसादति समुद्रः "विष्टम्"
"दिवः" स्वर्गस्य "धरुणः" धर्ता च "अस्मयुः" अस्मात्-कामः†
"सोमः" "अप्सु" उदकेषु "मामृजे" मर्मज्यते पवित्रेऽभिषिच्यते
चेत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ २ १ १ १ १ २ १ २ २ २
अचिक्रद्वृषाहरिर्महान्मित्रो न दर्शतः ।

१ २ १ २
सः सूर्येण दिद्युते ॥ ६‡ ॥

"वृषा" कामानां वर्षकः "हरिः" हरितवर्णः "महान्"
सर्वोत्तमः "मित्रः न" यथा सखा तद्वत् "दर्शतः" दर्शनोयः ‡
सोमः "अचिक्रद्वृषा" शब्दं करोति सोऽयं सोमः सूर्येण सह
"सन्दिद्युते" समित्येकीभावे सूर्येण सह द्योतत इत्यर्थः ॥

"रोचते"—इति बहुचावां पाठः ॥ ६ ॥

* ङ० आ० ६, १, २, १ (२ भा० ५५ ङ०)=ङ० वे० ६, ७, १८, ५ ।

† 'अस्मात् अस्मिन्'—इति वि० ।

‡ ङ० वे० ६, ७, १८, १ ।

६ ॥ (१) प्रवोधियो । मन्द्रयु । वोविपन्युवाः । पनस्यु

वाः । संवर । णेषुवक्रमूः । हरिङ्गोडा । तमभ्य ।

नूषतस्तुभाः । अभिधेना । वःपय । सेत् । अशाशयि

आपुयू६५६ः ॥ (२) आनःसोमा । संयतम् । पिष्युषी

मिषाम् । इन्दोपवा । स्वपव । मानऊर्मिणा । या

नोदोहा । तेत्रिर । चन्नसश्चुषायि । छाउछाउ ।

ऊप् । शुमदाजा । वन्मधु । मत् । सुवाशरापुयाई५

ईम् (३) ॥ १५ * ॥ [५]

॥ अपामीवम् ॥ प्रोआ । यासीदिन्दुरिन्द्राशस्याश्नि

ष्कृतम् । सुखा । सख्युर्नप्रमिनाशतीशसङ्गिरम् । म

र्याः । इवयुवतिभाशयिःसाशमर्षति । सोमाः । कल

शेशनया । मनाशपापुयाई५६ ॥ (१) प्रको । धियोमन्द्र

अथ सप्तमी ।

^{२ १ १ २ १ २ १ २}
गिरस्तद्भोजसामर्मृज्यन्ते अपस्युवः ।

^{१ २ १ २ १ १ १}
याभिर्मदायशुम्भसे ॥ ७* ॥

हे “इन्द्रो !” “ते” तव “भोजसा” बलेन “अपस्युवः”
कर्मच्छा-सम्बन्धिन्यः ताः “गिरः” स्तुतयः “मर्मृज्यन्ते”
शोधयन्ते । “याभिः” “गौभिः” त्वं मदाय “क्षरन्” “शुम्भसे”
अलङ्घयसे† ॥ ७ ॥

अथ अष्टमी ।

^{१ २ १ २ १ १ २ १ २}
तन्त्वामदायघृष्यउलोककृत्वन्तुमीमह ।

^{२ २ १ १ २ २}
तवप्रशस्तयेमहे ॥ ८‡ ॥

“लोककृत्वन्” लोकस्य कर्त्तारं “तं त्वा” सोम “घृष्यये”
शत्रूणां घर्षण-शीलायना “मदाय” “इमहे” याचामह ।
हे सोम ! पातमिति शेषः । किमर्थम् ? इति, उच्यते—
“तव” “महे” महेते “प्रशस्तये” प्रशंसनाय ॥ ८ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, १८, १ ।

† ‘शुम्भसे शोधयसे’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, १८, १ ।

॥ ‘घृष्यये’—अशनार्थम्—इति वि० ।

^४ ^{११५} ^{२१} ^१ ^४ ^{२२५}
 युवोश्वाश्रयिपन्युवः । पना । स्युवःसंवरणाश्रयिषूश्वक्रमुः ।
^{११} ^{२२} ^४ ^{१३५} ^{११} ^{२२}
 हरायिम् । क्रीडन्तमभ्यनूष्पाशतस्तुभः । अभायि । धे
^२ ^{१२} ^४ ^{२२१} ^{२२}
 नवःपयसेत् । अशाश्रयिआधूयूदूदः ॥ (२) आनाः । सो
^४ ^{२२२५} ^{११} ^१
 मसंयतम्याश्रयिषूश्वी मिषम् इन्दो । पवस्वपवमाश्ना
^{२२२५} ^{२२१} ^{२२२} ^४ ^{२३५}
 श्जर्मिणा । यानो । दोहते । त्रिरहाश्नाश्सश्रुषी ।
^{२१} ^{२२} ^१ ^{२२} ^४
 क्षुमात् । वाजवन्मधुमत् । सुवाश्रयिरा पू या ई पू
 ई म (३) ॥ १८ * ॥ [६] ७

अथ नकिरिति प्रगाथरूपे द्वितीयसूक्तेः—

प्रथमा ।

^{२२१२} ^{२२} ^{२२३१} ^{२३१२}
 नकिष्टङ्गर्मणानशद्यश्चकारसदावृधम् ।

^{२३२३} ^२ ^{३१२३} ^१ ^{२३१२} ^{३१२२}
 इन्द्रन्नयज्ञैविश्वगूर्त्तमृभ्वसमधृष्टन्धृष्णुमोजसा ॥ १ ‡ ॥

* ऊ० गा० २२प्र० २अ० १८सा० ।

† 'उक्ती साध्यन्दिनीः पवमानः । वृद्धत्तृष्टे वामदेष्टे' जैवावयत्तं साम अभि-
 निधनं काण्वं ब्रह्मणाम वैश्वानसमष्ट्यावाकसाम'—इति वि० ।

‡ ऋ० ऋ० १, १, १, १ (१भा० ५०२४०) = ऋ० वे० ६, ५, ८, २ ।

अथ नवमी ।

३ १ १ ३ १ १ ३ १ १ ३ १ १ ३ १ १

गोषा इन्दो नृषा अस्य श्वसा वाजसा उत ।

३ २ ३ १ १ ३ १ १

आत्मा यज्ञस्य पूर्व्यः ॥ ८* ॥

हे “इन्दो” क्षियमान-सोम ! “यज्ञस्य” ज्योतिष्टोमादेः
 “पूर्व्यः” पुराणः निव्यः आत्मा स्वरूपभूतः [सोमस्य यज्ञस्वरूप-
 त्वं प्रसिद्धम्] । तादृशस्त्वं “गोषा” अस्मभ्यं गवां दाता
 “असि” भवसि, “नृषा” नृणां पुत्र-भृत्यादीनां दातासि,
 “श्वसाः” अश्वानां दाता चासि, “उत” अपिच “वाजसा”
 अन्नानां दाता चासि ॥ ८ ॥

अथ दशमी ।

३ १ १ ३ १ १ ३ १ ३ १ १ ३ १ २

अस्मभ्यमिन्द्रविन्द्रयममधोः पवस्वधारया ।

३ १ १ ३ १ ३ १ २

पर्जन्यो वृष्टिमा इव ॥ १०† ॥ ३

हे “इन्दो” सोम ! “इन्द्रियम्” इन्द्रेण वृष्टम् इन्द्रियस्य
 वीर्यस्य वा वर्धकं रसं “मधोः” मदकरस्य अमृतस्य “धारया”
 “पर्जन्यो वृष्टिमा इव” यथा वर्षवान् पर्जन्यो मेघः तथा “अस्यभ्य”
 मेधातिथिभ्यः “पवस्व” चर ॥ १० ॥

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराध्यायस्य षष्ठ्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥ ३

* ऋ० वे० ६, ७, १८, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ७, १८, ४ ।

“तं” जनम् अन्यो मर्षको जनः “कर्मणा” हननादि-व्यापारेण “नकिः नशत्” नैव व्याप्नोति, “यः” “इन्द्रं चकार” इन्द्रमेवानुकूलं यज्ञैः साधनैश्चकार । कौटुश-मिन्द्रम् ? “सदावधं” सर्व्वदा वर्धकं, “विश्वगूर्त” सर्व्वस्तुल्यम्, “ऋभ्वसं” महान्तम् “ओजसा” स्वीयेन बलेन “अधृष्ट” शत्रुभिरनभिभूतम् “धृष्णुं” शत्रूणामभिभवनशीलम् ॥

“धृष्णुमोजसा”—“धृष्णवोजसम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

११ ३१२ २२ ३ १२ २२ १ २३ १ २

अषाढमूग्रम्पृतनासुसासहिंयस्मिन्महीरुरुजयः ।

२३ २३ १ २

३२ २ १ २

सन्धेनवोजायमानेअनोनवुर्द्याविशामीरनोनवुः ॥ २ * ॥ ८

“अषाढम्” असोढम् “उग्रम्” उद्गूर्णबलं “पृतनासु” शत्रुसेनासु “सासहिम्” अमिभवितारमिन्द्रं† स्तोमीत्यर्थः, “यस्मिन्” इन्द्रे “जायमाने” “महीः” महिभ्यः “उरुजयः” बहु-वेगाः “धेनवुः” हविरादिना प्रीणयित्राः अजा गाव एव वा‡ “समनोनवुः” समस्तवन् । न केवलं धेनव एव अपि तु “द्यावः” द्युलीकाः “क्षामीः” पृथिव्यश्च ¶ समनोनवुः, तत्रत्याः सर्व्वे

* ऋ० वे० ६, ४, ८, ४ ।

† ‘सासहिं—साधन-स्वभावम्’—इति वि० ।

‡ ‘धेनवः—गावः, आपः आदित्यरश्मयो वा’—इति वि० ।

¶ ‘क्षामीः—द्युलीकात् क्षेपणसमर्थाः आदित्य-रश्मयः’—इति वि० ।

अथ द्वितीय-खण्डे —

सनाचेति-दशर्चं प्रथमे सूक्ते, प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सनाचसोमजेषिचपवमानमहिश्रवः ।

१ २ ३ १ २
अथानोवस्यसस्कुधि ॥ १* ॥

हे “महिश्रवः” महद्दत्त ! “पवमान” सोम ! “सन”[†] अस्मद्यागे यजनीयान् देवान् भज “जेषि च” याग-विघ्नकारिणो राक्षसांश्च जय । “अथ” देवान् प्राप्य राक्षसांश्च जित्वा अनन्तरं “नः” अस्मान् “वस्यसः” श्रेयसः[‡] “कुधि”[§] कुरु श्रेयोऽस्मभ्यं देहीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ १ २ ३ १ २
सनाज्योतिःसनास्वाऽऽर्विश्वाचसोमसौभगा ।

१ १ २ २ २
अथानोवस्यसस्कुधि ॥ २[¶] ॥

हे सोम ! त्वं “ज्योतिः” तेजः “सन” अस्मभ्यं प्रयच्छ । अपिच “स्वाः” स्वर्गं “सव” अस्मभ्यं देहि । “विश्वा” विश्वानि “सौभगा” सौभाग्यानि “च” सन सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, १२, १ ।

† ‘सना-शब्दः सदावाची । सदा जेषि च शत्रून्’—इति वि० । सायणः कते तु ‘सना’—इति क्रियापदम् “द्विचीऽतस्लिङः (६, २, १२५)”—इति दीर्घः । विवरणकार-कते तु सना सदार्थमवयवमिति “निपातस्य च (६, २, १२६)”—इति दीर्घः । मूले सर्वत्रैव दीर्घाः, व्याख्यानकाले त्वयथायथं श्रुत्वा न-प्रतीकमेव गृह्यते ; इयमेव शैलिः व्याख्यातुः सर्वत्रैति बोध्यम् ।

‡ ‘वस्यसः—यसनीयः’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ७, १२, १ ।

प्राणिनो नमन्त इत्यर्थः “त्रिष्टुतो लोकाः”—इति श्रुतेः बहु-
वचनम् ॥

“चामीः”—“चामः”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ८

॥ वेखानसम् ॥ नकिष्टाश्चर्मणानयात् । यश्चाका

रा । सदावृधारश्म् । सदावृधाम् । इन्द्रानया । ज्ञ

विश्वम् । तमाश्चर्व्वतारश्म् । तमृन्वसाम् । अधाष्ट

न्धा । षण्माजसारश् । षण्मोजसाश्च ॥ (१) अधृष्टाश्

न्धृष्णुमोजसा । अधाष्टन्धा । षण्मोजसारश् । षण्मो

जसा । अषाढम् । यम्पृतना । सुसारसहारश्चियम् ।

सुसारसहीम् । यस्मायिन्महायिः । उरुजयाश्च ॥ उरु

जयाश्च ॥ (२) यस्मिन्माश्चौरुजयाः । यस्मायिन्म

हायिः । उरुजयाश्च । उरुजयाः । सन्धायिनवो ।

जायमाने । अनोश्चनवूरश् । अनोनवूः । द्यावाक्षामा

अथ तृतीया ।

१ २ १ २ ३ १ ३ १ १ १ ३ १ १ १
सनादक्षमुतक्रतुमपसोममृधोजहि ।

१ २ ३ १ १
अथानोवस्यसस्कृधि ॥ ३† ॥

हे सोम ! त्वं “दक्षं” बलं “सन” अस्मभ्यं देहि, “उत”
अपिच “क्रतुं” यज्ञं सन, “मृधः” हिंसकान् शत्रून् “अप
जहि” मारय । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ १ ३ १ १ ३
पवीतारः पुनीतनसोममिन्द्राय पातवे ।

१ २ ३ १ १
अथानोवस्यसस्कृधि ॥ ४‡ ॥

हे “पवीतारः” सोमस्य शोधयितार ऋत्विजः ! “सोम”
“पुनीतन” पावयत दशापवित्रेण शोधयत किमर्थम् ? “इन्द्राय
पातवे” इन्द्रस्य पानाय । गतमन्यत् ॥ ४ ॥

† ऋ० वे० ६, ७, १९, ३ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, २२, ४ ।

८ अ० ५ ख० १ सू० १ ।] उत्तरार्चिकः ।

१४३

यिः । आनोनवूरः । अनोनवूरः । ओर ३४ ५ ई ।

डा(३) ॥ ८ * ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टमस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चम खण्डेऽथ, प्रथम लघे—

प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ २ २ २ ३ १ २
सखायआनिषीदतपुनानायप्रगायत ।

१ ३ २ ३ १ २ २ २ २
शिषुन्नयज्ञैःपरिभूषतश्रिये ॥ १ ॥

हे “सखायः” सखीभूताः स्तोतार ऋत्विजः । “आ निषी-
दत” स्तोतुमुपविशत । अथ “पुनानाय” पूयमानाय सोमाय
“प्रगायत” प्रकर्षेण गायत तमभिष्टुत । ततः अभिष्टुतं सोमं
“यज्ञैः” यजमानायेः हविर्भिर्मिश्रणैश्च “श्रिये” शोभार्थं “परि-
भूषत” परितोऽलङ्कृत । तत्र दृष्टान्तः—“शिषुं न” यथा
शिषुं बालं पुत्रं पितर आभरणैरलङ्कुर्वन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

* उ० गा० ४ प्र० १ अ० ८ सू० १ ।

† ‘उक्तानि छानि’—इति वि० ।

‡ ‘इदानीमाभूतः पवमानः’—इति वि० ।

॥ अ० आ० ६, १, २, ३ (२भा० २०६४०) = अ० वे० ७, ४, ७, १ ।

अथ पञ्चमी ।

१८ १८७१ १ ११ १११ ११ १ १
त्वत्सूर्येन आभजतवक्रत्वातवोतिभिः ।

१ १ १ १ १
अथानोवस्यसस्त्रुधि ॥ ५* ॥

हे सोम ! त्वं “तव क्रत्वा तव जतिभिः” त्वत्कर्तृकाभी-
रक्षाभिश्च “नः” अस्मान् “सूर्ये” “आ भज” प्रापय । सिद्ध-
मन्यत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

११११ १ ११ १ १ १ १
तवक्रत्वातवोतिभिर्ज्योक्पश्येमसूर्यम् ।

१ १ १ १
अथानोवस्यसस्त्रुधि ॥ ६† ॥

हे सोम ! “तव” “क्रत्वा” प्रज्ञानेन “तव जतिभिः” पालनैश्च
“ज्योक्” चिरं पश्येम सूर्यं पश्याम द्रक्ष्यामः । सिद्धमन्यत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी ।

३क १८ ३ १ १ १ १ १ ३ १
अभ्यर्षस्वायुधसोमद्विवर्द्धसर्परयिम् ।

१ १ १ १ १
अथानोवस्यसस्त्रुधिः ॥ ७ ॥

हे “स्वायुध” शोभनायुध सोम ! त्वं “द्विवर्द्धसं” द्वयोर्वावा
पृथिव्योः स्थानयोः परिट्टटं “रयिं” धनम् “अभ्यर्ष” स्तोतृन्-
अभिगमय । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, ११, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ७, १३, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, १३, ३ ।

अथ द्वितीया ।

१२ ३२३ ३ १ २ ३ १ ९ ३ १ २

समीवत्सन्नमातृभिः सृजता गयसाधनम् ।

३ १ १ २ ३ १ २ २२

देवाव्यांऽश्मदमभिप्रिद्विश्वसम् ॥ २ * ॥

हे ऋत्विजः ! “गय-साधनं” गृहस्य साधनभूतम्† “ईम्”
 एनं‡ सोमं “मातृभिः” मातृभूताभिः वसतीवरौभिः “संसृजत”
 सन्मिश्रयत, कथमिव ? “वत्सन्न” यथा वत्सं मातृभिः गोभिः
 संयोजयन्ति तद्वत् । कौटुम्भम् ? “देवाव्य” देवानां रक्षकं
 “नदं” मदन-हेतुं “द्विश्वसं” द्विगुण-वेगम् अतिशयित-बलं वा
 यद्वा द्वयोर्लोकयोस्तत्र स्थिता देवमनुष्या इत्यर्थः, तेषां हविर्देन-
 प्रदानेन प्रवर्द्धयितारं तं सोमम् “अभि” सं सृजत ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३१ २ ३१ २ ३२ ३ १ ९ ३ १ २

पुनानादक्षसाधनं यथाशर्ह्ययवीतये ।

११ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

यथामित्रायवरुणायशन्तमम् ॥ ३ ॥ ६

● ऋ० वे० ७, ५, ७, १ ।

† “गयः”—इति निघण्टौ गृहनामस्वाद्यं पदम् (१, ४) । विवरण्यता त्वेवं
 व्याख्यातम्—‘गयः प्राणाः, देवानां प्राण-साधनार्थं मित्रयं सोमस्य’—इति ।‡ “ईम्”—इति ऋ० वे० दी०-पाठमवलम्ब्य वा व्याख्या सामवेदोऽथ पाठस्त “ईम्”—इति
 ॥ ऋ० वे० ७, ५, ७, १ ।

अथाष्टमी ।

१२ ११ ३११ ३११ ३२
अभ्याऽऽर्षानपच्यतोवाजिन्त्समन्त्ससासहिः ।

११ १ ११

अथानोवस्यसस्कुधि ॥ ८* ॥

हे सोम ! “समत्सु” सङ्ग्रामेषु “अनपच्यतः शत्रुभिरनाहतः
“सासहिः” शत्रूणां अभिभविता† त्वम् “अभ्यर्ष” अभिगच्छ
क्षर । गतमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

१ ३११ ३११ ३११
त्वायज्ञैरवीवृधन्पवमानविधर्मणि ।

११ ३ १२

अथानोवस्यसस्कुधि ॥ ९‡ ॥

हे “पवमान” शोध्यमान सोम ! त्वां “विधर्मणि” विविध-
फलस्य धारके यज्ञे “यज्ञैः” यज्ञ-साधनैः “स्तोत्रैः” “अवीवृधन्”
यजमाना वर्धयन्ति । गतमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी ।

३११ ३११ ३११ १ ३१ ३११
रयिन्नस्त्रिचमश्चिन्मिन्दोविश्वायुमाभर ।

११ ३ ११

अथानोवस्यसस्कुधि ॥ १० ¶ ॥ ४

* ऋ० वे० ६, ७, २३, २१ ।

† ‘सासहिः साधनस्वभावः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, २३, ४ ।

¶ ऋ० वे० ६, ७, २३, ५ ।

“दक्षसाधनं” बलस्य साधनं* धनानां वृद्धेर्वा साधकं सोमं
 “पुनोता” पवित्रेण पुनोत [पूज् पवने (७०) क्रगादिः ;
 तस्मात्सोति “तप्तनप्तनयनाश्च (७, १, ४५)”—इति तस्य
 तत्रादेशः, पित्वादीत्वाभावः “शर्वाय” वेगार्थः† “वीतये”
 देवानां पानार्थं यथा भवति तथा “मित्राय” “वरुणाय” च
 “गन्तमम्” अतिशयेन सुखं यथा भवति तथा पुनोतेत्यर्थः ॥

“गन्तमं” “गन्तमः”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ८

॥ प्रवम् ॥ हाऽ। वोश्चा। वोश्चाश्। हा। ओ

रश्चवा। हायि। साखायारश्चवा। नीषीदारश्चता।

पूनानारश्चया। प्रारश्चगा। यारश्चता। शायिगुन्ना

रश्चया। जैःपारारश्चयिभू। पारश्चत। आरश्चयायि ॥ (१)

सामीवारश्चत्साम्। नामातृरश्चभायिः। साज्जातारश्च

४गा। यारश्चसा। धारश्चनाम्। दायिवावारश्च

याम्। मादामारश्चभौ। द्वारश्चयिशा ॥ (२) वारश्च

* ‘दक्षसाधनं’—शौच-कर्म-कर्तारम्—इति वि० ।

† ‘शर्वाय’—बलाय—इति वि० ।

‡ ‘वीतः’—इति ख० पु० पाठः ।

हे “मन्दी !” यागेषु क्रियमान सोम ! त्वं “चित्रं” नाना-
विधम् “अश्विनम्” अश्ववन्तश्च “विश्वायु” सर्वगामिनं* “रयिं”
धनं “नः” अस्मभ्यम् “आ भर” आहर । गतमन्यत् ॥ १० ॥ ४

तरत्समन्दीति चतुर्द्धे द्वितीयसूक्ते—

प्रथमा ।

११११११ १ १ १ १ १११ ११

तरत्समन्दीधावतिधारासुतस्यान्धसः ।

१११११ १

तरत्समन्दीधावति ॥ १३ ॥

“मन्दी” देवानां हर्षकरः स सोमः “तरत्” स्त्रीतुन्
पाप्मनः सकाशात् तारयन् “धावति” दशापविबाद्धः
क्षरति । तदेव दर्शयति—“सुतस्य” अभिषुतस्य “अन्धसः”
देवानामन्धकस्य सोमस्य धारा धावतीति । पुनरपि तदेवा-
हृत्यन्तादरार्थं “तरत्समन्दीधावति”—इति॥ [यद्वास्या ऋचो
यास्केनोक्तोऽर्थो द्रष्टव्यः, तच्चथा—“तरति स पापं सर्वं मदीयं
स्त्रीति धावति गच्छत्यूर्ध्वं गतिं धारासुतस्यान्धसोधाराभिषुतस्य
सोमस्य मन्त्रपूतस्य वाचासुतस्य (निर० १२, ६)”—इति ॥ २ ॥

● ‘विश्वायु’—दीर्घायुषीय सच आभर’—इति वि० ।

† ‘तरत्समन्दीधावति-चतुर्द्धेः’ इत्यसिद्धिमात्रे विस्तरयोक्ताः, सप्रयोजनं
तथाप्यत्र सङ्क्षेपेणोच्यते—इति वि० ।

‡ ऋ० आ० ६, १, १, ४ (१भा० १८४०)=ऋ० वे० ७, १, १५, १ ।

¶ ‘तरत्स’—तरति स पापं यस्य मन्दी धावति सोमस्य । सोमस्य धारा गच्छा
सुतस्याभिषुतस्य अन्धसोऽस्य सोम-सुतस्य’—इति वि० ।

(३)

^५साम् । ^२पूनाता^३र३४दा । ^५क्षासा^२धा^१र३४नाम् । ^५याथा^१
^२दा^५र३४र्द्धा । ^३या^५र३४वी । ^२ता^५र३४यायि । ^२यथा^३मा^२र३४
^५यिन्ना । ^२यावा^१रु^५र३४णा । ^३या^५र३४श । ^२ता^५र३४माम् ।
^२क्षाऽ । ^२वो^३रहा । ^२वो^३रद्वा^३ । ^२हा । ^२ओ^५र३४वा । ^२क्षा
^५र३४ । ^२ओ^३द्वा^३वा । ^२ए३ । ^{१ २ १ १ २}अतिविश्वानिदुरितातरेमां^{१ २ २ २ ३ ३ ३}र३
^{१ १}४५(३) ॥ १२ * ॥ [१]

^{२ २}॥ सुज्ञानम् ॥ ^२सखाय^१आ । ^{२ २}निषीदता । ^{२ २}पुनाना
^{२ १}या^२र । ^{२ १}प्रगायता । ^{२ १}शिषु^२न्नाया^२र । ^{२ १}जैःप । ^{२ १}रा^२रयि
^२भू^{५ २ २}र३४ओ^१द्वा^२वा । ^{१ २}षतश्रिय^२ए३ ॥ (२) ^{२ २}समीवत्साम् । न
^{२ १}मातृभायि । ^{२ १}हजतागा^२र । ^{२ १}यसाधनाम् । ^{२ २ २ १}देवावाया^२र
^१म् । ^१मदम् । ^{१ २}आ^{५ २ २}रभा^२र३४ओ^१द्वा^२वा । ^{१ २}द्विश्वसमे^३ ॥ (१)
^{२ २ २}पुनातादा । ^{२ १}क्षसाधनाम् । ^{२ २ १}यथाशा^२र्द्धा^२र । ^{२ १}यवीतया

अथ द्वितीया ।

२१ १ २ १ २ १ १ १ १ १

उस्तावेदवसूनामर्त्तस्य देव्यवसः ।

२ २ २ २ १ १

तरत्समन्दीधावति ॥ २* ॥

“वसूनां” धनानाम् “उस्ता” उक्तरणशौला प्रदात्री “देवी”
द्योतमाना स्तूयमाना वा यस्य सोमस्य धारा “मर्त्तस्य” मनुष्यं
यजमानम् “अवसः” रक्षितं “वेद” जानाति† । सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ ३ १ ३ १ ३ १ १

ध्वस्त्रयोः पुरुषन्थोरासहस्राणि ददद्भवे ।

१ २ १ ३ १ १

तरत्समन्दीधावति ॥ ३‡ ॥

“ध्वस्त्रयोः पुरुषन्थोः” ॥ ध्वस्त्रः कश्चिद्राजा तथा पुरुष-
न्तिष्ठ, तयोर्द्वयोरचे तरयोग-विवक्षया विवचनं द्रष्टव्यं “सह-
स्राणि” धनानां सहस्राणि “आ ददद्भवे” वयं प्रतिगृह्णीमः ।
तदस्माभिः प्रतिगृहीतं धनमुत्तममस्त्विति ऋषिः सोमं प्रार्थयत
इति सोमस्य स्तुतिः । सिद्धमन्यत् यथावत्सार एतयोर्धनानि

* सू० वे० ७, १, १५, १ ।

† ‘उस्ता दीपा वेद वसूनां, विद ज्ञाने, विद्भु स्त्राभि, विद सत्तायाम्, सर्वज्ञा धारा’—इति वि० ।

‡ सू० वे० ७, १, १४, १ ।

॥ ‘ध्वस्त्रयोः पुरुषन्थोः’—समान स्त्रमावयोः सोम-धारणोरपि दीपककर्मण सह सन्ध्यायोः प्रायश्च संस्कारयोः—इति वि० ।

यि^{१ २ १} यथामायिना^१२ । यव^१ । रु^{१ २}रणा^{५ २ २}२३४ औ^१होवा । य^१
श^१न्तममे^१उपा^{१ १ १ १ १}२३४५(३) ॥ १८ * ॥ [२]

॥ दै^{३ १}वोदासम् ॥ सखा^{३ १}३१ । य^{५ २}आ^{३ १}३१२३४ । निषी^{५ २} ।

दा^{१ १ १}ता । पुना^{१ १}३१ । नाया^{१ २ २}३१२३४ । प्रगा^{५ २} । या^{१ १ १}ता ।

शि^{३ १}गू^{३ १}३१म् । नया^{३ १}३१२३४ । औ^{२ २}प । रा^{१ २}यिभू^{३ १} । षता^{३ १}

३१ । श्रि^{३ १}या^{३ १}३ । औ^१२३४वा ॥ (१) समी^{३ १}३१ । वत्सा^{३ १}३१२

४म् । नमा^{५ २} । तू^{१ १}३३भायिः । छजा^{३ १}३१२३४ । यसा^{५ २} ।

सा^{१ १}नाम् । देवा^{३ २ २}३१ । वि^{३ १}या^{३ १}३१२३४म् । मदम् । आ^{५ २}

३भायि । द्वि^{३ १}गा^{३ १} ३१ । वसा^{३ १}३म् । औ^१२३४वा ॥ (१)

पुना^{३ १}३१ । तादा^{३ २ २}३१२३४ । क्षसा^{५ २} । धा^{१ १}नाम् । यथा^{३ १}

३१ शर्वा^{३ १}३१२३४ । यवी^{५ २} । त^{३ १}यायि । यथा^{३ १}३ । मि^{३ १}त्रा

प्रतिजघाह एवं तरन्त-पुरुमीढो प्रतिजगृहतुः । तथाच
शाट्यायनकम्—‘अथ ह वै तरन्त-पुरुमीढो वैदश्वी ध्वजयोः
पुरुषगन्धीः बहु प्रतिगृह्य गरगिराविव मेनाते तौ ह आङ्गुल्या
सातं प्रतिगृह्यते तावकामयेतामसातन्नाविवेद सातंस्यादात्त
मिवैव न प्रतिगृहीत मिति भावे तच्चतुर्द्धेचमपश्यतान्तरेण
प्रत्येतां तयोर्वैतयोरसातंसातमभवदात्तमिवैव न प्रतिगृहीतं
स यः प्रतिगृह्य कामयेत’—इत्यादि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१२ १२ ३ १ ३ १ १ १ १ १ १ ३ १ १

आययोस्त्रिंशतन्तनासहस्राणिचदद्गृहे ।

१ १ १ १ १ १

तरन्समन्दीधावति ॥ ४* ॥ ५

“ययोः” ध्वज-पुरुषन्तापोः “त्रिंशतं” त्रीणि शतानि सह-
स्राणि च “तना” वस्त्राणि “आ दद्गृहे” वयं “प्रतिगृह्णीमः”
तयोरस्माभिः प्रतिगृहीतं तत् सर्वम् अप्रतिगृहीतमस्त्विति
सोमम् ऋषिः प्रार्थयतइति सोमस्यैव स्तुतिः । गतमन्यत् ॥ ४ ॥ ५

एतेसोमाइति ढचं ढतीयं सूक्तम्—

तच्च, प्रथमा ।

३ १ २ १ २ १ २ २ १ २ ३ २

एतेसोमा अष्टशतगृणानाःशवसेमञ्च ।

३ १ २ ३ १ २

मदिन्तमस्यधारया ॥ १† ॥

* ऋ० मे० ७, १, १४, ४ ।

† ऋ० वे० ७, १, १८, १ ।

^५ ३१२३४ । ^{२ २} यव । ^{३ ०} सृ३णा । ^{३ २} यशा३१ । ^१ तमा३म् । ओ

^५ २३४वा । ^३ ऊ२३४पा(३) ॥ १८ * ॥ [३]

॥ पौष्कलम् ॥ ^{२ १ २ २ ४ ५} सखाया३अनि । ^{२ ३} षोदा२ ३ ४ता । ^५

^{२ १ २ २ १} पुनानाया । ^{२, ०} प्रागाया२३४ता । ^५ शिशून्नाया । ^{२ १ ०} जैःपा२

^३ रा२३४५यिभू६५६ । ^{२ १ ३ १ १ १ १} षतत्रिये२३४५ ॥ (१) ^{२ १ २ २ ४ ३} समीवा३त्सन्न ।

^{२ ३} मातृ२३४भायिः । ^५ सृज्जतागा । ^{२ १ २ २ १} यासाधा २ ३ ४नाम् । ^{२, ३}

^{२ २ १} देवावियाम् । ^० मदा२मा२३४५भा६५६यि । ^{२ १ ३ १} द्विशवसार

^{१ १ १} ३४५म् ॥ (२) ^{२ १ २ २ ३ ५} पुनाता३दत्त । ^{२, ३} साधा२३४नाम् । ^५ यथा

^{२ १} शर्द्धा । ^{२, ३} पावो३ता२३४यायि । ^५ यथामित्रा । ^{२ १} यवा२सृ२३

^{२ १ ३ १ १ १ १} ४५णा६५६ । ^{२ १} यशन्तमा२३४५म् (३) ॥ १८ * ॥ [४]

॥ शौक्तम् ॥ ^{५ २} सखा । ^{३ २, ३} यत्राओ२३४वा । ^५ निषायि । ^{२ १}

० ऊ० गा० ७ प्र० १ अ० १८ सू० १ ।

† ऊ० गा० ८ प्र० १ अ० १८ सू० १ ।

“मदिक्तमस्य” देवानां मादयिष्यतमस्य रसस्य सम्बन्धिन एते
सीमा अभिषुताः सरूपाः “मृणानाः” स्तूयमानाः “महे”
महते “श्वसे” अस्माकं बलाय धारया “असृक्षत” गच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २
अभिगव्यानिवीतये नृम्णा पुनानो अर्षसि ।

३ १ २ २ १ २
सनहाजः परिस्रव ॥ २ ॥

हे सीम ! “वीतये” देवानां “नृम्णाय नृम्णा” नृम्णानि
धनवत् प्रियतराणि† “गव्यानि” गो-सम्बन्धीनि क्षीरादीनि
“पुनानः” पूयमानः सन् “अर्षसि” अभिगच्छसि । हे सीम †
“सनहाजः” दीयमानासः‡ त्वं “परि” परितः “स्रव” दद्या-
पवित्राद्धः चर ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
उतनोगोमतीरिषो विश्वा अर्षपरिष्टुभः ।

• ३ १ २ १ २
गृणानोजमदग्निना ॥ १ ॥ ६

* ऋ० वे० ७, १, २८, ३ ।

† ‘नृम्णा बलेन’—इति वि० ।

‡ ‘सनत् सदा’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, १, २८, ४ ।

“उत” अपिच हे सोम ! “जमदग्निना” जमदग्नि-नाम्ना
दृष्टिणा मया “ऋषानः” स्तूयमानः त्वं “नः” अन्नाकं
मोमतीः” योभिर्युक्तानि “परिष्टुभः” परितः स्तोतव्यानि०
। वाणि “इषः” अन्नानि देहीत्यर्थः ॥ १ ॥ ६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य सप्तमस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः† ॥ १ ॥

इमं स्तोममिति-द्वितीयखण्डे‡—

प्रथम-दृष्टे,¶ प्रथमा ।

११७ ११७ १११ १
इमं स्तोममर्चते जातवेदसे

११ १११ १११
रथमिव सम्यग्चेमामनीषया ।

११७ १११ १११
भद्राहिनिः प्रमतिरस्य सत्स

१११ ११ ११ १११ ११
द्युमेसख्ये मारिषामावयन्तव ॥ १§ ॥

“अर्चते” पूज्याय “जातवेदसे” जातानामुत्पन्नानां वेदिषे,
। त-प्रज्ञाय जात-धनाय वा अन्नये “मनीषय” निशितया

* ‘परिष्टुभः—परि समन्तात् कौति’—इति वि० ।

† ‘उक्तं ऋषिष्यमानम्’—इति वि० ।

‡ ‘मथस्त्रिंशत्सोमः षष्ठमवः’—इति वि० ।

¶ ‘आद्ये यमाव्यम्’—इति वि० ।

§ ख० आ० १, १, २, ४ (१भा १०१३०) = ख० वे० १, १, १०, १ ।

“वाजी” बलवान् वेगवान् वा “सहस्रधारः” बहुधारायुक्तः
 सोमः “अथ्यम्” अविभवं “वारं” बालं पवित्रं “तिरः” त्व्य-
 धायकं कुर्वन् “प्राक्षाः” विविधं प्रक्षरति [क्षरतेर्लुङि रूपम्] ॥
 “प्रवाजी”—“प्रसुवानः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२क१२ ० १ २ ३ १ २ १ २ १ २ ३ १
 सवाज्यक्षाःसहस्ररेताअङ्गिर्मु जानोगोभिःश्रीणानः ॥२॥

“सः” सोमः “अक्षाः” क्षरति । कोट्यः ? “सहस्ररेतः”
 बहु-रेतस्कः “बह्वदकः” “अङ्गिः” वसतीवरीभिः “मृजानः”
 मृज्यमानः “गोभिः” गोविचारैः क्षीरादिभिः “श्रीणानः”
 श्रियमाणः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ २ ३ २
 प्रसोमयाक्षीन्द्रस्यकुक्षानृभिर्येमाणोअद्रिभिःसुतः ॥३॥१०

हे “सोम !” “नृभिः” ऋत्विग्भिः “येमानः” नियम्यमानः‡
 “अद्रिभिः” यावभिः “सुतः” अभिषुतः “इन्द्रस्य” “कुक्षा”
 [सप्तम्या ङादेशः (३, ४, ३८)] कुक्षौ उदरभूते कलशे वा
 “प्रयाहि” प्रकर्षेण गच्छ [संहितायां येमान इत्यत्र णत्वम्]
 ॥ ३ ॥ १०

* ऋ० वे० ७, ५, २१, ६ ।

† ऋ० वे० ७, ५, २१, ७ ।

‡ ‘येमाणः—सूयमानः’—इति णि० ।

बुद्ध्या “इमम्” एतत्सत्त्वरूपं स्तोमं रथमिव यथा तच्चा रथं संस्का-
 रोति तथा “सम्बहेम” सम्यक् पूजितं कुर्मः । तस्याग्नेः “संसदि”
 सम्भजने “नः” अस्माकं “प्रमतिः” प्रकृष्टा बुद्धिः “भद्रा हि”
 कल्याणी समर्था खलु अतस्तया बुद्ध्या स्तुम इत्यर्थः । हे “अग्ने”
 “तव सख्ये” अस्माकं त्वया सह सखित्वे सति वयं “मारिषाम”
 हिंसिता न भवामः अस्मान् रक्षेत्यर्थः । [“अर्हते”—अर्ह पूजा-
 याम् (भ्रा० प०) “अर्हः प्रशंसायामिति (३, २, १३३) लटः
 शत्रादेशः, शपः पित्वादनुदात्तत्वम् (३, १, ४), शतुश्चादुपदेशा-
 त्सर्वधातुक-स्वरेणाद्युदात्तत्वम् (६, १, १८६) । महे—मह
 पूजायाम् (भ्रा० प०) । रिषाम—रिष हिंसायां (भ्रा० प०)
 व्यत्ययेन शः (३, १, ८५) । तव—“युष्मदस्मदोर्हसि (६, १, २११)”
 —इत्याद्युदात्तत्वम् ॥१॥

अथ द्वितीया ।

११ ३२ ३ ११ ३१ १

भरामेधङ्गणवामाच्चवीष्पिते

३ ११ ३ १२ ३१

चितयन्तःपर्वणापर्वणावयम् ।

३ १ १ ३१ १ ३ १

जीवातवेप्रतरासाधयाधियो

११ ३ ११ ११ ३१ ११

ग्रेसख्येमरिषामावयन्तव ॥ २* ॥

हे “अग्ने !” त्वयागार्थम् “इधम्” इन्धन-साधनम् एक-
 विंशति-द्रव्यात्मकं समित्तमूर्हं “भराम” सम्भराम सम्पादयाम,

१ २ २ १ १ १ १ १ २ २

॥ सोऽहविषम् ॥ प्रवाजियक्षाः । सहस्रधारास्ताशयि

१ १ १ १ २ ५

रा२३४ः । हायि । पवित्राम् । विवारार२३४^५हायि ।

१ ५ ५ १ २ २ १ १ १ १ १ २ ०

आ२३४व्योईहायि ॥ (१) सवाजियक्षाः । सहस्ररेताञ्च

५ १ २ २ १ २ २ १

झा२३४यिः । हायि । मृजानाः । गोभायिआ२३४यि

५ १ ५ ५ १ २ २ १ १

हायि । णा२३४नोईहायि ॥ (२) प्रसोमयाक्षी । इन्द्र

० ५ २ २ १ २ १ १

स्यकुक्षानृभा२३४यिः । हायि । येमानाः । अद्रिभार

५ १ ५ ५

३४ । यिर्हायि । सू२३४तोईहायि (३) ॥ १५ * ॥ [१]

१ २ १ २ १ १ १ १

॥ जराबोधीयम् ॥ प्रवाजियोवा । क्षाः । सहार

१ २ १ १ ५ ५

हस्ता । धारस्तायिराः । पवाथिनाश्वार३यिवा । रम् ।

१ १ ० १ २ १ २ १ २ १

अव्यो३४५ई । डा । सवाजियोवा । क्षाः । सहार

२ २ २ १ १ ४ ५ ५ २

हस्ता । रेतान्नहायिः । मृजानाश्वार३भायिः । श्री ।

१ २ १ २ १ १ १ १ १ १

णानो३४५ई । डा । प्रसोमयोवा । हायि । इन्द्रास्या

तदनु “ते” तुभ्यं “हवींषि चरुपुरोडाशादि-लक्ष्णान्यन्नानि त्रयं
“क्षणवाम” करदाम । किङ्कर्षतः ? “पर्वणा पर्वणा”* प्रतिपक्ष-
माहृत्ताभ्यां दर्शपूर्णमासाभ्यां “चितयन्तः” त्वां प्रज्ञापयन्तः
स त्वं “जीवातवे” अस्माकं जीवनीषधाय चिरकालावस्थानाय
“धियः” कर्माणि अग्निहोत्रादीनि “प्रतरां” प्रकष्टतरं “साधय”
निष्पादय । अन्यत् समानम् ॥ [चितयन्तः—चित्ती सज्ज्ञाने
(भू० प०) सज्ज्ञापूर्वस्य विधेरनित्यत्वात् लघूपध-गुणाभावः ।
पर्वणा—“नित्यवीषयोः (८, १, ४)”—इति वीषायां द्विर्भावः,
“तस्य परमान्ने ङितम् (८, १, २)”—इति परस्यान्ने ङित-सज्-
ज्ञायाम् अनुदात्तत्वम् (८, १ १८) । प्रतरां—तरबन्तात्
प्रशब्दात् क्रिया-प्रकर्षे वर्त्तमानात् “किमेत्तिङव्ययादाम्बद्रव्ये
(५, ४, ११)”—इत्यामु-प्रत्ययः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

४ १ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २

शकमेत्वासमिध् साधयाधिय

२ २ २ ३ १ २ २ १ २

स्त्वे देवाहविरदन्याङ्गतम् ।

१ २ ३ १ २ २ २ २ २ १ २

त्वमादित्याः आवहृतान्छाऽऽऽऽऽऽ

२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २

स्येसख्येमारिषामावयन्तव ॥ ३० ॥ ७

* ‘पर्वणा—तृतीयैकवचनसिद्धं सप्तम्यैकवचनस्य *स्थाने द्रष्टव्यम्, पर्वणि भूयान्-
समर्थः’—इति वि० ।

† अ० वे० १, ६, १०, १ ।

२३कू । स्नानुभायिः । येमानोश्चरद्द्रायि । भिः ।

सुतोश्चपुई । डा(इ) ॥ १ * ॥ [२] १०

अथ येसोमास इति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्, †

तत्र प्रथमा ।

ये सोमासः परावतिये अर्वावतिसुन्विरे ।

ये वादः शर्यणावति ॥ १ ‡ ॥

एतदादिभ्यामृग्भ्यामिन्द्रार्थं कर्तव्यं सोमाभिषवोऽस्तीत्याह—
“ये” “सामासः” “परावति” विप्रकृष्टेऽतिदूरे वा देशे “ये” वा
“अर्वावति” अन्तिके देशे § “सुन्विरे” अभिषूयन्ते “ये वा”
“शर्यणावति” ॥ [कुक्षे तस्य जवनाद्वा शर्यणावत्सञ्ज्ञाकं
मधुर-रस-युक्तं सोमवत् सरोऽस्ति] “यदः” अस्मिन् सरसि
सुरमा ये सोमा इन्द्रायाभिषूयन्ते । ते अस्माकमभिमत-फलं
ददात्विति वक्ष्यमाणेन सम्बन्धः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २२ प्र० ३ अ० १ सा० ।

† ‘यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमसाम’—इति ।

‡ ऋ० वे० ७, ९, ४, ९ ।

¶ “परावतः”—इति निघण्टौ दूर-नामसु पञ्चमं पदम् (३, २६) ।

§ “अर्वाके”—इति निघण्टोर्वन्तिक-नामसु अष्टमं पदम् (९, १६) ।

॥ ‘शर्यणावति—भूमौ’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ २ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
यच्चाज्जी केषु कत्वसु ये मध्ये पस्थानाम् ।

१ १ १ २ ३ १ २
ये वाजनेषु पञ्चसु ॥ २ * ॥

“ये” वा सोमाः “आज्जीकेषु” ऋजीकानामदूरभवाः आज्जी-
कादेशास्तेषु^१ तथा “कत्वसु” कत्वानइति देशाभिधानम्,
तेषु^२ कर्मवत्सु देशेषु च ; किञ्च “पस्थानां” सरस्वत्यादीनां
नदीनां^३ “मध्ये” समीपे च ये सोमा अभिषूयन्ते [“ऋषयो वै
सरस्वत्यां सत्रमासतेत्यादिषु^४ नदीतीरे यज्ञकरणस्य अवणात् ;
किञ्च “जनेषु पञ्चसु” निषाद-पञ्चमाद्यत्वारो वर्णा पञ्चजनास्तेषु ॥
च “ये वा” सोमा अभिषुताः । ते सोमा अन्नाकमभिमत-फलं
ददात्वित्युत्तरेण सम्बन्धः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, १, ५, ३ ।

† ‘आज्जीकेषु—ऋजेषु’—इति वि० ।

‡ ‘कत्वसु—कतेषु स्थानेषु’—इति वि० ।

§ ‘पस्थानां—गृहाणाम्’—इति वि० । “पस्थम्—इति निषण्ठी यज्ञ-जानसु
पठ’ पदम् (३, ४,) ।

§ “ऋषयो वै सरस्वत्यां सत्रमासते” । ते ऋषयश्चैतान् सोमादनयन् दास्याः पुनः
कितवोऽग्राह्याः कथं नी मध्ये दीक्षितेति । तं वक्षिष्यन्ते देवैश्च यज्ञेन पिपासा दत्ता,
सरस्वत्या सदकं मा यादिति” --इति ऐत० ब्रा० ।

॥ जनेषु पञ्चसु—‘पञ्चजनाः, यजमानस्तत्वारऋजिजः’—इति वि० ।

यि । चितयन्तः^रपर्वणा^{र र}पर्वणा^१वयाम् । जीवाता^ररवायि ।
 प्रातरा^{१ १२}साधयाधि । योग्यायि ॥ (२) शकेमत्वासमिध^{र १ १ १ २ २ १}
 साधयाधियाः । त्वेदेवाहविरदन्त्याङ्गताम् । तुवमा^{१ १ २ ३ १ १ २ २ २}र
 दी । त्या^{१ १ २ २ २}आवहतान्छुश्म । स्यग्रायिसाख्या । औ^{१ १ २ २ २}
 हो^{१ ३ २ २ १ २}३४वाहयि । मा । रायिषा^{१ २ २ २}रमा^{१ २ २}र । होवा^{१ २ २}रहायि ।
 वयन्ता^{१ २}रवा^१३४३ । ओ^१र^१३४५ई । डा(३) ॥ १५ * ॥ ७

अथ द्वितीय-तृचे—

प्रथमा ।

^{१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
 प्रतिवा^{१ २ ३ १ २ ३ १ २}ह्रउदितेमित्रङ्गणीषेवरुणम् ।

^{३ १ २ ३ १ २}
 अर्थमण^{३ १ २ ३ १ २}रिशादसम् ॥ १ † ॥

हे मित्रावरुणौ ! “मित्र” त्वां “वरुणं” च “वां” युवां “रिशा-
 दसं” शत्रूणामत्तारम् “अर्थमणं” च “प्रति” प्रत्येकं “गृणीषे”

* ऊ० गा० १७ प्र० १ च० १५ सा० ।

† ऋ० वे० ५, ५, ८, १ ।

११ ३२ ३२४ ३१९.४ २३१९
तेनोवृष्टिन्दिवस्परिपवन्तामासुवीर्यम् ।

३ ९ ३ ९ ३ १ २
 खानादेवासइन्दवः ॥ ३ * ॥ ११

“स्वानाः” सुवानाः तत्र चात्र अभिषूयमाणा “देवासः”
देवाः दीपन-शीलाः स्तुत्या वा “इन्द्रवः” “ग्रहेषु” चमसेषु
चरन्तः, “ते” सोमाः “नः” अस्माकं “दिवस्परि” परि-शब्दः
पञ्चमी-द्योतकः, अन्तरिक्षादादित्याद्वा “वृष्टिम्” [“अग्नी
प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्य सुपतिष्ठते । आदित्याज्जायते वृष्टिः
(म० १ अ०) ”—इति वृष्टि-कारणत्वात्] किञ्च “सुवीर्यम्”
शीभन-वीर्योपेतम् पुत्रञ्च धनादिकं वा “आ पवन्ताम्” प्राप-
यन्तु । यजमानः सोमिनाभिमत-फलानि प्राप्नोति खलु ॥

“स्वानाः”-“सुवानाः”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ११

॥ जराबोधीयम् ॥ ^{२२२ २ १ २} येसोमासोवा । ^{१ ४ ११} पारावतायि ।

ये^{१२१}षार्वा^१रश्वा^१ । तिसु^१न्वायिरायि^१ । येवा^२दा^२१ःशा^१रश्वा^४ ।

^५र। व^३तो^३३४५ई। डा॥(१) य^२न्ना^२ज्जी^१कोवा। षू^१हृत्वम्।

यैमाध्या३३यिपा॥ स्तियानाम्। येवाजा१नार३यिषू।

स्तुवे । कदा ? इति, उच्यते—“सुरे” सूर्यं देवे “उदिते” सति
प्रातरित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

रायाहिरण्ययामतिरियमवृकायशवसे ।

३ १ १ २ २ ३ १ १

इयंविप्रामेधसानये ॥ २ * ॥

“हिरण्यया” हित-रमणीयेन “राया” धनेन सहितया
“अवृकाय” अहिंस्थाय “शवसे” अस्माकं बलाय “इयम्” इदानीं
क्रियमाणा “मतिः” स्तुतिर्भवत्विति शेषः ॥ [हिरण्यया—इत्यत्र
सुपां सुलुगिति (७, १, ३६) ढृतोयैकवचनस्य याजादेशः] किञ्च
हे “विप्राः” प्रजाः ! “इयम्” एव स्तुतिः “मेधसानये”
यज्ञ-लाभाय† च भवतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

तेस्यामदेववरुणतेमित्रमूरिभिःसह ।

३ १ क २ २

इषंस्वधूमही ॥ ३ ‡ ॥ ८

हे “देव वरुण !” “ते” वयं तव स्तोतारः “स्याम”
समृद्धा भवेम । न केवलं वयमेव यजमानाः किन्तु “सूरिभिः”

* ऋ० वे० ५, ५, ८, ३ । *

† ‘विप्राः’—ऋत्विजः, मेधसानये—मेधालाभार्थम्—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ५, ५, ८, ४ । *

दम० ६ ख० १ सू० १] उत्तराचिकः ।

१५५

पा० चसो ३४ ५ई । तेनोवृष्टोवा । दायिवस्परायि ।

पवान्ता२३मा । सुवीरायाम् । स्वानादा१यिवा२३साः ।

इ । दवो ३४ ५ई । डा(३) ॥ १६ * ॥ [१-११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टमस्याध्यायस्य
पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठे खण्डे—

आतेवत्स इति लृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,—

तत्र प्रथमा ।

आतेवत्सोमनोयमत्परमाच्चित्सधस्थात् ।

अग्नेत्वाङ्गामयेगिरा ॥ १ ॥

हे “अग्ने!” “वत्सः” ऋषिः “ते” तव “मनः” “परमा-
चित्” उत्कृष्टादपि “सधस्थात्” द्युलोकात् “आ यमत्”
आयमन्ति आगमयन्ति । केन साधनेन? “त्वा” “कामये”

* ज० ना० ४ प्र० १ ख० १६ सा० ।

† ज० ना० १, १, १, ८ (१भा० १०५४०) = य० वे० ११, ११५ = ज० वे०
५, ८, १६, १ ।

स्तोत्रभिः ऋत्विग्भिः सह ; तथा हे “मित्र” देव ! “ते” वयं
“सूरिभिः” सह “स्याम” भवेम । किञ्च “वृषम्” अन्नं “स्वश्च”
रुधिरञ्च “धौमहि” धारयामहे ॥ ३ ॥ ८

अथ तृचामके तृतीय-सूक्ते—

प्रथमा ।

३ २८ ३ २३ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
भिन्निविश्वाऽपदिषः परिबाधोज्जीमृधः ।

१ २ २ १ २ २ २
वमुस्याहन्तदाभर ॥ १ ॥

हे इन्द्र ! त्वं “विश्वाः” सर्वाः “दिषः” द्वेष्ट्रीः शत्रुसेनाः
“अप भिन्नि” विदारय । तथा “बाधः” हिंसकान् “मृधः”
सङ्ग्रामान् त्वं “परि जहि” परिभावय । हे सोम वासकेन्द्र !
“स्याहे” स्यूहणीयं द्वेष्ट्रीणां “वसु” धनं यदस्ति “तत्” “आभर” ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ २ १ २ ३ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
यस्यतेविश्वमानुषभूरदत्तस्यवेदति ।

१ २ २ १ २ २ २
वमुस्याहन्तदाभर ॥ २ ॥

हे इन्द्र ! “ते” त्वां [विभक्ति-व्यत्ययः (३, १, ८५)] “दत्तस्य”
दत्तं “भूरि” बहु “यस्य” यत् धनम् [सर्वत्र कर्मणि षष्ठी वेदि-

* स्त्रः—स्वर्गलोकम्, धौमहि—विष्कयामः—इति वि० ।

† ऋ० षा० १, १, ४, १० (१भा० १११ पृ०) = ऋ० वे० ६, २, ४८, ४ ।

‡ ऋ० वे० ६, ३, ४८, ५ ।

कामया अभिलषन्त्या “गिरा” स्तुत्या [“कामये”—इत्यत्रापि
 शे आदेशः पूर्ववत् । यद्वा त्वां कामये अभिलषामि] ॥

“कामये”-“कामया”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १७ ३ १७ ३ १३ १ ३ १ १ १ १
 पुरुत्रा हि सट्ङ्सिदिशो विश्वा अनुप्रभुः ।

१ १ १

समन्सुत्वा हवामहे ॥ २ * ॥

हे अग्ने ! “पुरुत्रा हि” बहुषु हि देशेषु त्वं “सट्ङ् अग्नि”
 समान-द्रष्टा भवसि अतएव “विश्वाः” सर्वा दिश “अनु” लक्ष्य
 “प्रभुः” ईश्वरो भवसि । ईदृशं “त्वा” त्वां “समन्सु” सङ्ग्रामे
 भेषु रक्षणार्थं “हवामहे” आह्वयामहे ॥

“दिशः”—“विदिशः”—इति पाठो ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ ३ १ १ २ २ १ १ २

समन्स्वग्निमवसेवाजयन्तो हवामहे ।

१ १ २ १ १ २

वाजेषु चित्राधसम् ॥ ३ † ॥ १२

“समन्सु” समदेषु सङ्ग्रामेषु “वाजयन्तः” बलमिच्छन्तो
 वयम् “अवसे” रक्षणार्थम् “अग्निं हवामहे” । कौटुशम् ?
 “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु “चित्राधसम्” याचनीय-धनम् ॥ ३ ॥ १२

* ऋ० वे० ४, ५, १६, १ ।

† ऋ० वे० ४, ८, १६, ४ ।

तव्या] “विश्वं” सर्वं तद्वनम् “आनुषक्”—इति आनुपूर्व्या*
सततं सर्वो मनुष्यो “वेदति” जानाति तत् “स्यार्हं” स्पृहणीयं
“वसु” “आभर” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२३ १ २ ३ २ ३ १२ २२ ११ २
यद्दीङाविन्द्रयन्स्थिरेयत्पर्शानिपराभृतम् ।

१ २ १ १२ २२
वसुस्यार्हन्तदाभर ॥ ३ १ ॥ ८

हे “इन्द्र !” त्वया च “वीङ्गो” दृढे परैः कम्पयितुमशक्ये
“यत्” धनं “पराभृतं” विन्यस्तं, “यत्” च “स्थिरे” स्वयमचले
पराभृतं, “यत्” च “विपर्शानि” विमर्शन-क्षमे पराभृतं, तत्
“स्यार्हं” स्पृहणीयं “वसु” “आभर” आहर ॥ ३ ॥ ८

अथ षट्चात्मकं चतुर्थं सूक्तम्—

तत्र, प्रथमा ।

३ २ ३ २७ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
यज्ञस्यद्विस्थञ्चत्विजासस्त्रीवाजेषुकर्गसु ।

१ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीतस्यबोधतम् ॥ १ ३ ॥

* “आनुषगिति नामानुपूर्वस्यानुषक्तं भवति, क्षुण्णानि चर्हिः आनुषगित्यपि
निगमो भवति”—इति निरु० मै० ६, १४ ।

† ७० आ० ३, १, २, ४ (१ भा० ४४० पृ०) = ऋ० वे० ६, ३, ४६, ६ ।

‡ ऋ० वे० ६, २, १०, १ ।

॥ वात्सम् ॥ ^{५ २ २} आतेवत्साः । ^{१ २ २} मनोयमत् । ^{१ १ २} परमात् ।
^{१ २} चित्स धारश्स्थात् । ^{१ २ ३} अग्रायित्वाश्क्ताश् । ^{४ ५ ४} मयोवा । गा
^५ पुयिरोद्दहायि ॥ (१) ^{१ २} पुरुत्राही । ^{१ २} सहङ्गसि । ^{१ २} दिशो
^{२ २} विश्वाः । ^{१ २} अनुप्राश्भूः । ^{१ २ २} समात्सूश्त्वाश् । ^{४ ५} हवोवा ।
^{४ ५} मापूक्षोद्दहायि ॥ (२) ^२ समत्मूवा । ^{१ २ २} ग्रिमवत्ते । ^{१ २ २} वाजयन्तः
^{२ २} हवामाश्दहायि । ^{१ २ २} वाजायिषूश्चाश्यि । ^{४ ५ ४} त्ररोवा । धा
^५ पूसोद्दहायि (३) ॥ १७ ॥ [१] १२

अथ द्वितीय-ल्लेखे—

प्रथमा ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २} त्वन्नद्रुद्राभरओजोनृम्णं शतक्रतोविचर्षणे ।

^{१ ३ १ २ २ १ २} आवीरम्पृतनासहम् ॥ १ १ ॥

• ज० गा० ४ प्र० १ अ० १७ सू० ।

† अ० आ० ५, १, २, ३ (१ भा० ८२४ अ०) = अ० वे० ४, १, १०, ११

हे “इन्द्राग्नी !” युवां “यज्ञस्य” ज्योतिष्टोमादेः “ऋत्विजा
स्यः” ऋत्विजोः ऋतौ काले काले यष्टव्यौ भवथः । अतो
“धाजेषु” सङ्ग्रामेषु कर्मसु यज्ञात्मकेषु च “सस्त्री” संस्त्रातो
शुद्धौ सन्तौ* “तस्य” तं मां हे इन्द्राग्नी ! बोधतम् अथवा तस्य
मम† स्तुतिं जानीतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २
तोशासारथयावानावृत्रहणापराजिता ।

१ २ ३ १ १
इन्द्राग्नीतस्यबोधतम् ॥ २ ‡ ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “तोशासा”‡ शत्रून् हिंसन्तो, “रथयावा
ना” रथेन गच्छन्तो, “वृत्रहणा” वृत्रस्य हन्तारौ “अपराजिता”
केनाप्यपराजितौ “तस्य” तं मां “बोधतम्” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ २ ३ १ २ २ ३ १ १ २ ३ १ २
इदं वाम्भदिरम्भध्वधुश्रुन्नाद्रिभिर्नरः ।

१ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीतस्यबोधतम् ॥ ३ § ॥ १०

* ‘सस्त्री—साधन-स्त्रभावः’—इति वि० ।

† ‘तस्य—यजमानस्य’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, २, २०, १ ।

§ ‘तोशासा—दोषि-सम्पन्नौ’—इति लि० ।

§ ऋ० वे० ६, २, १०, ३ ।

हे “शतक्रतो” बहुकर्मन् ! “विचर्षणे” विद्रष्टः इन्द्र ! त्वं
 “नः” अस्माभ्यम् “ओजः” बलं “वृष्णं” धनं च “आभर”
 आहर । “वीर” वीर्योपेतम् “पृतनासह” सेनानामभि-
 भवितारं त्वाम् “आ” याचामहे इति शेषः ॥

“आभरओजः”-आरुतामोजः—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३१ २३ २३ १२ ३१ २
 त्वच्छिनःपितावसोत्वम्माताशतक्रतोवभूविथ ।

१ २ ३ १ ०
 अथातेसुम्नमीमहे ॥ २ * ॥

हे “वसो” वासयितः ! “शतक्रतो” बहुकर्मन् इन्द्र ! त्वं “नः”
 अस्माकं “पिता” पितृवत् पालको “वभूविथ” भव “त्वं” “माता”
 मातृवद्धारकश्च वभूविथ । अथ च वयं “ते” तव स्वभूतं “सुम्न”
 सुखम् “ईमहे” याचामहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २
 त्वां शुश्रिन्पुरुह तवाजयन्तमुपब्रुवेसहस्रत ।

१ २ ३ १ २
 सनोरास्वसुवीर्यम् ॥ ३ † ॥ १३

* ऋ० वे० ४, १९, १०, १ ।

† ऋ० वे० ४, १, १०, १ ।

हे “इन्द्राग्नी !” “वां” युवाम् उद्दिश्य “नरः” यज्ञस्य
नेतारः “अद्रिभिः” यावभिः “मदिर” मदकरं “मधु” सोमा-
त्मकम् असृतम् “अचन्” अपूरयन् । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥ १०

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य सप्तमस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः* ॥ १ ॥

अथेन्द्रायेन्दोमरुत्वतइति-चतुर्थखण्डे†—

तृचात्मके प्रथम-सूक्ते‡ प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

इन्द्रायेन्दोमरुत्वतेपवस्वमधुमत्तमः ।

३ १ २ १ २ ३ १ २

अर्कस्ययोनिमासदम् ॥ १ ॥

हे “इन्दो” सोम ! “मधुमत्तमः” अतिशयेन मधुमान् त्वम्
“अर्कस्य” अर्चनीयस्य यज्ञस्य “योनिम्” स्थानम् “आसदम्”
उपवेष्टुम् “मरुत्वते इन्द्राय” इन्द्रार्थम् “पवस्व” क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ १ २ ३ २ ३ १ २

तन्वाविप्रावचोविदःपरिष्कृण्वन्तिधर्णसिम् ।

१ २ ३ १ २

सन्त्वामुजन्त्यायवः ॥ २ § ॥

* ‘उक्तं प्रातःसवनम्’—इति वि० ।

† ‘इदानीं आध्यन्दिनं सवनमुच्यते’—इति वि० ।

‡ ‘इषोष्टयः-प्रथमोऽसामानि, तेषां प्रकृतावार्षेयसूक्तम्’—इति वि० ।

§ सू० आ० ५, २, ४, ६ (२ भा० १८ पृ०) = सू० वे० ७, १, ४०, १ ।

§ सू० वे० ७, १, ४०, १ ।

[सहसा बलेन स्तोत्रभिर्युक्तः कृतः सहस्कृतः] हे “सह-
स्कृत” इन्द्र ! [स्तुत्या हि देवताया बलं वर्धते, तस्य सम्बोधनम्]
—“शुभिन्” अतएव बलवन् ! “पुरुहुत” पुरुभिर्बहुभिर्यजमानै
राहुतेन्द्र ! “वाजयन्तं” बलमिच्छयन्तं त्वाम् “उपब्रुवे” उप
स्तौमि । “सः” त्वं “नः” अस्मभ्यं सुवीर्यं धनं “रास्व” देहि ॥

“सहस्कृत”-“शतक्रतो”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १३

॥ औपगवाद्यम् ॥ तुवन्नाइन्द्रआभरा । ओजोनृ

म्णश्शतक्रतोविचर्षणायि । आवौर । हौर । ऊवा

रशयि । राशपा । जनासाक्षाम् ॥ (१) तुवद्वाशयिन्नः

पितावसाउ । त्वम्माताशतक्रतोवभूविथा । अथौर ।

हौर । ऊवारशयि । ताशयिसू । मन्मीमाक्षायि ॥ (२)

तुवाश्शूश्मित्पुहृता । वाजयन्तमुपब्रुवेसहस्कृता । स

नौर । हौर । ऊवारशयि । राशखा । सुवीरायाम् ।

ऐ । चारण्ण । हियाशओहोवा । एश । उपाशै

३४५ (३) ॥ १८ * ॥ [१] १३

हे सोम ! “तं” पवमानं “त्वा” त्वाम् “धर्णसि” धर्तारं
“विप्राः” प्राज्ञाः “वचोविदः” स्तोतारः* “परिष्कृण्वन्ति”
अलङ्कुर्वन्ति† । अपि च “त्वा” त्वाम् “आयवः” मनुष्याः‡
“सम्भृजन्ति” सम्यक् शोधयन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ९ ३ १ २ ३ १ २ २ १ १
रसन्तेमित्रैर्यमापिबन्तुवरुणःकवे ।

१ १ ३ १ २
पवमानस्यमरुतः ॥ ३ ॥ ११

हे “कवे” क्रान्तकर्मन् सोम ! “पवमानस्य” चरतः “ते”
तव रसं§ “मित्रः” “यमा” च “वरुणः” च “मरुतः” च
एते सर्वे देवाः “पिबन्तु” ॥ ३ ॥ ११

१ २ २ १
॥ इषोवृधीयम् ॥ इन्द्रायेन्दाउ । मरुत्वतायि ।
२ १ १ १ १ १ १ १
पवस्वामा२ । धुमत्तमाः । अर्कस्यायो२ । निमा ।
१ ३ ५ २ २ २ १
स्यारदार२३औक्षोवा ॥ (१) तन्वाविप्राः । वचोविदाः ।

* विप्रा, वचोविदः—मेधाविमः, ऋत्विजः—इति वि० ।

† परिष्कृण्वन्ति—परिचरन्ति—इति वि० ।

‡ ‘आयवः’—इति मनुष्य-नामासु सप्तदशं नैधण्ड्यकम् (२, ९) ।

§ ऋ० वे० ७, १, ४०, ४ ।

‘रसं’ वीर्यम्—इति वि० ।

अथ तृतीय-तृचे—

प्रथमा ॥

१ २ ३ २ ३ ३ १ २
यदिन्द्रचित्रमइहनास्तित्वादातमद्रिवः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
राधस्तन्नोविदहसउभयाहस्त्याभर ॥ १ * ॥

हे “अद्रिवः” वज्रवन् ! “चित्र” चायनीयेन्द्र ! “त्वादातं”
त्वया दातव्यं यद्वनं “मे” मम “इह” अग्निं लोके “नास्ति”,
हे “विदहसो” लब्धनेन्द्र ! “नः” अस्माभ्यम् “उभया हस्ती”
उभाभ्यां हस्ताभ्यां तद् “राधः” “आभर” आहर ॥

“मइह”-“मेहना”—इति छन्दोगानां बह्वचानां पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ २ २ १ २ ३ १ २ २ १ २ २ २
यन्मन्यसेवरेण्यमिन्द्रद्युक्षन्तदाभर ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २
विद्यामतस्यतेवयमकूपारस्यदावनः ॥ २ † ॥

हे इन्द्र ! “यत्” “द्युक्षम्” अन्नं “वरेण्यं” वरणीयं “मन्यसे”
“तत्” द्युक्षम् “आभर” अस्माभ्यम् । “ते” तव सम्बन्धिनी “वयं”

* सू० चा० ४, १, १, ४ (१ भा० ००४४०) = सू० वे० ४, २, १०, १ ।

† सू० वे० ४, २, १०, १ ।

^{२ १}परिष्का^१ण्वा^१२ । ति^१धर्ण^१सायिम् । सन्त्वामा^{२ २ १}र्ज्जा^१२ । ति^१
^२आ । या^{१ ३}रवार^{५ २}३४ औ^{१ २}होवा ॥ (२) रसन्तेमायि । चो^१
^१अर्यमा । पिबन्त^१वा^१२ । रुणः^१कवायि । पवमाना^{२ १}२ ।
^१स्यम । कुर^१ता^१३४ औ^{५ २}होवा । इषोवृ^{१ २ १}धे^११ (३) ॥ १८ * ॥ [१]
^{२ २ २}॥ गायत्रीकौ^१च्चम् ॥ इन्द्राये^१न्दा^११ औ^१हो । मा^१३ रु^१
^{३ ५}त्वा^{१ २ १}३४तायि । पावस्वामा । धू^{१ २}३म । ता^१२३४माः ।
^१माः । पवस्वमधुमा^१३२ । ता^१२३४माः । अर्क^१स्ययोना^१२
^{४ ५}इयिम । अ । वा^१ह्यायि । सा^१२३४दाम् । ए^{५ २}हियाई
^{५ २ २}ह्या ॥ (१) तन्वावि^१प्रा^११ औ^१हो । वा^१३ । चो । वी^१२३४दाः ।
^{१ १ १ २}पारिष्का^१ण्वा । ता^१३यिधा । णा^१२३४सायिम् । परिष्कृ^१
^१ण्वन्तिधा^१३२ । णा^१२३४सायिम् । सन्त्वामृजन्ता^{१ २}२३यि ।
^{४ ५}अ । वा^१ह्यायि । या^१२३४वाः । ए^{५ २}हियाईह्या ॥ (२) रस

“तस्य” तादृशस्योक्तलक्षणस्य “अकूपारस्य” [अकुक्षितः पारो
अन्तो, यस्य तादृशस्यान्नस्य “दावनः” दानस्य “विद्याम” स्याम ॥
“दावनः”-“दावने”—इति पाठौ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
यत्तेदिक्षुप्रराध्यमनोअस्तिश्रुतम्बृहत् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
तेनदृढाचिदद्रिवआवाजन्दर्षिमातये ॥ ३* ॥ १४

॥ इति चतुर्थः प्रपाठकः ॥

हे इन्द्र ! “ते” तव “दिक्षु” “प्रराध्य” प्रकर्षेण स्तुत्यं
“श्रुतं” “बृहत्” महत् यत् “मनः” “अस्ति”, “तेन” मनसा
हे “अद्रिवः” वज्रवन्निन्द्र ! “दृढाचित्” दृढमपि “वाजम्”
अन्नम् “आ दर्षि” आदारयसि, “सातये” अस्मात्सम्भजनाय
लाभाय वा ॥

“दिक्षु”-“दिक्षु”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १४

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
॥ वीक्षम् ॥ यदिद्रचित्तमइ । चना३ । आस्ती ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
त्वादातमद्रिवः । राधस्ता२३न्नाः । वीवी२ । ददसा

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
उ । उभया२३हा । स्ताया२३ । भा२३रा३४३ ॥ (१)

^२न्तेमा^१श्चौ^२हो । ^५त्रो^३श्चर्या^४श्च^५३४मा । ^१पायि^२बन्तु^३वा । ^५रू^१श्चणः ।

^३का^५श्च^१३४वायि । ^४पिवन्तु^१वरुणा^३श्च^५३४वायि । ^१पव

^२मान^४स्या^५श्च^१३४ताः । ^५श्च^१द्विया^५द्

^५हा । ^४हो^५पुई । डा(३) ॥ २० * ॥ [२]

॥ वाजदावदावयम् ॥ ^२इन्द्रा^३येन्द्रा^१उ । ^३मह^१रत्वा^३श्च

^५४तायि । ^१पवा^३रखा^५श्च^१३४मा । ^१धुम^३त्ता^५श्च^१माः । ^३आ^५श्च^१३४र्का ।

^१स्या^३श्च^५यो । ^१निमो^३श्च^५३४वा । ^१सा^३प्रदो^५द्वायि ॥ (१) ^१तन्वा

^१विप्राः । ^३वचो^५श्च^१वी^३श्च^५३४दाः । ^१परा^३श्च^५यिष्का^१श्च^३३४र्वा ।

^२ति^१धर्णा^३श्च^५सायिम् । ^२सा^१श्च^३न्त्वा । ^१मा^३श्च^५र्जा । ^२तियो^१श्च^३३४

^५वां । ^४या^५प्रवो^१द्वायि ॥ (२) ^२रसन्ते^५मायि । ^१त्रो^३श्च^५र्या

^५श्च^१३४मा । ^३पिवा^५रन्तू^१श्च^३३४वा । ^१रूणः^३का^५श्च^१वायि । ^१पा^३श्च^५३४वा ।

^१मा^३श्च^५रना । ^२स्यमो^५श्च^१३४वा । ^४रू^५प्रतो^१द्वायि(३) ॥ २१ * ॥ [३]

* क० गा० १प्र० १अ० १०सा० ।

† क० गा० ३प्र० १अ० ११सा० ।

॥ आश्वसूक्तम् ॥ ^{२ ३ ४ ५} आश्वोवाहायि । ^{६ ७} इन्द्रायेंदा

२ १ २ १ २ २ ३ २ २ १ ३
उ। मरु। त्वते। ऐहीयेही१। पावस्वमधुमान्तमः।

२ १ २ ५ १ १२

ऐक्षीयैक्षी१ । आ२यि । आर्का२स्यायो२ । निमा ।

सारदार३४औहोवा ॥(१) आऔहोवाचायि । तन्वा

विप्राः । वचो । विदः । ऐह्यैद्यैश्च १ । पारिष्कल्वन्ति

१ २२ १ २२ १ १
धारणसिम् । ऐहीयैत्री । आरयि । सान्त्वा-रमार्जा

२। तिआ। या२वा२३४आ३होवा ॥(२) आ३होवा

५ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 द्यायि । रसन्तेमायि । ज्ञोआ । र्यमा । ऐह्यैयह्यै ।

पायिबन्नुवरूणाःकवे । ऐच्चीयैच्ची । आरयि । पावा

१ १ ३ ५ २ २ १ १ २ २
रमानार। स्पम। हस्तार३४औहोवा। शुक्रआज

१ ११११
ता२३४पुः(३) ॥ ४ * ॥ [४]

॥ आमहीयवम् ॥ इन्द्रायाश्चिन्दोमरुत्वतायि । पवा

८ अ० ६ ख० ३ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

१६३

४ याम् । आकाओर३४वा । पाराओर३४वा । स्यदा

२ १ २ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
५ नाः ॥ (२) यत्तेदीर३ । क्षुप्रराधियम् । मानाः ।

२ १ ० २ १ २ १ १ ४
अस्तीश्श्रूतम्बृहार्त् । तेनादृढा३ । चिदार्द्रा३४यि

५ १ २ ३ ५ १ २ ३ ५ ४
वाः । आवाओर३४वा । जान्दाओर३४वा । पिसाप्त

यायि । हो५ई । डा(३) ॥ १८ * ॥ [२] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टमस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हाई निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ८ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-श्रीवीर-

बुक्क-भूपाल साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणाचार्येण

• विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

उत्तराग्रन्ये अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

* ज० गा० १३ प्र० १ ख० १८ या० ।

† 'समाप्तश्चेत्प्रममहः'—इति वि० ।

‡ चतुर्थः प्रपाठकः परिसमाप्तः—इति वि० मूलपुस्तकादिसम्मतचेतिशम् ॥

३ १ १ १ १ १
स्वा१मा२ । धुमा२त्तमाः । अ१र्क२स्य१यो । नि॒मा२र३स

२ २ २ १ १ १
दा॒उ । वा३ । स्तौ॒षे३४५(१) ॥ ४ * ॥ [५]

१ १ २ २ १
॥ दा॒र्ढ॑च्युतम् ॥ इन्द्रा । इ॒द्वा । ये॒न्दी॑म॒ह॒र॒त्वता॑

१ १ १
यि । इ॒द्वा । प॒वा । इ॒द्वा । स्व॒म॒धु॒मा॒र॒त्त॒माः । इ

१ १ २ १ २
द्वा । अ॒र्का । इ॒द्वा । स्य॒यो॒नि॒मा॒र॒स॒दाम् । इ॒द्वा१॥(१)

१ १ २ १ २
त॒न्त्वा । इ॒द्वा । वि॒प्रा॒व॒चो॒र॒वि॒दाः । इ॒द्वा । प॒रा॒यि ।

१ १ १
इ॒द्वा । कृ॒ण्व॒न्ति॒धा॒र॒ण॑सायिम् । इ॒द्वा । स॒न्त्वा । इ

१ १ २ १
द्वा । मृ॒ज॒न्ति॒आ॒र॒य॒वाः । इ॒द्वा१॥(२) र॒साम् । इ

२ २ १ ३ १
द्वा । ते॒मि॒त्रो॒आ॒र॒य्य॑मा । इ॒द्वा । पि॒वा । इ॒द्वा । तु

१ २ १ २
व॒रु॒णा॒र॒क्वा॒यि । इ॒द्वा । प॒वा । इ॒द्वा । मा॒न॒स्य॒मा

१ २
र॒ह॒ताः । इ॒द्वा१(३) ॥ १३ † ॥ [६]

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ ६ ॥

॥ अथ नवमोऽध्याय आरभ्यते * ॥

तत्र,

शिशुञ्जज्ञानमिति प्रथम-खण्डे† तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ १ २
शिशुञ्जज्ञानं ह्येतन्मृजन्ति

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ ०
मृजन्तिविप्रमृशतो गणेन ।

३ २ ३ १ २ २ ३ १ २
कविर्गोभिष्काव्येनः कविः संसत्

१ २ ३ १ २ ३ १ २
सोमः पवित्रमत्येतिरेभन् ॥ १ ॥

“शिशुम्” इदानीमुत्पन्नत्वाच्छिशुवन्तिष्ठन्तम्‡ [यद्वा, पापा-
न्वितं मकुर्वन्तं विनाशयन्तम्] “जज्ञानम्” प्रादुर्भूतम्॥ अतएव

* ‘इदानीमष्टममक्षरत्वारिंशमुच्यते’—इति वि० ।

† “गायत्रि-प्रभृति-साम्नां ब्राह्मणेनावेयमुक्तम्”—इति वि० ।

‡ “गोभिः काव्येन”—इति विसर्गमध्यपाठः ख० सु० पु० ।

॥ ख० वे० ७, ४, ६, २ ।

§ ‘शिशु—शंसनीयम्’—इति वि० ।

॥ ‘अज्ञानं—आद्यज्ञानम्’—इति वि० ।

२ २ २ २ २ १ ०
॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ इन्द्रायिन्द्राऔहोहायि । मा

१ ३ ५ २ १ ५ २ १ २
रुत्वा२३४तायि । पवास्वा२३४हायि । मधुमत्ता ३४ ।

३ ४ २ ५ १ ३ ५ २ ३ ५ १ १ २
आहोवा । इद्वा२३४हायि । उज्ज्वा२३४माः । अकस्य ।

१ ० २ २ ३ ४ २ ५ १ ३ ५ ३ २ २
योनिमासा३४ । औहोवा । इद्वा२३४हायि । औहो

५ २ ५ २ २ २ १
३१२३४ । दाम् । एक्षियाईहा ॥ (१) तन्त्वाविप्राऔहो

२ २ ५ २ १ ५ १
हायि । वाचोवी२३४दाः । परायिष्कार२३४हा । एवन्ति

२ ३ ४ २ ५ १ ३ ५ १ २ ५
धर्णा३४ । औहोवा । इद्वा२३४हायि । उज्ज्वा२३४सोमम् ।

२ १ २ १ ० २ २ ३ ४ २ ५ १ ३
सन्त्वाम् । जान्तिआया३४ । औहोवा । इद्वा २ ३ ४

५ ३ २ ५ २ २
हायि । औहो३१२३४ । वाः । एक्षियाईहा ॥ (२) रस

२ २ २ १ २ ३ ५ २ १
न्तेमा । औहोहायि । ओअर्या२३४मा । पिबातू२३

५ १ २ ३ ४ २ ५ १ ३ ५
४हायि । वरुणःका३४ । औहोवा । इद्वा२३४हायि ।

२ ३ ५ १ १ १ २ १ ० २ ३ ४ २ ५
उज्ज्वा२३४वायि । पवमा । नास्यमह् ३४ । औहोवा ।

“हृथ्यतं” [हृथ्य गतिकान्त्योः (भ्वा० प०)] । भृशदृशी-
त्यादिना अतच् । सर्वैः काम्यमानं सोमं / “मृजन्ति” मरुतः*
शोधयन्ति किञ्च “विप्र” मेधाविनं सोमं / “गणे न” आत्मीयेन†
सप्तसहस्राकेन “शुभन्ति” अलङ्कर्वन्ति‡ । ततः “कविः” क्रान्त-
प्रज्ञः सोमः “काव्येन” कवि-कर्मणैव “कविः” शब्दयितव्यः सन्
शब्दायमानः “गीर्भिः” स्तुतिभिः सह “पवित्रम्” “अत्येति”
अतीत्य गच्छति ॥

“विप्रम्”—इति छन्दोगाः, “वह्निम्”—इति बह्वृचाः पठन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ २ २
ऋषिमनाय ऋषिहृत्स्वर्षाः

३ १ २ ३ १ २ ३ २
सहस्रनीथः पद्वीष्कवीनाम् ॥ १ ॥

३ १ ३ १ २ ३ १ २ २ ३
तृतीयन्धाममहिषस्त्रिषास

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
न्त्सोमो विराजमनुराजतेष्टुप् ॥ २ § ॥

“ऋषिमनाः” सर्वदर्शनशीलमनस्काः, अतएव “ऋषिहृत्”
सर्वस्य दर्शनकर्त्ता प्रकाशनस्य कर्त्ता “स्वर्षाः” सर्वस्य सूर्यस्य वा

* ‘मरुतः—आदित्यरश्मयः’—इति वि० ।

† ‘गणन—सम्पात्तेन’—इति वि० ।

‡ ‘शुभन्ति—पावयन्ति’—इति वि० ।

॥ “पद्वीः कवीनाम्”—इति विसर्गमध्यपाठः ख० मु० पाठः ।

§ ऋ० वे० ७, ४, ८, ३ ।

^{१३} इहा^५र३४हायि । ^{३४ २} औहो३१२३४ । ^{५४} ताः । ^५ एहियाईहा ।

^४ हो^४पूई । डा(३) ॥ १६ * ॥ [७]

॥ इहवदामदेव्यम् ॥ ^{१२४ १२ २२ १२} तन्त्वाविप्रावचोविदः । ^१ इहा ।

^{१२} परिष्कृ^{१२}णन्ति^{१२}धर्णसा^{१२}रग्रिम् । इहा । ^{१२} सन्त्वामृजन्ता^{१२}र

यि । ^{१२} इहा३ । ^१ या२३४वो^{५ ५}इहायि(२) ॥ १८ * ॥ [८]

॥ मार्गीयवाद्यम् ॥ ^{२२ १२} रसौहोवा । ^१ तेमारयि । ^{३४} चो

^{१ ३} अर्या^५र३४मा । ^{१ २} पिबन्तुव । ^{१ २} रुणाःका^{१२}श्वा^{१२}रयि । ^{१२} पव ।

^{१ २} औ^२होयि । ^{१ ५} मार^{१ २}३४ना । ^{५४ २} स्यार^१मार^१३४औहोवा । ^१ ए३ ।

^१ हृता^{११११}र३४पूः(३) ॥ २० † ॥ [९] ११

* क० गा० २१प्र० २अ० १६सा० ।

† क० गा० २१प्र० १अ० १८सा० ।

‡ क० गा० २१प्र० १अ० २०सा० ।

सम्भक्ताः “सहस्रनीथः” [नीथा स्तुतिः] बहुविध-स्तुतिकः
 “कवीनां” क्रान्त-प्रज्ञानां मध्ये “पदवीः” स्वलितानां एदानां
 साधुत्वेन संयोजयिता यः सोमो विद्यते स “महिषः” महान्
 पूज्यो वा सोमः “तृतीयं धाम” द्युलोकं “सिषासन्” सम्भक्तुमि-
 च्छन् “स्तुप्” स्तूयमानः सन् “विराज” विशेषेण राजन्तं दीप्य-
 मान मिन्द्रम् “अनुराजति” प्रकाशयति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २३ १ २३२ ३ १ २
 चमूपच्छेपनःशकुनोविभृत्वा

३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
 गोविन्दुर्द्रुसआयुधानिविभ्रत् ।

३ २ ३ १ २ २ ३ २
 अपामूर्मिंसचमानःसमुद्र

३ २ ३ १ २ ३ १ २
 न्तुरीयन्धाममहिषोविवक्ति ॥ ३ * ॥ १

“चमूपत्” चमन्ति भक्षयन्त्यत्रेति चम्बुषमसास्तेषु सीदन्
 यद्वा, चम्बो अधिषवणफलके तयोवर्त्तमानः “श्येनः” शंसनीयः
 “शकुनः” शक्तेः सामर्थ्यकारी “विभृत्वा” [हरतेरातोमनिन्वि-
 त्यादिना (३, २, ७४) कनिप्] पात्रेषु विहरणशीलः

* ऋ० वे० ७, ४, २, ४ ।

† ‘चमूपत्’ — * * * । अथवा चमूम्, सेनासु सीदति — इति वि० ।

मृज्यमानेति-प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूत्रम्—

तत्र प्रथमा ।

३ १ २

३ १ २ २ २

मृज्यमानः सुहृत्स्यासमुद्रे वाचमिन्वसि ।

३ २ ३ १ २

३ १ २ २ ३ २ ३ १ २

३ १ २ २

रयिमिशङ्गम्बुलम्पुरुस्पृहम्पवमानाभ्यर्षसि ॥ १ ॥

हे “सुहृत्स्या” [हस्ते भवा हृत्स्या अङ्गुलयः] शोभनाङ्गुलिक
सोम ! “मृज्यमानः” शोध्यमानः त्वं “समुद्रे” अन्तरिक्षे कलशे
वा “वाचं” शब्दम् “इन्वसि” प्रेरयसि । किञ्च हे “पवमान”
पूयमान सोम ! “मिशङ्ग” हिरण्यैः मिशङ्गवर्णं “बुलं”
प्रभूतं “पुरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं “रयिं” धनम् “अभ्यर्षसि”
स्तोतृणामभि चरसि प्रयच्छसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३

३ १ २

३ २ ३ १ २

३ १ २

पुनानोवारोपवमानो अव्ययेवृषो अचिक्रददने ।

३ १ २

३ १ २ . २ २ ३ १

देवानां सोमपवमाननिष्कृतङ्गोभिरञ्जानो

अर्षसि ॥ २ ॥ १२

* ‘वृद्धी, वीक्षणोन्मृशन्तीनि ब्राह्मणोक्तानि’—इति वि० ।

† ऋ० ऋ० ६, १, २, ३ (२ भा० ३२७ पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, १६, १ ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, १६, २ ।

“गोविन्दुः” यजमानानां गवां लम्बकः* [विन्दुरिच्छुरिति
स-प्रत्ययान्तत्वेन निपातितः] “द्रप्सः” धारयन् † “अपाम्”
उदकानाम् “जर्मि” प्रेरकं “समुद्रम्” [अन्तरिक्षनामैतत्
(निघ० १, ३)] अन्तरिक्षं “सचमानः” सेवमानः “महिषः”
महान् य एवं विधः सोमः स “तुरीय” चतुर्थं धाम चान्द्रमसं
स्थानं‡ “विवक्ति” सेवते सूर्यलोकस्योपरि चन्द्रमलोकी विघत
इति यमः पृथिव्या अधिपतिः समावृत्तित्यादिभिश्चन्द्रमानुषा-
णामधिपतिः सद्यमत्ववैचित्यन्तेर्मन्त्रैर्ज्ञायते ॥ ३ ॥ १

॥ पार्थम् ॥ ओ३हो३होयि । शिशुञ्जज्ञा । ना३७
ह्य्य । तम्भृजन्तायि । शुभन्तिवायि । प्रा३मरु । तो
गणेना । कविगीर्भायिः । का३विये । नाकविरसान् ।
सोमःपवायि । चा३मति । आ३४३यि । ती३रापूयि
भा३५३न् ॥ (१) ऋषिमनाः । या३ऋषि । कृत्सुवर्षाः ।
सहस्रनायि । था३ःपद । वीःकवीनाम् । तृतीयन्धा ।

* ‘गोविन्दः—गावः उदकं वाक् पृथिवी आदित्यरश्मयो वा । एतानि यो
विन्दति स गोवित् । विदज्ञःने विदलाभे विदसत्तायाम्’—इति वि० ।

† ‘द्रप्सः—उदकसम्प्लवः’—इति वि० ।

‡ ‘तुरीयं धाम— * * * द्रोणकलशम्’—इति वि० ।

“अयं” सोमः “वृषः” वृषभसदृशः* सन् “पुनानः” अभिषूय-
माणः सर्वं शोधयतु “अव्यये” अविमये “वारे” वाले,† पवित्रे
“पवमानः” पूयमानः सन् “वने” वननीये “उदके” काष्ठे
कलशे वा‡ “अचिक्रदत्” शब्दमकरोत् । [अथ प्रत्यक्षवादः]
हे “सोम ! पवमान !” त्वं “गोभिः” गव्यैः क्षीरादिभिः§
“अञ्जानः” अञ्जमानः¶ सन् “निष्कृतं” संस्कृतं§ देवानां
स्थानम् “अर्षसि” गच्छसि ॥ २ ॥ १२

॥ औक्षणोरन्ध्रम् ॥ मृज्यमानाः । सुहस्तियाः । सा
मू३द्रायिवा । चमिन्वसा३यि । रायी३म्पायिशा । गम्ब
ऊला३म् । पू३रु३रस्पृ३र३४हाम् । पवमा । ना । औ३
हो । भियो३र३४वा । षा३सो३ह्वायि ॥ (१) पवमाना ।
भि३यर्षसा३यि । पावा३माना । भि३यर्षसा३यि । पू३ना३

* ‘वृषा उ इति पदपूरणः’—इति वि० सम्यक्तत्वेन हेतुः पदकारस्य तथाहि—

१२२ ३
“वृषा । उ”—इति ।

† ‘वने—काष्ठमये द्रोणकलशे अथवा वने उदके, महीभूते’—इति ।

‡ ‘गोभिः—उदकैः अथवा गो-सम्पूतैः क्षीरेः’—इति वि० ।

¶ ‘अञ्जानः—सिञ्चयमाणः’—इति वि० ।

§ ‘निष्कृतं स्थानम्’—इति वि० ।

१ १ २ ४ ५ २२ १२ १ २ १
मा३महि । षःसिषासान् । सोमोविरा । जा३मनु ।

२ २ ४ २ २ १ २
रा३४३ । जा३तापूयिष्ट३५६ ॥ २) चिमूषच्छायि । ना

१ २ ४ ५ २२ १ २ १
३ःशकु । नोविभृत्वा । गोविन्दुद्रा । प॒सा३आयु ।

२ २ ४ ५ २ १ २ १ २ ४ ५
धानिबिभ्रात् । अपामूर्मायिम् । सचमा । नःसमुद्रा

१ २ २ २ १ २ २
म् । ओ३हो३होयि । तुरीयन्धा । मा३महि । षो३

२ ४
४३ । वा३यिवा५क्ता३५६यि(३) ॥ १२ * ॥ [१]

३ ४ २
॥ महावामदेव्यम् ॥ शाऽपूयिष्णुम् । यज्ञा३ना३

४ ५ १ २ २
ह्य्यताम् । मा । जन्तिष्णुमन्तिविप्रमरुतो गणेन कवि

२ २ २ २ २ १ १ २ २ १ १
गीर्भिःकाव्येनाकविःसन्सोमः । पा । औ३हो३हायि ।

१ २ २ १ १
वित्रा३श्मतायि । एत्ये । हो३ । ऊम्मा३ । राऽ३रयि

५ ४ ४ २ ४ ५
भो ३ पू हायि ॥ (१) आऽपूविं । मना३या३च्छधिकृत् ।

१ २ २ २ २ २ २
सू । वर्षाःसहस्रेनीथःपदवीःकवीनांछतीयन्धाममहिषः

^{४ ५} नोवा । ^{१२} रेपवमा३ । ^{१२ १ ५} नोआरव्या२३४यायि । ^{१ २ १} वृषोअ ।
^१ चा । ^{२ १} औ३हो । ^५ क्रदो२३४वा । ^{४ ५} वा५नो६हायि ॥ (२)
^{१२} वृषोअचायि । ^{१ २ ४ ५} क्रदद्वना३यि । ^१ वार्षी३आचायि । ^१ क्रद
^१ द्वना३यि । ^{१ १ ४ ५} दायिवा३ना५सो । ^२ मपवमा३ । ^१ नना३यि
^१ व्का२३४र्त्ताम् । ^{१२ १} गोभिर । ^१ जा । ^{१ २} औ३हो । ^१ नओ२३
^५ ४वा । ^{४ ५} वा५सो६हायि (३) ॥ १ * ॥ [१]

^{२ १ २ २} ॥ स्वारैडुमौत्तो३रन्ध्रम् ॥ ^२ मृज्यमानः३सुहृ३स्या । ^२ समु
^{१ २} द्रेवोवा । ^{१ १ १} चामिन्वमि । ^{७ १} रायि३मिपशा ३ । ^{१ २} हा ३ हा ।
^{१ २ २ १ १} गम्ब३लम्पु३रु३त्प३दम् । ^{१ २} पवमाना३ । ^{१ २} हा३हा । ^१ भियर्षी
^{१ २ २ १ १} २३३यि ॥ (१) ^{२ १ २} पवमाना३भियर्षसि । ^{१ २} पवमानोवा । ^{१ २} भाय
^{१ २ २ २} र्षसि । ^{१ २ २} पूनानोवा ३ । ^{१ २ २ २} हा ३ हा । ^{१ २ २} रेपवमानोअन्यये ।
^{१ २} वार्षीअचा३यि । ^{१ २} हा३हायि । ^{१ २} क्रदद्वार३ना३४३यि ॥ (२)

सिषासन्सोमः । वा । औ३हो३हायि । राजा२३मन् ।
 राजौ३हो३ । ऊम्मा२ । ताऽ२यिष्टो३५हायि ॥ (२) चा
 ५५मू । षच्छया३यिना३ःशकुनाः । वायि । भृत्वागोवि
 न्दुर्द्रप्सत्रायुधानिविभ्रदपामूर्मिः सचमानः समुद्रन्तुरी ।
 या । औ३हो३हायि । धामा२३महायि । षोवौहो३ ।
 ऊम्मा२ । वाऽ२क्तो३५हायि (३) ॥ ७ * ॥ [२]

॥ द्वाउउऊवायिवासिष्ठम् ॥ द्वायि । उऊवायि ।
 शिशा३४औहोवा । जज्ञा । ना३५ह्य्य । तम्मृजन्ता
 यि । शुम्भा३४औहोवा । तिवायि । प्रा३म्मरु । तौ
 गणेना । कवा३४औहोवा । गीर्भायिः । का३विय ।
 नाकविःसान् । सोमा३४औहोवा । पवायि । त्रा३
 मति । आ३४३यि । ती३रा५यिभा३५३न् + (१) कृषा

१ २ २ १ २ २ २ १ २ १ २ २ १
वृषोअचिक्रददने । वृषोअचोवा । क्राददने । दायि
२ २ १ २ २ १ २ २ १ २
वानाँसो३ । द्वा३हा । मपवमाननिष्कृतम् । गोभा
२ २ २ २ ५ २ २
यिरञ्जा३ । द्वा३हा । नोअर्षा३सा३४३यि । ओ३३
४५३ । डा(३) ॥ २ * ॥ [२] .

२ २ २ २ १
॥ वाजजित् ॥ मृज्यमानःसुहा । स्तिया२ । समू
१ २ १ २ २ २ १
२हो । द्रेवा२हो । चामिन्वसायि । रया२यिहो
१ २ २ २ २ २
यि । पिशा२हो । गम्बज्जलाम् । पूरुस्पृहाम् । पवा
१ २ १ २ २ २ १ २ २
२हो । माना२हो । भीयर्षसा३३उवार३ ॥ (१) पवमा
२ १ १ १ २ २ २
नामिया । षसा२यि । पवा२हो । माना२हो । भौ
१ २ १ २ २ २ २ २
यर्षसायि । पुना२हो । नोवा२हो । रेपवमा । नो
१ १ १ २ २ २ २ २
अव्ययायि । वृषो२होयि । अचा२यिहोयि । क्राद
१ १ २ २ १
दना३३उवार३ ॥ (२) वृषोअचिक्रदात् । वना२यि ।

* ऊ० मा० ३प्र० १ख० २सा० ।

† “वाजजित्दोह्योरन्म” — इति ख० पु० पाठः ।

३४ ४४ ५ १ २ १ २ ३ ४ ५ २
 ३४ औहोवा । मनाः । याश्चपि । कृतसुवर्षाः । स
 २ ३४ ४४ ५ १ २ १ २ ३ ४ ५ २
 ३४ औहोवा । स्ननायि । याश्चपद । वीःकवीनाम् ।
 २ ३४ ४४ ५ १ २ १ २ ३ ४ ५
 तृता ३४ औहोवा । यन्वा । माश्महि । षःसिषासान् ।
 ३४ २ ३४ ४४ ५ १ २ १ २ ३ ४ ५ २
 सोमा ३४ औहोवा । विरा । जाश्मनु । राश्च ३४ । जा
 ४ २ ३४ ४४ ५ १
 ३४ तापुयिष्टू ६५ ६५ ॥ (२) चमू ३४ औहोवा । षक्त्रायि ।
 २ १ २ ३ ४ ५ ३४ २ ३४ ४४ ५ १
 नाश्चकु । नोविभूत्वा । गोवा ३४ औहोवा । दुर्द्रा ।
 २ १ २ ३ ४ ५ ३४ २ ३४ ४४ ५ १
 पसाश्चायु । धानिविभ्रात् । अपा ३४ औहोवा । ऊ
 २ १ २ ३ ४ ५ २
 म्मायिम् । सचमा । नःसमुद्राम् । ह्यायि । उज्जवा
 ३ २ ३४ ४४ ५ १ २ १ २
 यि । तुरा ३४ औहोवा । यन्वा । माश्महि । षो ३४
 २ ४
 ३ । वाश्चिवा ५ क्ता ६५ ६५ यि (३) ॥ ७ * ॥ [३]

२ २ ३ २ ३४
 ॥ उज्जवायिवासिष्ठम् ॥ उज्जवायि । शिशा ३४ औ
 ४४ ५ १ २ १ २ ३ ४ ५ २ २
 होवा । जज्ञा । नाश्चद्वय्य । तंमुजन्तायि । शुभा

^१वृषो^१र^१क्षोयि । ^१अचा^१र^१यि^१क्षोयि । ^{१११}क्राद^१दनायि । ^१देवा
^१र^१क्षो । ^१ना^१सो^१र^१क्षो । ^{११}मपवमा । ^{१११}नानिष्कृताम् । ^१गो
^१भा^१र^१यि^१क्षीयि । ^१अज्जा^१र^१क्षो । ^{१११}नो^१अर्षसा^१३१उवार^१क्ष ।
^{११११}वाजौजिगीश्वा^११३ ॥ १ * ॥ [३]

^१॥ वरुणसाम ॥ ^१मृज्यमानः^१सुहृ^१स्योवा । ^१ओवा । ^१सा
^{१११}मुद्रेवा । ^१चमायिन्वा^११सी^१र । ^१रा^१र^१श्यीम् । ^१पा^१र^१श्यि
^१शा । ^१गम्बज्जलम् । ^१पु^१रु^१र^१श्चायि । ^{१११}स्पृ^१हा^१श्मा । ^१पव
^{११११}मानाभियर्षसि । ^१पा^१र^१क्षवा । ^{११११}मानाभियौ^१३ । ^१हो^१र^१क्षो^१३
^५४ । ^४वा । ^५षा^५धु^५सो^५द^५हायि ॥ (१) ^१पवमानाभियर्षसोवा ।
^१ओवा । ^१पावमाना । ^{१११}भियार्षा^११सा^१र^१यि । ^१पू^१र^१क्षना ।
^१नो^१र^१क्षवा । ^{११११}रेपवमा । ^{११}नो^१आ^१र^१श्चायि । ^{१४१}व्यया^१श्मा ।
^{१११}वृषो^१अ^१चि^१क्रद^१दने । ^{१११}वा^१र^१र्षो । ^१आ^१चि^१क्रदौ^१३ । ^१हो^१र^१क्षो^१३

^{३२ ४२ ५} ३४औहोवा । ^१ तिवायि । ^{१ १} प्राश्मरु । ^{१, ३ ४ ५} तोगणेना । ^३ क
^१ वा३४औहोवा । ^{३२ ४२ ५} गौर्भायिः । ^{१२} काश्विये । ^{१ १२} नाकविःसा
^{३२ २} न । ^{३२ ४२ ५} सोमा३४औहोवा । ^१ पवायि । ^{१ १} त्राश्मति । ^१ आ
^{२ ४} ३४३यि । ^{३ १} ती३रा५यिभा६५६न् ॥(१) ^{३२ ४२ ५} ऋषा३४औहोवा ।
^१ मनाः । ^{२ १} या३ऋषि । ^{१ ३ ४ ५} कृत्सुवर्षाः । ^{३ १} सद्वा३४औहोवा ।
^१ स्रनायि । ^{१ १} था३ःपद । ^{१ ३ ४ ५} वीःकवीनाम् । ^{३ २} तृता३४औहो
^५ वा । ^१ यन्वा । ^१ मा३महि । ^{१ ३ ४ ५} षःसिषासान् । ^{३२ १} सोमा ३ ४
^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ विरा । ^{१ १} जा३मनु । ^१ रा३४३ । ^{१ ४} जा३ता५
^{३ १} यिष्टू६५६प् ॥(२) ^{३२ ४२ ५} चमू३४औहोवा । ^१ षच्छयायि । ^१ ना
^१ ३ःशकु । ^{१, ३ ४ ५} नौविभृत्वाम् । ^{३२ १} गावा३४औहोवा । ^{३२ ४२ ५} दुर्द्रा ।
^{१ १२} पसा३आयु । ^{३२ ३ ४ ५} धानिविभ्रात् । ^{३ २} अपा३४औहोवा । ^{३२ ४२ ५} ज
^{१ १ २} र्भायिम् । ^{२ ३ ४ ५} सचमा । ^{३ २} नःसमुद्राम् । ^३ उज्जवायि । ^३ तु

४। वा। वा५नोईद्यायि ॥२॥ वृषोअचिक्रदद्वनोवा।
 ओवा। वार्षोअचि। क्रदादाशना२यि। दार३यिवा।
 नार३एसी। मपवमा। नजार३हायि। कृता३मा।
 गोभिरञ्जानोअर्षसि। गो२३भायिः। आञ्जानओ३।
 हो३हो२३४। वा। वा५सोईद्यायि(३) ॥ ४ * ॥ [४]

॥ अङ्गिरसाङ्गोष्ठम् ॥ हाउच्चाउच्चाउवा। मृज्यमा
 नःसुहृत्त्या। इहा। उपा२३४५। समुद्रेवाचमिन्व
 सि। इहा। उपा२३४५। रयिम्पिणङ्गम्बज्जलंपुरुस्पु
 द्दम्। इहा। उपा२३४५। पवमानाभियर्षसि। इ
 हा। उपा२३४५ ॥ (१) पवमानाभियर्षसि। इहा। उ
 पा२३४५। पवमानाभियर्षसि। इहा। उपा२३४५।
 पुनानोवारोपवमानोअव्यये। इहा। उपा२३४५। वृषो

रा३४औद्योवा । यन्वा । मा३मदि । षो३४३ । वा

इयिवा५क्ता६५इयि(३) ॥ १८ * ॥ [४]

॥ उद्वभ्दार्गवम् ॥ शिशुञ्जाज्ञा२३ । न७च्चर्याता
 २३म् । मृजन्तायि । शुभन्तायिवा२३यि । प्रम्मरुतो
 २३ । गणेना । कविर्गायिर्भा२३यिः । कावियेना२३ः ।
 कविःसान् । सोमःपावा२३यि । अमतायिये२३ । ति
 रेभा३नाउ ॥ (१) ऋषिमाना२३ । ओयञ्छषीकृ२३त् ।
 सुवर्षाः । सहस्राना२३यि । थःपदावा२३यिः । कवी
 नाम् । तृतीयान्धा२३ । ममद्यायिषा२३ः । सिषासा
 न् । सोमोवायिरा२३ । जमनूरा२३ । जतिष्ठा३१उ ॥ (२)
 चमूषाष्टपा२३यि । नःशकूनो२३ । विभृत्वा । गोवि
 न्दूद्रा३३ । प्संआयूधा२३ । निविभ्रात् । अपाम्मर्मा

^२ ^{१ २ २} ^१ ^{३ १ १ १ १} ^{१ २ १} ^१
 अचिक्रददने । इहा । उपार३४५ ॥ (२) वृषोअचिक्रद
^{२ २} ^१ ^{३ १ १ १ १} ^{१ २ १} ^{१ २ २} ^१
 दने । इहा । उपार३४५ । वृषोअचिक्रददने । इहा ।
^{३ १ १ १ १} ^{२ २ १ २ २} ^{२ २} ^२ ^१
 उपार३४५ । देवाजासोमपवमाननिष्कृतम् । इहा ।
^{३ १ १ १ १} ^{२ ३} ^३ ^३ ^{१ २ २ २ २} ^२
 उपार३४५ । हाउहाउहाउवा । गोभिरञ्जानोअर्षसि ।
^१ ^{३ १ १ १ १}
 इहा । उपार३४५ (३) ॥ ५ * ॥ [५]

^{१ १ २ १} ^{१ २ १} ^२ ^२
 ॥ सम्मतम् ॥ मृज्यमानःसुहस्तिया । समुद्रेवाऽच
^१ ^१ ^१ ^२ ^{२ १}
 मिन्वसायि । रयिम्पार३यिशा । गाम्बजलम् । पुहस्प
^{२ १} ^{३ ३ १} ^{२ २ १} ^१ ^२ ^१
 दाम । औदो३४वाहायि । प । वामार३ना ३ । द्यो
^२ ^२ ^१ ^२ ^{१ १ २ २ १} ^{२ १}
 वा३हा । भियर्षार३सा३४यि ॥ (१) पवमानाभियर्षसा
^२ ^२ ^{१ २ २} ^{२ १} ^१ ^{२ २}
 यि । पुनानो३वा । रेपवमा । नोआव्यार्या । औ
^{१ ४ ३ २ २} ^१ ^२ ^{१ २ २}
 हो३वाहायि । वृ । षोआर३चा३यि । द्योवा३हायि ।
^१ ^२ ^{१ २ १} ^{१ २ १} ^२
 क्रददा३३ना३४यि ॥ (२) वृषोअचिक्रददनायि । वृषो

२ १ २ १ २ १ १
२३यिम् । सचमाना२३ः । समुद्राम् । तुरीयान्धा२३ ।
ममहायिषो२३ । विवक्ता३१उवा२३४५(३) ॥ ४ * ॥ [५]

२ २ २
॥ वैश्वज्योतिराद्यम् ॥ हाउहोवा३हायि । शिग्रुञ्ज

२ १ ७ १ १ १ १ १
ज्ञानां७ह्य्या३तांमृजन्ता२३४५यि । शुभन्तिविप्रमरु

१ ७ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
३तोगणेना२३४५ । कविगीर्भिःकाश्ये३नाकविःसा२३४५

२ १ ७ १ १ १ १ १ १
न् । सोमःपवित्रमती३यायितिरेभा२३४५न् ॥(१) च३षि

२ १ ७ २ २ १ १
मनाय३षी३कृत्सुवर्षा२३४५ः । सहस्रनीथःपदा३वायिः

७ २ १ १ १ १ २ २ १ ७ २ १ १ १ १
कवीना२३४५म् । तृतीयन्धाममही३षाःसिषासा२३४५

२ २ २ २ १ ७ १ १ १ १ २ २ २
न् । सोमोविराजमनू३राजतिष्टू२३४५प् ॥(२) चमूष३के

१ ७ १ १ १ १ २ २ २ १ ७
नःशकूनोविभृत्वा२३४५ । गोविन्दू३द्रप्सआयू ३ धानिबि

१ १ १ १ २ २ २ २ २ १ ७ १ १ १ १
भा२३४५त् । अपामूर्मि७सचमा३नाःसमुद्राम्३४५म् ।

अचायिक्रद्वनायि । देवाना^{११}र^{२२}सो^१ । मापवमा । न^१
 नायिष्कार्त्ताम् । औहो^{३२}र^२वा^{४२}चायि । गो । भायिरा^{१२}
 र^२ञ्जा^१र । होवा^{११}र^२चा । नोअषार^{२१}र^२सा^१र^१शयि । ओ
 र^२र^१४५ई । डा(३) ॥ ५ * ॥ [ई]

॥ त्रिणिधनमायास्यम् ॥ मृज्यमानः^१सु^२चा^२हा^१उ^१होवा ।
 स्ताया^१सार^१र^१४मू । द्रो^५वा^{१२}र । चमा^{१२}र^२४५यि । न्वा^२र^२४
 सी । रया^{१२}र^२४ । औहोवा । पिशङ्ग^{३२}म्ब^{४२}ज्ज^५लार^१म् । पु^२रु^२
 र^३४५ । स्पृ^५र^{१२}४हाम् । पवा^{३२}र^{४२}४ । औहोवा । माना^१र^१ ।
 भिया^{३२}र^५४५ । षार^५र^{१२}४सी ॥ (१) पवमाना^१भिया^२चा^२उ^१होवा ।
 षासायि^{१,२}पार^३र^५४बा । माना^{१२}र^२ । भिया^३र^५४५ । षार^५र^५४सी ।
 पुना^{१२}र^२४ । औहोवा । नोवा^{१२}रे^२पवमा^१र^२ । नोआ^{३२}र^२४५ ।
 व्या^३र^५४ये । वषो^{१२}र^२४ । औहोवा । आचा^१र^२शयि । क्रदा

१२ २ १२ १ ७ ११११ १२ २ १
तुरीयन्धाममदीर्घोविवक्ता२३४५यि । हाउहोवा३हायि ।

१११
वा३४५(३) ॥ ७ ॥ * [ई] १

एतेसोमा इति नवचं द्वितीयं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

११२ १२ ३ १ ११२ १२ २ १ २
एतेसोमाअभिप्रियमिन्द्रस्यकाममक्षरन् ।

११ ३ २क १२
वर्द्धन्तोअस्यवीर्यम् ॥ १ ः ॥

“एते” अभिषुता इमे सोमाः “अस्य” इन्द्रस्य “वीर्यं” शक्तिं
“वर्द्धन्तः” वर्द्धयन्तः “इन्द्रस्य” “कामं” काम्यं “प्रियं” प्रीतिकरं
“समभ्यक्षरन्” अभ्यवर्षन् अभिपवन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ १ ३ १ १ १ २ २ २ १ २
पुनानासश्चमूषदोगच्छन्तोवायुमश्विना ।

१ २ १ १ १
तेनोधत्तसुवीर्यम् ॥ २ ः ॥

हे सोमाः ! “पुनानासः” पुनाना अभिषूयमाणाः “चमूषदः” वा
चमसेषु सीदन्तः “गच्छन्तः” “वायुम्” “अश्विना” अश्विनौ च

* ऊ० गा० १३प्र० २ अ० ७ सा० ।

† ऊ० वे० ६, ७, १०, ११ ।

‡ ऊ० वे० ६, ७, १०, ११ ।

॥ ‘चमूषदः’—भक्षणीयेषु सीदन्ति अथवा अभिषवणफलकचर्मण उपरि सीदन्ति
चमूषदः—इति वि० ।

४४५त् । वार३४ने॥(२) वृषोअचिक्रदद्वाउद्दोवा । वा ।

वानायिवा३र्षा । अचारयि । क्रदा३४५त् । वार३४

ने । देवा३४ । औद्दोवा । ना३सोमपवमारं । नना

३४पुयिः । कार३४त्ताम् । गोभा३४ । औद्दोवा । आ

ज्जा३२ । नआ३४५ । षा३४५ । षार३४सी(३) ॥ ६* ॥ [७]

॥ अभीवर्त्तम् ॥ पवा३मा३नाऽभियर्षसोवा । पावमा

ना । भियार्षा३सा३यि । पूनानोवा३१२३४ । रेपवमा ।

नोआव्या३या३यि । वृषोआ३चारयि । क्रदा३त् । वा

२३४५ । नार३४५यि(२) ॥ ८† ॥ [८]

॥ कालेयम्‡ ॥ वृषोआ३चिक्रदद्वनायि । वृषोअचा

यि । क्रदद्वनार३यि । देवाना३सो३ । मार३४ । पव

* क० गा० ८प्र० १ अ० १२ सू० १ ।

† क० गा० ८प्र० १ अ० १२ सू० २ ।

‡ “सवाकालेयम्”—इति ख० पु० पाठः ।

“गच्छन्तः” प्राप्नुवन्तः ते यूयं “नः” अस्मभ्यं “सुवीर्यं” शोभन-
वीर्यं “धत्तु” प्रयच्छत ॥

“धत्तु”-“धान्तु”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ११ २ १ १८ २८
इन्द्रस्य सोमराधसे पुनानो हार्हि चोदय ।

३२ ३१ २३ १२
देवानां योनिमासदम् ॥ ३ * ॥

हे सोम ! “पुनानः” पूयमानस्त्वं “राधसे इन्द्रस्य” इन्द्रस्य
संराधनाय “हार्हि”—इति हृदय-सम्बन्धि स्थानं† “चोदय”
प्रेरय । अहमपि “देवानाम्” इन्द्रादीनां “योनि” स्वर्गाख्यं
स्थानम् “आसदं” प्राप्तवान् [यद्वा, देवानां यवन-साधनं यन्नाख्यं
स्थानं प्राप्तवानस्मि ॥

“देवानाम्”-“ऋतस्य”—इति पाठौ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

११ २ ४ २९ १२ ३१ २ २२ ३ १२
मृजन्ति त्वादशक्षिपो हि न्वन्ति सप्तधीतयः ।

२३ १२
अनुविप्राश्चमादिषुः ॥ ४ ‡ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, ३०, ३ ।

† ‘हार्हि’—‘हृदये’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ३०, ४ ।

^{४२ ५} माननिः । ^{२ २} क्राशर्त्ताम् । ^{१२ ३ २} गोभायिरजौ । ^१ वा३४३ । ओ

^५ ३४वा । ^{४२} नोअपूर्षसायि । ^४ हो५ई । डा(३) ॥ ८ ॥ [८]

^{५ ४ ५ २} ॥ पौरुमीढम् ॥ ^{३२ २} पवमा । ^{३२ ४ २ ५} नाभा३४औहोवा । ^१ आ

^२ र्षसि । ^{१ १२ २} पवमाना । ^{१ ९} भियर्षा२३सायि । ^{१ २ २} पुनानोवा । ^२ रे

^२ पवार३मा । ^{२ १} नोअव्ययायि । ^२ वृषोआ२३चायि । ^१ क्रद

^{१ २ १ १ १ १ १} द्दार३४५ना६५इयि । ^{१ २} द्वा३यार३४५(२) ॥ १२ † ॥ [१०]

^{१५ ५ ५} ॥ आङ्गिरसाङ्गोष्ठम् ॥ ^२ द्वाउद्वाउद्वाउवा । पुना

^{१ २ २ २ १ २ २ १ २ २} नोवारेपवमानोअव्यये । ^१ इद्वा । ^{२ १ १ १ १} उपार३४५ । ^{१ २ २} वृषोअ

^{१ २ २} चिक्कददने । ^१ इद्वा । ^{२ १ १ १ १} उपार३४५ । ^{२ २ १ २ २ २ २} देवानां सोमपव

^२ माननिष्कृतम् । ^१ इद्वा । ^{२ १ १ १ १} उपार३४५ । ^{२ ५ ५ ५} द्वाउद्वाउद्वाउ

* कच० मा० ८प्र० २ख० ८वा० ।

† क० मा० ८प्र० २ख० १२सा० ।

‡ “प्रतोदगोष्ठम्”—इति ख० पु० पाठः ।

हे सोम ! “त्वा” त्वां “दश” दशसङ्ख्याकाः [“क्षिपः
अङ्गुलिनामैतत् (२, ५, ३,)] अङ्गुलयः “सृजन्ति” शोध-
यन्ति । ततः “सप्त” सप्तसङ्ख्याकाः* “धीतयः” धीनकाय
त्वां “हिन्वन्ति” स्व-स्व-व्यापारैः प्रीणयन्ति । तथा “विप्राः”
मेधाविनः स्तोतारश्च त्वाम् “अनु अमादिषुः” अनुमादयन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ २
देवेभ्यस्त्वामदायक् सृजानमतिमेध्यः ।

१ २ २
सङ्गोभिर्वासयामसि ॥ ५ ॥

हे सोम ! “कं” सुखभूतं “त्वा” त्वां “देवेभ्यः” देवानां
“मदाय” मदार्थं “गोभिः” गोर्विकारैः पयोभिः “संवासयामः”
संस्थापयामः । कीदृशम् ? “मेध्यः” अवेर्लोमानि दशा-
पवित्र रूपेण “अति सृजानम्” अत्यन्तं सृजन्तं दशापवित्ररूपेषु
अवेर्लोमसु वर्त्तमानमित्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

३ १ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २
पुनानः कलशेषावस्त्राण्यरुषो हरिः ।

२ ३ १ २
परिगव्यान्यव्यत ॥ ६ ॥

● ‘सप्तधीतयः’—बुद्धियुक्ताः सप्तर्त्विजः ; धीतयः स्थापनकराः—इति वि० ।

† ॥० वे० ६, ७, ३०, ५ ।

‡ ॥० वे० ६, ७, १०, ६ ।

वा । गोभिरञ्जानोऽर्षसि । इहा । उपा २३ ४
 ५(२) ॥ ५* ॥ [११]

॥ कण्वरथन्तरम् ॥ पावमानाभिर्यर्षसायि । पवमा
 ना । भाश्यार्षाशसायि । पुनानोवारिपवमानोऽव्यया
 २३४पेक्षी । वृषोऽशवाशचायि । ऋदाशउवाश । ए३ ।
 १११
 वनआ(२) ॥ १४ † ॥ [१२]

॥ कण्वरथन्तरम् ॥ सार्ज्यमानःसुहस्तिया । समुद्रे
 वा । चाशमायिन्वाशसायि । रयिम्यिशङ्गवज्जलम्पुहस्पृ
 द्वाश३४मैक्षी । पवमाश३४ना । भियाशउवाश । ए३ ।
 १३१
 षसआ(१) ॥ ७ ‡ ॥ [१३]

॥ अर्कपुष्पोत्तरम् ॥ मृज्यमानःसुहस्त्या । ऊवायि ।

* ज० मा० १८५० २४०५ सा० ।

† ज० मा० १८५० २४० १४ सा० ।

‡ ज० मा० २०५० २४० ७ सा० ।

“पुनानः” पूयमानः “कलशेषु” द्रोणकलशेषु* आसिच्य-
मानः “अरुषः” आरोचमानः “हरिः” हरितवर्णः सोमः
“गव्यानि” गो-सम्बन्धीनि पयःप्रभृतीनि “वस्त्राणि” वासांसि
“परि अव्यत” पर्याक्तादयति† ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी ।

२ २ ३ १ २ २ २ ३ ३ २ ३ १ २
मघोन आपवस्वनोजहि विश्वा अपदिषः ।

२ २ १ २ २ १ २
इन्दो सखायमाविश ॥ ७ ॥

हे “इन्दो” सोम ! “मघोनः” धनवतः “नः” अस्मान्
“आ” आभिमुख्येन “पवस्व” क्षर “विश्वा” विश्वान् “दिषः”
द्वेष्टीन् “अप जहि” मारय च “सखायं” मित्रभूतमिन्द्रम्
“आविश” प्राप्नुहि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
नृचक्षसन्त्वावयमिन्द्रपीतं स्वर्विदम् ।

३ १ २ ३ १ २ २
भक्षीमहि प्रजामिषम् ॥ ८ ॥

* ‘कलशेषु कलशसम्बन्धिषु पदेषु मसादिषु’—इति वि० ।

† ‘अव्यत—गमय’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, २१, १ ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, २१, २ ।

^{१२ १} ^{१२२ २} ^१ ^{१२ १}
 औक्षोवा२ । समुद्रेवाचमिच्छसि । ऊवायि । औक्षो
^{१ १ १ १ १ १ १ १} ^{१२}
 वा२ । रयिमिशङ्गम्बज्जलम्पुरुस्पृहम् । ऊवायि । औ
^१ ^{१ १२२ १} ^१ ^{१२} ^२
 क्षोवा२ । पवमानाभियर्षसि । ऊवायि । औ । क्षो२ ।
^३ ^{४२ २} ^{१ १२ २ १ २} ^१
 वा२३४ । औक्षोवा ॥ (१) पवमानाभियर्षसि । ऊवायि ।
^{१२ १} ^{२ १२ २ १२ १ १२ २} ^{१ १२} ^१
 औक्षोवा२ । पुनानोवारोपवमानोअव्यये । ऊवायि ।
^{१२ १} ^{१ २ २} ^{१ १२} ^१ ^{१२} ^१
 औक्षोवा२ । वृषोअचिक्रददने । ऊवायि । औ । क्षो२ ।
^१ ^{४२ २} ^{१ २ २} ^{१ १२} ^१
 वा२३४ । औक्षोवा ॥ (२) वृषोअचिक्रददने । ऊवायि ।
^{१२ १} ^{१ २ २} ^{१ १२} ^१ ^{१२ १}
 औक्षोवा२ । वृषोअचिक्रददने । ऊवायि । औक्षोवा
^{२ १२ २} ^{१२} ^२ ^१ ^{१२}
 २ । देवानां सोमपवमाननिष्कृतम् । ऊवायि । औ
^१ ^{१२} ^{१ २ १२} ^१ ^१ ^{१२} ^१
 क्षोवा२ । गोभिरञ्जानोअर्षसि । ऊवायि । औ । क्षो२ ।
^३ ^{४२ २} ^{१ १ १ २ १२ १ १२} ^{३ १ १}
 वा २ ३ ४ औक्षोवा । अक्कस्य देवाः परमेवियो रमा २ ३
^{१ १}
 ४५ न् ३) ॥ ८ * ॥ [१४] १२

हे सोम ! “नृचक्षसं” नृणां द्रष्टारं “स्वर्विदं” सर्वज्ञम्*
 “इन्द्रपीतं” त्वां सेवमाना वयं “प्रजां” पुत्रादिकाम् “इषम्”
 अन्नञ्च “भक्षीमहि” भजेम ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

३ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २ २
 वृष्टिन्दिवःपरिस्रवद्युन्नमृथिव्याअधि ।

१ २ ३ १ २
 सद्योनःसोमपृत्सुधाः ॥ ८ १ ॥ २

हे “सोम !” त्वं “दिवः” द्युलोकाद् “वृष्टिं” वर्षं “परि-
 स्त्रव” परितो वर्षं, “पृथिव्या अधि” [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी]
 “द्युन्नम्” अन्नञ्च उत्पादयेति शेषः । “नः” अस्माकं‡ “सहः”
 बलं “पृत्सु” सङ्ग्रामेषु “धाः” धेहि ॥ ८ ॥ २

इति सामवेदार्थं प्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य नवमस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* ‘स्वर्विदं’—‘सर्वज्ञं’—इति वि० ।

† सू० वे० ६, ७, ३१, ३ ।

‡ ‘नः’—‘अस्माकम्’—इति वि० ।

एतमुत्थमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्—

तत्र, प्रथमा ।

३ १ ३ १ उ १ १ २ ३ १ ३ १ २

एतमुत्थन्दशक्षिपोमृजन्तिसिन्धुमातरम् ।

१ १ ३ १ २

समादित्येभिरख्यत ॥ १ * ॥

“सिन्धुमातरं” यस्य सोमस्य सिन्धवोऽ नवः मातरो भवन्ति । “त्ये” तम् “एतम्” इमम् सोमं “दश क्षिपः” दश-सङ्काका अङ्गुलयोगः “मृजन्ति” शोधयन्ति । अपि च सोऽयम् “आदित्येभिः” § आदित्यैः “समख्यत” सङ्गच्छते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ २ १ ३ १ १ ३ १ १ २ १ १ २

समिन्द्रेणोतवायुना तु तएतिपवित्रम् ।

१ २ २ ३ १ २

सःसूर्यस्यरश्मिभिः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, १, १८, १ ।

† “सिन्धवः”—इति निघण्टु-प्रथम-त्रयोदशे नदीनामसु पठितम् ।

‡ —ताश्च नव “इमस्यो गङ्गे (१, ६, ७, ५)”—इति बहुकृतता ज्ञेयाः । तथाक्षि—गङ्गा, यमुना, सरस्वती, इतुद्रो, परुष्णी (इरावती), असिनी, मरुदृधा, विमस्ता, आर्जिकीया (विपाटा) ;—इत्येता नव ।

§ “क्षिपः”—इति निघण्टुवज्जुलिनामसु तृतीयम् (१, ५) ।

§ “वज्जलञ्ज्वसि (७, १, १०)”—इति भिस् ऐसभावः ।

॥ ऋ० वे० ७, १, १८, १ ।

अथ द्वितीये खण्डे—

सोमःपुनानइति नवर्चं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३१२ ५१२ ३१२
सोमःपुनानोअर्षतिसहस्रधारोअत्यविः ।

३१२ २२ ४ २
वायोरिन्द्रस्यनिष्कृतम् ॥ १ * ॥

अयं “पुनानः” पावकः “सोमः” अर्षति” गच्छति ।
कीदृशोऽयम् ? “सहस्रधारः” अपरिमितधारः “अत्यविः”
अवि-शब्देन तस्मोमानुच्यन्ते ; अवेर्लोमभिर्निष्पादितं दशापवित्
मित्यर्थः, तदतिक्रम्य गच्छतीत्यत्यविः । किमर्थम् ? “वायोः”
“इन्द्रस्य” च पानायेति शेषः । किम्रति ? “निष्कृतम्”
[निरित्येषः समित्येतस्मिन्नर्थे] संस्कृतं पात्रं प्रति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३१२३१२ १२
पवमानमवस्यवोविप्रमभिप्रगायत ।

३ २ ३१२
सुष्वाणन्देववीतये ॥ २ † ॥

हे “अवस्यवः” रक्षण-कामाः ! उद्गात्रादयो यूयं “पवमानं”
शोधकं “विप्रं” विशेषेण देवानां प्रीणयितारं विप्रवद्बुद्धं वा

* ऋ० वे० ६, ८, १, १ ।

† ऋ० वे० ६, ८, १, २ ।

“सुतः” अभिषुतः सोमः “पवित्रे” “इन्द्रेण” “सम् एति”
सङ्गच्छते । “उत” अपि च “वायुना” समेति “सूर्यस्य
“रश्मिभिः” किरणैरपि समेति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
सनोभगायवायवेपूष्णेपवस्वमधुमान् ।

१ २ ३ १ २
चारुमित्रेवरुणेच ॥ ३ * ॥ १३

हे सोम ! “मधुमान्” मधुररसः “चारुः” कल्याण-रूपश्च
सोऽभिषुतः त्वं “नः” अस्माकम् यज्ञे “भगाय” भगाख्याय
देवाय “वायवे” “पूष्णे” च “मित्रे” मित्राय देवाय “वरुणाय”
च “पवस्व” चर ॥ ३ ॥ १३

२ १ १ १ १ १ २ १ २
॥ इहवदामदेव्यम् ॥ एतमुत्पन्दशक्षिपः । इच्छा । मृ

१ २ १ २ १ २ १ २
जन्तिसिन्धुमातरा २म् । इच्छा । समादित्वेभिरा २ । इच्छा

१ ५ ५ १ २ २ १ २ १ २ २ १
३ । ख्या २३४तोईच्चायि ॥ (१) समिन्द्रेणोतवायुना । इ

२ १ २ १ २ १ २
हा । सुतएतिपवित्रआ २ । इच्छा । सूर्यस्यरा २ ।

१ २ १ ५ ५ १ २ २ १ २ २ २ १ २
इच्छा ३ । ख्या २३४यिभोईच्चायि ॥ (२) सनोभगायवायवे ।

[अथवा विप्रइति मेधावि नामसु (निघ० ३, १५, १) मेधाविनम्]
 “देववीतये” देवपानाय* “सुष्वाणम्” अभिषूयमाणं सोमम्
 “अभि” आभिमुख्येन “प्रगायत” प्रकर्षणं स्तुत ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२३ १ २ ३१ २२ ३१ २
 पवन्तेवाजसातयेसोमाःसहस्रपाजसः ।

३ २ ३ १ २
 गृणानादेववीतये ॥ ३ ॥

“पवन्ते” क्षरन्ति “सोमाः” । किमर्थम् ? “वाजसातये”
 अन्नस्य लाभाय । कीदृशाः ? “सहस्रपाजसः” बहुबलाः नृणां
 बलप्रदा इत्यर्थः† “गृणानाः” [कर्मणि कर्त्तृप्रत्ययः (३, १, ८५)]
 स्तूयमानाः । पुनः किमर्थम् ? “देववीतये” [देवानां वीतिर्गतिः
 प्राप्तिलक्षणं वा यस्मिन् स देववीतिः] यज्ञः, तदर्थम् [यज्ञसिद्धिः
 साक्षात् प्रयोजनं तद्वद्वारा वाज-लाभइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३२३ १ २ ३१९ ३१२ २२
 उतनोवाजसातयेपवस्ववृद्धतीरिषः ।

३१ २ ३१ २
 द्युमदिन्दोसुवीर्यम् ॥ ४ ॥

* ‘देववीतये—देवानां भक्षणाय’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ५, २२, २३

‡ ‘सहस्रपाजसः—सहस्र-पान-समर्थाः’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ८, २, १ ।

इ॒द्या । ^{११}पू॒ष्णे ^{१२}प॒व॒स्व॒म॒धु॒मा॒र॒न् । ^{१३}इ॒द्या । ^{१४}चा॒रु॒र्म्मि॒त्रे॒व॒

^{१५}रु॒२ । ^{१६}इ॒द्या३ । ^{१७}णा॒२३४ ^{१८}यि॒चा॒इ॒द्या॒यि॒(३) ॥ ६ * ॥ [१]

॥ अ॒या॒सो॒मी॒य॒म ॥ ^{१९}ए॒ता३ ^{२०}मू॒३ ^{२१}त्य॒न्द॒ग॒क्षि॒पाः । ^{२२}मृ॒ज॒

^{२३}न्ति॒सा॒यि । ^{२४}धु॒मा॒र॒ता॒२३४ ^{२५}रा॒म् । ^{२६}सा॒मा॒दि॒त्या॒२३४ ^{२७}यि ।

^{२८}भि॒रा॒३ ^{२९}ख्या॒पु॒ना॒इ॒पू॒ई ॥ (१) ^{३०}स॒मा॒३ ^{३१}यि॒न्द्रे॒३ ^{३२}णो॒ति॒वा॒यु॒ना । ^{३३}सु॒

^{३४}त॒ए॒ता॒यि । ^{३५}प॒वा॒३ ^{३६}यि॒त्रा॒२३४ ^{३७}आ । ^{३८}सा॒३ ^{३९}सू॒रि॒या॒२३४ ।

^{४०}स्य॒रा॒३ ^{४१}श्वा॒प्र॒यि॒भा॒इ॒पू॒ई ^{४२}यिः ॥ (१) ^{४३}स॒नो॒३ ^{४४}भा॒३ ^{४५}गा॒य॒वा॒य॒वा॒यि ।

^{४६}पू॒ष्णे॒प॒वा । ^{४७}स्व॒मा॒३ ^{४८}धू॒२३४ ^{४९}मा॒न् । ^{५०}चा॒रु॒र्म्मि॒त्रा॒२३४ ^{५१}यि ।

^{५२}वरु॒३ ^{५३}णा॒प्र॒यि॒चा॒इ॒पू॒ई (३) ॥ १४ † ॥ [२] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य सप्तमस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ‡ ॥ ४ ॥

* ऊ० गा० ३ प्र० २ अ० ७ सू० १० ।

† ऊ० गा० ११ प्र० २ अ० १४ सू० १ ।

‡ “उक्तो साध्यन्विनः पक्वमानः” — इति वि० ।

हे “इन्दो” “द्युमत्” दीप्तिमत् “सुवीर्य” शोभन-वीर्यं
सामर्थ्यञ्च “पवस्व” चर, शोभन-सामर्थ्योपेता धाराः पवस्वे-
त्यर्थः । “उत्” अथवा “नः” अस्माकं* “वाजसातये” सङ्ग्रामा-
माय† “बृहतीः” “इषः” द्युमत् सुवीर्यं सम्पादयितुं पवस्वेति
योज्यम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १४ ३ २ ४ १ २ ३ १ २

अत्याहियानानहेटभिरसृग्रं वाजसातये ।

१४ ३ १ २ ३ १ २

विवारमव्यमाशवः ॥ ५ ॥

“वाजसातये” सङ्ग्रामाय “हियानाः” प्रेर्यमाणाः आशवः
शौघं धावन्ति तद्वत् “हेटभिः” प्रेरकैः प्रेर्यमाणाः “आशवः”
शौघगामिनः सोमाः “वाजाय” अन्नलाभाय “अव्यं” “वारं”
वालं दद्यापवित्रं “व्यत्यसृग्रम्” व्यतिसृजन्ते ॥ ५ ॥

* ‘नः’—अस्माभ्यम्—इति वि० ।

† ‘वाजसातये अन्नदानार्थम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, २, २ ।

॥ “व्यत्यसृग्रम्”—इत्यत्र ऋगादिपादाद् “अति”—इत्युपसर्गः, ऋक्त्वतीयपादाद्
“वि”—इत्युपसर्गश्च सङ्गृहीतः, “व्यत्या”—इति श्रुतावापदस्यानर्थक्यमपि स्वीकृत-
माचार्येण । विवरणकृता त्वहिनाम दानवइत्यादिना व्याख्यातम्—~~वरणभय-~~
विषमेव व्याख्यानं पदप्रत्यविबद्धत्वादुपेक्षणीयम्, तत्र हि—“व्यत्याः, हियानाः”—
इति पाठ-दर्शनात् ।

अथ पञ्चमे खण्डे*—

रेवतीर्न-इति तृचात्मकां† प्रथमं सूक्तम्—

तत्र, प्रथमा ।

३२ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
रेवतीर्नःसधमादइन्द्रे सन्तुतुविवाजाः ।

३ १ ३ १ ३ १ २
क्षमन्तोयाभिर्मदेम ॥ १‡ ॥

“क्षमन्तः” अन्नवन्तः “याभिः” गोभिः सह “मदेम” हव्येन
“इन्द्रे” “सधमादे” अस्माभिः सह हर्षयुक्ते सति “नः” अस्माकं
ता गावः “रेवतीः” चौराज्यादि-धनवत्यः “तुविवाजाः”
प्रभृत-बलाद्य “सन्तु” ॥ [रेवतीः—रयि-शब्दात् मतुपि “रयेर्मतौ
बहुलम् (६, १, ३४ वा०)” —इति सम्प्रसारणम्, परपूर्वत्वे,
“इन्दुसौरः (८, २, १५)”—इति मतुपो वक्तव्यम्, “वाच्छन्दसि
(६, १, १०६)”—इति पूर्वसवर्णदीर्घः, “रे-शब्दाच्च मतुप
उदात्तत्वं वक्तव्यम् (६, १. १७६ वा०)”—इति रे-शब्दादु-
त्तरस्यापि भवतीति पूर्वमेवोक्तम् । सधमादे—मद त्वसि योगे
चौरादिकः, सह मादयतीति सधमादः “सधमादस्योश्छन्दसि
(६, ३, ८६)”—इति सह-शब्दस्य सध आदेशः, थाथादिना
(६, २, १४४)—उत्तर-पदान्तोदात्तत्वे प्राप्ते “परादिश्छन्दसि

* ‘इदानीं षष्ठानि’—इति वि० ।

† ‘रेवतीषु वारवन्तोयं षष्ठं भवति’—इति वि० ।

‡ ख० चा० १, १, १, ८ (१भा० ३५३पृ०)=ऋ० वे० १, १, १०, ३ ।

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
तेनःसहस्रिण् रयिम्पवन्तामासुवीर्यम् ।

३ २ ३ २ ३ १ २
स्वानादेवासइन्द्रवः ॥ ६ * ॥

“ते” “इन्द्रवः” सोमाः “नः” अस्माकं “सहस्रिणं” सहस्र-
सङ्ख्या-युक्तं “रयिं” धनं “सुवीर्यं” च “आ पवन्ताम्”† ।
कीदृशास्ते? “स्वानाः” सुवानाः स्तूयमाना “देवासः” द्योत-
नादि-गुणकाः ॥

“स्वानाः”—“सुवानाः”—इति पाठौ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
वाआअर्षन्तीन्द्रवोभिवत्सन्नमातरः ।

३ १ २ १ २
दधन्विरेगभस्त्योः ॥ ७ ‡ ॥

“वाआः” शब्दयन्तः‡ “इन्द्रवः” सोमाः “अभ्यर्षन्ति”
पात्रं प्रति वाआः शब्दकारिण्यो “मातरः” मातृभूता गावः

* सू० वे० ६, ८, १, २ ।

† ‘आ—आर्षुपू—’ इति वि० ।

‡ सू० वे० ६, ८, १, ४ ।

¶ ‘वाआः—वासनशीलाः’—इति वि० ।

बहुलम् (६, २, १८८)”—इति उत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । तुवि-
वाजाः—बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १) । क्षुमन्तः
—दु क्षु र कु शब्दे (अदा० प०), अस्मात् क्षिप्रि तुगभाव-
श्चान्दसः, “ऋष्वनुङ्भ्यां मतुप् (६, १, १७६)”—इति मतुप्
उदात्तत्वम् । मदेम—मदी हर्षे (दि० प०), व्यत्ययेन शप्,
अदुपदेशाक्षमार्वाधातुकानुदात्तत्वे शपः पित्वादनुदात्तत्वम्,
ततो धातुस्वरः शिष्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
आघत्वावात्मनायुक्तस्तोतृभ्यो धृष्णवीयानः ।

३ २ ३ ३ २ ३ २ २
चरणोरचन्नचक्रयोः ॥ २ * ॥

हे “धृष्णो !” धार्ष्ट्ययुक्तेन्द्र !† “त्वावान्” त्वसदृशी देवता-
विशेषः, “त्मना” आत्मना अस्मदनुग्रह-बुद्ध्या युक्तः “ईयानः”
अस्माभिर्याच्यमानः “स्तोतृभ्यः” स्तोतृणामनुग्रहाय तदभीष्टमर्थं
“घ” अवश्यम्‡ “आ ऋणोः” आनीय प्रक्षिपतु । तच्च दृष्टान्तः
—“चक्रोः” रथस्य चक्रयोः “अचन्न” यथा अन्नं प्रक्षिपति तद्वत् ॥
त्वावान् वतुप्प्रकरणे “युसदस्मद्भ्यां छन्दसि सादृश्य उपसङ्ख्या

* ऋ० वे० १, २, ३०, ४ ।

† ‘धृष्णो—धारण-स्वभावः’—इति वि० ।

‡ ‘घ—इति पठ-पूरणः’—इति वि० ।

“वत्सं न” वत्सं यथा प्रत्यागच्छन्ति तद्वत् तएव “गभस्त्योः”
बाह्वोः “दधन्विरे” ध्रियन्ते च ॥

“मातरः”-“धेनवः”—इति पाठौ ॥ ७ ॥

अथ्यष्टमी ।

२ ३ १ २

३ १ २ २ २

३ १ २

जुष्टइन्द्रायमत्सरःपवमानःकनिक्रदत् ।

१ २ २ ३ १ २

विश्वाअपद्विषोजहि ॥ ८ * ॥

“इन्द्राय” “जुष्टः” पर्याप्तः सोमो भवतीति शेषः “मत्सरः
से मः [“मन्दतेस्तप्ति-कर्मणः”—इति निरुक्तम्] “पवमानः”
पूयमानः तादृशः सोमः “कनिक्रदत्” “विश्वाः द्विषः” सर्वान-
स्माकं हेष्टृन् “अप जहि” ॥

“पवमानः”-“पवमाना”—इति पाठौ ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २

१ १ २

अपमन्तोअरावणःपवमानाःखट्वशः ।

१ २ ३ १ २

योनावृतस्यसीदत् ॥ ९ † ॥ ३

* ऋ० वे० ६, ८, ९, १ ।

† ऋ० वे० ६, ८, ९, १ ।

नम् (५, २, ८४ वा०)"—इति वतुप् "प्रत्ययोत्तर-पदयोश्च
(७, २, ८८)"—इति मपर्यन्तस्य त्वादेशः, "आ सर्वनाम्नः
(६, ३, ८१)"—इति दकारस्यात्वं, वतुपः पित्त्वादनुदात्तत्वे
(३, १, ४) प्रातिपदिक-स्तरः शिथ्यते । क्त्वा—"मन्त्रे-
ष्वाङ्गादेरात्मनः (६, ४, १४१)"—इत्याकार-लोपः । घृष्णो—
जि घृषा प्रागल्भ्य, "त्रसिष्टधि-घृषि चिपेः क्तु, आम-
न्वितानुदात्तत्वम् । ईयानः-ईङ् गतौ, (दि० आ०) छन्दसि
लिट् (३, २, १०५), तस्य "त्रिटः कानज्वा (३, २, १०७)"
—इति कानजादेशः, "अचिश् धातु (६, ४, ७७)"—इत्या-
दिना इयङादेशः, "चितः (६, १, १६३)"—इत्यन्तोदात्तत्वम् ।
ऋणोः—ऋण गतौ (तना० उ०) लङि व्ययेन तिपः सिपि
(३, १, ८५), "इतथ (३, ४, ८७)"—इतीकारलोपः,
"तनादि-कृज्भ्य उः (३, १, ७९)",—सार्वधातुकगुणः
(७, ३, ८४), 'बहुलश्छन्दस्यमाङ्गयोगेऽपि"—इत्यङागमा-
भावः, विकरण-स्वरेणान्तोदात्तत्वम् । अक्षम्—"अक्षस्यादेवनस्य
(फि० २, १२)"—इत्याद्युदात्तत्वम् । चक्राणोः—अकारस्येका-
रश्छान्दस' (३, १, ८५)" ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ २२ ३१२ ०४ ३०

आयद् वः शतकृतवाकामञ्जरितृणाम् ।

० २७ ३१२ २२

कृणोरक्षन्शचीभिः ॥ ३ * ॥ १४

हे "शतकृतो" इन्द्र ! "यत्" "दुवः" धनं कामितार्थ-

ह “पवमानाः !” “अरावणः” अदानान् यजमानान् “अप
घ्नन्तः” हिंसन्तः “स्वर्दृशः” सर्वस्य द्रष्टारश्च* यूयम् “ऋतस्य
योनौ” यज्ञस्य† स्थाने “सीदत” । अथ सोम-पानार्थमुक्तलक्षणा
देवा ऋतस्य योनौ सीदतेति योज्यम् ॥ ८ ॥ ३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य नवमस्याध्यायस्य
द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीय-खण्डे —

सोमाग्रसृग्रमिति नवच्च॑ विद्यमानमेकं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१ १ ३१ २ ३२ ३९ ३१२

सोमाग्रसृग्रमिन्दवःसुताऋतस्यधारया ।

१ २ ३१ ९

इन्द्रायमधुमत्तमाः ॥ १ ॥ ३ ॥

“ऋतस्य” यज्ञार्थं “सुताः” अभिषुताः “मधुमत्तमाः”
अतिशयेन माधुर्योपेताः “इन्दवः” सोमाः “इन्द्राय” इन्द्रार्थं
“धारया” “असृग्रम्” सृज्यन्ते ॥

“धारया”-“सादने”—इति पाठौ ॥ १ ॥

* स्वर्दृशः—स्वर्गस्य लीकस्य दर्शितारः—इति वि० ।

† ऋतस्य—सत्यस्य यज्ञस्याग्नस्य वा—इति वि० ।

‡ सू० वे० ६, ७, ३८, १ ।

रूपम् स्तोत्रभिः प्राप्तव्यमस्ति तं कामं “जरितृणां” स्तोतृणा-
मनुग्रहाय “आ ऋणोः” आनीय प्रक्षिपसि । तत्र दृष्टान्तः—
“शचीभिः” कर्मभिः शक्रटोचित-व्यापार-विशेषैः “अक्षं न” यथा
अक्षं प्रक्षिपति तद्वत् ॥ [शचीभिः—शची-शब्दः शार्ङ्ग-रवादित्वात्
(४, १, ७३) ङीबन्तत्वादाद्युदात्तः (३, १, ४) ॥ ३ ॥ १४

१ २ २ २ २ १ २
॥ वारवन्तीयोक्तम् ॥ रेवतीर्नाञ्चौद्वायि । सा

१ २ ५ २ १ १ ५ १ २
धामार२३४दायि । इन्द्रायिसार२३४हा । तुतुविवा३४ ।

३ २ ४ २ ५ २ ३ ५ २ १
औद्वावा । इद्वा२३४दायि । उज्जवा२३४जाः । जुम

२ १ ७ २ ५ ४ ४ ५ १ ३ ५
न्तः । याभिर्मदा३४ । औद्वावा । इद्वा२३४दायि ।

३ २ ५ २ २ २ २ २ २ २
औद्वा३१२३४ । मा । एदियाईहा ॥ (१) आघत्वावा

२ १ २ २ ५ २ २ १ ५
औद्वाहायि । त्मनायूर२३४क्ताः । स्तोतृभ्यो२३४दायि ।

१ २ २ ५ ४ ४ ५ १ ३ ५ २ ४
धृष्णुवीया३४ । औद्वावा । इद्वा२३४दायि । उज्जवा

५ २ १ २ १ १ ० २ ५ ४ ४ ५ १ ३
२३४नाः । ऋणोर । ज्ञानचक्रा३४ । औद्वावा । इद्वा

५ २ २ २ ५ ४ ४ ५
२३४दायि । औद्वा३१२३४ । योः । एदियाईहा ॥ (२)

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
अभिविप्राअनूषतगावोवत्सन्धेनवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रसोमस्यपीतये ॥ २ * ॥

“विप्राः” मेधाविनः† “सोमस्य” “पीतये” पानाय
“इन्द्रम्” “अभि अनूषत” अभिषुवन्ति । तत्र दृष्टान्तः—
“धेनवः” प्रीणयित्वा गावः “वत्सं न” वत्सं यथा पयः-पानाय
अभिषृज्यन्ति तद्वत् ॥

“धेनवः”—“मातरः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
मदच्युत्क्षतिसादनेसिन्धोरुर्माविपश्चित् ।

१ २ ३ १ २ २ २ २
सोमोगौरीअधिश्चितः ॥ ३ ‡ ॥

“मदच्युत्” मदकरस्य रसस्य आश्रयिता सोमः “सदने”
यज्ञस्य स्थाने “क्षेति” निवसति । एतदेव विवृणोति—“सिन्धोः”
नद्याः “ऊर्मा” ऊर्मौ तरङ्गे “विपश्चित्” विद्वान् सोमः “गौरी

* ‘विप्राः—एत्वजः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ७, ३८, २ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ३८, ४ ।

^{१२} ^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^५ ^{१२} ^१
 आयद्वाऔहोहायि । शातक्रार२४ताउ । आकामा२३
^५ ^१ ^१ ^{३२} ^{४२} ^५ ^१ ^३ ^५
 ४२हायि । जरितु२४ । औहोवा । इहार२४ हायि ।
^१ ^२ ^५ ^२ ^{१२} ^२ ^१ ^७ ^२ ^{३२} ^{२२} ^५
 उज्जवा२३४णाम् । षणोर । ज्ञान्नशचा२४ । औहोवा ।
^१ ^३ ^५ ^{३२} ^१ ^{५२} ^५
 इहार्२३४हायि । औहो३१२३४ । भीः । एचियाईहा ।
^४
 हो५ई । डा(३) ॥ ७ * ॥ [१] १४

सुरुपछलमिति तृचात्मकं द्वितीयं सूत्रम्,

तत्र, प्रथमा ।

^३ ^२ ^२ ^१ ^२ ^३ ^१ ^३ ^२ ^३ ^१ ^२
 सुरुपछलमूतयेसुदुघामिवगोदुद्धे ।

^१ ^२ ^२ ^३ ^२
 जुहमसिद्यविद्यवि ॥ १ * ॥

“सुरुपछल” शोभन-रूपोपेतस्य कर्मणः कर्त्तारमिन्द्रं
 ‘जतये’ अस्मद्रचणार्थम् “द्यवि द्यवि” प्रतिदिनं “जुहमसि”
 प्राह्वयामः ॥ [द्यो-शब्दः प्रातिपदिक-स्वरेणान्तोदात्तः (फि० १, १),
 ‘नित्य वीप्सयोः (८, १, ४)’—इति द्विर्भावः, ‘तस्यपरमाग्रे ङितम्

* क० गा० ३ प्र० २ सू० ७ ला० ।

† क० ला० १, २, १, १ (१ भा० २६६३०) = क० वे० १, ४, ७, १ ।

अधि”* गौर्यामधि [अधोति सप्तम्यर्थानुवादः, माध्यमिकायां
वाचि गौरी गान्धर्वीति वाङ्नामैतत् (निघ० १, ११, ५-६)]
“श्रितः” निवसति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ १ २ २ २ २ २ १ ३
दिवोनाभावचक्षणोव्यावारे†महोयते ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २
सोमोयःसुक्रतुःकविः ॥ ४ ॥

“यः” “सुक्रतुः” सुप्रज्ञः “कविः” क्रान्त-कर्मा “विचक्षणः”
विद्वष्टा स “सोमः” “दिवः” अन्तरिक्षस्य “नाभा” नाभौ
नाभिभूते “अव्याः” अवेः “वारे” वालि “महोयते” पूज्यते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ ३
यःसोमःकलशेषा‡अन्तःपवित्रआहितः ।

२ ३ ३ १ २
तमिन्दुःपरिष्वजे ॥ ५ ॥

* “इदूतो च सप्तम्यर्थे (१, १, १८)”—इति प्रगल्भभावः ।

† “योवारे”—इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ३८, ३ ।

§ “दिवः—स लोकस्य”—इति वि० ।

§ “कलशेषा”—इति ऋ०-पाठः ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, ३८, ५ ।

(८, १, २) “अनुदात्तश्च (८, १, २)”—इति द्वितीयस्यानुदात्तत्वम् । जुह्वमसि—इत्यत्र “इदन्तोमसि (७, १, ४६)”—इति इकार आगमः, प्रत्यय-स्वरेण (३, १, ३) इकारउदात्तः] आह्वाने दृष्टान्तः—“गोदुहे” गोधुगर्थं [गां दोग्धोति गोधुक् ; सत्सु द्विषेत्वादिना (३, २, ३१) क्षिप्, कदुत्तरप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८)] “सुदुवाम् इव” सुष्ठु दोग्ध्री गामिव यथा लोके यो दोग्धा तदर्थं तस्य अभिमुख्येन दोहनीयां गामाह्वयन्ति तद्वत् [सुष्ठु दुग्धे इति सुदुवा, “दुहः कब्वश्च (३, २, ७०)”—इति कप् प्रत्ययः हकारस्य च घकारः, कित्वाद् गुणाभावः (१, १, ५), कपः पित्वाद् अनुदात्तत्वे धातुस्वरेणोकार उदात्तः (६, १, १६२) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ १

उपनःसवनागहिसोमस्यसोमपाःपिब ।

३ २ ७ ३ २ ३ १ २

गोदाइद्रोवतोमदः ॥ २ * ॥

हे “सोमपाः” सोमस्य पातरिन्द्र ! सोमं पातुं “नः” अस्मदीयानि “सवना” सवनानि त्रीणि “उप” समीपे “आ गहि” आगच्छ [सवना—सूयते सोम एष्विति सवनानि सुपो ङादेशः (७, १, ३८) टिलोपश्च (६, ४, १४३), “लिति (६, १, १८३)—इति । त्वयात् पूर्वस्या—”

“यः” सोमः “कलशेषु” कुम्भेषु आस्ते; यच्च “पवित्रे”
पवित्रस्य “अन्तः” मध्ये “आ हितः” निहितः, “तं” त्वामंशभूतं
सोमम् “इन्दुः” तदभिमानो सो देवः “परिषस्वजे”
प्रविशति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१३ ३ १ २

३१२ २२३१२

प्रवार्चमन्दुरिष्यतिसमुद्रस्याधिविष्टपि ।

२ ३ १ २ ३१२

जिन्वन्कोशमधुश्रुतम् ॥ ६ * ॥

“इन्दुः” सामः । उन्दो क्लेदणे (र० प०)—इत्यस्य रूपम्
क्लेदनवांस्त्वं “मधुश्रुतं” मधुनश्चावकं द्रोण-कलशं “जिन्वन्”
प्राणयन् पूरयन्नित्यर्थः । समुद्रस्यान्तरिक्षस्य “अधिविष्टपि”
विष्टब्धे स्थाने “वाचं” “प्रेष्यति” प्रेरयति ; पवित्रे पूयमानः
शब्दं करोतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी ।

१२ ३ २२१ १२२ ३१ १३१२

नित्यस्तोत्रोवनस्यातद्धैनामन्तःसबद्धुघाम् ।

३१२ २२ ३ २

हिन्वानोमानुषायुजा ॥ ७ † ॥

“नित्यस्तोत्रः” सन्ततस्तोत्रः “वनस्यातः” वनानां स्वामी,
सोमः “मानुषा” जानुषाणि “युजा” युग्मानि; अहोनैकाहा-

* ऋ० वे० ६, ७, १८, ६ ।

† ऋ० वे० ६, ७, १८, १ ।

‡ “युजा—योगिन”—इति वि० ।

कारस्य उदात्तत्वम् । गहि—इत्यत्र गमे: “बहुलशब्दसि (२,४, ७३)—इति शपो लुक्, हेर्ङिच्चादनुदात्तोपदेशेत्यादिना (६,४,३७) मकार-लोपः, “अतोहे: (६,४,१०५)”—इत्यामीय-शास्त्रीये लुकि कर्त्तव्ये “असिद्धवदत्राभात् (६,४,२२)”—इति आभाच्छा- स्त्रीयो मकार-लोपोऽसिद्धवद् भवति] । आगत्य च “सोमस्य” सोमं “पिब”, “रेवतः” धनवतः तव “मदः” हर्षः “गोदा इत्” गोप्रद एव, त्वयि हृष्टे सति अस्माभिर्गावो लभ्यन्त इत्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १ २ १ १ १ ३ २
अथाते अन्तमानां विद्यामसुमतीनाम् ।

२ ३ १ २ ३ १ २
मानो अतिग्व्य आगच्छि ॥ ३ * ॥ १५

“अथ” सोमपानानन्तरं हे इन्द्र ! “ते” तव “अन्तमा- नाम्” अन्तिकतमानामतिशयेन तव समीपवर्तिनां “सुम- तीनां” शोभन-मति-युक्तानां शोभन-प्रज्ञानां पुरुषाणां मध्ये स्थित्वा “विद्याम” वयं त्वां जानीयाम [यद्वा, सुमतीनां शोभन- बुद्धीनां कर्मानुष्ठान-विषयाणां लाभाये मित्यध्याहारः बहुव्रीहि- पक्षे पूर्वपद-प्रकृति-स्वरापवादो “नञ्-सुभ्याग् (६,२,१७२)”— इत्युत्तर-पदान्तोदात्तः । कर्मधारय-पक्षेऽपि अव्यय-पूर्वपद- प्रकृति-स्वरापवाद्-कृत्स्नान्तोदात्ततैव (६,२,१३६) । अतो मनुपि ऋसादन्तोदात्ताच्च सुमति-शब्दात् परस्य नामो “नाम-

ज्जकानि* “हित्वानः” प्रीणयन् “सबर्दुधाम्” अमृतसदृशाति-
प्रियवचनानि दीग्धीम्† “अन्तः” स्तोतृणां मध्ये स्थितां
“धेनां” स्तुतिरूपां वाचं‡ गृणात्विति शेषः ॥

“धेनामन्तसबर्दुधाम्”-“धीनामन्तस्सबर्दुधस्सः”—इति
पाठौ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी ।

१ २ ३ २ ३ १ २
आपवमानधारयरयिं सहस्रवर्चसम् ।

१ १ १ ३ १ २
अस्मेइन्दोस्वाभुवम् ॥ ८ ॥

हे “पवमान” पूयमान ! पुनान ! वा “इन्दो” सोम ! त्वं
“सहस्रवर्चसं” बहुदीप्तिं “स्वाभुवम्” शोभन-भवनं “रयिं”
धनम् “अस्मे” अस्मासु “धारय” प्रक्षिपेत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

३ १ ३ १ ३ २ ३ २ ७ ३ १ २ २ २ १ १
अभिप्रियादिवः कर्वाविप्रः सधारया सुतः ।

१ २ ३ १ २
सोमोहिन्वेपरावति ॥ ९ ॥ ४

* दिनैकसप्तम्याद्यमेकाहम्, द्वादशदिनातिरिक्तसप्तम्याद्यं सप्तमं, अष्टौमस्यन्तं यागकर्म ।

† “सबर्दुधं—सुखदोद्यां”—इति वि० ।

‡ “धेनां—धेनूनाम्”—इति वि० । “धेना”—इति निघण्टौ वाङ्नामसु जन-

नत्वारिंशत्तमं पदम् (१, ११) ।

॥ अ० वे० ६, ७, २८, १ ।

§ अ० वे० ६, ७, २८, ३ ।

न्यतरस्याम् (६, १, १७७)”—इत्युदात्तत्वम् । त्वमपि “नः”
 अस्मान् “अति” अतिक्रम्य “माख्यः” अन्येषां त्वत्स्वरूपं मा प्रक-
 थयः [ख्या प्रकथने (अदा० प०)—इत्यस्य लुङि “अस्यतिषक्ति-
 ख्यातिभ्योऽङ् (३, १, ५२)” । आगच्छि—गमेः शपो लुकि
 ङित्त्वादनृदात्तोपदेशेति (६, ४, ३७) मकार-लोपस्यासिद्धवदत्रा-
 भादिति (६, ४, २२) असिद्धवद्भावात् “अतो हेः (६, ४, १०५)”
 —इति लुङ् न भवति ॥ ३ ॥ १५

उभेयदिन्द्रोदसीति-तृचात्मकं तृतीयं सूक्तं ;

तत्र, प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ १ २
 उभेयदिन्द्रोदसी आपप्राथोषा इव ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १
 महान्तन्त्वामहीनां सस्राजश्चर्षणीनाम् ॥

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 देवीजनित्रजजीजनङ्गद्राजनित्रजजीजनत् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्र !” “उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “यत्” यः
 त्वम् “आ पप्राथ” स्वतेजसा आपूरयसि [प्रा पूरणे, आदादिकः
 (५०) . छान्दसो लिट् (३, २, १०५)] “उषा इव” यथा उषा
 स्व-भासा सर्वं जगदापूरयति तद्वत् त्वं “महीनां” महतां देवा
 तानमपि “महान्तम्”, अधिकं “चर्षणीनां” मनुष्याणामपि

“कविः” क्रान्तकर्मा, “सुतः” अभिषुतः, सोमः “परावति” विप्रकृष्टे देशे स्थितः सन् “विप्रः” मेधावी “सधारया” स्वस्य धारया “दिवः” द्युलोकस्य “प्रिया” प्रियाणि स्थानानि “अभि” लक्ष्य “हिन्ये” प्रेरयति ॥

“दिवःकविः”—“दिवस्पतिः”—इति पाठौ, “हिन्येपरावति”—“हिन्येपरानोअर्षति”—इति च, “सुतः”—“कविः”—इति च ॥ ८ ॥ ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य नवमस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ उत्तेशुष्मासइति चतुर्थे खण्डे—

विद्यमानं पञ्चर्षं सूक्तं,

, तत्र प्रथमा ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
उत्तेशुष्मासईरतेसिन्धोहर्मैतिवस्वनः ।

३ १ २ ३ २
वाणस्यचोदयापविम् ॥ १ * ॥

हे सोम ! “ते” तव “शुष्मासः” शुष्मा वेगाः “उत् ईरते” उद्गच्छन्ति । तत्र दृष्टान्तः—“सिन्धोः” समुद्रस्य “जर्मे रिव”

“सम्प्राजम्” ईश्वरम् इन्द्रं “त्वा” त्वाम् “देवी” देवनशीला
 “जनित्रो” साधु-जनयित्री अदितिः “अजीजनत्” अतः कार-
 णात् सा “भद्रा” कल्याणी प्रशस्ता “जाता” [जनेष्यन्तात्
 साधुकारिणि टन् (३, २, १३४), “जनिता मन्त्रे (६, ४, ५३)” —
 इति इडादौ णि-लोपो निपात्यते, ऋत्रे भ्यइति ङीप् (४, १, ५)
 ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 दीर्घं ह्यङ्गुशं यथाशक्तिं विभर्षि मन्तुमः ।

१ २ ३ २ ३ २ १ २ १ २
 पूर्वेणमघवन्पदावयामजोयथायमः ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ १ २
 देवीजनित्रयजीजनद्भद्राजनित्रयजीजनत् ॥ २ * ॥

“दीर्घम्” आयतम् “अङ्गुशं” सृष्टिं “यथा विभर्षि” एव
 मायतां “शक्ति” हे “मन्तुमः” मन्तु ज्ञाने, तद्वन् ! [“मतुवसो
 रुः (८, ३, १)” — इति सम्बुद्धौ नकारस्य कत्वम्] ईदृशेन्द्र !
 विभर्षि धारयसि [डु भृञ् धारण-पोषणयोः जौहोत्यादिकः, स्त्री
 “भृजामित् (७, ४, ७६)” — इत्यभ्यासस्येत्वम्] हे “मघवन्”
 धनवन्निन्द्र ! यथा “पूर्वेण” देहस्य पूर्वभागे वर्त्तमानेन “पदा”

यथा तरङ्गात् “स्वनः” ध्वनिः उद्गच्छति तद्वत्* । स त्वं
 “वाणस्य” विसृष्टस्य नालस्य शततन्त्रिकस्य वीणा-विशेषस्य†
 “पवि” [शब्द-नामैतत् (निघ० १, ११)] शब्दं “चीदय”
 प्रेरय, वेगेन स्यन्दमानस्त्वं विसृष्ट-वाण-शब्द-सदृशं शब्दं
 कुर्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ १ २ २ १ २ २ १ २ २
 प्रसवेतउदीरतेतिस्रोवाचोमखस्युवः ।

१ ३ २ २ ३ १ ०

यदव्यएषिसानाव ॥ २ ३ ॥

हे सोम ! “ते” तव “प्रसवे” सति “मखस्युवः” यज्ञ-मिच्छतो
 यजमानस्य “तिस्रोवाचः” ऋग्यजुःसामात्मकानि त्रीणि
 वाक्यानि “उदीरते” उद्गच्छन्ति । कदेत्यत आह—“यद्” यदा
 “सानवि” उच्छ्रिते “अव्ये” अविमये पवित्रे पवित्रम् “एषि”
 गच्छसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २
 अव्यावारैःपरिप्रियंहरिंहिन्वन्याद्रिभिः ।

१ २ ३ १ २

पवमानम्नधुश्रुतम् ॥ ३ ॥

* ‘सिन्धोरुर्मेरिव—अपामिव सङ्गतः, यादृक् तेषां स्वनः’—इति वि० ।

† ‘वाणस्य—वीणाविशेषस्य’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ७, २ ।

॥ ऋ० वे० ७, १, ७, २ ।

पादेन “अजः” छागः “वयां” शाखां आकर्षति तथा पूर्वोक्तया
शक्त्या आकृष्यामः शत्रून् [नियच्छसि--यमेलेटाङ्गागमः, “बहुलं
कन्दसि (२, ४, ७३)” —इति शपो लुक्] । गतमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १२ २२ ३ २
अवस्रदुर्हणायतोमर्त्तस्यतनुहिस्थिरम् ।

३ १२ २२ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
अधस्यदन्तमीकृधियोअस्मान् अभिदासति ॥

३ १२ २२ ३ १२ २२
देवौजनित्रयजीजनद्ग्राजनित्रयजीजनत् ॥ ३* ॥ १६

“दुर्हणायतः” दुःखप्रद-हरणमाचरतः “मर्त्तस्य” मनुष्यस्य
शत्रोः “स्थिरं” दृढं बलम् “अव तनुहि” अवततं नीचीनं
कुरु । “स्म” —इति पूरकः । “तम्” शत्रुम् “ईम्” एनम्
अधस्यदं पादयोरधस्ताद्वर्त्तमानं “कृधि” कुरु । “यः” शत्रुः
“अस्मान्” “अभिदासति” उपक्षिपति† । समानमन्यत् ॥ ३* ॥ १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य सप्तमस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

* ऋ० वे० ८, ७, २१, २ ।

† “अभिदासति—धिसां करोति”—इति वि० ।

“प्रियं” देवानां प्रीतिकरं “हरिं” हरितवर्णं “अद्रिभिः”
 ग्रावभिः अभिषुतं “मधुश्रुतं” मधुनो रसस्य आवयितारं “पव-
 मानं” सोमम् “अव्याः” अवेः “वारैः” वालैः “परि ह्रिन्वन्ति”
 ऋत्विजः परिप्रेरयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

2 2

५ ४ ३ २ १

आपवस्वमदिन्तमपवित्रन्धारयाकवे ।

三 二 三 一 二 三 一 二

अर्कस्य योनिमासदम् ॥ ४ * ॥

हे “मदिन्तम” मादयित्तम ! “कवे” क्रान्तकर्म्मन् ! सोम !
 “अर्कस्य” अर्चनीयस्य इन्द्रस्य ! “योनिम्” उदरभूतं स्थानम्
 “आसदं” प्राप्तुं ॐ “पवित्रम्” अतीत्य “धारया” सम्पातेन “आ
 पवस्व” आभिमुख्येन चर ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१७

२ १ २ ३ ४ ५ ६ ७

सपवस्वमदिन्तमगोभिरञ्जानोअक्तुभिः ।

१ २ ३ ४ ५

एन्द्रस्यजठरंविश ॥ ५ ॥ ५

* षट् वे० ६, ८, १५, ६ ।

† 'चर्कोद्रोणकलशः अथवा चर्कसादित्यः अथवा आदित्यरश्मयोऽर्काः अथवा चर्का मन्त्रालेषां धोनिं स्थानम्'—इति वि० ।

† 'आसदम्—आसीदम्'—इति वि० ।

॥ अ० वे० ७, १, ७, ५ ।

अथ षष्ठे खण्डे *—

परिस्वानइति-लृचात्मके प्रथमं सूक्तम्,

तत्र, प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
परिस्वानोगिरिष्ठाःपवित्रेसोमोअक्षरत् ।

१ २ ३ १ २
मदेषुसर्वधाअसि ॥ १ ॥

अयं “सोमः” “पवित्रे” दशापवित्रे “पर्यक्षरत्” परितः
क्षरति । कौटुशः सन् ? “स्वानः” शब्दायमानः [“सुवानः”—
इति बहुचानां पाठः] स्यमानः “गिरिष्ठाः” गिरिस्थायी यावत्सु
वर्त्तमान इत्यर्थः । हे सोम ! स त्वं “मदेषु” मादकेषु सोदेषु
“सर्वधा असि” सर्वस्य धाता दाता च भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्वंविप्रस्त्वङ्गविर्मधुप्रजातमन्धसः ।

१ २ ३ १ २
मदेषुसर्वधाअसि ॥ २ ॥

* ! “इदानीमार्सेवो वक्तव्यः । तत्र च वैदन्वत-प्रभृतौणि सामानि, ब्राह्मणो-
क्तापाणि”—इति वि० ।

† ख० पा० ५, १, ४, ६ (२भा० १६पृ०) = ख० वे० ६, ५, ८, १ ।

‡ ख० वे० ६, ८, ८, १ ।

हे “मदिन्तम” मादयिद्वतम । सोम ! “अक्षुभिः” अक्षन्-
साधन-भृतैः “गोभिः” गोर्विकारैः पयोभिः “अक्षानः” अज्य-
मानः संस्तूयमानः स त्वं “पवस्व” चरत । “अनन्तरम्
“इन्द्रस्य” “जठरम्” उदरम् “आविश” प्रविश ॥ “एन्द्रस्यजठरं-
विश”—“इन्द्रइन्द्रायपीतये”—इति पाठौ ॥ ५ ॥ ५

इति सामवेदार्धप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य नवमस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमे-खण्डे —

अयावीतीति त्वचात्मकम् प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ ३ १ २ २ २ १ २ ३ १ ३ २
अयावीतीपरिस्त्रवयस्तइन्दोमदेष्टा ।

३ १ २ ३ १ २ २
अवाहन्नवतीर्नव ॥ १ * ॥

हे “इन्दो” सोम ! “अया” अनेन रसेन “वीती” वीत्यै
इन्द्रस्य भक्षणाय “परिस्त्रव” परिचरत् । कीदृशेन रसेनेत्यत
आह—“ते” तव “यः” रसः “मदेषु” सङ्ग्रामेषु “नवतीर्नव”
नवनवति-सङ्क्राकाः शत्रुपुरीः “अवाहन्” जघान । इमं
सोमरसं पीत्वा मत्तः सन्निद्धउत्तनङ्क्राकाः शत्रुपुरीः जघानेति
इत्या रसो जघानेत्यस्य चारः ॥ १ ॥

* अ० आ० ६, १, १, ६ (१ भा० ५१४०) = अ० वे० ७, १, ६६, १ ।

† ‘अया’—अनया, वीत्या मार्गेण परिचरत्—इति वि० ।

हे सोम ! “त्वं” “विप्रः” विविधं प्रीणयिता विप्रसदृशी वा
त्वच्च “कविः” मेधावी, अतस्त्वम् “अन्धसः” अन्नात् जातं
“मधु” मधुरसं प्रयच्छसीति शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

^{१२ १२३ १ २ ३ १२ ३ १ २}
त्वेष्विषसजोषसो देवासः पीतिमाशत ।

^{१ २ ३ १ २}
मदेषुसवधाञ्चसि ॥ ३ * ॥ १७

हे सोम ! “त्वे” त्वयि “पीति” पानं “विष्वेदेवासः” सर्वे देवाः
“सजोषसः” समान-प्रीतयः सन्त “आशत” प्राप्तवन् ॥ ३ ॥ १७

^{३ २ ४ १ ४}
॥ तृतीयं वैदन्वतम् ॥ पाऽधुरि । स्तानोऽगाऽयिरि
^{५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
ष्टाः । पवित्रे सो । मोञ्चरात् । पवित्रे । सोमोऽ३ ।
^{४ ५ ३ ४ १ ४ ५ १ १}
क्षारात् ॥ (१) तूऽध्वम् । विप्राऽस्तूऽवङ्गवायिः । मधु
^{१ १ १ १ १ १ १ १ ४ ५}
प्रजा । तमन्धसाः । मधुप्रजा । तमाऽ३ । धासाः ॥ (१)
^{१ २ ४ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
तूऽध्वे । विश्वेऽसाऽजोषसाः । देवासः पायि । तिमा

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पुरःसद्य इत्याधियेदिवोदासाय शम्बरम् ।

१ २ २ ३ २ ३ १ २

अधत्यन्तुर्वशं यदुम् ॥ २ * ॥

“सद्यः” एकस्मिन्नेवाहनि† “पुरः” शत्रूणां पुराणि सोम-
रसः अवाहन् । “इत्याधिये” सत्य-कर्मणेश्च “दिवोदासाय”
राज्ञे “शम्बरं” शत्रु-पुराणां स्वामिनम् “अध” अथ अनन्तरं
“त्य” तं “तुर्वशं” तुर्वश-नामानं राजानं दिवोदास-शत्रुं
“यदुम्” यदु-नामकञ्च राजानमवाहन् । [अत्रापि सोमरसं
पीत्वा मत्तः सन्निद्धः सर्वमेतदकार्षीदिति सोमरसे कर्त्तृत्वमुप-
चर्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २

परिनो अश्वमश्वविज्ञो मदिन्दो हिरण्यवत् ।

१ २ ३ २ ३ १ २

क्षरासहस्रिणीरिषः ॥ ३ ॥ ६ †

हे सोम ! “अश्ववित्” अश्वस्य लम्बकः त्वं “नः” अस्माकम्
“अश्व” “जीमत्” गीयुक्तं “हिरण्यवत्” हिरण्योपेतं पश्वादि-

* ऋ० वे० ७, १, १८, २ ।

† ‘सद्यः—क्षणादेव’—इति वि० ।

‡ ‘इत्या—इदानीम्’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, १, १८, ३ ।

११ १२२ २ १ ४ ५ १
 शता । देवेसःपी । तिमा२३ । शाता । ओयि ।
 २ २ ५ १ १ १ २
 मदी । वा३४३ओ३४वा । पुवा । सर्वधाः । असायि ।
 १ ५ २ १ २ १ २ ३ १ १ १ १
 मा२दा२३४ओहोवा । ए३ । पुसर्वधाअसी२३४५॥८*॥[१]

१ १ २ २ २ १
 ॥ वैदन्वताद्यम् ॥ पारौ । खानोगिरिष्ठाः । पवा
 २ ५ २ १ १ २
 रयिचे२३४सो । मोअक्षारा२त् ॥(१) तूवाम् । विप्र
 १ २ ५ २ १
 स्त्वक्विः । मधू२प्रा२३४जा । तमन्धामासा२ः ॥(२)
 १ २ २ २ १ २ ५ २ २ १
 तूवे । विश्वेसजोषसः । देवा२सा२३४पी । तिमाशा
 १ २ ५ १ २ ५ ४
 ता२ । मदायिपूसा३ । ई३या३ । व३धो२३४वा । आ
 ५
 पूसो३हायि ॥ ८ * ॥ [२]

१ २ ५ २ २ २ २ १ १
 ॥ चतुर्थवैदन्वतम् ॥ औ३होयि । इ३हहा३हायि ।
 १ ५ २ २ ५ २ २ ५
 औ२हो२३४वा । परायिखा२३४नो । गिरा२३४यिष्ठाः ।

धनञ्च 'परि चर' । अपिच "सहस्रिणीः" वङ्गनि* "इषः" अन्नानि चर ॥

"परिनः"—"परिणः"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ई

अथ तृचात्मके द्वितीय-सूक्ते—

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ २३ ३ २ ३ १ २

अपघ्नन्पवतेमृधोपसोमोअरावणः ।

२ ३ १ २ ३ २

गच्छन्निद्रस्यनिःकृतम् ॥ १ ॥ †

"सोमः" "मृधः" हिंसकान् शत्रून् "अपघ्नन्" मारयन्
"अरावणः" सत्तौ सत्यां धनानामदातृंश्च "अप" घ्नन्
"इन्द्रस्य" "निष्कृतं" स्थानं "गच्छन्" प्राप्नुवन् "पवते" धारया
चरति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ १ २ ३ १ २ २

महोनोरायआभरपवमानजक्षीमृधः ।

१ २ ३ २ ३ १ २

रास्तेन्दोवीरवद्यशः ॥ २ ॥ §

* 'सहस्रिणीः'—सहस्रगमिता इषः अन्नानि—इति वि० ।

† "निष्कृतम्"—इति ख० पु० म० पु० पाठः ।

‡ ख० आ० ६० १, २, १४ (१भा० १८३०)—ख० वे० ७, १, २१५ ।

§ अपेत्युपसर्गे द्वयदर्शनात् घ्नन्नित्यस्याऽऽतिः ।

§ ख० वे० ७, १, १२, १ ।

^{२ १ ५ १ ३ ५ १ १ ३}
 पावित्रे२३४सो । सोअश्वा२३४रात् ॥ (१) तुवंवा२३४यि
^{५ २ १ ३ ५ १ ३ ५ २ १}
 प्रः । तुवङ्का२३४वीः । मधुप्रा२३४जा । तमन्वा२३४
^{५ २ ३ ५ २ १ ३ ५ १ ३}
 साः ॥ (२) तुवेवा२३४यिश्च । सजोषा२३४साः । देवासा
^{५ २ १ ३ ५ १ ३ ५ २ १}
 २३४पी । तिमाशा२३४ता । मदायिषू२३४सा । र्वधा
^{२ ५ ५ २ १ १ १ १ १ १}
 आ२३४सो । औ२३४चोयि । इह॒द्या॒द्यायि । औ२३४चो२
^{२ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 ३४५वा॒६पु॒ई । ए३ । उपा२३४५ (३) ॥ १० * ॥ [३]

^{२ २ १ २ १}
 ॥ ऐध्मवा॒द्याद्यम् ॥ परि॒सुवा॒इद्या । नो॒गायि । रा
^{२ १ ३ ५ १ २ २ २ ५ १ २}
 यिष्ठाओ२३४वा । ई२३४द्या । पवित्रेसोमो३आ । ज्ञा
^{१ ३ ५ ३ ५ २ १ १ २ १}
 रादो२३४वा । ई२३४द्या ॥ (१) तुवंविप्रइद्या । तुवाम् ।
^{१ ३ ५ ३ ५ १ २ ५ १}
 कार्वाओ२३४वा । ई२३४द्या । मधुप्रजाता३मा । धा
^{१ ३ ५ ३ ५ २ २ १ १ १}
 साओ२३४वा । ई२३४द्या ॥ (२) तुवेविश्वइद्या । सजो ।
^{२ १ ३ ५ २ २ २ २ १ १}
 षासाओ२३४वा । ई२३४द्या । देवासःपीतौ३मा । शा

हे “पवमान !” “इन्दो” सोम ! “नः” अस्माकं “महः”
महान्ति “रायः” धनानि “आ भर” आहर “मृधः” हिंसकान्
शत्रून् “जहि” * मारय “वीरवत्” पुत्राद्युपेतं “यशः” कीर्तिञ्च
“रास्व” अस्मभ्यं देहि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

नत्वाशतञ्चनहृतोराधोदित्सन्तमामिनन् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

यत्पुनानोमखस्यसे ॥ ३ ॥ ७

हे सोम ! “राधः” धनं† “दित्सन्तम्” आदातुमिच्छन्तं
“त्वा” त्वां “शतञ्चन” बहवोऽपि “हृतः” हिंसकाः शत्रवः‡ “न
मामिनन्” न हिंसन्ति । कदा ? इत्यत्राह—“यद्” यदा
“पुनानः” पूयमानः त्वं “मखस्यसे” धनं धातुमिच्छसि§ ॥३॥७

अथ तृचात्मके तृतीयः सूक्ते—

प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

अयापवस्वधारयाययासूर्यमरोचयः ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

द्विन्वानोमानुषीरपः ॥ १ ॥ ॥

* संहितायां “जही”—इति दीर्घान् श्रूयते, द्वाच इति (६, १, १९५) तत्र दीर्घः ।

† ऋ० वे० ७, १, १२, २ ।

‡ ‘राधः—धनस्य’—इति वि० ।

§ ‘हृतः—हरणशीलाः’—इति वि० ।

§ ‘मखस्यसे—यज्ञसमये यज्ञं त्वं यदा करोषि’—इति वि० ।

॥ ऋ० ऋ० ६, १, १, ७ (१भा० ५०४०) = ऋ० वे० ७, १, ११, १ ।

^{१ १} ताओर३४वा । ^५ ईर३४चा । ^{२ १} मदायि । ^{१ ३} पूसाओर३४
^५ वा । ^३ ईर३४चा । ^४ वधाः । ^१ वधारंआर३४५सा६५इयि ।
^३ ईर३४चा(३) ॥ ८ * ॥ [४]

॥ सञ्चितम् ॥ ^{१ २ २} परिसुवानः । ^१ गा२यिरिष्ठाः । ^२ पवा
^१ इयि । ^१ नेर३सो । ^{१ २} मोआरक्षारात् । ^१ तुवंविप्रस्तु ।
^१ वा२रकवायिः । ^१ मध२ । ^{१ १} प्रा२रजा । ^{१ १} तमा२न्धासाः ।
^{१ २ २ २} तुवेविश्चोस । ^१ जो२षसाः । ^{२ २} देवा२ । ^१ सा२रःपी । ^१ ति
^१ मा२ग्नाता । ^१ मा२र३दायि । ^१ पू२सा । ^१ वधार३ः । ^१ हा
उवा३ । आ२र३४सी(३) ॥ ६ * ॥ [५]

॥ जराबोधीयम् ॥ ^{१ १ २} परिसुवोवा । ^{१ २ १} नोगिरिष्ठाः । ^{२ १} पवा
^१ यिने२३सो । ^१ मोआक्षारात् ॥ (१) ^{१ २} तुवंविप्रोवा । ^{१ २} तुवङ्क
^{१ १} वायिः । ^१ मधूप्रा२रजा । ^१ तमन्धासाः ॥ (१) ^{२ २} तुवेविश्चो

● ज० गा० ८प्र० १५० ८सा० ।

† ज० गा० ८प्र० १५० ६सा० ।

हे सोम ! “मानुषीः” मनुष्याणां हितानि “अपः” उदकानि
 “हित्वानः” प्रेरयन् त्वं “यया” “धारया” “सूर्यम्” “अरीचयः”
 प्रकाशयसि तया “अया” अनया धारया “पवस्व” क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अयुक्तसूरएतशम्यवमानोमनावधि ।

३ १ २ ३ १ २
 अन्तरिक्षेणयातवे ॥ २ * ॥

“पवमानः” पूयमानः सोमः “मनावधि” मनुर्मानुष्यस्तस्मिन्
 मनुष्यइत्यर्थः । “अन्तरिक्षेण” “यातवे” गन्तुं “सूरः” प्रेरक-
 स्यादित्यस्य “एतशम्” [अश्वनामैतत् (निघ० १, १४, १०)]
 अश्वं “अयुक्त” युद्धे ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ ३ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ ३ १ २
 उतत्याक्षरितोरथेसूरोअयुक्तयातवे ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २
 इन्द्रुरिन्द्रइतिब्रुवन् † ॥ १ ‡ ॥ ८

“उत” अपि च “इन्दुः” सोमः “इन्द्र इति ब्रुवन्” “त्याः”

* ऋ० वे० ७, १, ३१, १ ।

† “ब्रूवन्”—इति ऋ० पु० पाठः ।

‡ ऋ० वे० ७, १, १, १, ४ ।

वा । साजोषसाः । देवासार्ःपौ । तिमाशाता । म

दायिषूषसाः३र्वा । धाः । असोः३४५ई । डा(३) ॥ १८ ॥ [६]

॥ सुखपोत्तरम् ॥ परिमुवौहो२ । इया । नोगिरा

यिष्ठा२ः । पवित्रेसौहो२ । इया । मोअक्षारा२त् ॥ (१)

तुवंविप्रौहो२ । इया । तुवङ्कावा२यिः । मधुप्रजौहो२ ।

इया । तमन्वासा२ः ॥ (२) तुवेविश्वीहो२ । इया । स

जोषासाः । देवासःपौहो२ । इया । तिमाशाता२ ।

मदेषुसौहो२ । इया । र्वधाआ२३साः३४३यि । ओर३

४५ई । डा(३) ॥ ३७ ॥ [७]

॥ हावियतम् ॥ हाउपरिस्वानोगिरिष्ठाहाउ । प

वित्रेसोः । मोअक्षार३४रात् ॥ (१) हाउतुवंविप्रस्तुव

ङ्गविर्हाउ । मधुप्रजाः । तामन्वा२३४साः ॥ (२) हाउ

* क० गा० ११प्र० १ अ० १८सा० ।

† क० गा० १४प्र० १ अ० १३सा० ।

तान् “हरितः” हरितवर्णान् अश्वान् “सूरः” सूर्यस्य “रथे”
“यातवे” गन्तुम् “अयुक्त” युनक्ति* ॥

“रथे”—“दश”—इति पाठो ॥ ३ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायणस्य नवमस्याध्यायस्य
पञ्चमः खण्डः† ॥ ५ ॥

अथ षष्ठे खण्डे ‡—

अग्निंवदति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
अग्निंवोदेवमग्निभिःसजोषा

१ २ ३ १ २ ३ १ २
यजिष्ठन्दूतमध्वरेकृणुध्वम् ।

१ २ २ ३ १ २ ३ २ ३
योमन्त्येषुनिध्र विवर्त्तावा

१ २ ३ १ २ ३ २
तपूर्मूर्द्धाघृतान्नःपावकः ॥ १ ॥ ॥

* ‘एतदुक्तमभवति—यदा सोमस्य इन्द्रस्य आह्वानं क्रियते तदा सूर्यो रथे नियुक्तः
स्यात् यातवे गमनाय’—इति वि० ।

† ‘उक्तं बहिष्यवमानम्’—इति वि० ।

‡ ‘इदानीमाज्यानि’—इति वि० ।

॥ य० वे० १५, ६९=४० वे० ५, ९, ३, १ ।

^{२ २ २ २} तुवेविश्वेसजोषसोच्चाउ । ^{१२ १२ २ १ २ ३} देवासःपौ३ । ^{१ २ ३} तायिमाशा२

^५ ३४ता । ^{२ १ २ २} ऐ२च्हो१आ२३यिहौ । ^{१२} मदायिषू३सा । ^{१२} वर्धाः ।

^{२ ५२ २} आ२सा२३४औच्होवा । ^{२ १ ३ १ १ १ १} ह्वियते२३४पु(३) ॥ ८ * ॥ [८]

॥ ग्राम्मदम् ॥ ^{२ ४ ५ २ २ २ ३ ५} परिसुवाने । ^{२ ३ ४} हीऐच्ही २ ३ ४ या ।

^{१ १ ३ २} गिरिष्ठाऐ२च्हीऐ२च्ही३या । ^{१ २ २ २} पवित्रे सोमोअक्षरदै२च्हीऐ

^{५ १ २ ४ ५ २ २ ३ ५ १} २च्ही३या ॥ (१) ^{२ ३ ५} तुवंविप्रस्तुऐ । ^{१ ३ ४} च्हीऐच्ही२३४या । ^१ वक्क

^{१ ५ २ १ २} विरै२च्हीऐ२च्ही३या । ^{१ २} मधुप्रजातमन्धसऐ२च्ही३या ॥ (२)

^{२ ४ २ ५ २ २ २ ३ ५ १ २ ३} तुवेविश्वेसऐ । ^{२ ३ ५} च्हीऐच्ही२३४या । ^{१ २} जोषसऐ२च्ही३या ।

^{१ २ २ २ २ १ ३ २ १ २} देवासःपौतिमाशतऐ२च्हीऐ२च्ही३या । ^{१ २} मादायिषुसा३१

^{२ १ ५ ४} २३ । ^४ वर्धो२३४वा । ^४ आपूसो३च्चायि(३) ॥ ९ † ॥ [९]

* क० गा० १४प्र० १ख० ८सा० ।

† क० गा० १५प्र० १ख० ८सा० ।

हे देवाः ! “वः” यूयं “देवं” द्योतमानम् “अग्निम्”
 “अध्वरे” कौटिल्य-रहिते यज्ञे “दूतं” “ऋणध्वं” कुरुत । कौ-
 टिशम् ? “अग्निभिः” अन्यैः “सजोषा” सजोषसम् [द्वितीयार्थे
 प्रथमा (३, १, ८५)] “यजिष्ठं” यष्टृतमं* “यः” अग्निः देवो-
 ऽपि सन् “मर्त्तेशु” “निध्रुविः” नितरां ध्रुवस्तिष्ठति । कौटिशः ?
 “ऋतावा” यज्ञवान् सत्यवान् वा “तपुर्मूर्धा” तापकं तेजः†
 “ष्टतामः पावकः” शोधकं तमग्निं दूतं ऋणध्वमिति योजना॥१

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ २ २ २

प्रोथदश्वेनयवसेविष्यन्

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

यदामहःसंवरणादपस्थात् ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

आदस्यवातोअनुवातिशोचि

१ २ २ ३ १ २ ३ १ २

रधस्यतेव्रजनङ्गणमस्ति ॥ २ ॥

“यवसे” घासे “अविष्यन्” भक्षयन्वा “प्रोथत्” शब्दं
 कुर्वन् सञ्चरन् वा “अश्वो न” अश्व इव “महः” महतः “संवर-

* ‘यजिष्ठं’—यजनीयम्—इति वि० ।

† ‘तपुः’—तापनशीलः, मूर्धा—प्रधानभूतः—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ५, १, ३, १ ।

॥ ‘यवसे’—सन्निधानभूते । अथवा द्वितीयार्थे सप्तमी । यवसभमविष्यन् भक्ष-
 यन्—इति वि० ।

॥ दावसुनिधनम् ॥ ^{१ १}परिसुवा^{४२}रश्नो^{२ ५}गिरिष्ठा^१च्चाउ ।

^१पावित्रे^{१२२}सो । ^{२ १ २}मोआ^{१ १}क्षा^१शरा^१रश्त् । ^{१ १}होवा^१श्हायि ॥ (१)

^१तुवंवा^४रश्यि^३प्रस्तु^१वङ्क^१विर्द्वा^१उ । ^{१ २२}माधु^१प्रजा । ^{१ २}तमान्वा^१श

सारश्ः । ^{१ २ २}होवा^{१ १ २}श्हायि ॥ (२) ^{१ १ २}तुवेवा^{४२}रश्यि^२श्च^२सजो^२ह्यउ ।

^१दायि^{२ २ २}वासः^{१ २}पी । ^{१ २}तिमा^{१ २}शा^१शता^१रश् । ^{१ २ २}होवा^१श्हायि । ^१म

^१दायि^{१ २}षू^२सा^{१ २}रश् । ^{१ २}होवा^{१ २}श्हा । ^{१ २}वर्धाः । ^{१ २}आ^१रसा^१रश्४

^{५२ २}औ^२होवा । ^{२ २ १ ३ १ १ १ १}ए३ । ^{५२ २}दाव^{१ २ ३ ४ ५}मू२३४५ (३) ॥ १० * ॥ [१०]

॥ प्रतीचीनेडङ्गाशीतम् ॥ ^{१ २ २}परिसुवा^१नः । ^{१ २ २}गार^१यिरि

^१ष्टाः । ^{१ २ २}पावित्रे^{२ १ ०}सो । ^{१ २ २}मोआ^१क्षरा^१रश्४त् । ^{१ २ २}द्वा^१ह्येयि ॥ (१)

^{१ १}तुव^१विप्रस्तु । ^{१ २}वा^१रङ्क^१वायिः । ^{१ २}माधु^१प्रजा । ^{१ ०}तमान्वा^१सा

^{५२ २}रश्४ः । ^{१ २ २ २}द्वा^१ह्येयि ॥ (२) ^१तुवे^१विश्च^१स । ^१जो^१रष^१साः । ^१दा

णात्” निरोधात् दावरूपोऽग्निः “यदा” “व्यस्यात्” संवृतेषु
वृक्षेषु वितिष्ठते, “आत्” तदा “अस्य” अग्नेः “शीचिः” अर्चिः
“अनु वातः वाति” । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः—“अध” अथानन्तरं
हे अग्ने !, “ते” तव “प्रजनं” वर्त्म “क्षणमस्ति” । “स्र”—
इति पूरणम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २२२१२ ३१३
उद्यस्यतेनवजातस्यवृष्णो-

४ १२३१२ २ २
मेचरन्त्यजराइधानाः ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३
अच्छाद्यामरूपोधूममेषि

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
सन्दूतोअग्रईयसेहिदेवान् ॥ ३ * ॥ ८

हे “अग्ने !” “नवजातस्य” नूतन-प्रादुर्भूतस्य “वृष्णः”
वर्षितुः “यस्य” “ते” तव “अजरा” जरा-रहिता ज्वाला
“इधानाः” इध्यमाना या “उच्चरन्ति” उद्गच्छन्ति । हे “अग्ने !”
“अश्वः” आरौचमानः “धूमः” धूमयुक्तः “दूतः” त्वं “द्या-
मच्छ” * १ १ दुर्लोकं प्रति “समेषि” सम्यग् गच्छसि, पश्चात् तव-
त्यान् “देवान्” इन्द्रादीन् “इयसे हि” प्राप्नोषि खलु, [यदा, हे

* अ० वे० ५, २, ३, ३ ।

† ‘अच्छ—आप्तम्’—इति वि० । संहितायाम् “अर्चिः”—इति दीर्घान्
अर्चते, तत्र निपातस्य चेति दीर्घः ।

१ २ २ १ ७ ३२ २ १ २ १
 यिवासःपी । तिमाशतार३४ । द्वाहोयि । मदेषुसार्वा
 २ १ २ ४ ५ ४ ५
 र्धधाः । असा । औश्चोवा । ईडा(३) ॥ ११ * ॥ [११]

२ २ २ २ २ १ २
 ॥ द्वाविष्कृतम् ॥ परिसुवानोगाद्वाउरायिष्ठाः । प

१ २ २ १ २
 वित्रेसो । मोआक्षार३रात् ॥ (१) तुवंविप्रस्तुवद्वाउ
 १ २ १ २ २ २
 कावायिः । मधुप्रजा । तमन्धार३साः ॥ (२) तुवेवि
 २ २ २ १ २ २ २ २
 श्वसजोद्वाउषासाः । देवासःपायि । तिमाशार३ता ।
 १ २ १ २ ३ ४ ५ ६
 मदार३होशयि । पूर३सा । र्वधाः । आ३सार३४ औ
 २ १ १ ३ १ १ १ २
 होवा । द्वविष्कृतेर३४पु(३) ॥ १२ * ॥ [१२]

१ २ २ १ २ २ २ २
 ॥ गौषूक्तम् ॥ परिसुवानोगौ । द्वाहोवाहायि । रि
 १ ० २ २ २ १ १
 ष्ठाः । पवित्रेसोमऔ३र । ऊवायि । ऊवार३यि । क्षा
 १ ३ १ २ २ २ २
 रार३त् ॥ (१) तुवंविप्रस्तुवौ । द्वाहोवाहायि । कवायिः ।

* क० गा० १५प० १अ० ११सा० ।

† क० गा० १५प० १अ० १२सा० ।

अग्ने ! त्वदीयो यो धूमः द्युलोकं प्रति एषि गच्छति, पुरुष-
व्यत्ययः ; त्वमपि देवान् प्राप्नोषि ॥

“एषि”—“एति”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ८

अथ तमिन्द्रमिति त्वचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्*

तत्र प्रथमा ।

१२ २२

३२ ३१ ३१ १

तमिन्द्रं वाजयामसिमहेवृत्राय हन्तवे ।

१ २२ ३ १ २

सवृषावृषभो भुवत् ॥ १ ॥ १ ॥

यजमाना आहुः—“तं” पूर्वोक्तम् “इन्द्र” “वाजयामसि”
वाजयामः सोमेन स्तुतिभिः “वाजवन्तं” बलवन्तं कुर्मः । कि-
मर्थम् ? “महे” महान्तं “वृत्राय” अपामावरकं वृत्रासुरं
“हन्तवे” हन्तुं सोम-पानेन मत्तः स्तुतिभिर्वा स्तुतः सन्
वृत्रहन्तवे [वाजयामसि—वाजवन्तं करोतीत्यर्थे “तत्करोतीति
(३, १, २५ वा०) णिच्, “णाविष्ठवत् (३, १, २५ वा०)”—
इति णेरिष्ठवद्भावात् “टेः (६, ४, १५५)”—इति टि-लीपः,
“विष्मतीर्लक् (५, ३, ६५)”—इति मतुपो लुक्] । “वृषा”
धनानां सेक्ता दाता “सः” इन्द्रः “वृषभः” अस्माकं स्तोत्रिणां
सोमस्य दातृणां धनादि-सेचको दाता “भुवत्” भवतु ॥ १ ॥

* ‘सैवावृषभो भुवत्’—इति वि० ।

† ४० आ० १, १, ३, ५ (१ भा० २८६४०) = ४० वे० ६, ६, १९, २ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ १२ २२ १ २
इन्द्रःसदामनेकृतओजिष्ठःसबलेहितः ।

३ ३ ३ २३ ३ २
द्युम्नीश्लोकीससोम्यः ॥ २ * ॥

“सः” इन्द्रः “दामने” स्तोत्रभ्यः धनादि-दानायैव “कृतः” प्रजापतिना सृष्टः । किञ्च “ओजिष्ठः” ओजस्वितमः “सः” एवेन्द्रः “बले” बलवति सोमे प्रजापतिना सृष्टिकाले निहितः सोम-पानार्थञ्च निहित इत्यर्थः । “द्युम्नी” [“द्युम्नं द्योततेर्यंशो वाक्त्रं वेति (निरु० ने० ५, ५) यास्केनोक्तत्वात्] यशस्वी अन्नवान् वा अतएव “श्लोकी” श्लोकः स्तुतिः तद्वान्† “सः” इन्द्रः “सोम्यः” सोमार्ही भवति‡ ॥

“बले”-“मदे”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २३ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २
गिरावज्जोनसम्भृतःसबलोन्नपद्युतः ।

३ २ ३ १२ २२

ववल्लउग्रोअस्तुतः ॥ ३ ॥ १०

* ऋ० वे० ६, ६, १२, ३ ।

† ‘श्लोकी—श्लोकैर्मन्त्रैर्योऽतिशयो गीयते सः श्लोकी’—इति वि० ।

‡ ‘सोमैर्यः सञ्जयते स सोम्यः’—इति वि० । ‘ओमसमर्हति सः’—इति

पा० ४, ४, १३० ।

॥ ऋ० वे० ६, ६, १२, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

आयेनमित्रावरुणाकरामहण्ड्रमवमेमहे ॥ २ ॥ १८

हे सोम ! “यस्य” प्रसिद्धस्य “ते” तद रसम् “इन्द्रः”
“पिबात्” पिबति [पा पाने (भू० प०), लेट्टाङ्गमः]
“यस्य” यच्च सोमं “मरुतः” पिबन्ति, “वा” अपिच “अर्यमणा”†
एतन्नामकेन देवेन सह “भगः”‡ देवः “यस्य” यं सोमं पिबति,
“येन” सोमेन “मित्रावरुणा”॥ मित्रावरुणौ वयम् “आ
करामहे” अभिसुखीकुर्महे । तथा “महे” महते “अवसे”
रक्षणाय येन च सोमेन “इन्द्रम्” अभिसुखीकुर्महे, तं त्वाम-
भिषुणोमीत्यर्थः ॥ २ ॥ १८

॥ दीर्घम् ॥ सासू । न्वेयोवसूश्नाम् । योरा२
याम२ । नेतायड्डाश्नाम् । सो२श्माः । यःसुत्ति

* ऋ० वे० ७, ५, १८, ४ ।

† सुपांसुलुगित्वात् (७, १, ३८) रूपम् ।

‡ “भगो व्याख्यातः (३, १६) । तस्य कालः प्रागुत्तरपक्षात् तस्येषा
भवति— * * * । अथो भग इत्याहुः पुत्रो न दृश्यते । प्राश्निच मस्याक्षिणी
निर्जघानेति च ब्राह्मणं जनं गच्छतीति वा जनं गच्छत्यादित्य उदयेन”—इति
निर० ८० ६, ११-१४ ।

“गिरा” स्तुति-लक्षणया वाचां स्तोत्रभिः “सम्भृतः” उत्प्रा-
दितः तीक्ष्णीकृतः । तत्र दृष्टान्तः—“वज्रो न” वज्र आयुधं
तत्कर्तृभिः शितधारो यथा भवति तीक्ष्णीक्रियते तद्वत्
स्तोत्रभिः स्तुत्या सम्भृतः, अतएव “सवलः” बल-सहितः तस्माद्
“अनपच्युतः” परैरपच्युतः अनभिगतइत्यर्थः, तादृशः “उग्रः”
महान् “अस्तुतः” युद्धे शत्रुभिरहिंसितइन्द्रः “ववचे” स्तोत्रभ्यां
धनादिकं वोढुमिच्छति ॥

“उग्रः”—“ऋष्वः”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्र्यस्य नवमस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः* ॥ ६ ॥

अथ सप्तम-खण्डे †—

अध्वर्यो अद्रिभिरिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्, ‡

तत्र प्रथमा ॥ ॥

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अध्वर्यो अद्रिभिः सुतो सोमस्य वित्र आनय ।

३ १ २ ३ १ २

पुनाहीन्द्राय पातवे ॥ १ ॥ ॥

* ‘इन्द्रे अग्नाय मोहदित्यैन्द्राग्नम्’—इति वि० । अतोऽनन्तरं विनियोज्यम-
स्तीति तदभिप्रायः । तत्र तदिदमेव द्वितीये (१, १, ८, १ = ३ भा० १११४०) प्रपाठके ।

† ‘उक्ता न्यायानि, इदानीं साध्यन्दिनः प्रवमानः’—इति वि० ।

‡ ‘गायत्रप्रभृतौ नि सामानि ब्राह्मणेनोक्तान्यार्षाणि’—इति वि० ।

॥ ६० ॥ भा० ६, १, २, ३ (२ भा० ५०४०) = ऋ० वे० ७, १, ८, १ ।

^१ता^५र^५३४यि^१नो^१इ^१हायि^१॥(१) सोमाः । यः^१सु^१क्षिता^१र^१३ यि
^२नाम् । या^१स्या^१र^१ता^१ई^१र । द्रः^२पि^१बा^१द्य^१स्य^१म^१रु^१र^१३ताः । या
^१स्या^१र^१ता^१ई^१र । द्रः^२पि^१बा^१द्य^१स्य^१म^१रु^१र^१३ताः । या^१र^१३ स्या ।
^{१२}२१२ ^५५ ^१२ ^{१२}२ ^१२
 वार्यमणाभा^२३४गो^५इ^५हायि^१॥(२) या^१स्या । वार्यमणा
^२भार^१३गाः । आये^१र^१नामी^१र । त्वा^{१२}वरु^२णा^२करामा^१र^१३हा
^१यि । आये^१र^१नामी^१र । त्वा^२वरु^२णा^{१२}करामा^२र^२३हायि । आ
^२र^१३यि^१न्द्राम् । अव^१से^{१२}मा^१र^५३४क्षो^५इ^५हायि^१(३) ॥ ११* ॥ [१]

^{११}२ ^४ ^२२ ^५ ^{१२}१
 ॥ सफ^१म् ॥ स^१मु^१न्वे^१३यः । वा^२सू^२र^५३४नाम् । यो^{१२}रा
^२१ ^१२ ^१ ^२२ ^५ ^{१२}१
 या^२र^१म् । आ^२ना^१यि^१ता^१३या^१३ । इ^२डा^२३२३ ^५४ नाम् । सो
^१नाः । याः^२सू^४३क्षी^१३ । ता^१३४पू^५यि^५नो^५इ^५हायि^१(१) ॥ १४† ॥ [२] ॥ १८

* क० गा० ३ प्र० १ अ० ११ सू० १ ।

† क० गा० २ प्र० १ अ० १४ सू० १ ।

हे “अध्वर्यो !” “अद्रिभिः” आवभिः “सुतम्” अभिषुतं
 “सोमं” “पवित्रे” “आनय” प्रापय । एवदेव दर्शयति—
 “इन्द्राय” इन्द्रस्य “पातवे” पानाय “पुनाहि” पुनीहि पावय ॥
 “आनय”-“आसृज”—इति पाठौ, “पुनाहि”-“पुनीहि”—

इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१११२ ३ १२ २२७ कर २२

तवत्यइन्दोअन्धसोदेवामधोव्याशत ।

१२

३१२

पवमानस्यमरुतः ॥ २ * ॥

हे “इन्दो” सोम ! “तव” सम्बन्धिनं “मधोः” मदकरस्य
 “पवमानस्य” पूयमानम् “अन्धसः” अन्नं [तत्र कर्मणि षष्ठी
 (३, १, २५)] “ले” ते इमे “देवाः” इन्द्रादयो “मरुतश्च”†
 एवभूतमन्नं “व्याशत” व्याप्नुवन्तीत्यर्थः ॥

“व्याशत”-“व्यश्रुत”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३१७ ३ १ २ ३ १ २

दिवःपीयूषमुत्तमसोममिन्द्रायवज्रिणे ।

१२ ३ १ २

सुनोतामधुमत्तमम् ॥ ३ ‡ ॥ ११

* ऋ० वे० ७, १, ८, २ ।

† ‘मरुतः—मरुतो देवाः अथवा मरुतः रश्मयः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ८, २ ।

तंव इति-लृचात्मकं तृतीयं सूक्तम् ;

तत्र, प्रथमा ।

१ १ १ १ १ ३ २ १ १ २
तंवः सखायो मदाय पुनानमभि गायत ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १
शिशुन्न हव्यैः स्वदयन्त गूर्त्तिभिः ॥ १ * ॥

हे “सखायः” ऋत्विजः ! “वः” यूयं “मदाय” देवानां मदार्थं
“पुनानं” पूयमानं तं सोमम् “अभि गायत” अभिष्टुत । “तम्”
इमं सोमं “शिशुं न” शिशुमिव अलङ्कारैः क्षीरादिभिश्च स्वादू-
कुर्वन्ति, तद्वत् “हव्यै” हविर्भिः मिश्रणैः “गूर्त्तिभिः” स्तुति-
भिश्च “स्वदयन्त” स्वादूकुर्वन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ १
संवत्सद्वमातृभिरिन्दुर्द्दिग्वानो अज्यते ।

३ १ २ १ २ ३ १ ३ १ १
देवावीर्मदोमतिभिः परिष्कृतः ॥ २ † ॥

“हिग्वानः” प्रेयेमाणः “इन्दुः” सोमः वसतीवरीभिः
“समज्यते” सम्यक् सिक्तो भवति ‡ । तत्र दृष्टान्तः—“वक्ष-

* ख० आ० ६, १, २, ४ (१भा० १०८पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, ८, १ ।

† ऋ० वे० ७, ५, ८, १ ।

‡ ‘इन्दुः हिग्वानः याज्यमानः, अज्यते अज्यं यं पक्षे भनौषिभिः’—इति नि० ।

हे अध्वर्यवः ! यूयं “मधुमत्तमम्” अतिशयेन माधुर्योपेतं
 “दिवः” द्युलोकस्य “वीयूषम्” अमृतभूतम् “उत्तम” श्रेष्ठं
 “सोमं” “वज्रिणे” वज्रवते “इन्द्राय” “सुनोत” * अभि-
 षुणुत ॥ ३ ॥ ११

॥ वैरूपम्† ॥ अध्वर्यो२३४आ । द्विभायिःसू३ता३म् ।

सोमा१पा२३४वी । आ३आ१नाया२ । पुना२३ । द्वीन्द्रा३४

औ३होवा । यपा३त्तवे२३४५ ॥ (१) तवत्या२३४ई । दो

आन्धा३सा३ः । देवा२रमा२३४धोः । वाया१शाता२ ।

पवा२३ । माना३४औ३होवा । स्पमरुता२३४५ ॥ (२)

दिवःपी२३४यू । षमुत्ता३मा३म् । सोमा२मा२३४ईन्द्रा ।

याव३जायिणा२यि । सुनो२३ । तामा३४औ३होवा ।

धुमत्तमा२३४५म् (३) ॥ २० ॥ [१]

* संहितायां “सुनोभा” — इत्याकारान् अयते, तच्च दृष्टोत्तमस्येतन्नातिष्ठति
 (६, ३, १३५) योगविभागादौर्ध्वः ।

† “गायत्री वैरूपम्” — इति ख० पु० पाठः ।

‡ क० गा० ४ प्र० १ सू० २० सा० ।

इयं वक्षो यथा “मातृभिः”^{*} गोभिः समक्तो भवति, तद्वत् ।
 कीदृशः ? “देवावीः” देवानां रक्षकः, “मदः” मदकरः
 “मतिभिः” स्तुतिभिः “परिष्कृतः” अलङ्कृतः [भूषणार्थं “सम्प-
 युपेभ्यः (६, १, १३७)”—इति सुडागमः, “परिनिविभ्यः
 (८, ३, ७०)”—इति सुटः षत्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ र १ र ३ १ १ ३ १ र १ र ३ १ र
 अयन्दक्षायसाधनोयर्गर्हायवीतये ।

३ २ ३ १ ३ १ २ १ १
 अयन्देवेभ्योमधुमत्तरःसुतः ॥ ३ १ ॥ १८

“अयं” सोमः “दक्षाय” बलाय वर्धनाय वा “साधनः”
 साधयिता भवति, तथा “अयं” सोमः “गर्हाय” बलाय “वीतये”
 देवानां भक्षणार्थं च भवति, “सुतः” अभिषुतः, “अयं” सोमः
 “देवेभ्यः” इन्द्रादिभ्यः “मधुमत्तरः” अतिशयेन माधुर्य-युक्तो
 भवति अत्यन्तं मदकरो भवतीति वा ॥ ३ ॥ १८

१ १ ५ १
 ॥ कार्णश्रवसम् ॥ तां३३४वः । सार३३४खा । सार

५ १ र १ १ १ र १ १ र १
 ३४खा । योमदार३३या । पूनानंम । भिगाया३३ता ।

* ‘मातृभिः’—तृतीया-वज्रवचनमिदं चतुर्थी-वज्रवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्—इति वि० ।

→ ऋ० वे० ७, ५, ८, ९ ।

॥ आशुभागवम् ॥ अध्वर्यो^१अद्रि^२ । मिःसू^१ताम् ।
 सोम^१म्यवा^२शयि । त्रा^१आ^२रना^३र३४या । पुना^१हा^२शयिन्द्रा^३
 २ । यपा^३३ । तार^३३४वो^४इ^५हायि ॥ (१) तवत्य^१इन्द्रो^२ । अ
 न्वा^२साः । दा^१यिवा^२मधो^३३ । वाया^१र^२शा^३र३४ता । पवा^३
 मा^२शना^३२ । स्यमा^३३ । रु^१र३४तो^५इ^५हायि ॥ (२) दिवःपी^३
 यूषम् । उ^१त्ता^२मा^३म् । सोम^१मिन्द्रा^२३ । यावा^१र^२ज्जा^३र३
 ४यिणा^५यि । सु^१नोता^२मा^३२ । धुमा^३३ । तार^३३४मो^५ इ^५
 हायि^५(३) ॥ १ * ॥ [२]

॥ मार्गी^१यवम्^२ ॥ अध्वौ^१होवा^२ । र्यो^१अर^२ । द्रिभा^१
 यिःसू^३र३४ताम् । सोम^५म्यवि । त्रा^१आ^२ना^३शया^४२ । पुना^१
 हा । औ^२इ^३होयि । ही^३र३४न्द्रा^५ । या^१रपा^२र३४औ^५होवा^६ ।
 ए३ । तवे^१र३४५ ॥ (१) तवौ^१होवा^२ । त्या^१अ^२रयि^३ । दो^३

* ऊ० गा० ४प्र० २ख० १सा० ।

† “मासोयवाद्यम्” — इति ख० पु० पाठः ।

अ० ६ख० ३सू० १, २, ३] उत्तराष्ट्रिकः ।

७७

शायिशुन्नह । व्यःस्वदया२३ । तगूर्त्तिभा३४३यिः ॥ (१)

सार३४व । त्सार३४ई । वमातृ२३भायिः । आयिन्दु

र्त्तिन्वा । नोअज्या२३तायि । दायिवावीर्मा । दोमति

भार३यिः । परिष्कृता३४३ः ॥ (२) आ२३४यम् । दार३

४क्षा । यसाधार३नाः । आय॥शङ्का । यवीता३३या

यि । आयन्देवे । भ्योमधुमाधतरःसुना३४३ः । ओ२३

४५ई । डा(३) ॥ १२ * ॥ [१]

॥ सुज्ञानम् ॥ तंवःसखा । योमदाया । पुनाना

मां२ । भिगायता । शिशुन्नाच्चाच्चा२ । व्यैःस्व । दा

२यार३४औद्दोवा । तगूर्त्तिभिरे३उपा२३४५(१) ॥ १० * ॥ [२]

* क० गा० ३प० २ख० १२सा० ।

† क० गा० ८प्र० १ख० १०सा० ।

^{२ ३} अन्धार३४साः । ^५ देवामधोः । ^{१११ २ २} वियाशा१ता२ । ^{१ २} पवा । ^{१ २}

^{२ २} हा । ^३ औ३होयि । ^५ मार३४ना । ^{१ २ ३} स्यारमार३४औहो ^{५ २ २}

^२ वा । ^{१ १ १ १ १} ए३ । ^{५ २ १ २} हूतार३४५ ॥ (२) ^{१ १} दिवौहोवा । ^{१ १} पीयूर ।

^{३ २ ३} षमुत्तार३४माम् । ^५ सोममिन्द्रा । ^{१ २} यवाज्रा१यिणा२यि ।

^{१ २} सुनो । ^{२ २} हा । ^{३ ५} औ३होयि । ^{१ २} तार३४मा । ^{१ २} धूरमार३४

^{५ २ २} औहोवा । ^{२ १ १ १ १ १} ए३तमार३४५म् (३) ॥ २ * ॥ [३]

॥ सौमित्रम् ॥ ^{२ २} अ॒ध्वर्यो॑ अ॒द्रिभिः॒ सुता॑श्मे । ^{१ २} सोम

^{२ २} म॒वित्रे । ^२ आ॒र१२३ । ^{१ २} नया३४३ । ^२ पू२३ना । ^२ होन्द्रा

^१ र॒ओर३ । ^{४ ५ ४ ५} यपोवा । ^{२ २} ता५ ो॒द्हायि ॥ (१) ^{२ २} तवत्यइन्दी

^२ अ॒न्धसा॑श् । ^{१ १ १ १ १ १} देवामधोर्वि । ^२ आ॒र१२३ । ^२ शता३४३ ।

^{१ २} पा॒र३वा । ^{२ १} मा॒ना॒र॒ओर३ । ^{४ ५ ४ ५} स्यसोवा । ^५ हू५ तो॒द्हा

^{२ २ २} यि ॥ (२) ^२ दिवःपी॒यूष॑मुत्तमाश्मे । ^{१ २ २ २} सोममिन्द्राय । वा

॥ काशीतम् ॥ तवःसखा । योमदार३या३४ । पु
 नानमा । भिगाया२३ता३४ । शिशुन्नहा । व्यैःसूदयन्त
 गू । ता२यि । भा२३४ । औहोवा । ज२३४
 पा(१) ॥ ११ * ॥ [३] १८

सोमाःपवन्तइति-लृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम् ;

तत्र, प्रथमा ।

सोमाःपवन्तइन्द्रवोस्त्रभ्यङ्गातुवित्तमाः ।

मित्राःस्वानाअरेपसःस्वाध्यःस्वर्विदः ॥ १ * ॥

“गातुवित्तमाः” अतिशयेन मार्गस्य लभकाः “इन्द्रवः”
 दीप्ताः “सोमाः” “पवन्ते अस्त्रभ्यम्” अस्त्रदर्थं चरन्ति आग-
 ष्छन्ति वा । कौटुशाः ? “मित्राः” देवानां सखिभूताः,
 “स्वानाः” सुवानाः अभिषूयमाणाः “अरेपसः” पाप-रहिताः,
 अतएव “स्वाध्याः” शोभेन-ध्यानाः “स्वर्विदः” सर्वज्ञाः स्वर्ग-
 प्रापका वा ॥ १ ।

* ऊ० गा० ८ प्र० १ अ० ११ सू० १ ।

† ऊ० गा० ६, २, १, ४ = (१ भा० १४८ पृ०) — ऊ० वे० ७, ४, १, ४ ।

^२२१२३ । जिणा३४३यि । ^{१ २}सूर३नो । ^{२ १}तामा२ओ२३ ।

^{४ ५ ४ ५}धुमोवा । ता५मोईहायि(३) ॥ ३ * ॥ [४]

॥ ऐटतम् ॥ ^{१ २}अध्व । ^{१ २}एआध्वा । ^०यीअद्रि । भा३

^{१ १ ३ ५ २ ० ५ २२}यिः । द्रा२यिभा२३४ओहोवा । मूर३४ताम् । सोमा

^{३ ५ ३२ १ १ ३ ५ २ ३}म्यार३४वी । च३आ३ । चार३आ२३४ओहोवा । नार३

^{५ २ १ ३ ५ ३२ १ १ ५ २}४या । पुनाहार३४यिन्द्रा । यपा३ । यारपा२३४ओ

^{२ ३ ५ १ २ १ २ २}होवा । ती२३४वे ॥ १) तव । एतावा । त्यइन्दे । आ३ ।

^{१ ३ ५ ३ ५ २ १ ५ ५}दोरआ२३४ओहोवा । धार३४साः । देवामा२३४धोः ।

^{३ २ १ ३ ५ ३ ५ २ ३}विया३ । वारयार३४ओहोवा । शार३४ता । पवामा

^{५ ३ २ १ ३ ५ २ ३}र३४ना । स्यमा३ । स्यारमा२३४ओहोवा । रु२३४

^{५ १ २ १ २ २ १}ताः ॥ (२) दिवः । एदायिवाः । पीयूषम् । ऊ३ । षा

^{१ ५ ३ ५ २ १ ५}रमूर३४ओहोवा । तार३४माम् । सोमामा२३४यिन्द्रा ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ २ २ १ २ ३ १ २
तेपूतासोविपश्चितःसोमासोदध्याशिरः ।

१ २ ३ ४ १ २ १ २ ० १ २ ३ १ २ ३
सूरासोनादर्शतासोजिगत्त्वोध्रुवाघृते ॥ २ * ॥

“पूताः” पवित्रेण परिपूताः, “विपश्चितः” मेधाविनः,
“दध्याशिरः” दध्यामिश्रणाः, “घृते” वसतीवर्याख्ये उदके
“जिगत्त्वः” गमन-शीलाः “ध्रुवाः” तत्र स्थैर्येण वर्त्तमानाः
“ते” “सोमासः” सोमाः “सूरासः न” सूर्या इव “दर्शतासः”
पात्रेषु सर्वदर्शनीया भवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २
सुष्वाणासोव्यद्रिभिश्चितानागोरधित्वचि ।

१ २ ३ १ २ ३ ० ३ १ २ ३ १ २
इषमस्मभ्यमभितःसमस्वरन्वसुविदः ॥ ३ † ॥ २०

“गोः” अनुद्गृह! “अधित्वचि” अधिपवण-चर्मणि “चिताना”
ज्ञायमाना “व्यद्रिभिः” यावभिः विविधैः “सुष्वाणासः” स्तूय-
मानाः “वसुविदः” वसुनो लब्धकाः “एते” सोमाः अस्मभ्यम्

* ऋ० वे० ७, ५, ३, १ ।

† ‘दर्शतासः’—सर्वस्य दृष्टारः— इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, ३, १ ।

^{३ २} यवा३ । ^{१ १ ३} या२वा२३४ ^{५ २} औहोवा । ^३ औ२३४णे । ^५ सुनोता

^५ २३४मा । ^{१ १} धुमा३ । ^{१ १ ३} धूरमा२३४ ^{५ २} औहोवा । ^३ ता २ ३ ४

^५ माम्(३) ॥ ४ * ॥ [५]

॥ ^{१ २ १} धुरासाकमश्वम् ॥ ^१ अध्वर्याआ३ । ^१ हौ३हो३१ । ^१ द्वि
^२ मिःसुता३म् । ^{५ २} हौ३हो३१यि । ^२ सोमम्यवा३यि । ^५ हौ३
^२ हो३१ । ^{१ २} त्रआनया३ । ^{५ १} हौ३हो३१यि । ^{२ २ १} पुनाहीन्द्रा३ ।
^{५ १} हौ३हो३१ । ^{२ २} यपातवा३यि । ^{५ १} हौ३हो३१२३४५ई । ^१ डा ॥ (१)
^{१ २} तवत्यआ३ । ^{५ १} हौ३हो३१ । ^{२ १} दोअन्धसा३ः । ^{५ १} हौ३हो३१
^{२ २ १} यि । ^{१ २} देवामधो३ः । ^{५ १} हौ३हो३१यि । ^{२ १} वियाशता३ । ^५ हौ
^२ ३हो३१यि । ^२ पवमाना३ । ^{५ १} हौ३हो३१ । ^{१ २} स्यमरुताः३ ।
^{५ १} हौ३हो३१२३४५ई । ^{१ २ २} डा ॥ (२) ^५ दिवःपीयू३ । ^५ हौ३हो३
^२ १ । ^{५ १} षमुत्तमा३म् । ^२ हौ३हो३१यि । ^२ सोममिन्द्रा३ ।

“इषम्” अन्नम् अभितः “समस्वरन्” सम्यक् शब्दयन्ति प्रय-
च्छन्तीति यावत्* ॥ ३ ॥ २०

॥ गौरीवितम् † ॥ सोमाः । पवा‍३ । तइन्दवाः ।

अस्मभ्यङ्गातुवित्तमा‍२३ । मायितास्त्वाना‍३१२३ । अ

रेप्रपसाः । सूवाधिया‍३१२३ । सुवोवा । वाप्रयिदो‍३

ह्यायि ॥ (१) तेषू । तासो‍३ । विपश्चिताः । सोमासो

दध्याशिरा‍२३ । मूरासोना‍३१२३ । दशाप्रतासाः । जा

यिगत्तवा‍३ १ २ ३ । ध्रुवोवा । घाप्रूर्त्ताह्यायि ॥ (२)

सुष्वा । णासो‍३ । विथद्विभायिः । चितानागोराधित्व

चा‍२३यि । आयिषमस्मा‍३१२३ । म्यमाप्रभिताः । सा

मस्वरा‍३१२३न् । वसोवा । वाप्रयिदो‍३ह्यायि (३) ॥ ३ ॥ [१]

* ‘समस्वरन्’—उन्मादयन्—इति वि० ।

† ‘महागौरीवितम्’—इति अ० पु० पाठः ।

‡ क० मा० ६ प्र० २ अ० १९ सू० ।

८ अ० ७ ख० १ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

२०८

^५हौ३^२हो३१ । यवज्जिणा३यि । ^५हौ३^२हो३१यि । सुनोतामा

३ । ^५हौ३^२हो३१ । धुमत्तमा३म् । ^५हौ३^२हो३१२३४५ई ।

डा(३) ॥ ५ * ॥ [६]

॥ विलम्बसौपर्णम् ॥ अध्वर्यो^१ऽद्रिभिः^२सुतम् । ईय^१

^१इया^२हायि । सोमम्यवित्रा^३ । ^३हा३^२हा३यि । ना२३४

या । पूना३उवा३ । ^३हार्यिन्द्रा२३४^४औ^५होवा । यपा

तवे२३४५ ॥ (१) तवत्यइन्दो^१अन्धसः । ईयईया^२हायि ।

देवामधोर्विया । ^३हा३^२हा३यि । शा२३४ता । पावा३

उवा३ । मारना२३४^४औ^५होवा । स्यमरुता२३४५ ॥ (२)

दिवःपौयूषमुत्तमम् । ^३ईयइया^२हायि । सोममिन्द्रायवा ।

^३हा३^२हा३ । ^३ज्रा२३४यिणायि । सूना३उवा३ । ता२मा

२३४^४औ^५होवा । धुमत्तमा२३४५म् (३) ॥ ६ * ॥ [७]

* ज० गा० ४ प्र० २ अ० ५ सू० १ ।

† ज० गा० ४ प्र० २ अ० ६ सू० १ ।

॥ मधुच्यन्निधनम् ॥ सोमाःपवन्तइन्दवाश्च ॥ अस्य
 भ्यङ्गाश्तूवित्तमाश्च ॥ द्वाश्चा ॥ औश्चोश्वा ॥ आयिच्ची
 २ । मित्रास्त्वानाश्चारेपसाश्च ॥ हाश्चा ॥ औश्चो
 श्वा ॥ आयिच्ची २ । ह्यवाधियाश्च ॥ हाश्चायि ॥ औ
 श्चोश्वा ॥ आयिच्ची २ । सुवः ॥ वारयिदाश्च औश्चो
 वा ॥ (१) तेपूतासोविपश्चिताश्च ॥ सोमासोदाश्चाश्चा
 शिराश्च ॥ द्वाश्चा ॥ औश्चोश्वा ॥ आयिच्ची २ । सू
 रासोनाश्चार्शतासाश्च ॥ हाश्चा ॥ औश्चोश्वा ॥ आ
 यिच्ची २ । जायिगन्तवाश्च ॥ हाश्चायि ॥ औश्चोश्वा ॥
 आयिच्ची २ । ध्रुवाः ॥ वारयिदाश्च औश्चोश्वा ॥ (२) सु
 षाणासोवियद्रिभाश्चिरे ॥ चितानागोश्चराधित्वचाश्च ॥
 हाश्चा ॥ औश्चोश्वा ॥ आयिच्ची २ । इषमस्माश्चभ्या
 (११)

॥ सौपर्णम्* ॥ अध्वर्य्योवा । द्रायिभायिःसूर३४
 ताम् । सोमाम्यवायि । चआरना२३४या । पूरना ।
 चार३यिन्द्रा । यापातवा । औ३होवा ॥(१) तवत्य
 ओवा । दोअन्धार३४साः । देवामधाः । वियार३शा
 र३४ता । पार३वा । मार३ना । स्यामरुता । औ३
 होवा ॥(२) दिवःपीयोवा । पामुत्तार३४माम् । सो
 मामिन्द्रा । यवार३आर३४यिणायि । सूर३नो । तार३
 मा । धूमत्तमाम् । औ३र३होवा । हो५ई । डा(३)
 ॥ १३ ॥ [८]

॥ रोहितकुलीयोत्तरम् ॥ अध्वर्य्याअद्रिभायिः । सु
 तार३म् । सोमाम्यवित्रआनार३या । पूनार३हायिन्द्रा२१ ।
 यपो२३४वा । ता५प्रवोईहायि ॥(१) तवत्यइन्द्रोआ ।

* "सौपर्णम्"—इति ख० पु० पाठः ।

† ऊ० गा० १६५० २४० १३सा० ।

मभि॑ता३ः । हा३ हा । औ३॒हो॒॑वा । आ॒यि॒हो॒॑र ।
 साम॑खरा३न् । हा३॒ह्यि॑ । औ३॒हो॒॑वा । आ॒यि॒हो॑
 २ । वसु॑ । वा॒रयि॑दा॒र३४ औ॒हो॑वा । मधु॑ख्युता॒र३४
 पूः(३) ॥ १४ * ॥ [२]

॥ वाङ्मि॑धन॒क्षौच॑म् ॥ सो॒माः पा॒वा३१२३४ । तइ॑ ।
 दवा३ । अ॒स्रभ्य॑ङ्गा३१२३४ । तु॒वि । तमा३ः । मि॒त्रा
 स॒स्त्रा॒ना३१२३४ । अ॒रे । प॒सा३ः । सु॒वा॒धी॒या३१२३४ ।
 सु॒वा॒ध्वि॒दा॒उ ॥ (१) ते॒पू॒ता॒सो३१२३४ । वि॒पः । चि॒ता
 ३ः । सो॒मा॒सो॒दा३१२३४ । धि॒या । शि॒रा३ः । सू॒रा॒सो
 ना३१२३४ । द॒र्श । ता॒सा३ः । जि॒गा॒त्ना॒वा३१२३४ ।
 ध्रु॒वा॒ध्व॒ता॒उ ॥ (२) सु॒ष्ठा॒णा॒सो३१२३४ । वि॒य । द्रि॒भा
 ३यिः । चि॒ता॒ना॒गो३१२३४ । अ॒धि । त्व॒चा३यि॑ । इ॒षा

२. १२२ २ २१२ २ १ १
धसा२ः । देवामधोर्वियाशा२३ता । पावा२माना२३ ।

२ १ ५ ४ ५ २ १ २२ १२ २ १
स्यमो२३४वा । रूपतोद्हायि ॥ (२) दिवःपीयूषम् । त

१२ २ २१ २ १ १
मा२म् । सोममिन्द्रायवज्रा२३यिणायि । सूनो२तामा

२ १ ५ ४ ५
२३ । धुमो२३४वा । तापुमोद्हायि (३) ॥ १४ * ॥ [८] ११

धर्तादिवदति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम् ।†

तत्र प्रथमा ।

३ २ ७ २ २ २ २ २
धर्तादिवःपवतेकृत्योरसो

१ २ ७ १ २ ३ २ ७ १ २
दक्षोदेवानामनुमाद्योनुभिः ।

१ २ २ २ ३ ३ १२ २२ ३
हरिःसृजानोअत्योनसत्वभि

१ २ १ २ ३ २
वृथापाजासिष्ठाणुषेनदीष्वा ॥ १ ‡ ॥

* क० गा० १६प्र० १७० १४सा० ।

† 'अभिसोमासचायवदति बृहत्यः, धर्तादिवो जगत्सः विष्टुभो रूपेण'—इति वि० । यथा पूर्वमभिसोमासदति (२, १, ८, १=३भा० २०१४ः) तथेवात्र धर्तादिवदति भावः ।

‡ क० आ० ६, २, २, ५ (२भा० १८१४ः) = आ० वे० ७, २, १, १ ।

८३

न्। ब०सूविदाउ(३) ॥ १५ * ॥ [३]

१
ओर३४५ई । ई । डा(३) ॥ १६ ॥ ४]

॥ श्यावाश्वम् ॥ सोमा^१३१ः । पां^२श्व । तइ^५ । दा^१३

● क० मा० १ प्र० १ पृ० १५ सा० ।

† क० गा० ३ प्र० १ अ० १६ सा० १

“धर्त्ता” सर्वस्य धारकः सोमः “दिवः” अन्तरिक्षात् अन्तरिक्षस्थितात् दशापवित्रात् “पवते” पूयते । कौटुशः सोमः ? “कृतव्यः” कर्त्तव्यः शोधयितृः । “रसः” रसात्मकः । “देवानां” “दक्षः” बलप्रदः [यद्वा, दक्षः प्रवर्धनीयो देवानामर्थाय] । तथा “नृभिः” नेतृभिः ऋत्विग्भिः “अनुमाद्यः” अनुमादनीयः स्तुत्यो वा । शेषः प्रत्यक्षकृतः । “हरिः” हरितवर्णः । “सत्वभिः” प्राणिभिः अस्मदादिभिः “सृजानः” सृज्यमानः “अत्यो न” अश्वइव [स यथा शिञ्चितोऽनायासेन गच्छति तद्वत्] “वृथा” अप्रयत्नेन “पार्जांसि” बलानि स्वीयान् “कृणुषे” कुरुते “नदीषु” वसतीवरीषु ताभिरित्यर्थः ॥

“कृणुषे”-“कृणुते”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२२ १२३ १ २० १२३
शूरोनधत्तआयुधागभस्त्योः

२ १२ ३१२ २२
स्वाऽऽसिषासन्नथिरोगविष्टिषु ।

१२ २ १२ २१२ २२ ३
इन्द्रस्यशुष्ममीरयन्नपस्युभि

१ २ ३ १२ ३ १२
रिन्दुर्द्विन्वानोअज्यतेमनीषिभिः ॥ २ * ॥

अयं सोमः “गभस्त्योः” हस्तयोः “आयुधा” आयुधानि

वः । ए॒हिया । आ । स्त॒भ्य॒ङ्गा॒तू । वि । त॒मा॒रः ।
 ए॒हिया॒र । मि॒त्रा॒स्त्रा॒ना॒आ॒इ॒रे॒३ । पा॒र॒इ॒४साः । ऐ
 द्वा॒र॒यि । ए॒हिया॒र । सु॒वा॒धि॒याः॒मू॒३वा॒३ । वा॒३४५यि
 दो॒इ॒द्या॒यि ॥ (१) ते॒पू॒३१ । ता ३ सो । वि॒पः । चा ३
 यि॒तः । ए॒हिया । सो । मा॒मो॒द॒धा॒यि । आ ।
 शि॒रा॒रः । ए॒हिया॒र । सू॒रा॒सो॒ना॒दा॒३र्शा॒३ । ता॒र॒३४साः ।
 ऐ॒द्या॒र॒यि । ए॒हिया॒र । जि॒ग॒त्न॒वो॒धू॒३वा॒३ । घा ३
 ४५ ते॒ना॒इ॒द्या॒यि ॥ (२) सु॒ष्ठा॒३१ । णा॒३सो । वि॒य ।
 द्रा॒३यि॒भिः । ए॒हिया । चा॒यि । ता॒ना॒गो॒रा । धि । त्व॒चा
 र॒यि । ए॒हिया॒र । इ॒ष॒म॒स्त्रा॒भ्या॒३मा॒३ । भा॒३३४यि॒ताः ।
 ऐ॒द्या॒र॒यि । ए॒हिया॒र । स॒म॒स्त्रा॒न्वा ३ ३ ३ । वा ३
 ४५ यि॒दो ३ हा यि॒(३) ॥ १६ * ॥ [५]

“शूरो न” शूर इव “धत्ते” धारयति,* “स्वः” स्वर्गं सुख-साधनं यज्ञं वा “सिषासन्” सम्भक्तुमिच्छन् “रथिनः” रथवान् [रथा-दिन-प्रत्ययः] “गविष्टिषु” यजमानस्य गवामिषणेषु सत्सु यजमा-नाह्यहं गो-सम्भजनाय रथवानित्यर्थः । “इन्द्रस्य” “शुष्म” बलम् “ईरयन्” प्रेरयन् “इन्दुः” सोमः देवः “अपस्युभिः” कर्मच्छुभिः† “मनीषिभिः” मेधाविभिः ऋत्विग्भिः “हिवानः” प्रेर्यमाणः “अज्यते”‡ गोभिः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ४ १ २
इन्द्रस्यसोमपवमानजर्मिणा

३ १ २ २ २ ३ १ २
तविष्यमाणोजठरेष्वाविश ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
प्रनःपिन्विद्युदभ्रेवरोदसी

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
धियानोवाजा उपमाद्दिशश्चतः ॥ ३ ॥ १२

हे “सोम !” “पवमान” पूयमान ! त्वं “तविष्यमाणो” वद्धि-ष्यमाणः§ सन् “इन्द्रस्य” “जठरेषु” “जर्मिणा” प्रभूतया

* ‘असि-परशु-पाश-प्रभृतौनि यथा शूरः धारयति तद्वत् सोमः धारयतीति सुक्-सुव-प्रह-चमसान्यायुधानि गमस्तपोः’—इति वि० ।

† ‘अपस्युभिः—अपइच्छद्भिः ऋत्विग्भिः’—इति वि० ।

‡ ‘अज्यते—अज्य क्षेपणे, क्षिप्यते’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, २, १, ३ ।

§ ‘तविष्यमाणः—सूयमानः’—इति वि० ।

॥ आन्धीगवम् ॥ ^{२२ २} सोमाःपवन्त^२ आ^१ यिन्दावाः । ^१ अ
^२ स्मभ्यम् । ^२ गातूर^१ उवा । ^{१ २ २ १ २ २} ऊम्मा^२ २१५२ । ^२ तमामिन्नास्त्वा
^{१ २ २ १ ३ १ १ १ १} नाअरेपसा^२ २३४५ः । ^{१ २} सूवा^२ उवा । ^१ धी^२ रयाः । ^१ ह^२ उवाः ।
^१ विदा । ^{१ ४ ५} औ^{२ २ २ २ २} उ^२ चोवा ॥ (१) ^१ तेपूतासोविपा^{१ २} श्चायिताः । ^{१ २} सो
^२ मासः । ^२ द^१ धार^१ उवा । ^{१ २ २ २ २ १} ऊम्मा^२ २१५२ । ^१ शिरःपूरासोन
^{२ १ २ ३ १ १ १ १} दर्शतासा^२ २३४५ः । ^{१ २ २} जायिगा^१ उवा । ^१ त्ना^२ उ^१ बो । ^१ धू^२ २३
^२ वाः । ^१ घृता । ^{१ ४ ५} औ^{२ २ २ २} उ^२ चोवा ॥ (२) ^{२ २ २ २} मुष्ठाणासोविया^१ शद्रा
^२ यिभायिः । ^{१ २ २} चितानाः । ^२ गोरा^१ उ^१ धा । ^१ ऊम्मा^२ २१५२ ।
^{१ २ २ १ २ १ ३ १ १ १ १} त्वचोषमस्मभ्यमभिता^२ २३४५ः । ^{१ २ २} सामा^१ उवा । ^१ स्वा^२ ररा
^२ न् । ^२ वा २ ३ ह । ^१ विदा । ^{१ ४ ५} औ^२ उ^२ चोवा । ^१ चो ५ ई ।
डा(३) ॥ १० * ॥ [६]

॥ निषेधम् ॥ ^{२ २ २} सोमाःपवन्ता ^२ इ^१ न्दवाः । ^{१ २} अस्माभ्य

धारया “आ विश” जठर-प्रदेशस्य बाहुल्यात् बहुवचनम्* “नः”
 अस्मदर्थं “विद्युत्” “अभेव” अभ्राणीव सा यथा अभ्राणि
 दोग्धि तद्वत् “प्र पित्व” धुञ्च “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ† किञ्च
 “धिया” कर्मणाः‡ “नः” अस्मभ्यं “शश्वतः” [बहुनामैतत्
 (निघ० ३, १, ५)] बह्वन् “वाजान्” अन्नान् “उप” समोपे
 “माहि” निर्माहि ॥

“माहि”-“मासि”—इति पाठो, “नः”-“न”—इति च ॥३॥१२

॥ उदङ्गार्गवम् ॥ ^{२ २ १} धत्तादायिवार३ः । ^{२ १} पवतायिका

^{२ २ १} २३ । ^{२ २ १} त्वीयोरसाः । ^{२ २ १} दत्तोदायिवार३ । ^{२ २ १} नामनूमार३ ।

^{२ २ १} दीयोनूभायिः । ^{२ २ १} हरिःसार्ज्जार३ । ^{२ २ १} नोअतायियो२३ ।

^{२ २ १} नासत्वभायिः । ^{२ २ १} वुथापाजा२३ । ^{२ २ १} सिकृणूषार३यि । ^{२ २} ना

^{२ २} दीषुवा३१उ ॥ (१) ^{२ २ १} शूरोनाधार३ । ^{२ २ १} तन्नायूधार३ । ^{२ २} गा

^{२ २ १} भस्तियोः । ^{२ २ १} सुवःसायिषार३ । ^{२ २ १} सन्नथायिरो२३ । ^{२ २ १} गाविष्टि

* ‘जठरेषु आवेश’—सप्तम्या बहुवचनस्मिद्धमेकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् ।

† ‘प्र प्र पित्व’—पुनःपुनः पूरय दीपयास्मान् विशुद्धं धिया अधासीव रोदसी
 द्यावापृथिवी व्याप्य’—इति वि० ।

‡ धिया—बुद्ध्या—इति वि० । “षीः”—इति निघण्टौ कर्मनामस्येकविंशति-
 तमस्यदम् (१, १) ।

^१ ^२ ^१ ^१ ^१ ^४ ^५ ^१
 ज्ञा । तुविक्तमारः । इहा३ । मायिचा३स्त्रानाः । चा
^२ ^३ ^१ ^२ ^१ ^२ ^४ ^५
 चो२३४हा । अरेपा२३साः । इहा३ । सूवा३धीयाः ।
^२ ^१ ^५ ^३ ^४ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२
 चाहो२३४हा । सुवा३र्वा३यिदा३५६ः ॥ (१) तेपूतासो
^२ ^२ ^१ ^२ ^२ ^१ ^१ ^२
 वा३यिपश्चिताः । सोमासोदा । धियाशिरा२ः । इहा
^१ ^२ ^४ ^५ ^२ ^३ ^५ ^१ ^१ ^२
 ३ । द्वा३सोना । हाहो२३४हा । दर्शता २३ साः ।
^१ ^२ ^१ ^२ ^४ ^५ ^२ ^३ ^५ ^३ ^२
 इहा३ । जायिगा३त्नावाः । चाहो२३४हा । ध्रुवा३
^४ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^१
 घा३र्त्ता३५६यि ॥ (२) सुघ्राणासोवा३यिद्रिभायिः । चिता
^२ ^२ ^१ ^१ ^१ ^२ ^१ ^२ ^४ ^५
 नागोः । अधित्वचा२यि । इहा३ । आयिषा३मास्त्रा ।
^२ ^३ ^५ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^४
 चाहो२३४हा । भ्यमभा२३यिताः । इहा३ । सामा३स्त्र
^५ ^१ ^३ ^५ ^३ ^२ ^४ ^३ ^१ ^१ ^१
 रान् । चाहो२३४हा । वसू३वा३यिदा३५६ः । चेर३४
^१
 ५ (३) ॥ १८ * ॥ [७]

• २२ २ १ २ २२ १
 ॥ कौचाद्यम् ॥ सोमापवौहो । ताइन्दवाः । अस्त्र

षू। इन्द्रस्याशू२३। अमीराया२३न्। आपस्युभायिः ।

इन्दुर्द्यायिन्वा२३। नोअज्याता२३यि। मानीषिभा३१

उ॥(२) इन्द्रस्यासो२३। मपवामा२३। नाजर्मिणा ।

तविष्यामा२३। णोजठारा२३यि। षूआविशा। प्रनः

पायिन्वा२३। विद्यदाभ्रे२३। वारोदसायि। धियानो

वा२३। जाउपामा२३। हौशश्वता३१उवा२३४५ (३)

॥ १४ * ॥ [१]

॥ कावम् * ॥ धर्त्तावा । दिवःपवतेका । त्वियोरा

सारः । दक्षोदेवानामनुमा । दियोन्हभा२यिः । हरिः

सृजानोअतियो । नसत्वाभा२३यिः । वार्था ३ पाजा ।

सिक्खणूषा२३यि । नादा३यिषूवा६५६ ॥(१) शूरोवा ।

नधत्तआयुधा । गभस्तायो२ः । स्वःसिषासन्नथिरो ।

^{१ २ ४} भ्यङ्गा३ । ^{२ २ १ २ २} त्वा३यिताप्रमा६५६ः । ^{२ २ १ २ २} मित्रास्वानौहो ।

^{२ २ १ २} आरेपसाः । ^{२ २} सुवाधिया३ः । ^{१ २ ४} सूवा३यिर्वाप्रयिदा६५६ः ॥ (१)

^{२ २ २ १ २ २} तेपूतासौहो । ^{२ २ १} वीपश्चिताः । ^{२ २ २ २} सोमासोदा३ । ^{१ २} धाआ३

^४ शाप्रयिरा६५६ः । ^{२ २ २ १ २ २} सूरसोनौहो । ^{१ १ २} दर्शतासाः । ^२ जिग

^{१ २ ४} त्वोह । ^{२ २ १ २ २} ध्रूवा३घाप्रत्ता६५६यि ॥ (२) ^{२ २ १ २ २} सुष्वाणासौहो ।

^{२ २ १} वीयद्रिभायिः । ^{२ २ २} चितानागो३ः । ^{१ २ ४} आधा३यित्वापुचा६५

^{१ १ २} यि । ^{२ २ १} इषमसौहो । ^२ भ्यामभिताः । ^१ समस्वरा३न् । ^१ वा

^{२ ४} सू३वाप्रयिदा६५६ः (३) ॥ १ * ॥ [८]

^{४ २ ३} ॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ ^{४ २ ४} सोमाऽप्रःप । ^{४ २ ४} वा ३ न्ता ३ इन्दा

^{४ ० १} वाः । ^{२ १ २ १ १} आसभ्यङ्गा । ^{१ १ २} तूवायित्ता३माः । ^{१ १ २} मित्रास्वा ।

^{२ २ १} नाआ२३रे । ^{२ १ १} ऊन्मायि । ^{१ २} पा३साः । ^{१ २} सूवाधियःसुवा३

^{२ २} विदाउ ॥ (१) ^{१ २} दास्तायि । ^{१ २ २ २} पूतासोविपश्चितःसोमासोदा । ^{२ २ २}

^१गविष्टायिषू^१ । इन्द्रस्यशुक्लमीरयान् । अपस्यूभारश्चिः ।
^१आयिन्द^२र्हयिन्वा । नेषज्यातारश्चि । मानाश्चिषा
^२पुयिभाद्पुद्दयिः ॥ (२) इन्द्रोवा । स्यसोमपवमा । नज
^१र्मायिणा^२ । तविध्यमाणोजठरायि । पुत्रावायिशा^२ ।
^१प्रनःपिन्विद्युदध्रे । वरोदासारश्चि । धायाश्नेवा ।
^२जा^१उपामार^२ । होशाश्चाप्रताद्पुद्दः (३) ॥ १६ * ॥ [२]
^४॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ धर्त्ताऽपुदि । वाशःपाश्वतेका ।
^१त्वीथेरसोदत्तोदेवानामनुमा । दीश्येनृश्रमायिः । चरा
^१श्चिःक्षजानोअत्योमत्व । भिर्वाश्चर्था । ऊम्मायि । पा
^१श्जा । सायिकृण्षेनदारश्चिषवाउ ॥ (१) आशू । रो
^१नधत्तपायुधागभस्त्योःस्वःसिषासनुयिरो । गाश्वायिष्टा
^१यिषू । इन्द्राश्चशुक्लमीरयन्नपस्यू । भिरारश्चिन्दः ।

^{२ १ २ २ १ २ १}
 धा३आशा३यिराः । सूरार३सः । नदा२३र्शा । ऊम्मा
^{२ २ १ २ १ १ १}
 यि । ता३साः । जायिगत्नवोधवार३धृताउ ॥ (२) ताथि
^{२ १ २ २ २ २ २ १ १ १}
 सू । घाणासोव्यद्रिभिश्चितानागोः । आ३धायित्वा३चा
^{१ १ २ १ २ १}
 यि । इषार३म । स्मभ्यार३मा । ऊम्मायि । भा३यिताः ।
^{१ २ १ १ १ १}
 सामस्वरन्वसूरविदाउ । वा३४पु(३) ॥ १४ * ॥ [८] २०

अथायापवेति-लृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्, प्रथमा ।

^{३ २ ३ १ २ १ २ २}
 अथापवापवस्वैनावसूनि

^{३ १ २ १ १ २ ३ १ २}
 मा३श्चत्वइन्दोसरसिप्रधन्व ।

^{३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १}
 ब्रध्नश्चिद्यस्ववातीनजूतिं

^{२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
 पुरुमेधाश्चित्तकवेनरन्धात् ॥ १ १ ॥

हे सोम ! “अथा” अनथा “पवा” पवमानया “धारया”
 “एना” एनानि “वसूनि” धनानि “पवस्व” क्षर [पवा—

* क० मा० २९ प्र० १ प्र० १४ सू० १ ।

† इ० आ० ६, १, ५, ८ (२ मा० १४२ प्र०) = ऋ० वे० ७, ४, २१, १ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
ऊम्मायि । हा३यिन्वा । नोअज्यतेमना३यिषिभाउ ॥ (२)

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
भायिरायि । द्रस्यमोमपवमानऊर्म्मिणातविध्यमाणोजठरा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
यि । षू३आवा३यिणा । प्रना२ःपिन्विद्युदभ्रेवरोद ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
सीधार३या । ऊम्मायि । नो३वा । जा३उपमाहिशा३

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
श्वताउ । वा३४पु(३) ॥ १५ * ॥ [३]

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
॥ शाकरम् ॥ हाउधात्ता । दा२३४यि । वःपवते

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
कृत्वियोरसा । एहिया । एहिया३४ । हाउदात्ताः ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
दा२३४यि । वानामनुमादियोनुभिः । एहिया । एहि

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
या३४ । हाउहारीः । सा२३४ । जानोअत्योनसत्व

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
भिः । एहिया । एहिया३४ । हाउवार्था । पा२३४ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
जा३सिक्कणुषेनदीषुवा । एहिया । एहिया३४ । हाउ ॥ (१)

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
हाउपूराः । ना२३४ । धत्तआयुधागभस्त्रोः । एहि

पूज् पवने (क्वा० प०) “अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते (१, २, १७८)”
—इति विच् प्रत्ययः, आर्षधातुक-लक्षणो गुणः, “सावेकाच
(६, १, १६८)”—इति तृतीयाया उदात्तत्वम्] । तथा हे
“इन्द्रो !” त्वं “मांसत्वे” मन्यमानानां चातके “सरसि” उदके
वसतीवर्याख्ये “प्रधन्व” प्रगच्छ । “यस्य” सोमस्य शोधने
सति “ब्रध्नसित्” सर्वेषां प्रज्ञापको मूलभूतो वा आदित्योऽपि
“वातः न” वायुरिव “जूति” वेगं प्राप्तः सन् किञ्च “पुरुमेध-
सित्” बहुविध-यज्ञ इन्द्रोऽपि “तकवे” [तकतिर्गति-कर्मसु
पठितः (निघ० २, १४, ६८), अस्मादौणादिक उन् प्रत्ययः]
सोमं गच्छतः ; मद्यं “नरं” कर्मनेतारं पुत्रं “धात्” ददातु
प्रयच्छतु । स त्वं प्रधन्वेति पूर्वणः सम्बन्धः ॥

“यस्य”—“अत्र”—इति पाठौ, “जूति”—“जूतः”—इति,
“धात्”—“दात्”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ १ १ १ २ १ १ १ १

उतनएनापवयापव

१ २ १ २ १ १ २ ३ १

खाधिश्रुतेअवाय्यस्यतीर्थे ।

३ २ ३ १ १ १ १ २ २

षष्ठिः सहस्रानैगुतोवसूनि

१ १ ७ ३ १ १ ३ १ २

बृहन्नपक्नून्वद्रणाय ॥ २ * ॥

* ऋ० वे० ७, ४, २१, २ ।

^२या । ^{१ १ २}एहिया३४ । ^१हाउ^२हवाः । ^१सार३४यि । ^{२२}षास
^२नृथिरोगविष्टिषु । ^{१ २ २}एहिया । ^{१ २ २}एहिया३४ । ^१हावायिन्द्रा ।
^१स्यार३४ । ^२गुह्यमीरयन्नपस्यभिः । ^{१ २ २}एहिया । ^{१ २ २}एहिया
^१३४ । ^१हावायिन्द्रूः । ^१हार३४यि । ^{२२ २}न्वानोअज्यतेमनी
^{१ २ २}पिभिः । ^{१ २ २}एहिया । ^५एहिया३४ । ^१हाउ ॥ (२) ^१हावायि
^२न्द्रा । ^१स्यार३४ । ^{२२ २}सोमपवमानऊर्म्मिणा । ^{१ २ २}एहिया ।
^{१ २ २}एहिया३४ । ^१हाउतावायि । ^१ध्यार३४ । ^{२२ २}माणोजठरेष्वा
^{१ २ २}विश । ^{१ २ २}एहिया । ^१एहिया३४ । ^१हाउप्रानाः । ^१पार३४
^२यि । ^२न्वविद्युदम्भे मवरोदसौ । ^{१ २ २}एहिया । ^{१ २ २}एहिया३४ ।
^१हाउधाया । ^२नोर३४ । ^{२२ २}वाजाउपमाहिग्नश्चतः । ^{१ २}एहि
^२या । ^{१ २ २}एहिया३४ । ^५हाउ । ^४होपुई । ^३डा(३) ॥ २० * ॥ [४]

॥ वासिष्ठम् ॥ ^{३ २ १}उज्जवायि । ^{३ २}धर्ता३४ ^{३२ ४२ ५}अहोवा । ^१दि

* ऊ० गा० १० प्र० १ अ० २० सू० ।

† “उज्जवायि वासिष्ठम्” — इति सू० पु० पाठः ।

हे सोम ! “उत” अपिच “अवाय्यस्य” सर्वैः अवणीयस्य तव “श्रुते” प्रसिद्धे [यद्वा, सष्ठार्थे चतुर्थी श्रुत-शब्दस्य] “तीर्थ” स्थाने “नः” अस्माकं स्मभूते यज्ञे “एना” अनया “पवया” पूयमानया “धारया” अधिकं “पवस्व” चर । “नैगुतः” नीचीनं गन्तव्ये* [न भ्रूयायन्त इति निगुतः शत्रवः, तेषां हन्तृत्वेन सम्बन्धी] सोऽयं सामः “षष्ठि” षष्ठि-सङ्ख्याकानि “सहस्रा” सहस्राणि “वसूनि” धनानि “रणाव” शत्रूणां जयार्थं धनवत् अस्मानकम्पयत् प्रायच्छदिति यावत् । कथमिव ? “वृक्षं न पक्वं” पक्व-फलं वृक्षं यथा कम्पयति फलार्थं तद्वत् ॥२॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

महीमे अस्य वृषनामग्रूषे

२ २ ३ १ २ २ १ १ २

माँश्चत्वेवाप्रश्नेवावधत्ने ।

१ २ ३ १ २ २ २ २ २ २

अस्वापयन्निगुतः स्नेहयच्चापा

२ ३ २ २ १ १ २ २

मित्राँ अपाचितो अचेतः ॥ ३ १ ॥ २१

“मही” महते प्रभृते “वृषनाम” [सुपां सुलुगिति (३, १. ३८) सुपो लुक्] वृषनामनी वर्षण-नमने, शराणां वर्षणं, शत्रूणां नम-

२१

* ‘नैगुतः—निगुतानां नितरां गोपितानाम्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, ४, २१, ४ ।

वाः । पवते । कृत्वियोरसाः । दक्षा३४औहोवा । दे

वा । ना३मनु । मादियोनृभायिः । हरा३४औहोवा ।

सृजा । नो३अति । योनसत्वभायिः । वृथा३४औहोवा ।

पाजा । सिक्कणु । षे । नदा३यिषू५वा६५६ ॥ (१) शू

रा३४औहोवा । नधा । ता३आयु । धागभस्तियोः ।

सुवा३४औहोवा । सिषा । सा३नृयि । रोगविष्टिषू ।

इन्द्रा३४औहोवा । स्यशू । ष्मा३मीर । यन्नपस्युभा

यिः । इन्दू३४औहोवा । द्विन्वा । नोअज्य । ते । म

ना३यिषा५यिभा६५६यिः ॥ (२) इन्द्रा३४औहोवा । स्य

सो । मा३पव । मानजर्म्णिणा । तवा ३४ औहोवा ।

ष्यमा । णो३जठ । रेषुआविशा । प्रना३४औहोवा ।

पिन्वा । विद्यद । भ्रूवरोदसायि । उज्जवायि । धिया

नम्, “इमे” एते द्वे कर्मणौ “अस्य” सोमस्य “शूषे” सुखकरे*
भवतः ; ये च कर्मणौ “मांश्चले” [अश्वनामैतत् (निघ० १, १४, १८)]
अश्वैः क्रियमाणे युद्धे† तत्साध्यत्वाद् युद्धमिह गृह्यते] “वा”
अपिवा “पृशने” स्पर्शन-साध्ये बाहु-युद्धे “वधत्ते” शत्रूणां
हिंसन-शोले भवतः । स ऽयं “निगुतः” नीचैः शदायमानान्
शत्रून् “अस्त्रापयत्” अस्त्रापत् अवधौदित्यर्थः । किञ्च
“स्नेहयत्” प्राद्वयत् सङ्गमाच्छत्रून् । अथ प्रत्यक्षः । हे
सोम ! स त्वम् “अमित्रान्” शत्रून् “अपाचेत” अपगमय ।
तथाच “अपाचितः” अग्नि-चयन मकुर्वतः नास्ति कांश्चिद् “इतः”
अस्मच्छ्काशात् अपाचेत अपगमय [अञ्चतिर्गतिकर्मा (भ्या० प०)]
॥ ३ ॥ २१

॥ औष्टाद्यम् ॥ औहोहायि । अयोहायि । पवा
वस्त्रैनावस्त्ररश्नी । औश्होयि । इहा । ईश्या । मा
श्वत्क्वद्रोसरसिप्रधारश्वा । औश्हायि । इहा । ई
या । मा श्वत्क्वद्रोसरसिप्रधारश्वा । औश्हायि ।

* ‘शूषे—स्त्रापयामः’ अथवा ‘शूषे शोषणाय’—इति वि० ।

† ‘मांश्चले—मंजनीयलाय’—इति वि० ।

‡ ‘अपाचितः—पतिता चेतसा भवन्ति’—इति वि० ।

^{४२ ४२ ५} ३४ औहोवा । ^{१२} नोवा । ^{२ १} जाउप । ^{२२ २ २ ४} मा । ^४ हिशाश्वा
 पुताईपुईः(३) ॥ १६ * ॥ [५]

॥ वायोरभिक्रदन् ॥ ^{१ १२ ११ २२ १२२} धर्तादिवः पवते कृत्वियौ । ^१ हो
^२ यिरासाः । ^{१ २ २ २ २} दत्तो देवानामनुमादियोऽनृशभायिः । ^१ हरिः
^{२ २} हजानो अतियो नसाश्वाशभायिः । ^{२ २ २ २ ३ ५} वारश्वाशभायिः । ^३ पारश्वा
^५ जा । ^{१ २ २ २} सायिकृणुषाशयि । ^१ चारश्वाशयि । ^{२ ४} नदाशयिषूषवाइ
^{१ २ २ १ २ १ २ २} पुई ॥ (१) ^{१ २} गुरो नधत्त आयधागभौ । ^१ होस्तायोः । ^१ स्वः सि
^{२ २ २ २ २ १} षासन्नथिरो गवाशयिष्टाशयिषू । ^२ इन्द्रस्य शुष्ममीरयन्नपाश
^{२ २ १ ४ ५ २ ५ १ २} स्यूशभायिः । ^{२ ५} आरश्वाशयिन्दूः । ^{१ २} चारश्वाशयिन्वा । ^{१ २} नोअ
^{२ २} ज्यताशयि । ^१ हारश्वाशयि । ^{२ ४} मनाशयिषाप्रयिभाईपुईयिः ॥ (२)
^{१ २ २ १ २ २ १ २ २} इन्द्रस्य सोमपवमानश्वौ । ^{१ २} होर्मायिणा । ^{१ २ २} तविष्यमाणो
^{२ २ २ २ १} जठरेषु आश्वाशयिणा । ^{२ २ २ २ २} प्रनः पिन्वविद्युदमेवरोऽदाशसा

* ज० गा० २३ प्र० २ सू० १६ सा० ।

† "वायोरभिक्रदन्" — इति ख० पु० पाठः ।

इहा । ईश्या । ब्रध्नश्चिद्यस्त्रवातो नजूरश्नीम् । औश्

होयि । इहा । ईश्या । पुरुमेधाश्चित्तकवेनरारश्धा

त् । औश्होयि । इहा । ईश्या । यारश्ध । औश्होवा ॥ (१)

औश्होहायि । उतोहायि । नणनापवयापवारश्खा । औ

होयि । इहा । ईश्या । अधिश्रुतेश्रवायियस्यतारप

यिथायि । औश्होयि । इहा । ईश्या । षष्ठिस्सह

स्नानैगुतोवस्त्रश्नी । औश्होयि । इहा । ईश्या । वृ

क्षन्नपक्तधूनवद्रणाश्श्या । औश्होयि । इहा । ईश्या ।

यारश्ध औश्होवा ॥ (२) औश्होहायि । मश्होहायि । मे

अस्यवृषनामश्रुश्शायि । औश्होहायि । इहा । ईश्या ।

मास्त्रत्विवापृशनेवावधारश्त्रायि । औश्होहायि । इहा ।

ईश्या । अस्वापयन्निगुतस्त्रेक्षयारश्धा । औश्होयि ।

यिं । धा२३४या । नो२३४वा । जा२उपमा३ । हार

३ । हिशा३श्वा५ता६५ईः(३) ॥ १८ * ॥ [६] १२

अथ प्रगाथरूपे तृतीयसूक्ते—

प्रथमा ।

१२ ३२३ ३ २३क २२ २२३ १ २
यदिन्द्रप्रागपागुदग्न्यग्वाह्यसेनृभिः ।

१२ २ १२ २२ २ २ ३ १ ३ १ २
सिमापुरुनृषूतोअस्यानवेसिप्रशङ्कतुर्वशे ॥ १ क ॥

हे “इन्द्र !” “यदु” यदि “प्राक्” प्राच्यां दिशि वर्त्तमानैः
[सप्तम्यां प्राक्-शब्दात् विहितस्यास्तातेः ॥ “अञ्चेलुगिति (५, ३, ३०)
लुक्], यदि वा “अपाक्” प्रतीच्यां दिशि वर्त्तमानैः, यदि वा
“उदक्” उदीच्यां दिशि वर्त्तमानैः यद्वा “न्यक्” नीच्यां दिशि अ-
धस्ताद्वर्त्तमानैः [“न्यधीच (६, २, ५३)”—इति प्रकृतिस्वरत्वम्,
“उदात्तस्वरितयोर्यणः (८, २, ४)”—इति परस्यानुदात्तस्य स्वरि-
तत्वम्] ; एवम्भूतैः “नृभिः” स्तोतृभिः त्वं “ह्यसे” स्व-स्व-का-
र्याय आह्वयसे [“हिंसिमयेष्ठेन्द्रसिमइतिवैश्वेष्ठमाचक्षतइति
वाजसनेयकम्] । यद्यप्येवं बहुभिराह्वयसे तथापि “अनवे”

* ऊ० गा० १३ प्र० २ अ० १८ सा० ।

† उक्ती माध्यन्दिनः पवमानः, इदानीं शृणानुचक्षते—इति वि० ।

‡ ऊ० आ० ३, २, ४, ७ (१ भा० ५७१४०) = ऋ० वे० ५, ७, १०, १ ।

॥ “दिक्शब्देभ्यः सप्तमीपञ्चमीप्रथमाभ्यो दिग्देशकाच्चेष्टातिः”—इति पा०
५, ३, २७ ।

इहा । इ^१श्या । अपामित्रा^१अपाचितो^१अचा^१र^१श्रिताः ।

औ^१श्चोयि । इहा । इ^१र । या^१२३४ । औ^१होवा ।

ए३ । दौ^१दिहो^११(३) ॥ १७ * ॥ [१]

॥ इहवद्वासिष्ठम् ॥ औ^१होवा^१हा^१श्चोयि । इहा ।

अथापवा । पवस्वै । नावसूना । मा^१श्चत्व^१आयि । दो

श्सर । सिप्रधन्वा । ब्रध्नश्चिद्या । म्या^१श्वा । तोनजू

तोम् । पुरुमेधाः । चित्तक । वा^१श्श्रयि । ना^१श्रा^१५

न्या^१६पूर्वत् ॥ (१) उत्तनए । ना^१श्पव । या^१पवस्वा । अ

धि^१श्रुतायि । अवायि । य^१स्यतायि^१र्यायि । ष^१ष्ठि^१श्चहा ।

स्त्रा^१श्नैगु । तोवेसूनी । वृ^१क्षन्नपा । क^१धून । वा^१श्श्रत् ।

रा^१श्णा^१पुया^१६पूर्वत् ॥ (२) म^१होमे^१आ । म्या^१श्वृष । नाम

अ^१षायि । मा^१श्चत्व^१ेवा । पु^१श्मने । वा^१वध^१त्रायि । अ

अनुर्नाम राजा तस्य पुत्रे राजर्षौ “पुरु” बहुलं “नृषूतः” नृभि-
स्तदीयैः स्तोत्रभिः प्रेरितः “असि” भवसि राज्ञी हितकरणे त्वां
स्तोतारः प्रीणयन्तीत्यर्थः [षु प्रेरणे, अस्मात् कर्मणि निष्ठा
“तृतीया कर्मणि (६, २, ४८)”—इति पूर्वपद-प्रकृति-स्वरत्वम्]
अपिच हे “प्रशर्व” प्रकर्षेण शर्वयितरभिभवितरिन्द्र ! “तुर्वशे”
—एतत्सञ्ज्ञके राजनि नृषूतोऽसि नृभिः प्रेरितोऽसि भवसि ॥१॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ १ १ १ २ ३ २ ३ १ १ १ १ १ १
यदा रुमेरुशमे श्यावके कृप इन्द्र मादयसे सचा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
कणासस्त्वास्तोमेभिर्ब्रह्मवाहस इन्द्रायच्छन्त्यागहि ॥२॥ १३

“यद्वा” यद्यपि “रुमे” रुमादिषु चतुर्षु राजसु हे “इन्द्रः !
त्वं “सचा” सह “मादयसे” मादयसि तथापि “ब्रह्मवाहसः”
ब्रह्मणां स्तोत्राणां वोढारः अथवा अन्नानां वोढारः “कणासः”
कण्वगोत्रा ऋषयः “स्तोमेभिः” स्तोत्रैः स्तोत्रसमूहैः सह “इन्द्र !”
त्वाम् “आयच्छन्ति” आयमयन्ति अतस्त्वम् “आगहि” शीघ्र-
मागच्छ [गमेलींति छान्दसः (२, ४, ७३) शपो लुक्] ॥

“स्तोमेभिर्ब्रह्मवाहसः”—“ब्रह्मभिः स्तोमवाहसः”—इति
पाठो ॥ २ ॥ १३

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
॥ नैपातियम् ॥ यदिन्द्रप्रागपागुदाशमे । नायम्वा

^{१२} स्थापयात् । ^{२ १} निगृतः । ^{२ ३ ४ ५} स्नेहयच्चा । ^{१२ २२ ३२ १} औहोवाद्वाश्चोयि । ^१

^{२२} इच्छा । ^{१२} अपामित्रा । ^{२ १२} अपाचि । ^१ तोश्च । ^{१ ४} आश्चा

प्रयिताईपुईः(३) ॥ १० * ॥ [२]

^{१ २ १ १} ॥ वार्त्तितुरम् ॥ ^{१ २ २} अयापवोवा ^१ पावस्वैना । ^१ वसूश्च

^२ नी । ^{१२} माश्चत्वइन्दोमरसि । ^{२ १} प्रधाश्चन्वा । ^{१ २ १} ब्रधश्चिद्य

^२ स्य । ^१ वा । ^{२ ३} तोनाजूश्चतीम् । ^१ पुरु । ^{२ १} मायि । ^{२ १} धाश्चि

^१ ताकारश्च । ^४ वारश्चिनाश्च । ^{२ १ ४ ५} राश्चोईच्छायि ॥ (१) ^२ उत

^{१ २} नश्चोवा । ^{१ २ २} नापवया । ^१ पवारश्चवा । ^{१ २ २} अधिश्चुतेश्चवायि

^{२ १} य । ^२ स्यनाश्चिर्यायि । ^{१ १ १ २ १ २} षष्टिश्चहस्वानै । ^१ गू । ^१ तोवा

^१ सूश्चनी । ^५ वृक्षाम् । ^१ ना । ^{२ १} पाक्नधूनाश्च । ^{१ ४} वारश्चद्रा

^{२ १} श । ^५ णाश्चोयि ॥ (२) ^{२ २ १ २ १ २ २} मश्चोमश्चोवा । ^१ स्यावृषना ।

^१ मसूश्चवायि । ^{१ २} साश्चत्वैवापृश्चनेवा । ^{१ २} वधारश्चवायि ।

३। यसायिनृभीः३। हा। औहो२३४हा। सिमा२
 १२ १२ १ २ १ ७ २ ३ ५
 पुहृनृषूतोअ। सियानवे२३। हा। औहो२३४हा।
 ५ २ २ ३ ५ १ १ ३ ५
 अससिप्रागा३। हा। औहो२३४हा। धा२त२३४औ
 २ ५ २ २ १ १
 होवा। वी२३४शे॥(१) असिप्रशर्द्धतुर्वगा३ण। आसि
 २ १ २ २ ३ ५ १ १२
 प्रश। धतूर्वशे३। हा। औहो२३४हा। यदा२रुमे
 १२ १२ १ २ १ ७ २ ३ ५ १
 रुशमेश्या। वकायिकृपा२३। हा। औहो२३४हा। इ
 २ २ ३ ५ १ ३ ५
 न्द्रामादा३। हा। औहो२३४हा। या२सा२३४औ
 २ ५ २ २ २ २ २ १
 होवा। सा२२४चा॥(२) इन्द्रमादयसेसचा३ण। आ
 २ १ २ २ ३ ५
 यिन्द्रमाद। यसायिसचा३। हा। औहो२३४हा।
 १ २ १ २ २ २ २ १ ७ २ ३ ५
 कणा२सस्वास्तोमेभिर्ग। ह्वाहमा२३ः। हा। औ
 १ २ २ ३ ५
 हो२३४हा। इन्द्रायाक्का३। हा। औहो२३४हा।
 १ २ ५ २ २ ३ ५
 तारआ२३४औहोवा। गा२३४ही(३)॥ १५ * ॥ [१] १३

१ ८ २ १ २ १ १ ३ ५ १
 अस्वापयन्निगुतः । स्वे । चायार३४च्चा । अपा । मा
 २ १ १ ४ २
 यि । चा^२अपाचार३यि । तो२३आ३ । चा३४पूयितो
 ५
 इचायि(३) ॥ १* ॥ [३] २१

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य सप्तमस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

अथ सप्तम-खण्डे—

प्रथमलक्षणे, प्रथमा ।

१ ३ २ ३ १ १ ४ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ २
 अग्ने त्वन्नो अन्तमउतत्राताशिवोभुवोवरूथ्यः ॥ १ ॥ ३

हे “अग्ने !” “वरूथ्यः” वरणीयः सम्भजनीयः । यद्वा, वरूथ्यः
 परिस्थिभिर्वृतः त्वं “नः” अस्माकम् “अन्तमः” अन्तिकतमः “भुवः”
 भव । “उत” अपिच “त्राता” रक्षकः “गिवः” सुखकरश्च भव ॥
 “भुवः”-“भव”-इति पाठौ ॥ १ ॥

* क० गा० १३प्र० १ख० १पा० ।

† ‘यज्ञायज्ञियमग्निहोमसाम’-इति वि० ।

‡ क० आ० ३, २, २, २ (२भा० ८८८ प्र०) = स० वे० ४, १, १६, १ ।

अथ प्रगाथे चतुर्थसूक्ते*—

प्रथमा ।

३१२ ३१२ ३१२ ३२ ३१११२
 उभयं शृणुवच्चन इन्द्रो अर्वागिदं वचः ।†

३१२ ३२२ १२ ३१२ २२३१२
 सत्राच्यामघवांसोमपीतये धियाशविष्ठ आगमत् ॥ १† ॥

“उभयं” स्तोत्रात्मकं शस्तात्मकञ्चोभयविधम् “इदं” “वचः”
 “अर्वाग्” अस्मदभिमुखम् इन्द्रः “शृणुत्” शृणोतु त्वच्च “मघ-
 वान्” धनवान् इन्द्रः “सत्राच्या” अस्माकं सह अञ्चत्या, “धिया”
 युक्तः सन् “शविष्ठः” अतिशयेन बलवान् “सोमपीतये” सोमस्य
 पानाय “आगमत्” अगच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३ ३१२ ३१२ २२ ३१२ ३१२
 तं हि स्वराजं वृषभन्तमोजसाधिषणे निष्टतक्षतुः ।

३२ ३१२ ३१२ २२ ३१२ ३ २३१२
 उतोपमानाम्प्रथमो निषीदसि सोमकामं हिते मनः ॥ २‡ ॥ १४

“तं हि” तं खल्विन्द्रं “स्वराजं” स्वयमेव राजमानो “धिषणे”
 द्यावापृथिव्यौ “वृषभं” जगदुपकारकं वृष्टेर्वर्षकम् “ओजसा”
 बलेन “निष्टतक्षतुः” सञ्चरतुः “उत” अपिच यस्मादेवं तस्मात् हे

* ‘अञ्चत्या’ वाक् ‘साम’—इति वि० ।

† ङ० आ० ३, २, ५, ८ (१भा० ५९१४०) = ङ० वे० ६, ४, ३५, १ ।

‡ ङ० वे० ६, ४, ३५, २ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 वसुरग्निर्यसु श्रवाश्चक्षानक्षिद्युमत्तमोरभिन्दाः ॥ २* ॥

“वसुः” वासकः “अग्निः” सर्वेषामग्रणीः “वसुश्रवाः” व्याप्तान्तस्त्वत्† “अच्छ” आभिमुख्येन “नक्षि” अस्मान् व्याप्नुहि । “द्युमत्तमः” अतिशयेन दोषिमान् त्वं “रयिं” पश्चाद्वि-
 लक्षणं धनं “दाः” अस्मभ्यं देहि ‡ ॥

“द्युमत्तमः”-“द्युमत्तमम्”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 तन्त्वाग्नेचिष्ठदीदिवःसुम्नायनूनमीमहेसखिभ्यः ॥ ३॥ २२

हे “ग्नेचिष्ठ” अतिशयेन ग्नेचिष्ठन् ! “दीदिव” स्वतेजोभि-
 दींसाम्ने ! “त” “त्वा” त्वां “सुम्नाय” सुखाय [सुम्नमिति
 सुखनामैतत् (निघ० ३, ६, १७)] तदर्थं “सखिभ्यः” समान-
 ख्यातिभ्यः पुत्रेभ्यः § सुखार्थञ्च “नूनम्” “ईमहे” यादामहे
 । ३ ॥ २२

* ऋ० वे० ४, १, १६, २ ।

† ‘वसुश्रवाः—अग्नेन घनेन च सम्पन्नः’—इति वि० ।

‡ ‘रयिन्दाः—रयिं घनं ददातीति रयिन्दाः’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ४, १, १६, ४ ।

§ ‘सखिभ्यः—कलिंगभ्यः’—इति वि० ।

इन्द्र । उपमानभृतानामन्येषां देवानां मध्ये “प्रथमः” मुख्यः
सन् “निषीदसि” वेद्यां सोमकामं “हि” खलु ते मनः ॥

“ओजसा”-“ओजसः”—इति पाठौ ॥ २ ॥ १४

॥ वैयश्वम् ॥ उभय^२शृणु^२वच्चना^१श्ण । आयिन्द्रो^१२

^{१२}अर्वागिदं^१वचार^२३ः । होवा^१श्चायि^२ । सत्राचियामघवा^{१२ १}

^१२न् । सो । मापा^२श्चायि^२ । तार^२श्चायि^४ । धियाश^{११२}

^१विष्ठआ^{२१}२३होयि । गमात् । औ^{४ ५}२३होवा ॥ (१) धिया^{२ २}

^२शविष्ठआगमा^१श्दे । धाया^{१ ११२}श्शविष्ठआगमा^१२३त् । हो

^{१ २}वा^१श्चायि । त^{११२}श्चिस्वराजा^१श्शृषभाम् । तामो^{२ २}श्चायि ।

^{१ ५}जा^{१ २}२३४सा । धिषणे^१निष्टता^१२३होयि । क्षतः । औ^{२ १}२३

^{४ ५}होवा ॥ (२) धिषणे^{२ २}निष्टत^२क्षत^{१ १}३रे । धायिषा^{२ १}श्शनेनिष्टत

^{१ २ २}क्षत^{१ २ १ २}३ः । होवा^१श्चायि । उतोपामा^१२प्रथमो । नायि

॥ गूढम् ॥ ओ॒ग्रायि । त्वन्नो॒र३आ । ऊ॒म्मा २३ ।
 तार३४माः । उ॒त॒त्रा॒ता॒शिवो॒भुवा॒र३४पुः । शिवो॒भुवा॒र
 ३ः । वरो॒वा । था॒पु॒यो॒द्वायि ॥ (१) वा॒हः । अ । ग्रा
 यि॒र्वा॒र३सू । ऊ॒म्मा २३ । आ॒र३४वाः । अ॒च्छान॒क्षिद्युम
 त॒मा॒र३४पुः । द्युम॒त्त॒मा॒र३४ः । रयो॒वा । आ॒पु॒यि॒न्दो
 द्वायि ॥ (२) ता॒न्वा । शो । चा॒यि॒ष्ठा॒र३दी । ऊ॒म्मा
 र३यि । दी॒र३४वाः । सु॒म्नाय॒नून॒मीम॒हार३४पु॒यि । न
 मीम॒हार३यि । स॒खो॒वा । भा॒पु॒यो॒द्वायि (३) ॥ १८* ॥ [१]

स॒त्रा॒सा॒क्षीयम् ॥ अ॒ग्रा३४यि । त्वन्नो॒अ॒न्त॒मः । ओ
 ई॒वा । उ॒त॒त्रा॒र॒ता । शा॒र॒यि॒वो । भु॒र३४वाः । वरो
 ३हो । वा॒ह३४३यि । था॒र३४यो॒द्वायि ॥ (१) व॒ह३४ः ।
 अ॒ग्नि॒र्वसु॒अ॒वाः । ओ॒ई॒वा । अ॒च्छा॒ना॒र॒त्तायि । द्यु॒र॒मा ।

^{१ २}षाश्चायि । ^{३ ४}दारश्चायि । ^{१२ २}सोमकामश्चिताश्चायि चो
^{२१}यि । ^{४५}मना । ^४औश्चोवा । ^४चोर्द्ध । डा(३) ॥ १६* ॥ [१]

॥ वाशम् ॥ ^२उभयश्चा । ^{१ २}णवाच्चाशनाश्च । ^{१ २}इन्द्रो

^२अर्वागिदांवाश्चाश्च । ^{१ २ २}सत्राच्यामघवांसोमपायिताश्या

^{१२}श्चि । ^१धियाशाश्च वाश्चि । ^{१ २}छाश्चाश्चाश्चौश्चोवा ।

^२गाश्चश्चमात् ॥ (१) ^{१ २}धियाशवायि । ^{१ २}छागाश्माश्चत् ।

^{१ २}धियाशविष्ठागाश्माश्चत् । ^{१ २}तश्चिस्वराजं वृषभन्तामोश्

^१जाशाश्च । ^१धिषणोश्चनाश्चि । ^{१ २}तारताश्चश्चौश्चोवा ।

^१छाश्चश्चतः ॥ (२) ^{२ २}धिषणोनायि । ^{१ २}तताक्षाश्चतूरः । ^१धि

^२षणोनिष्ठाक्षाश्चतूरः । ^{१ २ २ २}उतोपमानाम्प्रथमोनिषायिदाश्

^२ तार३माः । ^{१५ १८} रयौ३क्षो । ^{१८ २} वाहा३४३यि । ^१ आ२३४यिन्दो
^५ ई३चायि ॥ (२) ^{१२} तन्त्वा३४ । ^२ शोचिष्टदीदिवः । ^५ ओ३द्वा ।
^{२ १८} सु३न्नाया३र३नू । ^१ ना३रमायि । ^२ मा३र३हायि । ^{१५ १८} स३खौ३क्षो ।
 १८ १
 वा३हा३४३यिई३चायि (३) ॥ १५ * ॥ [२] २२

अथ द्वितीय-लक्षणे—

प्रथमा ।

^{३ १८} इ३मा३नुक३म्भुवना३सीषधेमेन्द्र३श्ववि३श्वेच३देवाः ॥ १३ ॥

“इमा” इमानि परिदृश्यमानानि भुवनानि “नु” क्षिप्रं
 “सीषधेम” साधयेम वशीकरवाम । “कम्”—इति पूरकः
 [यद्वा, इमानि सर्वाणि भूतजातानि अस्मभ्यं कं सुखं सीषधेम
 साधयन्तु ; पुरुषव्यत्ययः (३, १, ८५)] । “इन्द्रश्च” “विश्वे” सर्वे
 अन्ये “देवाः च” स्तुता प्रीत्या “इमम्” अर्थम् साधयन्तु ॥

“सीषधेम”-“सीषधाम”—इति पाठौ ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १२ प्र० १ अ० १५ सू० ।

† ‘गौतमस्य भद्रम्’—इति बि० । सामैतदूह्यगानस्य ।

‡ व० आ० ५, २, २, ६ (१ भा० ८० ३ पृ०) = वृ० वे० ८, ८, १५, १ ।

सारयि । सोमकारश्माश्म् । हारयिताश्माश्माश्मा ।

मारश्माः (३) ॥ ७* ॥ [२] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायनस्य नवमस्याध्यायस्य
सप्तमः खण्डः ॥ ७ ॥

अथाष्टम-खण्डे —

तृचात्मके प्रथमसूक्ते —

प्रथमा ।

पवस्वदेव आयुषगिन्द्रं च त्वत्तुते मदः ।

वायुमारोहधर्मणा ॥ १ ॥

हे सोम ! “देवः” द्योतमानः त्वं “पवस्व” धारया चर ।
अपिच “ते” तव “मदः” मदकरः रसः “आयुषक्” तम्
“इन्द्र” प्रति “गच्छतु” अपिच त्वं “वायुं” “धर्मणा” धार-
केण रसेन “आरोह” प्राप्नुहि ॥

“देवः”-“देव”—इति पाठौ ॥ १ ॥

* अ० गा० १८प्र० २अ० ७सू० ।

† ‘उक्तानि वृष्टानि’—इति वि० ।

‡ अ० आ० ६, २, १, ५ (१भा० ३७पृ०) = अ० वे० ७, ४, २३, १ ।

अथ द्वितीया ।

१ १ २ ३क १२ ३१ २ ३ १२ १२ ३१ २
यज्ञच्चनस्तन्वच्चप्रजाञ्चादित्यैरिन्द्रः सहसौषधात् ॥२*॥

“नः” अस्माकं “यज्ञ” ज्योतिष्टोमादिकञ्च यागं “तन्व” शरीरञ्च “प्रजा” पुत्रादिकाञ्च “आदित्यैः” अदिति-पुत्रैः अन्यै-
दैवैः सह वर्त्तमानः “इन्द्रः” “सौषधात्” साधयतु ॥

“सहसौषधात्”-“सहचौकपानि”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १७ २ १ १ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २
आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिरस्मभ्यम्भेषजाकरत् ॥३†॥२३

“आदित्यैः” अदिति-पुत्रैः मित्रादिभिः “मरुद्भिः” च
“सगणः” गण-सहितः “इन्द्रः” “अस्माकम्” अस्मभ्यम् “भेष-
जानि” ओषधानि “करत्” करोतु ॥

“भेषजाकरत्”-“भूत्ववितातनूनाम्”—इति पाठौ ॥३॥२३

* ख० वे० ८, ८, १४, २ ।

† ख० वे० ८, ८, १४, २ ।

अथ द्वितीया ।

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पवमाननितोशसेरयि सोमश्वाय्यम् ।

१ २ ३ १ २ २ २
इन्दोसमुद्रमाविश ॥ २ * ॥

हे “पवमान !” “इन्दो !” “सोम !” त्वं “श्वाय्यं”
अवणीयं “रयि” शब्दार्था धनं “नि तोशसे” अतितरां पीडयसि
स त्वं “समुद्रं” द्रोणकलशम् “आ विश” प्रविश ॥

“इन्दो”-“प्रियः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अपघ्नन्पवसेमृध इति तृतीयाः ।

३ १ २ ३ १ २
अपघ्नन्पवसेमृधः ० ॥ ३ ॥ १५

ऋचः प्रतीकमिदम् ॥ सा च छन्दस्यान्नाता (६, १, १, ६ =
२भा० ४८ पृ०) व्याख्याता च ॥ ३ ॥ १५

२ १ १ १ २
॥ सुहृपाद्यम् ॥ पवस्वदा रयि । इया रइया । व
२ १ १ १ २ १ २ १
आयूषा रक् । इन्द्रङ्गच्छा र । इया रद्रया । तुतेमा

* सू० वे० ७, ४, २२, ५ ।

† ‘तोशसे—तंश दामे ददासि’—इति वि० ।

‡ सू० आ० ६, १, १, ६ (२भा० ४८ पृ०) = सू० वे० ७, १, २४, ४ ।

अथैकगार्त्तिकं सूक्तं प्रवोर्चोपेति, चतुरक्षरात्मिका*

काचिद्विद्युद्यूपा ; यथा बह्वृचानां

“भद्रन्नोअपिवातयमनः”—इत्येक

एव पाद ऋगात्मकश्च

तद्वत् ॥ ॥

^१ प्रवोर्चोपि ^{२८} ॥ १ ॥ २४

हे ऋत्विग्यजमानाः ! “वः” यूयम् “उप” समीपे “प्रार्च”
प्रकर्षणेन्द्रं पूजयत ॥ १ ॥ २४

^{११} ॥ उद्गृशपुत्रम् ॥ ^२ प्रवाः । ^७ आयिन्द्रायवृत्रहान्तमा

^२ २३या । ^१ वायिप्रायगाथङ्गाश्याश्ता । ^१ याञ्जुजौवाश् ।

^१ उप । ^१ षाऽरतोऽऽपुहायि ॥ (१) ^१ अर्चा । ^१ ताचर्कम्मरु

* वस्तुतस्तु “प्रवोर्चोप” — इति नैवा चतुरक्षरात्मिका ऋक् प्रत्युत इन्द्रवार्त्तिक-
नुतायाः “प्रवइन्द्रायवृत्रहान्तमाथ (५, १, १० । १भा० ८२५४०)” — इत्यस्याः प्रतीकं
“प्रवः” — इति, किञ्च “अर्चन्त्यर्कं कथतः, लर्का” (५, १, १, ८ । १भा० ८२४४०) — इत्यस्याः
प्रतीकम् “अर्च” — इति, तथैव “उपप्रचे मधुमतिस्त्रिधाः (५, १, १, ८ । १भा०
८२१४०)” — इत्यस्याः प्रतीकम् “उप” — इति, एवमेव सम्पन्नं “प्रवोर्चोप”
— इति, ऊर्ध्वगान-स्तौत्रप्रपाठकान्तिमसुद्धंश दुनन्नाम (१००४०) सामैवाव बह्वृचानां
मन्त्राणां तस्य मूलैर्भूत-ऋचस्थालाभ एव संशया स्यात् । अन्यथाप्यदर्शनात् ।

† ‘उद्गृशपुत्रोऽर्चावाकसान । “प्रवइन्द्राय” — “अर्चन्त्यर्कम्” — “उपप्रचे” —
एवमृचइन्द्रात्मिका-भाष्ये उक्तायाः’ — इति वि० ।

दा॒रः । वा॒युमा॒रोर । इ॒या॒रइ॒या । ह॒धर्मा॒र३णा॒३

४३ ॥ (१) प॒वमा॒ना॒र । इ॒या॒रइ॒या । नि॒तो॒शासा॒र॒यि ।

र॒यि॒सोमा॒रइ॒या । अ॒वा॒आया॒र । इ॒न्दो॒समू॒र । इ॒या

रइ॒या । द्र॒मा॒वा॒र॒यि॒शा॒र३४३ ॥ (२) अ॒पघ्न॒न्पा॒र । इ॒या

रइ॒या । व॒सेमा॒र्द्धा॒रः । क॒तु॒वि॒त्सो॒र । इ॒या॒रइ॒या ।

म॒मत्सा॒रा॒रः । नु॒द॒स्वादा॒र॒यि । इ॒या॒रइ॒या । व॒यु

ज्जा॒र३ना॒र३४३म् । ओ॒र३४५ई । डा॒(३) ॥ १७ * ॥ [१]

॥ भा॒स॒म्† ॥ प॒व । स्वा॒र॒दा॒यि । वाः । ई॒या । आ

यू॒षा॒र॒क् । आ॒यि॒न्द्र॒ङ्ग॒च् । तु । तौ॒र॒द्धो । वा॒हा

यि । म॒दा॒रः । वा॒यू॒र३म् । आ॒र॒रो॒र३४ औ॒द्धो॒वा ।

ह॒ध॒र्मा॒णा॒ ॥ (१) प॒व । मा॒र॒ना । ना॒यि । ई॒या । तो

शा॒सा॒र॒यि । रा॒यि॒सो॒म । आ॒वौ॒र॒द्धो । वा॒हा॒यि ।

* क० गा० ४ प्र० १ सू० १७ सा० ।

† “गायत्रीभासम्”—इति ख० पु० ।

ताः सुवारक्षकाः । आस्तोभतिश्रुतोऽयूहवा । सञ्चाउ
 वा३ । उप । आऽरयिन्द्रोऽपुह्यायि ॥ (२) उपा । प्रा
 क्षेमधुमतायि क्षिया २३ न्ताः । पूष्ये मरयिन्वाऽइम्मा३चा
 यि । तञ्चा ३ उवा ३ । उप । आऽरयिन्द्रो ३ पु
 ह्यायि (३) ॥ १८ * ॥ १ ॥ २४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य सप्तमस्याध्यायस्य

सप्तमः खण्डः † ॥ ७ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ७ ॥

॥ इति चतुर्थस्याह्नः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्तक-श्रीवीर-

बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणाचार्य्येण

विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

उत्तराग्रन्ये सप्तमोऽध्यायः ‡ ॥ ७ ॥

* क० मा० १प्र० २अ० १८सा० ।

† 'षष्ठमहः समाप्तः । षष्ठ्यवकः समाप्तः'—इति वि० ।

‡ 'इति चतुर्थप्रपाठकस्य प्रथमाह्नः'—इति वि० पदकारादिमूलपत्रसम्मतम् ।

^१इया२म् । ^१इन्दो२३ । ^{१ १ १}सारमू२३४ औ॒द्योवा । ^{५ २ २}द्रमा
^{३ २}विशा१ ॥ (२) ^५अप । ^{२ ४}घ्ना३न्पा । ^५वा । ^{४ ५}इया । ^१सायि
^२मार्द्वा२ः । ^{१ २ २}क्रातुवि॒त्सो । ^५म । ^{५ २ २}मौ३हो । ^१वा॒द्या । ^१त्सरा२ः ।
^१नुदा२३ । ^{१ १ ३}खार॑दार३४ औ॒द्योवा । ^{१ १ २ २}वयु॒ञ्जना१म् (३)
 ॥ १८ * ॥ [२]

^{५ २ ४ ५ २}॥ का॒क्षीव॑न्तम् ॥ ^{२ १}पव॑स्वा॒देव॑आयुषाक् । ^{२ १}इन्द्रा
^२ङ्ग॒च्छ । ^{१ २ १ ५}तु॒तेम॑दा३ः । ^१ओ३४ । ^{५ २ २}हा॒होयि । ^{१ २}वा॒यूमा॑र
^२३रो । ^{३ २ २}ह॒धौहो॑यि । ^{५ २}औ॒द्यो॒र३४वा । ^५मा॒प॒णो॒द्हायि ॥ (१)
^{५ १ ४}पव॑मान॒नितो॑शसायि । ^{२ १}र॒यायि॑ सोम । ^{२ २ १ ५}अ॒वायि॑या३म् ।
^२औ३४ । ^{३ २ २}हा॒होयि । ^१इन्दो॑सार३म् । ^{३ २ १}द्रमौ॒द्योयि । ^{३ २}औ
^१द्यो॒र३४वा । ^५वा॒प॒यि॒शो॒द्हायि ॥ (२) ^{५ २ ४ ५ २}अ॒प॒घ्ना॒न्पव॑सेमृ
^{२ १ २ २ २}धाः । ^{२ १ ५}क्रा॒तुवि॒त्सो । ^२म॒मत्स॑रा३ः । ^{३ २ १}ओ३४ । ^{३ २ १}हा॒होयि ।

* ऊ० गा० ४ प्र० २ सू० १८ सा० ।

† “काक्षीवतम्”—इति ख० पु० पाठः ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्भमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ ८ ॥

॥ अथाष्टमाध्यायश्चारभ्यते * ॥

तत्र,

प्रकाव्यमिति प्रथमे खण्डे—

द्वादशर्चि[†] प्रथमे सूक्ते—

प्रथमा ।

१ १२ ३ १ २ ३ २

प्रकाव्यमुशनेवब्रुवानो

३ २ ३ १ ३ १ २

देवो देवानाञ्जनिमाविवक्ति ।

१ २ ३ १ २ ३ २

मच्चिब्रतः प्रुचिबन्धुः पावकः

३ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ २

पदावराहो अभ्येतिरेभन् ॥ १ ‡ ॥

“उशनेव” एतन्नामक ऋषिरिव “काव्यं” कवि-कर्म स्तोत्रं
“ब्रुवाणः” उच्चारयन् “देवः” स्तोता “देवानाम्” इन्द्रादीनां
“जनिमा” जन्मानि “प्र विवक्ति” प्रकर्षेण ब्रवीति [वच परि-

* ‘इदानीं ऋग्वेदोमा वक्तव्यः’ । ते च त्रयः व्यूढं चन्द्रस्कातुष्टुमः प्रतिपदो भवन्ति
विष्टुमां लोकजगत्यः जगतीनां गायत्र्याः । ब्राह्मणेन ऋषय उक्ताः—इति वि० ।

† ‘प्रकाव्यमुशनेव ब्रुवाण इति द्वादशर्ची भवति । चतुर्विंशत्तौभिकषेदसप्तः’
—इति वि० । द्वादशर्चः खण्ड इति यावत् ।

‡ इ० आ० १, १, ४, २ (१ मा० १०८४०) = सू० वे० ७, ४, ११, २ ।

१. २ ३४२ ३४१ ५ ४
नुदास्वार३दाथि । वायौहोयि । औहो२३४वा । जा

५
पुनोद्दयि(३) ॥ १८ * ॥ [३]

॥ गायत्रासितम् ॥ पवस्व देव आ । इया ३४ ३ई ३४

या । युषागिन्द्रङ्गच्छतुतौ२ । क्षौ२ । ऊवा२यि । मा१

दा२ः । वायू^{१२१}_१र्क्षोयि । आरौ^{२२}_१र्हो । दधन्मार्^{११}_१श्णा

३४३ ॥ (१) पवमाननितौ । इया३४३ई३४या । शसायि

रयि^२सोमश्रु^२वौ^२२ । द्यौ^१२ । ऊवा^१२यि । आया^१२म् ।

इन्द्रो३होयि । समू३हो । द्रमावा२३यिशा ३ ४ ३ ॥(२)

भाषणे (अदा० प०) व्यत्ययेन विकरणस्य झः (३, १, ३६),
 “बहुलञ्छन्दसि (७, ४, ७८)”—इत्यभ्यासस्येत्वम्], “महि-
 व्रतः” प्रभूतकर्मा, “शुचिबन्धुः” [वध्नन्ति शत्रूनि बन्धूनि
 तेजांसि बलानि वा] दीप्ततेजस्कः, “पावकः” पापानां शोधकः,
 “वराहः” वरश्च तदहश्च वराहः [“राजाहः सखिभ्यष्टच्
 (५, ४, ८१)”—इति टच् समासान्तः ; तस्मिन्नहनि अभिषूय-
 माणत्वेन तद्दान् ; अर्श आदित्वात्मत्वर्थीयोऽच् (५, २, १२७)]
 तादृशः सीमः “रेभन्” रेभनं शब्दं कुर्वन्, “पदा” पदानि
 पात्राणि “अभ्येति” अभिगच्छति ; यद्वा, यथा कश्चन वराहः
 पदा पादेन भूमिं विक्रममाणः शब्दं करोति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३ २ ७ १ २ ३ १७ ३

प्रच्छसासस्तृपलावयुमच्छा†

१७ १ १ १

मादस्तृपगणाअयासुः ।

३ २३ १ २ ३ १ २

अङ्गोषिणः॥मवमानसखायो

३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ २

दुर्मषंवाणप्रवदन्तिसाकम् ॥ २ § ॥

● “तृपलं”—इति

† “मन्युम्”—इति

‡ “आङ्गुष्”—इति

॥ “साकं प्रवदन्ति वाक्यम्”—इति च

§ अ० वे० ७, ४, ११, १ ।

अ०-पाठाः ।

॥ ऐडसैन्धुक्षितम् ॥ पवस्वदो । द्यायि । वआय२
 ३षाक् । इन्द्रङ्गक्तुता१यिमा३दाः । वायुमारो२३४
 द्यायि । हाधा३हा । मणा । औ३होवा ॥ (१) पव
 मानो । द्यायि । नितोशा२३सायि । रयि३सोमश्रवा१
 आ३याम् । इन्दोसमो२३४द्यायि । द्रामा३हायि । वि
 शा । औ३होवा ॥ (२) अपघ्न्यो । द्यायि । वसेमा
 २३र्वाः । क्रतुवित्सोममा१त्सा३राः । नुदस्वा३दो२३४हा
 यि । वायू३द्यायि । जनाम् । औ३होवा । हो५
 ई । डा(३) ॥ १* ॥ [५] १५

अथ तृतीयसूक्ते त्वचात्मके—

अभीनोवाजसातममिति प्रतीकम्,

अभीनोवाजसातमं ॥ १† ॥

सा चान्नाता (६, २, १, ५ = २ भा० १६१ष्ट०) व्याख्या-
 ताच ॥ १ ॥

* क० गा० १० प्र० १ अ० १ सा० ।

† ह० आ० ६, २, १, ५ (२ भा० १६१ष्ट०) = ह० वे० ७, ४, २३, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ २ १ १ २ १ २
वयन्ते अस्य राधसो वसोर्वसो पुरुस्पृहः ।

१ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
निनेदिष्ठतमा इषः स्याम सुम्नेते अधिगो ॥ २ * ॥

हे “वसो” वासयितः ! सोम ! “अस्य” एतादृशस्य “ते”
तव “राधसः” धनस्य “पुरुस्पृहः” बहुभिः स्पृहणीयस्य “वसोः”
वामकस्य त्वदीय-दीयमानस्य वयं नितरां “नेदिष्ठतमाः” अत्यन्त-
मन्तिकतमाः “स्याम” भवेम ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ १ ३ १ २
परिस्वस्वानो अक्षरदिन्दुरव्येमदच्युतः ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ १ २ २ ३ २
धाराय ऊर्ध्वं अध्वरे भ्राजानयाति गव्ययुः ॥ ३† ॥ १६

“गव्ययुः” गोकामः यद्वा क्षीरादि कामयमानः “ऊर्ध्वः”
समुच्छ्रितः सर्वेषां मुख्यो “यः” सोमः “भ्राजा न” यथा भ्राजमा-
नया दीप्त्या अन्तरिक्षे गच्छति तद्वत् दीप्त्या सह “अध्वरे”
यज्ञे “धारा” स्वकीयया धारया “याति” गच्छति । “स्वानः”
सुवानः अभिषूयमाणः सः “इन्दुः” सोमः “मदच्युतः” मदार्य

* ऋ० वे० ७, ४, २३, ५ ।

† ऋ० वे० ७, ४, २३, ६ ।

वेदैः प्रेरितः सन् “अव्ये” अवि भवे पवित्रे “पर्यञ्चरत्” परितः
चरति ।

“अञ्चरत्”-“अन्नाः”—इति पाठो ॥ ३ ॥ १६

॥ गौरीवितम्* ॥ अमी । नोवा^{४ २} । जसा^{४ २ ५}तमा^४म् ।
रयिम^१र्षण^१तस्पृ^१हार^१म् । आयि^१न्दो^१सचा^१३१२३ । सभा^४
पूर्ण^१साम् । तूवि^१द्यु^१न्ना^४३१२३म् । विभो^४वा । सापू^४हो^४ह
द्यायि ॥ (१) वयम् । ते^{४ २}आ^{४ ५}३ । स्यरा^{१२ २}धसाः । वसो^{१२ २}र्वसो
पुरु^१स्पृ^१हार्^१३ । नायि^१र्ने^१दि^१ष्टा^४३१२३ । तमा^४पू^४इषाः । स्याम^१
सु^२न्ना^{४ ५}३१२३यि । तओ^४वा । ध्रा^४पू^४यि^४गो^४ह^४द्यायि ॥ (२) परि ।
स्य^{३ २}स्वा^{४ ५}३ । नो^{१ २}अ^{४ ५}ञ्च^{१ २}रात् । इन्दु^१रव्ये^१मद^१च्यु^१ता^१२३ । धा^१
राय^{२ २}ज^{४ २}३१२३ । ध्वो^{१ २ २}आ^{१ २ २}पू^४ध्वरा^४यि । भ्रा^{१ २ २}जान^४या^४३१२३ । ति
गो^५वा । व्या^४पू^५यो^५ह^५द्यायि^५(३) ॥ ३ ॥ [१]

॥ ऐङ्कौत्सम् ॥ अमी^{३ २ २ १}ही^{४ २}नो^४२३ । वाज^५सात^५ममी^५या ।

* “महागौरीवितम्”—इति ख० प० पाठः ।

† ऊ० गा० ५ प्र० १ अ० १६ सू० १ ।

^{२ १ १} रयिमर्षशतस्पृहम् । ^{१ २} आयिन्दोसह । ^{१ २ १} सभर्णारश्साम् ।

^{१ २ २} तूवाश्चायि । ^{१ २} द्यून्नाश्चायि । ^{२ १ २} विभासारश्हाश्म ॥ (१)

^{१ २ १} वयश्चैतेरश् । ^४ अस्यराधसईया । ^{५ १ २ १ २} वसोर्वसोपुरुस्पृहः ।

^{१ २ १} नायिनेदिष्ठ । ^{१ २} तमाआश्चयिषाः । ^{१ २ २} स्थामाश्चायि । ^{१ २} सून्ना

^२ इयिहायि । ^{२ १} तेअध्वाश्चयिगाश्म ॥ (२) ^{४ २ १ १} परीहिस्थारश् ।

^{४ २ २} स्वानोअक्षरदीया । ^{५ १ २ १ २ १} इन्दुरव्यमदच्युतः । ^{१ २ २ २} धारायज ।

^{२ १} ध्वोअध्वाश्चरायि । ^{२ १ २ १} भ्राजाश्चा । ^{१ २ २} नायाश्चा । ^१ तिगव्या

^१ रश्मूश्म ॥ (३) ^१ ओरश्म ॥ (४) * ॥ [२]

^{२ १ २ १ २ १ २ १ १} ॥ शुद्धाशुद्धीयाद्यम् ॥ ^{२ १ २ १ २ १ २ १ १} अभीनोवाजसातमाम् । ^१ रयि

^{२ १ १} मर्षशतस्पृहाम् । ^{१ २} इन्दोसहस्रभर्णारश्साम् । ^{१ २ १} तुवा

^१ यिद्यूश्माम् । ^१ वारयि । ^{३ २ १ ५ २ २} भामाश्म ॥ (१) ^{३ १} होवा । ^{३ १} चार

^{१ १ १} श्म ॥ (१) ^{१ १ २ २ १ २ १} वयन्तेअस्यराधसाः । ^{२ २ १ १} वसोर्वसोपुरुस्पृहः ।

* क० गा० ५ प्र० १ च० ५ स० ।

† "पदान्शुद्धाशुद्धीयाद्यम्"—इति ख० पु० ।

^{१ २} निनेदिष्ठतमा^{१ १ २}आ^२३यिषाः । ^{२ १}स्यामसू^१२३न्ना^{१ १}३यि । ते^१२ ।

^{१ २}अध्रा^{४ २ २}३४औहोवा । ^{१ १ १ १ १}गार^{१ २ १ २ १ २}३४पू^२उ ॥ (२) परिस्थस्वानोअन्न

^१रात् । ^{२ २ १}इन्दुरव्येमद^२च्यू^{१ २ २}३ताः । ^{१ २ २}धारायजुर्द्वि^{१ २ १}अध्वार^१३

^२रायि । ^{२ १ २}आजानार^१३या^१३ । ^{१ १}ता^२३यि । ^{३ २}गव्या^{४ २ २}३४औहो

^{३ १ १ १ १}वा । ^३यूर^{३ ३ ४ ५}३४पूः ३ ॥ ५ * ॥ [३]

^{२ २ १ २ २}॥ कौञ्चाद्यम् ॥ ^{१ २ १ २}अमीनेवौहो । ^२जासातमाम् । र

^{१ २}यिमर्षा^४३ । ^{२ २ १ २}शाता ३ स्पृ^४५हा^२६ ५ ईम् । ^{२ २ १ २}इन्दोसहौहो ।

^{२ २ १}स्वाभर्ण^२साम् । ^{१ २ ४}तुयिद्यन्ना^४३म् । ^{१ २ ४}वायिभा^४३सा^४५द्वा^४६ ५ ईम् ॥ (१)

^{१ १ २}वयन्त^{२ २ १ २}औहो । ^{१ २}स्याराधसाः । ^{१ २ ४}वसोर्वसा^४३उ । ^{१ २ ४}पूहृ^४३स्पृ

^{२ २ १ २}५द्वा^{२ २ १ २}६ ५ ईः । ^{१ २}निनेदिष्ठौहो । ^{१ २}तामाइषाः । ^{१ २}स्यामसू

^{१ २ ४}न्ना^४३यि । ^{१ २}तेआ^४३ध्रा^४५यिगा^४६ ५ ईउ ॥ (२) परिस्थस्वीहो ।

^{२ २ १}नोअन्नरान् । ^१इन्दुरव्या^{१ २}३यि । ^{१ २}मादा^४३च्यू^४५ता^४ ६ ५ ईः ।

१२ २ १ २ १२ १ २ २ १
धारायऔहो । ध्वोअध्वरायि । भ्राजानया३ । तायि

१ ४
गा३व्या५यू६५६ः(३) ॥ ६ * ॥ [४]

२ २ २ १ २ २ १
॥ रयिष्ठम् ॥ अभीनोवा । जसाता३माम् । औ३

२ २ १ २ १ ४ १ १ १ २ १
हो३वा । रयिमर्षशतस्य, हार३४५म् । रयिमर्षा । शता

२ २ ५ २ २ १ २ १ १ २ ३ १ १ १ १ २
स्य३हाम् । औ३हो३वा । इन्दोसहस्रभर्णसा३४५म् ।

२ १ २ २ ५ २ २ १
इन्दोसहा । स्वभाणा३साम् । औ३हो३वा । तुविद्यु ।

२ २ १ ३ १ १ १ १ २ १ २ २ १
मन्विभासहार३४५म् । तुविद्युन्नाम् । विभासा३हाम् ।

५ २ २ २ २ १ २ २ ५
औ३हो३वा ॥ (१) वयन्तेआ । स्यराधा३साः । औ३

२ २ १ २ २ १ ३ १ १ १ १ २ २
हो३वा । वसोर्वसोपुरुस्य, हार३४५ः । वसोर्वसाउ

१ १ २ ५ २ २ १ २ २ २ ३ २
पुरुस्य३हाः । औ ३ हो ३ वा । जिनेदिष्ठतमाइषा१ः ।

२ २ १ २ २ ५ २ २ १ २
जिनेदिष्ठा । तमाआ३यिषाः । औ३हो३वा । स्याम

२ २ २ २ ३ १ १ १ १ २ २ २ १ २
सुम्नेतेअधिगार३४५उ । स्यामसुम्नायि । तेआध्रा३यि

गा । औश्चोश्वा ॥ (२) परिस्थिखा । नोआक्षाश्वात् ।

औश्चोश्वा । इन्दुरव्येमदच्युता २३४५ । इन्दुरव्यायि ।

मदाच्युताः । औश्चोश्वा । धारायजङ्घाध्वराश्वि ।

धारायज । ध्वाआध्वाश्वायि । औश्चोश्वा । भ्राजा ।

नयातिगव्ययूः । भ्राजानया । तिगाव्याश्वूः । औश्चोश्वा ।

औश्चोश्वा । औश्चोश्वा । ईश्या । ईश्या ३४ । चा ।

हाउवा ३ । ऊश्चोश्वा ३ ॥ ७ * ॥ [५]

॥ औदलम् ॥ अभीनोवा । जासा रतमाम् । रयि

मर्षा ३ । शातस्प २३४हाम् । इदोसद्वा । स्नाभार्ण

साम् । तुवायिद्यू २३४हाम् । वारश्विभा ३ । सा ३४५

द्वो ६५६हायि ॥ (१) वयन्ते आ । स्पारा रधसाः । वसो

वसा ३ । पूरुस्प २३४हाः । निनेदिष्ठा । तामा रधसाः ।

^{२२ १ २ १ ४ २ ५}
स्यामसू३न्ना३यि । ते३३आ३ । ध्रा३४५यिगो६हायि ॥ (२)

^{१२ १ १ २१ २ १ २}
परिस्थिस्वा । नोआ३श्चरात् । इन्दुरव्या ३यि । माद

^{३ ५ १२२२ १ १ २२१२}
च्यो३३४ताः । धारायऊ । ध्वोआ३ध्वरायि । भ्राजाना

^{२ १ ४ २ ५}
२३या३ । ता२३यिगा३ । व्या३४५यो६हायि (३) ॥ ८॥ [६]

^{३ १ २ ४२ ५२ २}
॥ श्यावाश्वम् ॥ अभा३३यि । नो३वा । जसा । ता

^{४ ५ १ २ १}
३मम् । एहिया । रा । यिमर्षशा । त । स्पृहा३२म् ।

^{१२ २ १ २ ४ ५ २२}
एहिया३२ । इन्दोसहास्रा३भा३ । णा२३४साम् । ऐहा

^{१२ १ २ ४ २ ५}
३यि । एहिया३२ । तुविद्युमा३वा३यिभा३ । सा३४५चो

^{५ ३२ २ ४ ५२ २ ४}
६हायि ॥ (१) वया३३म् । ते३अ । स्थरा । धा३सः ।

^{५ १ २ २ १ १ १२}
एहिया । वा । सोवसोपू । रु । स्पृहा३२ः । एहिया

^{२ १ २ ४ ५ २२}
३ । निनेदिष्ठाता३मा३ः । आ२३४यिषाः । ऐहा३३यि ।

^{१२ २ १ २ ४ २ ५}
एहिया३२ । स्यामसुन्नायिते३आ३ । ध्रा३४५यिगो६

^५ द्यायि ॥ (१) ^{३ २} परा३१यि । ^{२ ४ २} स्या३स्वा । ^{२ ५} नौअ । ^{१ ४} क्षा३रत् ।

^५ एहिया । ^१ आयि । ^२ दुरव्येमा । ^२ द । ^१ च्यता२ः । ^{१ २} एहिया

^{२ २ १} २ । ^{२ ४} धारायज्जु३श्वा३ । ^५ धा२३४रायि । ^{२ २} ऐहा२यि ।

^{१ २} एहिया २ । ^{२ २ १} भ्राजानयाता३यिगा३ । ^५ व्या३ ४ ५ योईहा

यि(३) ॥ १५ * ॥ [७]

^{२ २ २ २} ॥ आन्धीगवम् ॥ ^२ अभीनोवाजसा१तामाम । ^१ रयिम ।

^२ षशा२३ता । ^१ ऊम्मा२१५२ । ^१ स्पृहमिन्दोमहस्रभर्णसा२

^{१ १ १} ३४५म् । ^{१ २} त्वा३उवा । ^१ द्य२म्नाम् । ^२ वा२३यिभा । ^१ स

^१ हाम् । ^{४ ४} औ२३होवा ॥ (१) ^{२ २} वयन्तेअस्यरा१धासाः । ^२ वसो

^२ व । ^१ सोपूर३ह । ^१ ऊम्मा२१५२ । ^{१ २ २ २} स्पृहोनिनेदिष्ठतमा

^{३ २} इषा१ः । ^{२ २} स्थामा३उवा । ^१ सू२म्नायि । ^२ ते२३आ । ^{१ २} ध्रि

^१ गा । ^{२ ४ ५} औ३होवा ॥ (२) ^{२ २ २} परिस्थस्वानोआ१क्षारात् । ^२ इन्दु

१ २ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २
र। व्योमा२३दा। ऊम्मा२१२। च्युतोधारायजङ्घी

२, ३ २ २ १ २
अध्वराशयि। भ्राजा३उवा। ना२या। ता२३यिगा।

१ ४ ५ ४
व्ययैः। औ२३होवा। हो५ई। डा(३) ॥ १६ * ॥ [८]

२ २ २ २ २ २ १ २
॥ निषेधम् ॥ अभीनेवाजा३सातमाम्। रयायिम

१ २ १ १ २ १ २ ४ ५ २
पी। शतस्पृष्टा२म्। इहा३। आयिन्दो३साहा। हा

३ ५ २ १ २ १ २ १ २ ४
हो२३४हा। सभर्णा२३साम्। इहा३। तूवा३यिद्यू

५ २, ३ ५ ३ २ ४
न्नाम्। हाहो २ ३ ४ हा। विभा३सा५हाई५६म् ॥ (१)

२ २ २ १ २ १ २ १
वयन्तेअस्या३रा३धसाः। वसोर्वसाउ। पुरुस्पृष्टा२ः।

१ २ १ २ ४ ५ २, ३ ५ २ २ १
इहा३। नायिने३दायिष्ठा। हाहो२३४हा। तमाआ

१ १ २ १ २ ४ ५ २, ३ ५
२३यिषाः। इहा३। स्यामा३सून्नायि। हाहो२३४हा।

३ २ ४ २ २ २
तेआ३ध्रा५यिगाई५ईउ ॥ (१) परिस्यस्वानो३अचरात्।

१ २ १ २ १ १ २ १ २ ४ ५
इन्दुरव्यायि। मदच्युता२ः। इहा३। धमरा३याज।

२४२

सामवेदसंहिता । [प्र० १ अ० १६ सू० १, २, ३ ।

^{२, ३} ^३ ^{२२} ^१ ^२ ^{१ २} ^{१ २}
चाहोर३४हा । ध्वोअध्वार३रायि । इहा३ । भ्राजा

^{४५} ^{२, ३} ^५ ^{३ २} ^४ ^{३ १ १}
रनाया । चाहोर३४हा । तिगा३व्याप्रयू६पू६ः । हे२३

११

४५(३) ॥ १२ * ॥ [८]

^५ ^२ ^{४२५} ^{४२} ^५ ^{२ १} ^{२ १}
॥ साध्रम् ॥ अभीनोश्वाजसातमाम् । रयायिमर्षा

^{३ २} ^३ ^५ ^{१ २ २ १} ^{२, ३ १ १}
२ । शता३४५ । स्पृ२३४हाम् । इन्दोसहस्रभणसा२३

^{१ १} ^{१ २, ३} ^५ ^{१ २, ३} ^५ ^४
४५म् । त्वाओ२३४वा । द्यून्नाओ२३४वा । विभापु

^५ ^२ ^४ ^{५ ४२} ^५ ^{२ १} ^{२ १}
सहाम् ॥ (१) वयन्ति३अस्यराधसाः । वसोर्वसा २ उ ।

^{३ २} ^३ ^५ ^{१ २} ^२ ^{२, ३ २} ^२
पुरु३४५ । स्पृ२३४हाः । निनेदिष्ठतमाइषा१ः । स्यामा

^३ ^५ ^{१ २, ३} ^५ ^{४२}
ओ२३४वा । सून्नाओ२३४वा । तेआ५धिगाउ ॥ (२)

^५ ^२ ^{४, ५ ४} ^५ ^{२ १ २ १} ^{३ २}
परिस्था३स्वानोअन्तरात् । इन्दूरव्यारयि । मदा३४५ ।

^३ ^५ ^{१ २ २ १ २ २ १ २, ३ २} ^{२, ३}
च्य२३४ताः । धारायजङ्घीअध्वरा१यि । भ्राजाओ२३४

वा । ^५नाया^{१ २ ३}ओर^५ ३४ ^४वा । तिगा ^४पृ व्ययूः । होपृई ।

डा(३) ॥ १३ * ॥ [१०]

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ ^{४ ३}अभाऽपृयिनः । ^{४ २ ४ २}वाइजाइसाता

^५माम् । ^१रायिमर्षा । ^{२ १ २ २}शाइतास्पृहाम् । ^{१ १}इन्दो२स ।

^२हस्रारइभा । ^१ऊम्मायि । ^{२ २}णाइसाम् । ^१तृविद्युन्निविभा

^{१ ३ २}२ सद्वाउ ॥ (१) ^{१ २}हावा । ^{१ २ २ २ २ २}यन्तेअस्यराधसोवसोर्वसाउ ।

^{२ १ ३ २}पूरूस्पृइद्वाः । ^{१ १}निने२दि । ^२ष्ठतारइमाः । ^१ऊम्मायि ।

^२आ ३ यिषाः । ^{१ २ २ ३ २}स्यामसुन्नेतेआइध्रिगाउ ॥ (२) ^{१ २}गोपा ।

^{१ २ २}रिस्यस्त्रानोअत्तरदिन्दुरव्यायि । ^{२ १ २ २}माइदाचूइताः । ^{१ २}धा

^{१ २ २ १}राइयः । ^{२ २}ऊर्द्धी२इआ । ^{१ २}ऊम्मायि । ^{१ २}ध्वाइरायि । ^{१ २}भाजा

^{२ ३ २}नयातिगाइव्ययाउ । ^{१ १ १}वाइ४पृ(३) ॥ १४ † ॥ [११]

* ऊ० गा० १७प्र० १४० १३सा० ।

† ऊ० गा० १७प्र० १४० १४सा० ।

॥ स्वारकौत्सम् ॥ ^{२ २ २ २} अभिनोवाजाश्सातमाम् । ^{१२} रयि ^१
^{२ २ २} मर्षंशताशस्पृष्टहाम् । ^२ इन्दोसद्वाश् । ^{२ १ २} स्वाशभाणशिसाम् ।
^१ आऽरयि । ^३ तुविद्युम्नोश्श्छायि । ^५ विभाशसापृष्टाईपृष्टम् ॥ (१)
^{२ २} वयन्ते अस्याशराधसाः । ^{२२} वसोर्वसोपुष्टशस्पृष्टाः । ^{१ २ २ २} निने
^{२ १ २} दिष्ठाश् । ^२ ताशमाआशयिषाः । ^१ आऽरयि । ^२ स्यामसुम्नो
^५ रश्छायि । ^{३२ २ ४} तेआशध्रापृयिगाईपृष्टउ ॥ (१) ^{२ २} परिस्यस्वा
^२ नोश्अक्षरात् । ^{१ २ २ २ २} इन्दुरव्येमदाश्चूश्ताः । ^{२ २} धारायजश् ।
^{२ १ २ २} ध्वोश्आध्वाशरायि । ^१ आऽरयि । ^{२ २ ३ ५} भ्राजानयोश्श्छायि ।
^{३ २ ४} तिगाश्व्यापृयूईपृष्टः (३) ॥ १८ * ॥ [१२]

॥ कार्तयशसम् ॥ ^{२ २ २} अभोहाहाउ । ^{३ ५ २} नोश्श्छवा । ^{१ २} ज
^{१ २ २ ४ ५} साओश्छोश्तामाम् । ^{२ १ २ २} रयायिमौश्छोश्यि । ^{४ ५} आर्षाई ।
^५ हाउवा । ^{२ १} शतस्पृष्टाश्म् । ^{१ १ १ २} उपा । ^{२ १} इन्दोसहस्रभाशर्णा

५ २ १ २ २ ४ ५ ५ २
इसाम् । तुवऔश्चोश्चि । द्यूम्नाईम् । छाउवा । वि

२ १ ३ १ १ १ १ २ ४ ५ ३
भासद्धम् । उपा२३४५ ॥ (१) वयंहाहाउ । ते २ ३ ४

५ २ १ २ २ ४ ५ २ १ २ २
औ । स्यराऔश्चोश्चि । धासाः । वसाऔश्चोश्चि ।

४ ५ ५ २ १ १ २ १ २
वासाइउ । छाउवा । पुरुस्पृहारः । उपा । निनेदि

२ २ २ २ १ २ २ ४ ५
ष्ठतमाश्चाश्चिषाः । स्यामाऔश्चोश्चि । सूम्नाइहायि ।

५ २ २ १ २ ३ १ १ १ १ २ २ २
हाउवा । तेअधिगो । उपा२३४५ ॥ (२) परीहाहाउ ।

३ ५ २ २ १ २ २ ४ ५ २ १ २ २
स्यार३४खा । नोआऔश्चोश्चि । चारात् । इन्दूरौश्चोश्चि

२ ५ ५ २ १ १ २
यि । आव्याइयि । छाउवा । मदच्युतारः । उपा ।

१ २ २ २ २ २ २ २ १ २ २ ४ ५
धारायजुर्द्धीआश्वाश्चायि । भ्राजाऔश्चोश्चि । नाया

५ २ १ ३ १ १ १ १
ई । छाउवा । तिगव्ययूः । उपा२३४५ (३) ॥ १० * ॥ [१३]

१ २ २ २ २ २ २
॥ त्रीतन्वाष्ट्रीसामः ॥ अभीनोवा । जसाश्तमाम् ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २
रयायिमर्षाश्चिताश्चि । ए३ । स्पृहमा । इन्दोसहाश्चिषा

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
दिवोधर्त्तासिशुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन्वाजीपवस्व ॥३*॥१७

हे सोम ! “शुक्रः” दीप्तः “पीयूषः” पातव्यः त्वं “दिवः”
दुलोकस्य “धर्त्ता” धारकः “असि”, “वाजी” बलवान् स त्वं
“सत्ये” सत्यभूते “विधर्मन्” विधर्मणि [विविधानि कर्माणि
ऋत्विजो कुर्वन्ति यस्मिन् ; यद्वा, विविधं सोमादि-हविषां धार-
केऽस्मिन्] यन्ने “पवस्व” क्षर ॥ ३ ॥ १७

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
॥ धर्मम् ॥ औहोश्वा । औहोश्वा । औहोश्वा

५ २ ५ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
२३४ औहोश्वा । पवस्वसोममहान्समुद्राः । पितादे

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
वाना रविश्वा । उत्तिवामां २३४५ ॥ (१) शुक्रः पवस्वदेवेभ्य

२ २ ३ १ १ १ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
सोमा २३४५ । दिवे प्रथिव्यैश्च प्रजाभ्यां २३४५ । दिवो

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ १ १ १ १ २ १ २ २ १ २ २ ३
धर्त्तासिशुक्रः पीयूषा २३४५ । सत्ये विधर्मन्वाजीपवस्वा

१ १ १ १ १ २ २ २ २ १ १ १ १ २ १ २ २ १ २
२३४५ ॥ (१) पवस्वसोमा २३४५ । महान्समुद्राः । पिता

१ २ १ १ १ १ १ २ २ २ १ १ १ १ २ १ २ १
दे रवाना २३४५म् । विश्वाभिधामा २३४५ ॥ (२) शुक्र

१ ३ ११११ १२१२ २२३ ११११ २१२ २ २
पवस्वार३४४ । देवेभ्यः सोमार३४५ । दिवेपृथिव्या१यि ।

२१२ ११११ २१२२१२३ ११११ २१ २२१२
शच्चप्रचाभ्या२३४५ । दिवोधर्त्तासी२३४५ । शुक्रः पीयू

११११ २१२ ३ २ २२१२ २३ ११११
षा२३४५ । सत्ये विधर्म्मा१न् । वाजीपवस्वार ३४५ ।

२२ २ २ १ २ ५ ५ २ १
औहो३वार । औहो२वार३४ औहो६वा । ए३ । धर्म्मा

१११
२३४५(३) ॥ ८ * ॥ [१]

२ २ १ २ १
॥ आन्धीगवम् ॥ पाश्वास्त्रा । सो२३मा । ऊम्मा२

१२ २१ २१२२१२३ ११११ १ २
१५२ । मद्धान्तसमुद्रः पिता देवाना२३४५म् । वायिश्वा३

२ १ २ १ २ ४ ५ ४
उवा । भार३यिधा । मा । औ३होवा । हो५ई ।

डा(३) ॥ ८ † ॥ [२] १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य नवमस्याध्यायस्य

अष्टमः खण्डः ॥ ८ ॥

* ऊ० गा० ५ प्र० १ अ० ८ सा० ।

† ऊ० गा० २१ प्र० ३ अ० ८ सा० ।

‡ 'यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमसाम,'—इति वि० ।

अथ नवम-खण्डः—

प्रेष्ठवद्वति त्वचात्मकं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१०३ १ १ ३ १ ३ १ २ ३ २
प्रेष्ठवो अतिथिस्तुषेमित्रमिव प्रियम् ।

२ ३ २ ३ १ २ २ २
अग्नेरथन्नवेद्यम् ॥ १ ॥

हे “अग्ने !” “वः” त्वां [पूजार्थं बहुयवनम्] “स्तुषे” स्तोमि अहमुगनेति शेषः । कीदृशम् ? प्रेष्ठम्” अस्माकं स्तोतृणां धन-दानेन प्रियतमम् । “अतिथिं” सर्वैरतिथिवत् पूज्यं [यद्वा, अत सातत्यगमने (म्वा० प०) ऋतन्यञ्जि (उ० ४, २)]—इत्यादिना अतिरिथिन् । सततं देवानां हविः प्रदातुं गच्छन्तम्] “मित्रमिव” सखायमिव “प्रियं” स्तोतुः प्रीणनकरं “रथं न” रथमिव “वेद्यं” वेदो धनं धन-हितं लाभ-हेतुं [यथा स्वाभिमत-लाभाय आश्रयन्ते धन-लाभ-हेतुं रथम् ; यद्वा, यथा रथेन धनं लभन्ते तद्वत् स्तोतारोऽनेन धनं लभन्ते, तादृश-धन-लाभ-कारणम्] । हे अग्ने ! तस्मै हितं वेद्यं त्वां कर्म-सिद्ध्यर्थम् अहं स्तोता स्तोमीति सम्बन्धः ॥

“अग्ने”-“अग्निम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

* इदानीमुक्त्यसामानि भवन्ति औशनं प्रथममुक्त्यम्—इति वि० ।

+ इ० आ० १, १, १, ५ (१भा० १००पृ०) = ऋ० वे० ६, ६, ५, १ =

य० वे० १३, ५१ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ४ २ १ १ २ २ १ १ २ २ २
 कविमिवप्रशंस्यं यन्देवास इति हिता ।

१ २ २ २ २
 निमर्त्ताष्टादधुः ॥ २ * ॥

हे “देवासः” देवाः इन्द्रादयः ! “यम्” अग्निं “मर्त्ताषु” मनुष्येषु “इति” वक्ष्यमाण-प्रकारेण “हिता” द्विधा† “न्यादधुः” गार्हपत्याहवनीयात्मकत्वेन द्विधा निहितवन्तः । तत्र दृष्टान्तः—“कविमिव” “प्रशंस्यं” प्रशंसनाहं क्रान्त-कर्माणां पुरुषं यथा द्विधा कार्यद्वये अन्यो नियोजयति तद्वत् [यद्वा दिवि पृथिव्यां च निहितवन्तः, भूमौ तु हविषाहरणार्थं दिवि तु हविः प्रदानार्थमिति द्वैधं निधानं कृतवन्त इत्यर्थः] । तमग्निं स्तुषे इति पूर्वेण सम्बन्धः ॥

“प्रशंस्यं”—“प्रचेतसं”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ १ १ २ १ २ २ १ २ २
 त्वयविष्ठदाशुषोनुः पाहिष्टणुहीगिरः ।

१ २ ३ १ २ १ २ २
 रक्षातोकमुतन्मना ॥ ३ ‡ ॥ १८

* ऋ० वे० ६, ६, ५, १ ।

† ‘हिता नाम ऋषिः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, २, ५, २ ।

हे “यविष्ठ” युवतम ! [यद्वा, यौतेस्तृजन्तस्य दृष्टनि*
रूपं देवानां हविषा मिश्रयित्तम !] इन्द्र ! त्वं “दाशुषः”
हविर्दत्तवतः “नृन्” कर्मणां नेतृन् यजमानान् “पाहि” धनानां
दानेन रक्ष [नृःपाहीत्यत्र संहितायां “नृन्पे (८, ३, १०)”—
इति नकारस्य रुत्वम्, “अचानुनासिक (८, १, २)”—इति
पूर्वस्यानुनासिकः । किञ्च, “गिरः” त्वद्विषयाः स्तुतीः
“शृणुहि”† अवहितः सन् शृणु । “उत” अपिच “त्मना”‡
आत्मनैव “तोकम्” अस्मदीयं “तनय” पुत्रं “रक्ष”॥ पालय
[त्मनेति सर्वत्र सम्बध्यते—आत्मना स्वयमेव रक्ष, त्वदन्यं
पालयितारं न विन्दामः त्वमेवास्मदीयम् ॥

“शृणुही”—“शृणुधि”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १८

॥ गायत्र्यौशनम् ॥ ^{११११}प्रेष्ठवाः । अता २३ यिथीम् ।

^{११११}स्तौषेमित्रम् । ^१इवप्रारक्ष्याम् । ^१अग्नविराश्याम् । ^१ना

^२वारक्ष्या३४३यिदार३४योईच्छायि ॥ (१) ^{१२१}कविमिवा । ^२प्र

^१श्रसारक्ष्याम् । ^२यान्देवासः । ^{१२२२}इतिद्वार३ यिता । ^१नि

* “तुम्हन्सि”—इति पा० ५, ३, ५८ ।

† “शृणुही”—इति दीर्घः संहितायाम् ।

‡ “मन्त्रे व्याख्यादेरात्मनः”—इति पा० ६, ४, १४१ ।

॥ संहितायाम् “रक्षा”—दीर्घाक्षः, तत्र द्वाष इति दीर्घः ।

^{२ २}मात्तीश्ये३ । ^{१ २}पूर्वा२३च्चा३४थि । ^{१ ५ ५}दार्२३४धोईच्चा ॥ (२)
^{१ २ १}तुवंयवायि । ^{२ १ २}ष्ठदाष्टूर३षाः । ^{१ २ २}नूडपाहिष्ट । ^{१ २}णुद्धीगा
^२२थिराः । ^{१ २ २}रक्षातो३का३म् । ^{१ २}ऊता२३च्चा ३ ४ थि ।
^{१ ५ ५}त्मा२३४नोईच्चायि(३) ॥ ११ * ॥ [१] १८

अथ लृचात्मके द्वितीय-सूक्ते —

प्रथमा ।

^{१ २}एन्द्रनोगधिप्रियसत्राजिदगोच्च । ^{३ १ २}

^{३ २ ३}गिरिर्नविश्वतःपृथुःपतिर्दिवः ॥ १ १ ॥ ^{३ १ २ ३ १ २ २ ३ १}

हे “प्रिय” स्तोत्रुणां प्रीणनकर ! “सत्राजित्” ‡ महतां
 शत्रूणां जेतः ! हे “अगोच्च” केनापि गुहितुमशक्य ! “इन्द्र !”
 “गिरिर्न” पर्वत इवना “विश्वतः” सर्वतः “पृथुः” पुथुतमः
 “दिवः” स्वर्गस्य “पतिः” ईश्वरस्त्वं “नः” अस्मान् “आगधि”
 आगच्छ ॥

* ऊ० गा० ५ प्र० १ अ० ११ सू० ।

† ऊ० आ० ५, १, १, ३ (१ भा० ८०७ पृ०) = ऋ० वे० ६, ७, १, ४ ।

‡ ‘सत्राजित्—सदाजिता’—इति वि० ।

॥ ‘गिरिर्मेघः’ अकारिच्छयापी अथवा गिरयः पर्वताः—इति वि० ।

“प्रियसत्राजिदगोह्य”-“प्रियः सत्राजिदगोह्यः”—इति पाठो,
“विश्वतः सृष्टुः”*-“विश्वतः सृष्टुः”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १२ १२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिहिसत्यसोमपाउभेबभूथरोदसी ।

१२ २२ ३ २ ३ १२ २२ ३ २
इन्द्रासिसुन्वतोवृधोपतिर्दिवः ॥ २ ॥

हे सत्य ! “सोमपाः” सोमस्य पातः ! “इन्द्र !” यस्त्वम्
“उभे” “रोदसी” व्यावापृथिव्यौ “अभि बभूथ” सामर्थ्येनाभि
भवसि स त्वं “सुन्वतः” सोमाभिषवं कुर्वतः यजमानस्य “वृधः”
वर्धकः “असि” । “दिवः” स्वर्गस्यापि “पतिः” ईश्वरोऽसि ॥२॥

अथ तृतीया ।

१२ २२ ३ १ २ ३ २ ३ १२ २२
त्वष्टिश्चश्वतीनामिन्द्रदर्ताः पुरामसि ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ २
हन्तादस्योर्मनोवृधः पतिर्दिवः ॥ ३ ॥ १८

* नैष पाठः कचिदप्युपलभ्यते ।

† ऋ० वे० ६, ७, १, ५ ।

‡ “धर्ता”—इति मु०-पाठः सायणसम्यक्तस्य परं बहुपुस्तकविरोधात् पदादि-
पन्थेऽपि एवमदर्शनाद्योपेक्षणीय एव ।

¶ ऋ० वे० ६, ७, १, ६ ।

हे “इन्द्र !” “त्वं” “शश्वतीनां” बह्वीनां “पुरां” शत्रुन-
 गरीणां “धर्ता असि हि” दारयिता भवसि खलु । किञ्च,
 “दस्योः” वृथाकालस्योपक्षेपयितुरसुरस्य “हन्ता” असि घातको
 भवसि “मनोः” मनुष्यस्य यागादि कुर्वन्तो “वृधः” वृद्धकश्चासि ।
 “दिवः” स्वर्गस्यापि “पतिः” ईश्वरोऽसि ॥ ३ ॥ १८

॥ साम्बर्त्तम् ॥ एन्द्रनो^{१८}ऽगधिप्रा^१या । सात्राजि^१त् ।
 अगोहायौ^१ । हो^{२८}श्वा । गिरायि^१र्नवौ^{२८} । हो^१श्वा । श्व
 ताः । पार^१थू^३र^४श्चौहो^{४८}वा ॥ (१) अभिहि^१सा^२रत्यसो^१मा
 याः । जभे^१वभू^२ । थरो^१दासौ^{२८} । हो^१श्वा । इन्द्रा^१सि
 सौ^{२८} । हो^१श्वा । न्वतः^१ । वार^३द्वा^४र^{४८}श्चौहो^४वा ॥ (२)
 तुव^१श्चि^१शा^२श्चतायिना^१म् । आयि^{२८}न्द्र^१दर्ता^२ । पुरा^१मासौ^{२८} ।
 हो^१श्वा । हन्ता^१दस्यौ^{२८} । हो^१श्वा । मनोः^१ । वार^३द्वा^४र^{४८}
 श्चौहो^४वा । पति^{१२}र्द्दि^३वा^{३१} ॥ (३) ॥ १२ * ॥ [१] १८

अथ तृचात्मके तृतीय-सूक्ते*—

प्रथमा ।

३ १ ३ १ २ २ ३ १ २ २ १
पुराभिन्दुर्युवाकविरमितीजाअजायत ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
इन्द्रोविश्वस्यकर्मणोधर्त्तावाजीपुरुष्टुतः ॥ १ १ ॥

अयम् “इन्द्रः” उच्यमान-गुणयुक्तो “अजायत” सम्पन्नः ।
कीदृग्गुणकः ? इति तदुच्यते—“पुराम्” असुर-पुराणां “भिन्दुः”
भेत्ता “युवा” कदाचिदपि बली-पलितादि-वार्द्धक्य-रहितः
“कविः” मेधावी “अमितीजाः” प्रभूत-बलः विश्वस्य कर्मणः
कृतस्य ज्योतिष्टोमादेः “धर्त्ता” पोषकः “वजी” यजमान-
रक्षणार्थं सर्वदा वज्रयुक्तः “पुरुष्टुतः” बहुविधे तत्तत्कर्मणि
स्तुतः ॥ भिन्दुः—भिदिर् विदारणे (६० प०), कुरित्यनुवृत्तौ
“पृ-भिदि-व्यधि-गृधि-धृषिभ्यः (३० १, २३)”—इति कु-प्रत्ययः,
तस्य “इन्द्रस्यभ यथा (३, ४, ११७)”—इति सार्वधातुक-सञ्ज्ञायां
“रुधादिभ्यः अम् (३, १, ७८)” मित्त्वादन्त्यादचः परो भवति,
“असोरक्तोपः (६, ४, १११)” अनुस्वार-परसवर्णौ “अचः परस्मिन्
पूर्वविधौ (१, १, ५७)”—इति प्राप्तस्य स्थानिवद्भावस्य
“न पदान्तेत्यादिना (१, १, ५८) निषेधः । युवा—यु मिश्रणा-
मिश्रणयोः (अदा० प०) “कनिन्युष्टुषितक्षिराजिधन्विद्यप्रति-

* ‘मारुतं साम’—इति वि० ।

† इ० आ० ४, २, १, ८ (१भा० ७३३पृ०)=अ० वे० १, २१, ४ ।

दिवः (उ० १, १५४)”—इति कनिन् निष्वादाद्युदात्तः (६, १, १८७) । कविः—कु शब्दे (अदा० प०) “अचइरिति (उ० ४, १३८) इः प्रत्ययस्वरः (३, १, ३) । अमितः—अमित-शब्दस्याव्ययपूर्व-पदप्रकृतिस्वरम् (८, २, १) “बहुत्रोहो पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वेन” तदेव शिष्यते । विश्वस्य—“अशूप्रुषीत्यादिना (उ० १, १४८) कन्, निष्वा-दाद्युदात्तः (६, १, १८७) । कर्मणा—अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते (३, २, ७५)”—इति मनिन् नित्स्वरः (६, १, १८७) । धर्ता—टच्, किष्वादन्तोदात्तः (६, १, १६५) । वज्री—मत्वर्थीय इनी (५, २, १२२), प्रत्यय स्वरः । पुरुटुतः—“स्तुतस्तोमयोऽकृन्दसि (८, ३, १०५)”—इति पत्वम् बहुषु प्रदेशेषु स्तुतः “थायघञ्क्ताज-विवक्षाणाम् (६, २, १४४)”—इत्यन्तोदात्तत्वम्, तृतीया-समासे हि थायादिस्वरापवादः, “तृतीया कर्मणि (६, २, ४८)”—इति पूर्वपदप्रकृतिस्वरः स्यात् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ ३ १ ३ १ ३ ३ १ १
त्वंलस्यगोमतोवावरद्विवोबिलम् ।

१ ३ १ ३ १ ३ ३ १ १
त्वान्देवा अभिभ्युपस्तुज्यमानास आविधुः ॥ २ * ॥

[वलनामकः* कश्चिदसुरो देवसम्बन्धिनीर्गा अपहृत्य कस्मिंश्चिद् बिले गोपितवान् तदानीमिन्द्रस्तद्विलं समावृत्य

* ऋ० वे० १, ११, ५ ।

† ‘वलनाम दानवः, तमसापिधान आसीत्’—इत्यादि वि० ।

तस्माद् बिलाद् गाः निःसारयामास, तदिदमुपाख्यानमिन्द्रो
 बलस्य बलमौर्णोदित्यादि ब्राह्मणेषु मन्त्रान्तरेषु च प्रसिद्धम्,
 तदेतद्वृद्धिनिधायकं मन्त्रः प्रवर्तते—]हे “अद्रिवः” वज्रयुक्तेन्द्र !
 त्वं “गोमतः बलस्य” गोभिर्युक्तस्य बलनामकस्यासुरस्य सम्बन्धि
 “बिलम्” “अपावः” स्वसैन्यमुखेनापाहतवानसि । तदानीं
 “तुज्यमानासः” बलेन हिंस्यमानाः “देवाः” “अविभ्युषः” त्वद्-
 यया रक्षया बलादभीताः सन्तः “त्वामाविषुः” प्राप्तवन्तः ।
 अपेत्यस्य निपातत्वादाद्युदात्तत्वम् (फि० ४, १२) । अवः—वृज्यरणे
 (स्वा० ३०), लङ् सिप्, “इतश्च लोपः (३, ४, ६७)”, “स्वादिभ्यः
 श्रुः (३, १, ७३)”, तस्य बहुलच्छन्दसि (२, ४, ७६)”—
 इति लुक्, गुणो रपरत्वम्, हल्ङादि-लोपः, विसर्जनीयः, अडा-
 गमः । अद्रिवः—अद्रिरस्यास्तीति मतुप्, “छन्दसीरः (८, २,
 १८)”—इति बत्वम्, सम्बोधने “उगिदचामिति नुम् (७, १, ७०),
 हल्ङाप्-संयोगान्त-लोपी, “मतुवसो रुः सम्बुद्धौ छन्दसि (८, ३, १)”
 —इति रत्वम् । बिलं—“नन्विषयस्यानिसन्तस्येत्याद्युदात्तत्वम्
 (फि० २, ३) । अविभ्युषः—जि भी भये (जुहो० प०) लिङ्, हिर्भावः,
 अभ्यासस्य ऋस्व-जश्त्वे,* “कसुष (३, २, १०७)”—इति लिटः
 कसुरादेशः, क्रादिनियमात्, प्राप्त इट् “वस्केकाजाहसाम्
 (७, २, ६७)”—इति नियमान्निवर्तते, जसि सर्वनामस्थाने-

* “अविभ्युषः”—इति पाठस्तु न सार्वधिकः, जसिन्मुद्रितपुस्तके क-पुस्तके च
 “अविभ्युषः”—इति दर्शनात् ।

ऽपि व्यत्ययेन भत्वादु वसोः सम्प्रसारणम्, पर-पूर्वत्वम्, “शासि-
वसिघसोनाञ्च (८, ३, ६०)”—इति षत्वम्, “अचि अ, धात्वि-
त्यादिना (६, ४, ७७) प्राप्तमिण्डादेशं बाधित्वा “एरनेकाच
(६, ४, ८२)”—इति यणादेशः, नञ्-समासः, अव्यय-पूर्वपद-
प्रकृतिस्वरत्वम् । तुज्यमानासः—तुजेहिंसार्थात् परस्य कर्मणि
लटः स्थाने शानच्, “सार्वधातुके यक् (३, १, ६७)”—
इति यक् तस्माददुपदेशादुत्तरस्य लसार्वधातुकस्यानुदात्तत्वम्
(६, १, १८६), यकएव प्रत्ययस्वरः शिष्यते । आविषुः—
अव रक्षणादिषु, अस्माद् गत्यर्थान्मुञ्जे भिस्तस्य “सिजभ्यस्तविदि-
भ्यय (३, ४, १०८)”—इति जुस्, सिच इडागमः, “आङ्जा-
दीनाम् (६, ४, ७२)”—इत्याङागमः, आदेश-प्रत्यययोः (८, ३,
५८)”—इति षत्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २

इन्द्रमीशानमोजसाभिस्तोमैरनूषत ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २

सहस्रं यस्य रातय उत वासन्ति भूयसीः ॥ ३ * ॥ २०

“स्तोतारः” “ओजसा” बलेन “इशानं” जगतो नियामकम्
“इन्द्रम्” स्तोमैः, तृहदादिभिः “अभ्यनूषत” सर्वत्र स्तुवन्ति ।
“यस्य” इन्द्रस्य “रातयः” धन-दानानि “सहस्र” सहस्र-सङ्ख्ये-

पेतानि सन्ति “उत वा” अथवा “भूयसीः”* सहस्र-सङ्ख्याकाः
अप्यधिकाः “सन्ति” । तमिन्द्रमिति पूर्वचान्वयः ॥

“स्तोमैः”-“स्तोमाः”—इति पाठौ ॥

इन्द्रम्—“ऋजन्द्रेत्यादिना रन् (उ० २, २८), निच्चादाद्युदात्तः
(६, १, १८७) । ईशानम्—लटः शानच् (३, २, १२४), “अदिप्रभृ-
तिभ्यः शपः (२, ४, ७२)” —इति धातोर्नुदात्तेत्वात् तास्यनुदात्ते-
दित्यादिना (६, १, १८६) शानचोऽनुदात्तत्वम् । ओजसा—
नव्विषयत्वादाद्युदात्तः (फि० २, ३) । स्तोमैः—अर्त्ति-स्तु-
स्वित्यादिना (उ० १, १३७) मन् प्रत्ययः, निच्चादाद्युदात्तः
(६, १, १८७) । अनूषत—णु स्तुतौ ; “णो नः (६, १, ६५),
सङ् व्यत्ययेन, भः, तस्य अदादेगः, “च्चेः सिच् (३, १, ४४),
अस्य धातोः कुटादित्वेन सिचो ङित्त्वाद् (१, २, १) गुणा-
भावः, इङ्भावश्छान्दसः, अङागमः । सहस्रं—“कर्दमादी-
नाञ्च (फि० ३, ११)” —इति द्वितीयाक्षरमुदात्तम् । रातयः
—“मश्ने वृषेष्टेत्यादिना (३, ३, ८६) क्तिनउदात्तः । उत—प्रातिप-
दिक-स्वरः (फि० १, १) । वा—चादिरनुदात्तः (फि० ४, १६) । सति
—प्रत्ययाद्युदात्तत्वम्, (३, १, ३), “तिङ्तिङ् (८, १, २८)”
—इति निघातो न भवति “यहृत्तान्नित्यम् (८, १, ६६)” —

इति प्रविषेधात्, सहि व्यवहितेऽपि भवतीत्युक्तम् । भूयसीः—
 सहस्रादतिशयेन बह्व्यः भूयस्यः, अत्र विभक्तस्य सहस्रस्य सन्निधि-
 बलात् उपपदत्व-प्रतीतिर्द्विवचनं विभज्योपपदे तरबीयसुना-
 विति बहुशब्दादीयसुन्, “बहोर्लोपो भू च बहोः (६, ४, १५८)” —
 इति इकार-लोपः, बहोर्भूइत्यादेशश्च, ईयसुनी निच्चादाद्युदा-
 क्तश्च, “उगितश्च (४, १, ६)” — इति डीप् ॥ ३ ॥ २०

॥ मारुतम् ॥ पुराभिदुयुवाकवीः । अमितौजाश्च
 जाया२३ता । आयिन्द्रोविश्वा३ । स्याकर्मा२३४णाः ।
 धर्ता । वाज्रीवाओ२३४वा । पुरुषृष्टुताः ॥ (१) तुव
 म्बलस्यगोमताः । अपावरद्विवोबार३यिलाम् । त्वा
 न्देवा३ः । आविभ्यू२३४षाः । तुज्या । मानौवाओ२३
 ४वा । सत्राप्रविषूः ॥ (२) इन्द्रमीशानमोजसा । अभिस्तो
 मैरनूषा२३ता । साहस्रन्धा३ । स्याराता२३४याः । उता ।
 वासौवाओ२३४वा । तिभूप्रयसीः । हो५ई । डा(४) ॥ १३ ॥

॥ महावैश्वामित्रम्* ॥ ह्यायि । ह्या३ । ओहा

ओहा । ह्यायि । ह्या३ । ओहाओहा । ह्यायि ।

ह्या३ । ओहाओहा । पुराभिन्दूः । युवाकावीरः ।

अमितौजाः । अजायातारः । इन्द्रोविश्वा । स्यकर्मा

णारः । धर्त्तावज्री । पुरुष्टतारः ॥ (१) तुवम्बला । स्य

गोमातारः । अपावरा । द्विवोवायिलारम् । तुवा

न्देवाः । अविभ्युषारः । तुज्यमाना । सआवायिषू ॥ (२)

इन्द्रमीशा । नमोजासारः । अभिस्तोमैः । अनूषाता

रः । संहस्रया । स्यरातायारः । उतवासा । तिभूया

सीरः । ह्यायि । ह्या३ । ओहाओहा । ह्यायि ।

ह्या३ । ओहाओहा । ह्यायि । ह्या३ । ओहाओ

५ ३ ५ ३ ५ १
 हा । हो ४ ईडा । हो ४ इडा । हो २ ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ २० * ॥ [२] २०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य नवमस्याध्यायस्य

नवमः खण्डः† ॥ ८ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हाहं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ८ ॥

॥ इति पञ्चमस्याङ्गः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

उत्तराग्रन्ये नवमोऽध्यायः‡ ॥ ८ ॥

* ऊ० गा० १२ प्र० २ अ० १० सू० १ ।

† 'अष्टममहः समाप्तः'—इति वि० ।

‡ 'पञ्चमस्य प्रपाठकस्य प्रथमोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १० ॥

॥ अथ दशमोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

अक्रान्त्समुद्र इति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३१ २३ १२ १२
अक्रान्त्समुद्रः प्रथमे विधर्म्म

३ १२ ३ १२ २२ ३ २
अनयन् प्रजाभुवनस्य गोपाः ।

१२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
वृषापवित्रे अधिसानो अव्ये

३ १२ २२ ३ १२ २२
वृद्धसोमो वावुधेस्वानो अद्रिः ॥ १ '१' ॥

“समुद्रः” [यस्मादापः सन्द्रवन्ति स समुद्रः] अपां वर्षकः,
“गोपाः” स्वामित्वेन सर्वस्य रक्षकः सोमः “प्रथमे” विस्तृते “भुव-

* ‘इदानीं नवममहः अष्टाचत्वारिंशमुच्यते । तत्र च त्रांक्षणेन गांधर्व-प्रभृतीनां
साक्षामावेषमुक्तम्’—इति वि० ।

† अ० आ० ६, १, ४, ७ (२भा० १९१४०) = अ० वे० १७, ४, १८, ५ ।

नस्य” उदकस्य “वि धर्म्मन्” विधारकेऽन्तरिक्षे प्रजाः “जनयन्” उत्पादयन् “अक्रान्” सर्वमभिक्रामति [क्रमतेर्लुङि तिपोङभावे वृद्धौ च कृतायां सिज्लोपे मकारस्य “मोनोधातोः (८, २, ६४)” —इति नकारे रूपम्] ; “वृषा” कामानां वर्षिता, “स्वानः” अभिषूयमाणः, “अद्रिः” आदरणशीलः, “सः” सोमः अधिकः “सानौ” समुच्छिते अविभवे पवित्रे “वृहत्” प्रभूतं “वृधे” वर्द्धते ॥

“गोपाः”—“राजा”—इति पाठौ, “अद्रिः”—“इन्दुः”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३
मत्सिवायुमिष्टयेराधसेनो

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २
मत्सिमित्रावरुणापूयमानः ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
मत्सिशर्द्धोमारुतममत्सिदेवान्

३ १ २ ३ १ २
मत्सिद्यावापृथिवीदेवसोम ॥ २ * ॥

हे सोम ! त्वं वायुं “मत्सि” मादय । किमर्थम् ? “नः” अस्माकम् । “इष्टये” ईषणीयाय अन्नाय “राधसे” धनाय च । तथा पवित्रेण पूयमानस्त्वं “मित्रावरुणा” मित्रावरुणौ च

* सू० ३० ७, ४, १९, २ ।

† ‘नः’—‘अस्माकम्’—इति वि०

“मत्सि” तर्पयसि । किञ्च “मारुतं” मरुतां स्वभूतं शब्दो बलञ्च मत्सि । तथा “देवान्” इन्द्रादीन् “मत्सि” हर्षय । हे “देव” स्तोतव्य ! हे सोम ! “द्यावापृथिव्यौ” च “मत्सि” मादय । एतान् हर्षयुक्तान् कृत्वा अस्मभ्यं धनं प्रयच्छेत्यर्थः ॥

“राधसेनः”—“राधसेच”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३
मच्चक्षसोमोमहिषश्चकारा

१ २ ३ ४ ३ २
पांयद्गर्भोवृणीतदेवान् ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
अदधादिन्द्रे पवमानओजो

२ २ ३ २ ३ १ २
जनयत्सूर्यो ज्योतिरिन्दुः ॥ ३ * ॥ १

“महिषः” महान् पूज्यो वा सोमः “महत्” प्रभूतं तत् कर्म “चकार” अकरोत् । किन्तु कर्म ? “अपां गर्भः” उदकानां गर्भभूतः [जनयित्वाज्जन्यत्वाच्च] “सः” सोमः “देवान्” “आवृणीत” समभजत—इति यत् तत् कृतवानिति । किञ्च, “पवमानः” पूयमानः सोमः “ओजः” तत्त्वानेन जन्यं बलम् “इन्द्रे” ‘अदधात्’ । तथा “इन्दुः” “सूर्यः” “ज्योतिः” तेजः “अजनयत् ॥ ३ ॥ १

॥ ह्यउज्जवायिवासिष्ठम् ॥ ह्ययि । उज्जवायि । अ

क्रा३४औहोवा । सम् । द्रा३ःप्रथ । मेविधर्मान् । ज

ना३४औहोवा । यन्प्रा । जा३भुव । नस्यगोपाः । वृ

षा३४औहोवा । पवायि । त्रे३अधि । सानोअव्यायि ।

बृह्वा३४औहोवा । सोमो । वावृधे । स्वा३४३ । नो३

आपूद्रा३५इयिः ॥ (१) मत्सा३४औहोवा । वायूम् । इष्ट

येराधसेनाः । मत्सा ३ औहोवा । मित्रा । वरुणा ।

पूयमानाः । मत्सा३४औहोवा । शर्ही । मारुतम् । म

त्सिदेवान् । मत्सा३४औहोवा । द्यावा । पृथिवी । दा

३४इयि । वा३सो५मा३५इ ॥ (२) मद्वा३४औहोवा । त

त्सो । मो३महि । षश्वकारा । अपा३४औहोवा । य

ज्ञा । भो३अवृ । णीतदेवान् । अदा३४औहोवा । धा

दायि । ^{१ १}द्रेषव । ^{१ २ ४ ५}मानओजाः । ^२हायि । उज्जवायि ।

^{३ ९}अजा३४ओहोवा । ^१नयात् । ^{१ २ १ २}हुरिये । ^२ज्यो३४३ । ^१ती

^४इराप्रयिन्दू६पुईः(३) ॥ १ * ॥ [१]

॥ महासामराजम् ॥ ^{१ २}हाउहोवा३हायि । ^१आक्रान्

^१समुद्रा३प्रा । ^२यमे३वी३ । ^४धर्मा२३४५न् । ^{२ ३ १ १ १ १}जनयन्प्रजा

^१३भू । ^१वना३स्या३ । ^४गोपा२३४५ ॥ (१) ^{१ २ ३ १ १ १ १}वृषापवित्रे३आ ।

^१धिसा३नो३ । ^४अव्या२३४५यि । ^{१ २ ३ १ १ १ १}बृहत्सोमो३वा । ^{२ ३}वृधे

^४सू३वा३ । ^{१ २}नोअद्रा३२उ ॥ (१) ^१मत्सिवायू३मायि । ^२ष्टये

^४रा३धा३ । ^{१ २ ३ १ १ १ १}सेना२३४५ः । ^२मत्सिमित्रा३वा । ^{३ ४}रुणापू३या

^{१ २ ३ १ १ १ १}३ । ^२माना२३४५ः । ^{३ ४}मत्सिगर्दी३मा । ^१रुतन्मा३त्सी३ ।

^{१ २ ३ १ १ १ १}देवान्३४५न् । ^१मत्सिद्यावा३पा । ^{२ ३}थिवीदे३वा३ । ^४सो

^१मा३२उ ॥ (१) ^{२ ३ ४}महत्तत्सोमो३मा । ^{१ २ ३}हिषा३आ । ^४कारा

^{२ २} अद्धादिन्द्रे ^२ पवमा ^{३ ४ ३} नओजाः । ^{२ २ २} छाउहोवाइहायि ।

^{२ २} अजनयत्स्वर्य्ये ^{२ ३ ५} ज्यो ^४ ठ ४ ३ ^४ तिरिन्दुः । ^४ तिरा ५ ^४ यिन्दाउ ।

॥ वा(३) ॥ ८ * ॥ [३]

॥ वात्सप्रम् ॥ ^१ होईर । ^{१ २ २ १ २ २} अक्रान्तसमुद्रःप्रथ । मे

^१ विधार्म्मार्न् । ^१ धार्म्मार्न् । ^१ धार्म्मार्न् । ^{१ २ १ २} जनयन्प्रजा

^{२ १} भुव । ^१ नस्यगोपाः । ^{१ १ २ १ २ २ १ २ १ २} गोपाः । ^{१ १ २ १ २ २ १ २ १ २} वृषापवित्र अधिसा ।

^{१ २ १} नोआव्याःरयि । ^१ आव्याःरयि । ^१ आव्याःरयि । ^{२ १ २} बृहत्सो

^{२ १ २ २ २} मोवावृधेसुवा । ^{२ १} नोआद्राःरयि । ^१ आद्राःरयि । ^१ आर्द्रा

^१ रयि ॥ (१) ^{१ २ १ १ १ २ २ १ १} मत्सिवायुमिष्टये । ^{२ १} राधसेनाः । ^१ सेनाः ।

^१ सेनाः । ^{१ २ १ २ २ २ २ १} मत्सिमित्रावरुणा । ^१ पूयमानाः । ^१ माना

^१ रः । ^{१ २ १ २ २ २ २ १} मानाः । ^१ मत्सिगर्द्धीमारुतम् । ^१ मत्सिदेवाः

^१ न् । ^१ देवाः । ^{१ २ १ २ २ २ २ १ २ २} देवाः । ^{२ २} मत्सिद्यावापृथिवी । ^{२ २} देव

^१सोमा^१२ । ^१सोमा^१२ । ^१सोमा^१२ ॥ (२) ^{११}महत्त^{१२}त्सोमोम
^१हि । ^१षश्चकारा^१२ । ^१कारा^१२ । ^१कारा^१२ । ^{१२}अपायङ्ग
^२र्भो^२अवृ । ^२णीतदायिवा^१२न् । ^१दायिवा^१२न् । ^१दायिवो
^१२न् । ^१अदधादिन्द्रे^{१२}पव । ^{१२}मानओजा^१२ः । ^१ओजा^१२ः ।
^१ओजा^१२ः । ^१अजनयत्स्व^१र्य्योज्यो । ^१तिरायिन्दू^१२ः । ^१आ
^१यिन्दू^१२ः । ^१आयिन्दू^१२ः । ^१होई^१२ । ^१२ । ^१होया^१२ । ^१वा
^{५२२}२३४औहोवा । ^{३११११}ई२३४५ (३) ॥ ८ * ॥ [४] †

अथैषदेवइति दशर्चं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{३२२५२}एषदेवो^{२२}अमर्त्यः^{३१२}पर्णवीरिवदीयते ।

^{३१२}अभिद्रोणा^{२२३१२}न्यासदम् ॥ १ † ॥

“देवः” द्योतमानः “अमर्त्यः” मरण-रहितः “एषः” सोमः
 “द्रोणानि” द्रोणकलशान् “अभि” लक्ष्य “आसदम्” आसत्तुम्

* ऊ० मा० २३ प्र० २ अ० ८ सू० ० ।

† सू० वे० ६, ७, २०, १ ।

१० अ० १ ख० २ म० २, ३ उत्तरार्चिकः ।

२७१

आसदनार्थम् “पर्णवीरिव” * यथा पक्षी तथा वेगेन “दीयते”
गच्छति ॥

“दीयते”—“दीयति”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २
एषविप्रैरभिष्टुतोपोदेवोविगाहते ।

२ ३ १ २ ३ १ २
दधद्रत्नानिदाशुषे ॥ २ ॥

“विप्रैः” मेधाविभिः स्तोत्रभिः “अभिष्टुतः” आभिसुख्येन
स्तुतः “देवः” द्योतमानः “एषः” सोमः “दाशुषे” हविषां
प्रदाने यजमानाय “रत्नानि” रमणीयानि धनानि “दधत्”
धारयत् प्रयच्छत् । “अपः” वसतीवरीः “वि गाहते” प्र-
विशति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

० १ २ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

एषविश्वानिवार्याशूरोयन्निवसत्वभिः ।

१ २
पवमानःसिषासति ॥ ३ ॥

* ‘पर्णवीरिव—पर्णवानिव, पूतिका अपर्णवान् भवति, तथाप्येके अभिषव
मिच्छन्ति तमप्यभिषूयमाणं पर्णवक्त्रं सोमं—इत्यादि वि० ।’

† ऋ० वे० ६, ७, १०, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, १० २ ।

“पवमानः” पूयमानः “शूरः” वीरः “एषः” सोमः
 “विश्वानि” सर्वाणि “वार्या” वरणीयानि धनानि* “सत्वभिः”
 बलैः “यन्ति च” गच्छन्ति च “सिषासति” अस्मदर्थं सन्भत्त-
 मिच्छति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ १ १ २ २ ३ १ २
 एषदेवोरथर्यतिपवमानोदिशस्यति ।

३ १ २ ३ २
 आविष्कृणोतिवग्वनुम् ॥ ४ १ ॥

“पवमानः” क्षरन्नेव सोमो “देवः” “रथर्यति” अस्मदीयं
 यागं प्रत्यागमनाय रथं कामयते† ॥

“दिशस्यति”-“विशस्यति”—इति पाठो ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 एषदेवोविपन्युभिःपवमानच्छतायुभिः ।

२ ३ १ २
 हरिर्वाजायमृज्यते ॥ ५ ॥

* ‘वार्या’—उदकानि—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ७, २०, ४ ।

‡ ‘रथर्यति’—‘रथेर्याति’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ६, ७, २०, ५ ।

१० अ० १ ख० २ सू० ६, ७] उत्तरार्चिकः ।

२७३

“पवमानः” क्षरन् “एषः” “सोमः” “देवः” “विपन्युभिः”
स्तोत्रभिः “ऋतायुभिः” युञ्ज-कामैः सत्य-कामैर्वा* “हरिः”
अश्वइव “वाजाय” सङ्ग्रामार्थं “मृज्यते” स्तुतिभिरलङ्घियते ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

३२ ३ २ ३२ ३ २ ३१ २

एषदेवोविपाकृतोतिक्करासिधावति ।

१२ ३ १ २

पवमानोअदाभ्यः ॥ ६ † ॥

“विपा” [—अङ्गुलिनामैतत् (निघ० २, ५, ८)] अङ्गुल्या “कृतः”
अभिपुतः “एषः” सोमः “देवः” “पवमानः” क्षरन् “अदाभ्यः”
केनाप्यहिंसितश्च सन् “ह्वरांसि” शत्रून् “विधावति” हन्तुमभि-
गच्छति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी ।

३२ ४ १ ३

३१ २ २२

३१ २

एषदिवंविधावतितिरोरजासिधारया ।

१२ ३ १ २

पवमानःकनिक्रदत् ॥ ७ ‡ ॥

“धारया” “पवमानः” क्षरन् “एषः” सोमः “कनिक्रदन्”
अभिषूयमाणः शब्दं कुर्वन् “रजांसि” लोकान् “तिरः” तिर-
स्कुर्वन् यज्ञात् “दिवं” स्वर्गं प्रति “विधावति” ॥ ७ ॥

● ‘ऋतायुभिः—ऋतो यज्ञः, तं युञ्जन्ति ऋतायवः ऋत्विजः तैः—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ७, २१, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, २१, २ ।

अथाष्टमी ।

३ २ ७ ३ १ २ ३ २ ७ ३ १ २
 एषदिवंव्यासरत्तिरोरजास्यस्तुतः ।

१ २ १ २
 पवमानःस्वध्वरः ॥ ८ * ॥

“पवमानः” स्वरन् “एषः” सोमः “स्वध्वरः” सुयज्ञः
 “अस्तुतः” केनाप्यहिंसितश्च सन् “रजांसि” लोकान् “तिरः”
 तिरस्कुर्षन् यज्ञात् “दिवं” प्रति “व्यासरत्” विसरति गच्छति
 ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

३ २ ९ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 एषप्रत्नेनजन्मनादेवोदेवेभ्यःसुतः ।

१ २ ३ १ २
 हरिःपवित्रेऽर्षति ॥ ९ ‡ ॥

“हरिः” हरितवर्णः “देवः” द्योतमानः “एषः” सोमः
 “प्रत्नेन” पुराणेन “जन्मना” जननेन “देवेभ्यः” देवार्थं “सुतः”
 अभिषुतः सन् “पवित्रे” स्थातुम् “अर्षति” गच्छति ॥ ९ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, ११, ३ ।

† ‘रजांसि—अथ लोकांशेषाम् अधस्तात् भावति’—इति वि० ।

‡ इष्य च १, ९, १७, १ (भा० २६१४०) = ऋ० वे० ६, ७, ११, ४ ।

अथ दशमी ।

२ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

एष उ स्य पुरुव्रतो जज्ञानो जनयन्निषः ।

१ १ ३ २

धारया पवते सुतः ॥ १० * ॥ २

“एष उ स्यः” एष च स सोमः “पुरुव्रतः” बहुकर्मा “जज्ञानः” जायमान एव “इषः” अन्नानि “जनयन्” उत्पादयन् “सुतः” अभिषुतः “धारया” “पवते” क्षरति ॥ १० ॥ २

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य दशमस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः † ॥ १ ॥

अथ द्वितीये खण्डे — एषधियेत्यष्टर्चः ‡ सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

एषधियायात्यप्याग्नूरोरथेभिराशुभिः ।

२ ३ १ २ ३ २

गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् ॥ १ ¶ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, २१, ५ ।

† ‘उक्तो दशर्चः’ — इति वि० ।

‡ ‘इदानीमष्टर्चः’, इदानीं षडृचा भवन्ति, सचानुत्तमः षडृचः, तृच उत्तमः — इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ६, ८, ५, १ ।

“एषः” सोमः “शूरः” विक्रान्तः “अगव्या” अङ्गुल्याः* अभि-
 षुतः “धिया” कर्मणा अतिगच्छति । कीदृशम् ? इति उच्यते
 —“इन्द्रस्य” “निष्कृतं” स्थानं स्वर्गाख्यं प्रति “आशुभिः” शीघ्र-
 गामिभिः “रथेभिः” रथैः “गच्छन्” इन्द्रेण रथेऽवस्थाप्य
 स्व-स्थान-नयनाङ्गुल्या अभिषूयमाणः सन् होम-द्वारा अग्निं
 गच्छतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ ३ २ २ ३ २ ३ १ २
 एषपुरुधियायतेबृहतेदेवतातये ।

२ ३ १ २ ३ १ २
 यत्रामृतासः ॥ २ ॥

“एषः” सोमः “पुरु” बहुलं, “धियायते” धियं कर्म इच्छति
 [धी-शब्दात् याकारोपजनः (७, १, ३६) । यद्वा द्वितीयार्थे द्वितीया,
 (३, १, ८५) छान्दसश्चालुक्] । कस्मै ? “बृहते” महते “देवतातये”
 यन्नाय “यत्र” यस्मिन् यस्मै “अमृतासः” अमृताः देवाः “आशत”
 व्याप्नुवन्ति तदर्थम् ॥

“आशत”-“आसत”-इति पाठौ ॥ २ ॥

* ‘अगव्या’-मूत्रमसमया-इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
एतन्मृजन्तिमर्ज्यमुपद्रोणेष्टायवः ।

३ २ ३ १ २ २ २
प्रचक्राणममहीरिषः ॥ ३ * ॥

“आयवः” मनुष्याः ऋत्विजः “एतं” सोमं “मर्ज्यम्” “उप
मृजन्ति” निष्पीडयन्तीत्यर्थः । कुत्र ? “द्रोणेषु” द्रोणकलशेषु ।
कीदृशम् ? “महीः इषः” महान्त्यन्नानि† “प्रचक्राणं” कुर्वाणं
प्रभूत-रस-स्त्राविणमित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ १ २ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
एषहितो विनीयतेनः शुन्ध्यावतापथा ।

१ २ ३ २ ३ १ २
यदीतुञ्जन्तिभूर्णयः ॥ ४ ‡ ॥

“एषः” सोमः “हितः” निहितः हविर्दाने “वि नीयते”
तस्मात् स्थानात् आहवनीयं प्रति “अन्तः” तयोर्मध्यदेशे “शुन्ध्या-
वता” शुद्धिमता “पथा” मार्गेण “यदि” यदा “तुञ्जन्ति” प्रय-
च्छन्ति देवेभ्यः “भूर्णयः” भरणशीलाः॥ अध्वर्यादयः ; तदा
विनीयत इति समन्वयः ॥

“शुन्ध्यावता”-“शुभ्रावता”—इति पाठौ ॥ ४ ॥

* ऋ० वे० ६, ८, ५, ७ ।

† ‘इषः—धानाः, करन्नाः, पुराडाशः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, ५, ३ ।

॥ ‘भूर्णयः—भरणशीलाः’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 एष रुक्मिभिरीयते वाजी शुभ्रेभिर्यशुभिः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
 पतिः सिन्धूनाम्भवन् ॥ ५ ॥

“एषः” सोमः “रुक्मिभिः” अध्वर्यादिभिः* सह “ईयते” गच्छति । कौटुश एषः ? “वाजी” वेगवान् “शुभ्रेभिः दीप्तैः अंशुभिर्विशिष्टः [अथवा रुक्मिभिरित्येतदप्यंशु-विशेषणम्] “सिन्धूनां” स्यन्दमानानां रसानां “पतिः” “भवत्” नीयत इति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

३ १ २ २ ३ १ २ १ २ ३ २ १ २
 एष शृङ्गाणि दीधुवच्छिशीते यूथ्योऽवृषा ।

३ १ २ २ २ ३ १ २
 नृम्णादधानञ्जसा ॥ ६ ॥

“एषः” सोमः “शृङ्गाणि”† शृङ्गवदुन्नतानंशून् अभिषव-
 काले “दीधुवत्” धुनोति “यूथ्यः” यूथाहो यूथपतिः “वृषा”
 वृषभः यथा “शिशीते” तीक्ष्णे शृङ्गे धुनोति तद्वत् । कौटुशः ?
 “ञ्जसा” बलेन “नृम्णा” नृम्णानि धनानि “दधानः” अस्म-
 दर्थं धारयन् ॥ ६ ॥

* ऋ० वे० ६, ८, ५, ५ ।

† ‘रुक्मिभिः—शुभ्रैर्षसैर्रुक्मिभिः’—इति वि० । वस्तुतो रुक्मी यज्ञमात्रः,
 महाह कात्यायनः—‘रुक्म सभः पदं कुर्वते नृत्योरिति (१५, ५, १६)’—इत्याद्यु-
 च्येयम् ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, ५, ५ ।

§ ‘वज्रपचनं दिनपचनञ्च स्नाने ब्रह्मण्यं शृङ्ग’—इति वि० ।

अथ सप्तमी ।

३१२ २२ ३१२ २२ ३१२ २२
एषवसूनिपिब्धनः परुषाययिवाञ्छति ।

१ ३ १ २
अवशादेषु गच्छति ॥ ७ * ॥

“वसूनि” आच्छादकानि रक्षांसि “पिब्धनः” पीडयन् ।
“एषः” सोमः “परुषा” पर्वणा “अति” अतिक्रम्य “ययिवान्”
गच्छन् “शादेषु” शातनीयेषु रक्षःसु “अव गच्छति” ‡ ॥

“पिब्धनः” — “पिब्धना” — इति पाठौ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी ।

३२३ २३ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
एषमुत्पन्दशक्षिपोद्धरिर्द्विन्वन्तिपातवे ।

३ ३ ३ १ २
स्वायुधम्नादिन्तमम् ॥ ८ ॥ ३

“हरिं” हरितवर्णं “त्वं” तम् “एतम्” एतमेव § सोमं
“दश क्षिपः” दश-सङ्ख्याका अङ्गुलयः ॥ “यातवे” गमनाय **

* ख० वे० ६, ८, ४, ६ ।

† ‘पिब्धनः’ — पिबन्मानः, सोमसलक्षणानि — इति वि० ।

‡ ‘वसूनात्कारेषु’ — इति वि० ।

§ ख० वे० ६, ८, ५, ८ ।

॥ ‘दश क्षिपः’ — दश-सङ्ख्याका अङ्गुलयः — इति वि० ।

** ‘यातवे’ — प्राप्त्यर्थम् — इति वि० ।

“ह्रिन्वन्ति” प्रेरयन्ति । कीदृशमेतन् ? “स्वायुधं” शोभनायुधं*
 “मदिन्तमं” मादयित्तमं रक्षोहनन-प्रदर्शनाय स्वायुध-शब्द-
 अवणम् ॥

“हरिंह्रिन्वन्ति यातवे”-“सृजन्ति समधीतयः”—इति पाठौ
 ॥ ८ ॥ ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य दशमस्याध्यायस्य
 द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीय-खण्डे—

एषउस्येति षडृचं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ १ २ ३ २ ३ ३ १ २

एषउस्यवृषारथोव्यावारेभिरव्यत ।

२ ३ १ २ ३ १ २

गच्छन्वाजं सहस्रिणम् ॥ १ ॥

“स्यः” सः प्रसिद्धः “एषः” अभिषुतः सोमः “वृषा” वर्षिता
 “रथः” रंहण-स्वभावः “अव्यावारेभिः” अवेर्वालिः दशापवित्रेण
 “अव्यत” द्रोणकलशं प्रति गच्छति “वाजम्” अन्नम् “सहस्रिणं”

* ‘स्वायुधं—शोभनेर्यस्वायुधैर्युक्तम् अथवा परशु-पाश-प्रवृत्तिभिः—इति वि० ।

† सू० वे० ६, ८, २८, १ । *

सहस्र-सहस्राकं यजमानाय प्रदातुं “गच्छन्” द्रोणकलशं प्रवि-
शन्नव्यतेत्यर्थः* ॥

“अव्यावारेभिरव्यत”-“अव्योवारेभिरर्षति”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
एतन्वितस्ययोषणोद्धरिह्वन्त्यद्रिभिः ।

२ १ १ २ ३ १ २
इन्दुमिन्द्रायपीतये ॥ २ ॥

“एतम्” “इन्दु” “हरि” हरितवर्णं सोमं “वितस्य”
एतन्नामकस्य ऋषेः “योषणः” अङ्गुलयः‡ “अद्रिभिः” अभि-
पव-पाणानैः “ह्वन्ति” प्रेरयन्ति । किमर्थम् ? “इन्द्राय”
इन्द्रस्य “पीतये” पानाय ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ २ ३ २ ३ ३ १ २
एपस्यमानुषीष्वाश्वे नोनविक्षुसीदति ।

१ २ ३ २ ३ ३ १ २
गच्छञ्जारोनयोषितम् ॥ ३ ॥

“स्यः” सः “एषः” सोमः “मानुषीषु” “विक्षु” प्रजासु
“श्वेनो न” श्वेनइव शीघ्रमागम्य यजमानरूपासु अनुग्रहेण “आ”

* अथ ऋषि ‘उ—इति पदपूरणः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ८, २२, ३—६, ८, २८, २ ।

‡ ‘योषणः—कलिजः’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ८, २८, ४ ।

आगत्य “सीदति” । पुनः कइव ? “योषितं” “गच्छन्” अभि-
गच्छन् “जाग्री न” जार इव [स यथा सङ्गे ततः तस्याः काम-पूर-
णीय-गूढ-गतिः तद्वदित्यर्थः] ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३२७ ३ १ २२ ३१२ २२
एषस्यमद्योरसोवचष्टे दिवःशिशुः ।

२३ ३ २ ३ १ २
यद्वन्दुर्वारमाविशत् ॥ ४ * ॥

“स्यः” सः “एषः” “मद्यः” मद-निमित्तः “रसः” “अवचष्टे”
सर्वमेष पश्यति “दिवः शिशुः” द्युलोकस्य पुत्रः [ततोत्पन्नत्वात्
पुत्रत्वमस्या] । “यः” “द्वन्दुः” दीप्तः सोमः “वारं” दशापवित्रम्
“आविशत्” आविशति स एष इति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३२७ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ २
एषस्यपीतये सुतो हरिरर्षति धर्णसिः ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २
क्रन्दन्योनिमभिप्रियम् ॥ ५ † ॥

“एषः” “स्यः” सः सोमः “पीतये” पानाय “सुतः” अभिषुतः
“हरिः” हरितवर्णः “प्रियं” ‡ स्व-प्रियभूतं “योनिं” स्थानं
द्रोणकलशं “क्रन्दन्” शब्दयन् “अभ्यर्षति” अभिगच्छति ॥ ५ ॥

* ‘अवचष्टे—अवचरति, दिवः—द्युलोकात्, शिशुः—शंसनीयः’—इति वि० ।

† ५० वे० ६, ८, २८, ५ ।

‡ ‘अभिप्रियम्—अभिरूपम्’—इति वि० ।

अथ षष्ठी ।

३२७ ३१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
एतन्त्य^{३२७} चरितोदशममृज्यन्ते अपस्युवः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
याभिर्मदायशुभते ॥ ६ * ॥ ४

“एतं” “त्यं” तं सीमम् अध्वर्योः “दश” “हरितः” हरण-
स्वभावाः अङ्गुलयः “अपस्युवः” कर्मेच्छवः सत्यः “मृज्यन्ते”
शोधयन्ति । “याभिः” अङ्गुलिभिरिन्द्रस्य “मदाय” “शुभते”
दीप्यते शोधयतइत्यर्थः ; तमेतमिति सम्बन्धः ॥ ७ ॥ ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायनस्य दशमस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे —

एषवाजीइति षडृचं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३२३ १ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ १ २
एषवाजीहितो नृभिः विंश्वविन्मनसस्पतिः ।

२ ३ ३ ३ १ २
अव्यंवारं विधावति ॥ १ † ॥

“एषः” सोमः, “वाजी” वेजन-शीलः, “हितः” अध्वर्युणा पात्रे निहितः धृतः, “विश्ववित्” सर्वज्ञः, “मनसः” स्तोत्रस्य “पतिः” स्वामी [अथवा -सोमस्य मनोऽभिमानित्वात् मनसः स्वामित्वम्, “चन्द्रमा मनो भूत्वा हृदयं वा विशत्”—इति श्रुतेः ; तादृशोऽसौ] “अव्यं वारं” अवि-सम्बन्धिनं वालं दशापदित्वं “वि धावति” विविधं गच्छति ॥

“अव्यम्”-“अव्ये”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २

एषपवित्रे अक्षरत्सोमो देवेभ्यः सुतः ।

२ ३ १ २ ३ २

विश्वाधामान्या विशन् ॥ २ * ॥

“एषः” सोमः “देवेभ्यः” देवार्थं “सुतः” अभिषुतः सन् पवित्रे “अक्षरन्” स्रवन् “विश्वा” सर्वाणि “धामानि” देव-शरीराणि “आ विशन्” प्रविशन् प्रवेष्टुमित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ ३ १ २

एष देवः शुभायते धियो नावमर्त्यः ।

३ १ २ ३ १ २

वृत्रहा देववीतमः ॥ ३ † ॥

“एषः” सोमः “देवः” “शुभायते”* । कुत्र ? “अधियोनी” स्त्रीये स्थाने† । कीदृशएषः ? “अमर्त्यः” अमरणधर्मा “वृत्रहा” शत्रु-हन्ता “देववीतमः” अतिशयेन देवानां कामयिता‡ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
एषवृषाकनिक्रदद्दशभिर्ज्जामिभिर्यतः ।

३ १ २ २
अभिद्रोणानिधावति ॥ ४ ॥

“वृषा” कामानां वर्धिता “एषः” सोमः “कनिक्रदत्” शब्दं कुर्वन् “दशभिः” “जामिभिः” अङ्गुलिभिः “यतः” धृतः§ “द्रोणाणि” द्रुममयानि पात्राणि “अभि धावति” अभिगच्छति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
एषसूर्यमरोचयत्यवमानोअधिद्यवि ।

३ १ २ ३ १ २ २ २
पवित्रेमत्सरोमदः ॥ ५ ॥

* ‘शुभायते—शुभं करोति’—इति वि० ।

† ‘अधियोनी—योनिद्रोणकलशः’—इति वि० ।

‡ ‘देववीतमः—देवानां भक्षतमः, अथवा’—इत्यादि वि० ।

¶ ऋ० वे० ६, ८, १८, ४ ।

§ ‘जामिभिः—जामयो भगित्यः अङ्गुल्यः ताभिर्द्यतः संयतः बद्ध इत्यर्थः—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ८, १८, ५ ।

“पवमानः” पूथमानः “एषः” सोमः “अधि द्यवि” द्युलोके
स्थितं “सूर्य” “रोचयत्” रोचयति । कीदृशः ? “पवित्रे”
स्वयं दशापवित्रे स्थितः, “मत्सरः” मदहेतुं प्राप्तः, “मदः”
हृष्टः ॥

“अधियवि । पवित्रेमत्सरोमदः”—“विचर्षणि । विज्ञा
धामानिविष्ववित्”—इति पाठौ ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

२१ २२ ३ १२ ३ १२
एषसूर्य्येणहासतेसंवसानोविवस्वता ।

१ २ ३ १२ २२
पतिर्वाचोअदाभ्यः ॥ ६ * ॥ ५

“एषः” सोमः “संवसानः” सर्वमप्याच्छादयन् “विवस्वता”
‘दीप्तिमता’ “सूर्य्येण” “हासते” परित्यज्यते पवित्रइति शेषः ।
कीदृशः ? “वाचः” स्तुति-लक्षणायाः “पतिः” पालकः स्वामी
वाङ् “अदाभ्यः” केनाप्यहिंस्यः ॥ ६ ॥ ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य दशमस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

* ॥ २० वे०-२, ८, १७, ५ ।

† ‘विवस्वता—सूक्ष्मेन तेजसा’—इति वि० ।

‡ ‘पतिर्वाचः—लौकिकाः वैदिकाश्च, तासां स्वामी’—इति वि० ।

अथ पञ्चम-खण्डे —

एषकविरिति षडृचं सूक्तम्,—

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

एषकविरभिष्टुतः पवित्रे अधितोशते ।

३ १ ३ ३ १ २

पुनानोघ्नन्नपदिषः ॥ १ * ॥

“एषः” सोमः “कविः” मेधावी “अभिष्टुतः” अभितःस्तुतः†
 “पवित्रे अधि” दशापवित्रे अधि दशापवित्रमतीत्य “तोशते”
 [यद्यपि तोशतिर्बधकर्म तथाहि हनने गति-सङ्गावात् अत्र
 गतिमात्रे वर्त्तते] गच्छतीत्यर्थः‡ [अथवा “पवित्रे अधि”
 क्षणाजिने “तोशते” हन्यते पीड्यत इत्यर्थः] किङ्कुर्वन्?
 “पुनानः” पूयमानः “दिषः” शत्रून् “अपघ्नन्” अपगमयन् ॥

“दिषः”-“स्विधः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २

एषइन्द्रायवायवेस्वर्जित्यरिषिच्यते ।

३ १ २ ३ १ २

पवित्रेदक्षसाधनः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ६, ८, १७, १ ।

† ‘स्तोत्रशस्त्रैः’—इति वि० ।

‡ ‘तोशते—तुशी दीप्तौ दीप्यते’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ८, १७, २ ।

“एषः” सोमः “स्वर्जित्” स्वर्गस्य सर्वस्य वा जेता “इन्द्राय”
 “वायवे” च “पवित्रे” “परिषिच्यते” परिस्त्राय्यते । कीदृशेषः ?
 “दक्षसाधनः” बलकारी ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३२३ ३ १ ९ ३ २ ३ १२ २२ ३ २
 एषनृभिर्विनीयतेदिवोमूर्द्धावृषासुतः ।

२ ३ १ २ ३ २
 सोमोवनेषुविश्ववित् ॥ ३ * ॥ •

“एषः” सोमः “नृभिः” कर्म-नेतृभिः ऋत्विग्भिः “विनी-
 यते” विविधं नीयते । कीदृशः ? “दिवः” द्युलोकस्य “मूर्द्धा”
 गिरीवत् प्रधानभूतः “वृषा” अभिमत-वर्षकः “सुतः” अभिषुतः ।
 कुत्र नीयते ? “वनेषु” वननीयेषु पात्रेषु वन-सम्भूत-द्रुम-विका-
 रेषु वा पात्रेषु “विश्ववित्” सर्वज्ञ एष इति समन्वयः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ९ २
 एषगव्युरचिक्रदत्यवमानोद्दिरण्ययुः ।

१ २ ३ १२ २२
 इन्दुःसत्राजिदास्तुतः ॥ ४ † ॥

“एषः” सोमः “पवमानः” पूयमानः “अचिक्रदत्” शब्दं
 करोति । कथम्भूतः सन् ? “गव्युः” अस्माकं गा इच्छन्

* ऋ० वे० ६, ८, १७, २ ।

† ‘वनेषु—उदकेषु’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, १७, ४ ।

“हिरण्ययुः” हिरण्यानीच्छन् “इन्दुः” दीप्तः सन्, “सत्ताजित्” महतः शत्रोरसुरादेर्जिता, * “अस्ततः” स्वयमन्यैरहिंस्यश्च सन् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

२ २ ३ क २ र

३ १ २ ३ २ २ १ २

एषशुक्लसिध्यददन्तरिक्षेवृषाहरिः ।

३ १ उ ३ २ २ २

पुनानइन्दुरिन्द्रमा ॥ ५ ॥

“शुष्मी” बलवान् सोमः “अन्तरिक्षे” दशापवित्रे “असिध्य-
दत्” स्यन्दते† । कीदृशएषः ? “वृषा” वर्षकः, “हरिः”
हरितवर्णः, “पुनानः” पूयमानः, “इन्दुः” दीप्तः, सएव “इन्द्रम्”
इन्द्रश्चापि ; गच्छतीति शेषः । “आ”—इति चार्थे‡ ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २

३ १ २

एषशुक्लदाभ्यःसोमःपुनानोऽर्षति ।

३ १ २

३ २

देवावीरघशसद्वा ॥ ६ § ॥ ६

“एषः” सोमः “शुष्मी” बलवान् “अदाभ्यः” अदम्भनीयः
अहिंसनीयः “पुनानः” पूयमानः “अर्षति” गच्छति “देवावीः”

* ‘सत्ताजित्—सहसा जेता अथवा सत्ताजित्—सदाजित्—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ८, १७, ६ ।

‡ ‘असिध्यदत्—सीदति’—इति वि० ।

§ ‘आ—आतुपूर्वेषु’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ८, १८, ६ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ २ २ २ २
सपवित्रेविचक्षणो हरिरर्षति धर्णसिः ।

२ २ ३ २ १ २
अभियोनिङ्कनिक्रदत् ॥ २ * ॥

“सः” सोमः “विचक्षणः” [पश्यति-कर्मैतत् (निघ० ३, ११, ३)] सर्वस्य द्रष्टा “हरिः” हरितवर्णः सोमः “धर्णसिः” सर्वस्य धारकः “पवित्रे” “अर्षति” गच्छति, पश्चात् “कनिक्रदन्” गच्छं कुर्वन् “योनिं” स्थानं द्रोणकलशम् “अभि” गच्छति † ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ २ २ ३ १ २ २ २ २ १ २
सवाजीरोचनन्दिवः पवमानो विधावति ।

३ १ २ २ २ ३ १ २
रक्षोद्धारमव्ययम् ॥ ३ ‡ ॥

“सः” “वाजी” वेजनवान् † अश्व-स्थानीयः “दिवः” “रोचनं” रोचकः “पवमानः” पूयमानः “विधावति” । कीदृशः ? “रक्षोद्धारः” रक्षसां हन्ता, “अव्ययं वारं” दशापवित्तम् अतीत्य विधावति विविधं गच्छति ॥

“रोचनं”-“रोचना”—इति पाठौ ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ६, ८, १७, २ ।

† अभ्येत्युपसर्गदृष्ट्या क्रियापदावतिः ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, २७, ३ ।

§ ‘वाजी—अश्ववान्’—इति वि० ।

अथ चतुर्थी ।

२ ३ २३ २ १ २ ३ १ २

सन्नितस्याधिसानविपवमानो अरोचयत् ।

३ १ ३ १ २ ३ २

जामिभिः सूर्यं सह ॥ ४ * ॥

“सः” सोमः “न्नितस्य” महर्षेः “अधिसानवि” समुच्छिते यज्ञे [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी] “पवमानः” पूयमानः “जामिभिः” प्रवृद्धैः बन्धुभूतैर्वा सुतेजोभिः ‡ “सह” सहितः सन् “सूर्यम्” “अरोचयत्” प्रकाशितवान् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ २ १ २ २ २ १ २ ३ १ २ २

सवृत्रह्वावुषासुतोवरिवोविददाभ्यः ।

२ ३ १ २

सोमोवाजमिवासरत् ॥ ५ † ॥

“सः” सोमः “वृत्रहा” शत्रूणां हन्ता “वृषा” वर्षकः “सुतः” अभिषुतः “वरिवोवित्” § यष्टुर्धनस्य लब्धकः “अदाभ्यः”

● सू० वे० ६, ८, २७, ४ ।

† ‘यितस्याधिसानवि—चित्तस्यार्थे, अधिसानवि भ्रुवे स्थाने’—इति वि० ।

‡ ‘जामिभिः—भगिनीभिः’—इति वि० ।

§ सू० वे० ६, ८, २७, ५ ।

§ ‘वरिवोवित्’—इति वि० ।

१० अ० ईख० १ स० ६] उत्तरार्द्धिकः ।

२८३

अन्यैरहिंसनीयः ; एवङ्गुणः सन् “वाजमिव” सङ्ग्रामाश्व इव *
‘असरद्’ गच्छति कलशम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

२ २ २ २ १ २ ३ २ १ २ २ २

सदेवः कविर्नोपतोऽभिद्रोणानिधावति ।

२ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रिन्द्राय मंहयन् ॥ ६ ॥ ७

“सः” सोमः “देवः” “इन्दुः” क्लियमानः “कविना” आक्रान्त-
प्रज्ञेनाध्वर्युणा ‡ “उषितः” प्रेरितः ॥ सन् “द्रोणानि” द्रोण-
कलशान् § “अभिधावति” अभिगच्छति । किङ्कुर्वन्? “इन्द्राय”
इन्द्रं “मंहयन्” स्वकीय-रसेन पूजयन् ॥

“मंहयन्”-“मंहना”—इति पाठौ ॥ ६ ॥ ७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य दशमस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

* ‘वाजम्—अश्वम्, इव असरत्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ८, २७, ६ ।

‡ ‘कविना—ब्रह्मणा’—इति वि० ।

॥ ‘उषितः—क्षिप्तः’—इति वि० ।

§ ‘द्रोणानि—द्रोण-कलश-सम्बन्धानि पानाणि’—इति वि० ।

अथ सप्तम-खण्डे—

यः पावमानीरिति षडृचं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

सर्वं स पूतमश्नाति स्वदितम्मातरिश्चना ॥ १ * ॥

“यः” जनः “पावमानीः पवमान-देवताकाः ‘ः’ सर्वाऋचः तद्रूपं “ऋषिभिः” सूक्तद्रष्टृभिः मधुच्छन्दः प्रभृतिभिः “सम्भृतं” सम्पादितं “रसं” वेदसारभूतं ‡ पावमानं सूक्तसङ्घं यः “अ-ध्येति,” § “सः” जनः “सर्वं” भोज्यजातं “पूतं” परिशुद्धमेव “अश्नाति” भक्षयति § कथमस्य पूतत्वम् ? तत्राह—स्वस्या-शनात् प्रागेव “मातरिश्चना” [मातरि अन्तरिक्षे श्वसितीति मातरिश्वा वायुः, स च पवित्रमेव] पवित्रेण वायुना “स्वदितं” स्वादूकृतं परिपूतमेवान्नं पश्चात् स नरोऽश्नाति ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ७, ९, १८, ६ ।

† ‘पावमान्यश्वा’ या सोमदेवतयः ऋचः विष्पि पवमानेषु, तासामिष्टिः साम्प्रतं व्याख्यायते—यः पावमानीरध्येतीति—इति वि० ।

‡ ‘रसं—बौर्यम्’—इति वि० ।

§ ‘अध्येति’ मया किं फलं भवति ? सर्वं स पूतम् अश्नाति, यत् किञ्चित् खादति तत् पूतं भवति—इति वि० ।

§ ‘अध्ययनञ्चात्र आर्षच्छन्दोदेवतग्राह्यौः सहितं परिज्ञानं प्रशस्यते’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

३ २३ १ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २
पावमानीर्या^३अध्येत्य^{२३}पिभिः^१सम्भूत^{१२}रसम् ।

१ ३ १ २ ० २ ३ १२ २२ ३ २
तस्मै^१सरस्वती^३दुहे^१क्षीर^२सर्पिर्मधूदकम् ॥ २ * ॥

“यः” ब्राह्मणः “पावमानीः” पवमान-देवताका ऋचः
“ऋषिभिः” मधुच्छन्दःप्रभृतिभिर्मन्त्रद्रष्टृभिः “सम्भूतं रसं” वेद-
सारं सूक्तसङ्गम् “अध्येति” अधीते, “तस्मै” पवमानाध्ययनं
कुर्वते जनाय “सरस्वती” सर्वत्र सरणवती वाग्देवता † “क्षीरं”
यज्ञ-साधनं पयः, “सर्पिः” तादृशं घृतं “मधु” मदकरम् “उदकं”
सोमं “दुहे” स्वयमेव दुग्धे यागादि-पर-वेदशास्त्रं विदं करो-
तीत्यर्थः ‡ [दुह प्रपूरणे (अदा० प०) कर्मकर्त्तरि “न दुह-
स्तु-नमाम् (३, १, ८६)”—इत्यादिना यकः प्रतिषेधः, “लोपस्तु
आत्मनेपदेषु (७, १, ४१)”—इति त-लोपः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ ० ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
पावमानीः^३स्वस्त्ययनीः^०सुदुघा^३द्विघृत^१श्रुतः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
ऋषिभिस्सम्भूतोरसो^१ब्राह्मणे^३ष्वमृत^२हितम् ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ७, २, १८, ७ ।

† ‘सरस्वती—वायूपा’—इति वि० ।

‡ ‘क्षीरं, सर्पिः, मधु, उदकम्—एतानि रसवन्नि द्रव्याणि तस्य सम्पद्यन्ते’—
इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, १, ५, १ ।

याः पावमान्य ऋचः ताः “स्वस्त्ययनीः” क्षेम-प्रापिकाः “सु-
 दुषाः” सुष्ठु फलं दुहानाः “घृतश्रुतः” * [घृतं द्योतन्ति चार-
 यन्तीति घृतश्रुतः ईदृग्भूताः] अस्माननुगृह्णात्विति शेषः ।
 “ऋषिभिः” मन्त्र-दर्शिभिर्मुनिभिः “रसः” फलसारः “सम्भृतः”
 अस्मासु सम्पादितः “ब्राह्मणेषु” ब्रह्माणी मन्त्राः तत्पाठकाः
 ब्राह्मणाः, तेष्वस्मासु † “अमृतम्” अविनाश-बलं “हितं”
 सम्पादितम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ २
 पावमानीर्द्धन्तु न इमं लोकमथो अमुम् ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
 कामान्समर्द्धयन्तु नो देवीर्देवैः समाहृताः ॥ ४ ॥

“देवैः” इन्द्रादिभिः “समाहृताः” सम्पादिताः “पावमानीः
 देवीः” पवमान-मन्त्राभिमानिनी देव्यः “नः” अस्माकम् “इमम्”
 ईदृग्भूतं “लोकं” भूलोकम् “अथो” अपि च “अमुम्” स्वर्ग-
 लोकं “द्धन्तु” प्रयच्छन्तु । तत्रत्यान् “कामान्” च “नः”
 अस्मदर्थं “समर्द्धयन्तु” समृद्धान् कुर्वन्तु ॥ ४ ॥

* ‘घृतश्रुतः’—घृतश्राविणः, अथवा घृतमुदकं तत् अवन्ति, कामवर्षी पर्वत्यो
 भवति—इति वि० ।

† ‘ब्राह्मणेषु’—अधिकारणभूतेषु—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, २, ५, २ ।

अथ पञ्चमो ।

^{१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २}
येन देवाः पवित्रेणात्मानम्युनते सदा ।

^{१ २ ३ १ २} तेन सहस्रधारेण पावमानीः पुनन्तु नः ॥ ५ * ॥

“देवाः” इन्द्राद्याः “येन” पवित्रेण शुद्धि-साधनेन “सदा”
“आत्मानं” स्व-देहं पुनते शोधयन्ति, “सहस्रधारेण” सहस्रावा-
न्तर-भेद-युक्तेन “तेन” साधनेन “पावमानीः” पावमान्य ऋचः
“नः” अस्मान् “पुनन्तु” ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

^{३ २ ३ १ २ ३ १ २} पावमानीः स्वस्त्ययनीस्ताभिर्गच्छति नानन्दनम् ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २} पुण्याश्च भक्षान् भक्षयत्यमृतत्वञ्च गच्छति ॥ ६† ॥ ८

“पावमानीः” पवमानः पावकः पूयमानो वा सोमः, तत्सम्ब-
न्धिन्यस्तद्देवताका ऋचः पावमान्यस्ताः “स्वस्त्ययनीः” स्वस्तीत्य-
विनाश-नाम, तथाविध-फलस्य प्रापयित्राः, “ताभिः” उक्त-लक्ष-
णाभिः पावमानीभिः, तत्पाठेन स्तोता “नानन्दनं” ‡ नन्द-

* ऋ० वे० ७, २, ५, ३ ।

† ऋ० वे० ७, २, ५, १६ ।

‡ ‘नानन्दनं—पुत्र-वस्तु-धन-धान्यादिभिः’—इति वि० ।

यति सुकृतिन इति नन्दनः स्वर्गः स एव नान्दनः [स्वार्थिकस्त-
द्वित-प्रत्ययः] तम् “गच्छति” प्राप्नोति । किञ्चेह लोके
“पुण्यान्”* सुकृत-सम्पादितान् “भक्षान्” भक्षणीयान् भोगान्
अन्न-पानादि-लक्षणान् “च” भक्षयति । किञ्च “अमृतत्वं च
गच्छति” अमृतत्वं नाम सोमस्तच्च प्राप्नोति ॥ ६ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य दशमस्याध्यायस्य

सप्तमः खण्डः† ॥ ७ ॥

अथाष्टमे खण्डे ‡—

अगन्मेति-लृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ १ २ ३

अगन्ममक्षानमसायविष्ठ

२ ३ २ ४ १ २ ३ १ २ ३ २

योदीदायसमिद्धः खेदुरोणे ।

* ‘पुण्यान्—सन्तपूतान् अथवा धानाः करभः पुरोडाशः प्रतीवापः प्रयस्येति

अथवा *)—इति वि० ।

† ‘उक्ताः पावमान्यः, उक्तञ्च बहिष्यवमानं, नवमस्याहः—इति वि० ।

‡ ‘इदानीमाभ्यानि भवन्ति’—इति वि० ।

१ १ २ १ १ २ ३ १ ३ १
चित्रभानुर्दसी अन्तरुवी

२ ३ १ २ ३ १ २
स्वाङ्गतं विश्वतः प्रत्यञ्चम् ॥ १ * ॥

“यः” अग्निः “स्वे दुरोणे” आहवनीयाख्ये स्वे स्थाने
“समिद्धः” काष्ठैः सम्यग्दीप्तः सन् “दीदाय” दीप्यते, तमिमं
“यविष्ठ” युवतमम् “जवी” विस्तीर्णयोः “रोदसी” रोदस्योः
द्यावा-पृथिव्योः “अन्तः” मध्ये अन्तरिक्षे “चित्रभानुं” चित्रकालं
“स्वाङ्गतं” सुष्ठु आहुतिभिर्हुतं सन्तं “विश्वतः” सर्वतः “प्रत्यञ्चं”
प्रतिगच्छन्तमग्निं “महा” महता “नमसा” नमस्कारेण
“अगन्म” वयमुपगच्छामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ २
समङ्गा विश्वादुरितानि साक्षा

३ १ २ ३ २ ३ १ ३ १ २
नग्निष्टवेदमआजातवेदाः ।

१ २ ३ १ ३ २
सनोरक्षिषद् रितादवद्या

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
दस्मान्गृणतउतनोमघोनः ॥ २ † ॥

यः “अग्निः” “मङ्गा” महत्वेन “विश्वः” विश्वानि “दुरिता”
दुरितानि “साह्वान्” अभिभवन् “जातवेदाः” जात-धनः जात-
प्रज्ञो वा “दमे” यज्ञगृहे “स्तुवे” अस्माभिः स्तूयते, “सः” अग्निः
“गृणतः” स्तुवतः “नः” अस्मान् “दुरितात्” पापात् “अवद्यात्”
निन्दिताश्च कर्मणः “रक्षिषत्” रक्षतु । “उत” अपिच “मघोनः”
हविष्मतः “नः” अस्मान् रक्षतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २२ ३ २ ४ १ २ ३ १

त्वं वरुण उत मित्रो अग्ने त्वां

१ ३ २ ३ १ २

वर्द्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १

त्वे वसू* सुषणनानि सन्तु यूय

१ ३ २ ३ १ २

म्पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ३ १ ॥ ६

हे “अग्ने !” “त्वं” “वरुणः” असि पापानां निवारको
भवसि “उत” अपिच “मित्रः” असि, पुण्य-प्रापणे सखा भवसि ।
“वसिष्ठाः” एतन्नामका ऋषयः हे अग्ने ! “त्वां” “मतिभिः”
स्तुतिभिः “वर्द्धन्ति” वर्द्धयन्ति “त्वे” त्वयि विश्वमानानि “वसू”
वसूनि “सुषणनानि” सुसम्भजनानि “सन्तु” । हे अग्ने ! “यूय”

● “वसू”—इति क०-मु०-पुस्तकयोः पाठः ।

† ऋ० वे० ५, २, १५, ३ ।

१० अ० ८ ख० २ सू० १, २] उत्तरार्चिकः ।

३०१

त्वदाद्याः सर्वे देवाः “स्वस्तिभिः” जेमैः “नः” अस्मान् “सदा”
सर्वदा “पात” रक्षत ॥ ३ ॥ ८।

अथ तृचात्मके द्वितीय-सूक्ते—

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
महा० इन्द्रो० य० अ० ज० सा० पर्जन्यो० वृष्टिमा० इव ।

१ २ ३ १ २
स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे ॥ १ * ॥

“यः” “इन्द्रः” “अजसा” बलेन “महान्” सर्वभ्योऽधिकः ।
कइव ? “वृष्टिमानिव” यथा वृष्ट्या युक्तः “पर्जन्यः” रसानां प्रार्ज-
यिता देवः महान्, स इन्द्रः “वत्सस्य” पुत्र-स्थानीयस्य स्तोतुः
वत्स-नाम्न एव वा ऋषेः “स्तोमैः” स्तोत्रैः “वावृधे” प्रवर्द्धते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
कण्वा इन्द्रं यदक्रतस्तोमैर्यज्ञस्य साधनम् ।

३ १ २ ३ १ २
जामिब्रुवत आयुधा ॥ २ † ॥

“कण्वाः” [स्तोत्र-नामैतत् (निघ० ३, १५, ७)] स्तोतारः कण्व-
गोत्रा वा “इन्द्रं” “स्तोमैः” स्तोत्रैः “यज्ञस्य” यागस्य “साधनं”

* ऋ० वे० ५, ८, ९, १ = य० वे० ७, ४० ।

† ऋ० वे० ५, ८, ९, १ ।

साधयितारं निष्पादकं “यद्” यदा “अकृत” अकृत [करोते-
 लुङि “मन्त्रे वसेति (२, ४, ८०) च्लुङ्, तदानीं “आयुधा”
 शत्रूणां हिंसकानि वाणादीनि “जामि” * [अतिरिक्तनामैतत्]
 अतिरिक्तम् अधिकं प्रयोजन-रहितं “ब्रुवते” कथयन्ति । “आयुधा”
 आयुधस्य सर्वस्य कार्यस्येन्द्रेण कृतत्वात् आयुधानि निःप्रयोजना-
 नीत्यर्थः [यद्वा, ‘आयुधा’ आयुधमायोधनशीलमिन्द्र ‘जामि’
 जामिं भ्रातरं ‘ब्रुवते’ वदन्ति ॥

“आयुधा”—“आयुधम्”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३१ ३२ ३ १२ ३ १२ १२ १२ ३ १

प्रजामृतस्यपिप्रतःप्रयङ्गरन्तवङ्गयः ।

११ ३ २ ३ १ २

विप्राकृतस्यवाहसा ॥ ३† ॥ १०

“ऋतस्य” यज्ञस्य सत्यस्य वा “प्रजा” प्रकर्षेण जातमिन्द्र
 “पिप्रतः” नभसः प्रदेशान् पूरयन्तः “वङ्गयः” वाहका अश्वा “यद्”
 यदा “प्र भरन्त” प्रकर्षेण भरन्ति वहन्ति तदा “विप्राः” मेधाविनः

* ‘जामि—जानामि’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ५, ८, ८, २ ।

१० अ० ६ ख० १ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

३०३

स्तोतारः “ऋतस्य” यज्ञस्य “वाहसा” प्रापकेण स्तोत्रेण तम् इन्द्रं
स्तुवन्तीति शेषः ॥ ३ ॥ १०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायणस्य दशमस्याध्यायस्य

अष्टमः खण्डः * ॥ ८ ॥

अथ नवमे खण्डे †—

पवसानस्येति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्, ‡

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पवमानस्यजिघ्रतो हरेश्चन्द्रा अष्टतत ।

३ १ २ ३ १ २

जीरा अजिरा शोचिषः ॥ १ § ॥

“जिघ्रतः” पुनः पुनः तमांसि विनाशयतः ॥ “हरेः” हरित-
वर्णस्य “अजिरा शोचिषः” सर्वत्र-गमन-शील-तेजसः “पव-

* ‘उक्तान्याध्यानि’—इति वि० ।

† ‘इदानीं’ माध्यन्दिनः पवमानः—इति वि० ।

‡ ‘उत्तरादाराद्धतपश्यतीनि सामानि ब्राह्मणीक्ताणां’—इति वि० ।

§ “अजिरा”—इति ख० पु० पाठः ।

॥ ख० वे ७, २, ११, ५ ।

॥ ‘जिघ्रतः’—इत्यमानस्य—इति वि० ।

मानस्य” “चन्द्राः” [चदि आह्लादे (भा० प०)] देवानामाह्ला-
दयित्राः “जीराः” क्षिप्रं क्षरण-शीलाः * धाराः “असृक्षत”
सृजन्ति पवित्रान्निर्गच्छन्तीत्यर्थः ॥

“जिघ्रतः”-“जङ्घतः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३१ २ ३१ २ ३१ १
पवमानोरथीतमः शुभ्रेभिः शुभ्रगस्तमः ।

१२ ३१ २
हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः ॥ २ ॥

“पवमानः” देवः “रथीतमः” अतिशयेन रथवान् [“इद्र-
यिनः (८, २, १७ वा०)”—इतीकारः । तथा “शुभ्रेभिः” शोभा-
युक्तेभ्यस्तेजोभ्योऽपि “शुभ्रगस्तमः” अत्यन्तं दीप्यमानश्च [यद्वा,
निर्मलतम-यशोयुक्तः] “हरिश्चन्द्रः” [“ऋक्षाच्चन्द्रोत्तरपदे
मन्त्रे (६, १, १५१)”—इति सांहितिकः सुट्] हरित-वर्ण-दीप्तिः
हरित-धारा-युक्तो वा “मरुद्गणः” मरुतो यस्य गणाः सहाय-भूताः
स तथोक्तः तादृशः सोमः सर्वान् स्व-रश्मिभिः व्याप्नोत्वित्युत्तरेण
सम्बन्धः ॥ २ ॥

* जीराः—जीरणात्मकाः—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, १, १२, १ ।

अथ तृतीया ।

१५ ३२२ ३ १ २ ३ १ १
पवमानव्यश्रुहिरश्मिभिर्वाजसातमः ।

१२ ३ २ ३ १ २
दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ३ * ॥ ११

हे “पवमान” सोम ! त्वं “रश्मिभिः” स्व-दीप्तिभिः “व्यश्रुहि” सर्वं जगद् व्याप्नुहि । कीदृशस्त्वम् ? “वाजसातमः” अतिशये-
नान्नस्य दाता बलस्य सम्भक्ता वा तथा “स्तोत्रे” पवमानं स्तोत्रं
कुर्वते जनाय “सुवीर्य” शोभन-वीर्योपेतं पुत्रं धनं वा “दधत्”
विदधत् पयच्छत् व्याप्नुहि ॥

“पवमानव्यश्रुहि”—“पवमानो व्यश्रवत्”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ११

अथ तृचात्मके द्वितीय-सूक्ते—

प्रथमा ।

२३ १ २ ३ २७ २ १ २ ३ २ ३ १
परीतोपिञ्चतासुतसोमोयउत्तमश्चविः ।

३ १२ २२ ३ २ २७ ३ २ २ १ ३ १ १
दधन्वायोनर्याअस्वाऽऽन्तरासुषावसोममद्रिभिः ॥ ११ ॥

हे ऋत्विजः ! “सुतम्” अभिषुतं सोमम् “इतः” अस्मात्
कर्मण ऊर्द्धम् अथवा अस्मात् प्रदेशात् ऊर्द्धं “परिपिञ्चत” वसती-
वरीभिः [इतोपिञ्चतेत्यत्र संहितायां छान्दसं रो कृत्वम्, आदेश-

प्रत्यययोरिति षत्वम्] “यः” “सोमः” देवानाम् “उत्तमं”
 प्रशंस्यं “हविः” भवति “आ” अपिच “नर्यः” मनुष्य-हितः यश्च
 सोमः “अप्सु” वसतीवरीषु अन्तरिक्षे वा “अन्तर्” “दधन्वान्”
 गच्छन् भवन् भवति तं “सोमम्” “अद्रिभिः” ग्रावभिः अध्वर्युः
 “सुषाव” अभिषुतं चकार ; तं परिषिञ्चतेति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 नूनमुनानोविभिःपरिस्रवादब्धःसुरभिन्तरः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
 सुतेचित्ताप्सुमदामोअन्धसाश्रीणन्तोगोभिरुत्तरम् ॥ २ ॥

हे सोम ! “अदब्धः” कैश्चिदप्यहिसितः “सुरभितरः” अत्यन्तं
 सुगन्धि त्वं “नूनम्” इदानीं “पुनानः” पूषमानः “अविभिः”
 अवि-वाल-कृतैः पवित्रैः “परिस्रव” परिस्तर “सुते चित्”†
 अभिषुते सति “अन्धसा” भृक्-लक्षणेनान्नेन “गोभिः” गोर्वि-
 कारैः क्षीरादिभिः “श्रीणन्तः” मिश्रयन्तः वयम् “उत्तरम्”
 उद्धूततरम् ‡ “अप्सु” वसतीवरीषु स्थितं “त्वा” त्वां “मदामः”
 मदामहे ॥ २ ॥

* सू० वे० ७, ५, १२, २ ।

† ‘चित्—इति पदपूर्णे’—इति वि० ।

‡ ‘उत्तरम्—उत्तरेषु सवनेषु’—इति वि० ।

अथ अध्यास्यरूपा तृतीया ।

^{१२ ३ १२ २२} परिस्वान* ^{२१ २३ २५ १ २} चक्षसे देवमादनः ^{१ २} क्रतुरिन्दुर्विचक्षणः ॥ ३१ ॥ १२

“स्वानः” सुतः अभिषूयमाणः सोमः “चक्षसे” ः सर्वेषां दर्शनाय “परि” स्ववति । कीदृशः ? “देवमादनः” देवानां तर्पयिता, “क्रतुः” कर्त्ता, वा “इन्दुः” पात्रेषु क्षरण-शीलः दीप्ति वा, “विचक्षणः” “सर्वस्य” विद्वष्टा ॥ ३ ॥ १२

^{५४ २२ ३४ २५} ॥ पृष्ठम् ॥ ^{१४ २} पराश्रितोषिच्चतासुताम् । सोमोयउत्त

^१ मध्वारश्रियिर्हीद्वया । ^{२ १२ २ २} दधन्वाश्रियोनर्यीअप्सुवन्तरारश्र

^{१ ११२ २ १} होद्वया । ^२ सुषावारश्रसो । ^२ ममद्रारश्रियिभाश्रश्रियः ॥ (१)

^{५४ २ ३२४ ५ १ २ २} सुषाश्रवसोममद्रिभायिः । ^१ सुषावसोममद्रिभाश्रियिर्ही

^{२२ १ २ २} इया । ^१ नूमुनानोअविभिःपरिस्ववारश्रहोद्वया । ^{२ १} अदब्धा

^{१ १ २ ५४ २ ३४ ५} रश्रःह । ^१ रभिन्तारश्रराश्रश्रः ॥ (२) ^१ अदाश्रब्धःसुरभिन्तराः ।

* “सुवान” — इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ७, ५, १२, ३ ।

‡ ‘चक्षसे—चक्षाय’ — इति वि० ।

॥ ‘क्रतुः—यज्ञः’ — इति वि० ।

^१अदब्ध ^१सुरभिन्नरा ^{२११}२३होइया । ^२सुतेचित्त्वाप् ^२सुमदामोअ

^१न्धसा ^{१११}२३होइया । ^२श्रीणन्तो ^१२३गो । ^२भिरुता ^२३रा ^{३४}३४

^१३म् । ^१ओ ^१२३४पुई । ^१उा ॥ १ * ॥ [१]

॥ कौल्ललवर्द्धिषम् ॥ ^{५४}परा ^२३यितो ^४३षिच्च ^{५४}ता ^{११}सुताम् । सो

^२मोयउत्तमा ^२२होवा ^२३४ ^१यिः । ^२दधन्वा ^१३योनर्था ^२आ ।

^{२१}एहोयि । ^१एह ^२२अन्तरा । ^२सुषावसोममोवा ^१३ओ ^५२३४वा ।

^४द्रा ^५५यिभो ^{५४}६हायि ॥ (१) ^२सुषा ^{४२}३वा ^५३सोममद्रिभायिः । ^१सु

^२षावसोममा ^१२द्रायिभा ^{२२}३४यिः । ^२नूनम्युनानो ^१अवायिभा

^{२१}यिः । ^१ऐहोयि । ^१पा ^२२रिस्त्वा । ^२अदब्धः ^१सुरभोवा ^१३ओ

^५२३४वा । ^५तापूरो ^{५४}६हायि ॥ (२) ^२अदा ^४३ब्धा ^५३सुरभिन्नराः ।

^१अदब्धः ^१सुरभा ^{२२}२यिन्नारा ^२३४ः । ^१सुतेचित्त्वाप् ^२सुमादा ।

^{१ २} ऐहोयि । ^१ मो^२अन्धसा । ^{२ २ २ १ २ १} श्रीणन्तो गोभिरोवा^३ओ^२२३४

^{५ ४ ५} वा । ता^५पूरो^४द्वायि^५(३) ॥ २ * ॥ [२]

॥ अ^{१ २ २ १ २ २ १}र्क^१पुष्पाद्यम् ॥ परोतो^१पि^१ञ्चता^१सुतम् । ऊवे^१२३ ।

^{१ २ २ १ २ १ २ १} सोमोय^{२ १ २ १}उत्तम^{२ १ २}हविः । ऊवे^{२ १ २ १}२३ । दधन्वा^{२ १ २ १}थ्योन^{२ १}र्थो^{२ १}अप्स

^{२ १ २} वन्तरा । ऊवे^{२ १ २ १ २ १ २}२३ । सुषाव^{२ १}सोमम^{२ १}द्रिभिः । ऊवे^{२ १}२३ ॥ (१)

^{२ १ २ १ २ १ २} सुषाव^{२ १}सोमम^{२ १}द्रिभिः । ऊवे^{२ १ २ १ २ १ २}२३ । सुषाव^{२ १}सोमम^{२ १}द्रिभिः ।

^{१ २ १ २ १ २ १ २} ऊवे^{२ १ २ १ २ १ २}२३ । नूनम^{२ १ २ १ २ १ २}नानोविभिः^{२ १ २}परिस्त्व । ऊवे^{२ १ २ १ २ १ २}२३ । अद^{२ १ २}ब्धः

^{१ २ १ २ १ २ १ २} सुरभिन्तरः । ऊवे^{२ १ २ १ २ १ २}२३ ॥ (२) अद^{२ १ २}ब्धः^{२ १ २}सुरभिन्तरः । सुर

^{१ २ १ २ १ २ १ २} भिन्तरः । ऊवे^{२ १ २ १ २ १ २}२३ । अद^{२ १ २}ब्धः^{२ १ २}सुरभिन्तरः । ऊवे^{२ १ २}२३ ।

^{२ १ २ २ १ २ १ २ १ २} सुतेचि^{२ १ २ १ २ १ २}त्वाप्सुम^{२ १ २ १ २ १ २}दामो^{२ १ २ १ २ १ २}अन्धसा । ऊवे^{२ १ २ १ २ १ २}२३ । श्रीणन्तो गो

^{२ १ २ १ २ १ २ १ २} भिरुत्तरम् । ऊवे^{२ १ २ १ २ १ २}२३ । ऊवे^{२ १ २ १ २ १ २}२३ । होवा^{२ १ २ १ २ १ २}द्वा^{२ १ २ १ २ १ २}हा

^{५ २ २} ३४ । औद्दोवा । ^{२ १ २ २ २} अकीर्देवाना ^{१ २} रम्यरमेवियो ^{२ १ १ १} रमा २ ३ ४

१

५ न्(३) ॥ ३ * ॥ [३]

॥ दैर्घश्रवसम् ॥ ^{२ २ १ २} परीतोषिच्चता ^२ सुतमोहा ^{२ २ २} औद्दाश्ण ।

^{१ २ १ २ १ २ १} सीमोयउत्तम ^{१ २} हविः । ^{१ २} ओश्चा । ^{१ २ २} ओश्चाश्णश्च । ^{३ २} दधा

^{३ २} ३४ न्वा ^२ ष्याः । ^{१ २} नारियः । ^{१ २} अप्सूअन्तरा । ^{१ २} ओश्चा ।

^{१ २ २} ओश्चाश्णश्च । ^{३ २} सुषाश्चवसोश्च । ^{२ १} ममोश्चश्चवा । ^५ द्राप्

^५ यिभोद्दयि ॥ (१) ^{२ २ २} सुषावसोममद्रिभिरोद्दा ^{२ २ २} औद्दाश्ण ।

^{२ १ २ १ २ २ १} सुषावसोममद्रिभिः । ^{१ २} ओश्चा । ^{१ २ २} औश्चाश्णश्च । ^{३ २ २} नूना

^{३ २} ३४ म्युना । ^{१ २} नोअवि । ^{१ २} भिःपारिस्त्रवा । ^{१ २} ओश्चा । ^{१ २} ओश्

^{२ २} चाश्णश्च । ^{३ २} अदाश्चअःसूश्च । ^{२ १} रमोश्चश्चवा । ^५ ताप्सरोद्

^५ दयि ॥ (२) ^२ अदब्धःसुरभिन्तर ^{२ २ २} औद्दा ^{२ १ २} औद्दाश्ण । ^{३ २} अदब्धः

^{१ २} सुरभिन्तरः । ^{१ २} ओश्चा । ^{१ २ २} ओश्चाश्णश्च । ^{३ २} सुताश्चयि

१० अ० ८ ख० २ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

३११

^{३ २} चित्त्वा । ^१ आप्सुम । ^२ दामोअन्धसा । ^{२ १} ओ३हा । ^२ ओ३
^{२ २} द्वा३ण३४ । ^{४ २ २} श्रीणा३४न्तो गो३ । ^{२ १} भिरो२३४वा । ^१ ता५रो
^५ द्दहायि(३) ॥ ४ * ॥ [४]

॥ ^{२ २ २} द्वयक्षरोवैयश्चम् ॥ ^{२ १ २} परीतोषिच्चतासूताम् । ^२ सो
^{१ २} मो । ^२ यउत्तमह्विः । ^२ दधान्वा३या२ः । ^२ नय्योअप्सु
^२ वन्तरा । ^२ सुषावा१सो२ । ^१ ममद्रा२३यिभा३४३यिः ॥ (१)
^{२ २} सुषावसोममद्रायिभायिः । ^२ स्या । ^२ वसोममद्रिभिः ।
^{१ २} नूनाम्पू१ना२ । ^२ नोअविभिःपरिस्रव । ^{१ २} अदाब्धा१सू२ ।
^१ रभिन्ता२३रा३४३ः ॥ (२) ^२ अदब्धःसुरभिन्ताराः । ^{१ २} अदा ।
^१ ब्धःसुरभिन्तरः । ^२ सुतायिचा१यित्वा२ । ^{२ २} अप्सुमदामो
^२ अन्धसा । ^{२ १ २} श्रीणान्तो१गो२ । ^१ भिरुत्ता२३रा ३ ४ ३म् ।
^१ ओ२३४५ई । डा(३) ॥ ५ * ॥ [५]

॥ अभीशवाद्यम् ॥ ^{२ २ २ २} परीतोषिच्चतासुतम् । ए । सो
^{२ ५ १ ० २ ३ ५ २ १२} मोयज३त्ताम७हाविः । दार३४धा । हायि । न्वा७
^{२ २ ० २ ३ ५ २ १२ २} योनर्यीअप्सूअन्तारा । सू२३४षा । हायि । वासोम
^{१ ५ ४ ५ २ २ २} मो२३४वा । द्रा५यिभो६हायि ॥ (१) सुषावसोममद्रिभि
^{२ २ ५ १ ० २ ३ ५ २} रे । सुषावसो३मामद्रिभायिः । नू२३४नाम् । हायि ।
^{१ २ २ ० २ ३ ५ २ १} पुनानोअविभिःपारिस्वावा । आ२३४दा । हायि । व्याः
^{२ १ ५ ४ ५ २} सूरभो२३४वा । ता५रो६हायि ॥ (२) अदब्धःसुरभिन्त
^{५ १ ० २ ३ ५ २ १} रण । अदब्धःसू३राभिन्तारः । सू२३४ते । हायि । चि
^{५ २ ० २ ३ ५ २ १ २} त्वाप्सुमदामोअन्वासा । आ२३४यिणा । हा । तोगो
^{२ १ ५ ४ ५} भिरो२३४वा । ता५रो६हायि (३) ॥ ६ * ॥ [६]

^{३ ४ २ ५ २ १ २ १ २ ३ ५ २ १ २} ॥ माधुच्छन्दसम् ॥ परीतोषा । होयिः । चतासुता
^{५ २ १ २ १ २ ३ ५ २ १ २} ईमे । सोमोयज । ताम७हार३४वीः । दधन्वा७योन

१० अ० ६ ख० २ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

३१३

^२ ^२ ^१ ^२ ^{३२ २} ^{३२ २} ^१ ^२
य्याअ । सुवान्तारा । औहो३४वाह्यायि । सुषावासौ ।

^{३२ २} ^{३२ २} ^१ ^२ ^१
औहो३४वाहा । ममद्रा२३यिभा३४३यिः । औ२३४५

ई । डा(३) ॥ ३ * ॥ [७]

^१ ^{२१} ^{२१२}
॥ ऐडमायास्यम् ॥ आयिपरायि । तोषायि । चता

^२ ^२ ^२ ^{२१} ^२
मुताम् । सोमोयऊ३१ । तम^२हवायिः । दाधन्वा^२

^२ ^{२१२} ^{२१} ^२ ^२ ^{२१}
या३१ः । नर्याआ । सुवन्तरा । सूषावसो३१ । ममद्रा२३

^२ ^१ ^{२१} ^{२१}
यिभा३४३यिः ॥ (१) आयिसुषा । वासो । ममद्रिभा

^२ ^२ ^{२१} ^२
यिः । सूषावसो३१ । ममद्रिभायिः । नूनम्पुना ३१ ।

^२ ^{२१} ^२ ^{२१}
नोअविभायिः । परिस्रवा । आदब्धःसू३१ । रभिन्ता

^२ ^१ ^{२१} ^{२१}
२३रा३४३ः ॥ (२) आअदा । व्याःसू । रभिन्तराः । आ

^२ ^{२१} ^२ ^२
दब्धःसू३१ । रभिन्तराः । सूतेचित्ता३१ । सुमदा ।

* ऊ० गा० ७ प्र० १ अ० २ सा० ।

^{२२ १} मोअन्धसा । ^{१ १} आधिणन्तीगो३१ । ^{२ १} भिरुत्तार३२रा३४३म् ।

^१ ओ२३४५ई । डा(३) ॥ ४ * ॥ [८]

॥ पु॒श्नि ॥ ^{२ १} परायितो३२षिच्चतासुत^{४ १}त्हाउ । ^{१ २ २ २} सोमो

^{१ २ १ २ १} यउत्तम^२त्हाविः । ^२ दधन्वा^{१ २}त्था २ ३ः । ^{१ २ २} होवा३हायि ।

^{२ २ २} मारियोअ । ^{१ २} सुवान्ता१रा२३ । ^{१ २ २} होवा३हायि । ^१ सुषा

^२ वा१सो२३ । ^{१ २ २} होवा३हा । ^{१ २} मामद्रिभिः । ^{१ २} इडा२३मा३४

^१ ३ । ओ२३४५ई । डा(१) ॥ ३ * ॥ [९]

॥ अ॒भी॒श॒वो॒त्तर॒म् ॥ ^{२ २ २} परीतोषिच्चतासुतम् । ^२ ए ।

^{२ २} सोमोयज^{१ ०}त्ताम^{२ ३}त्हाविः । ^{४ ५} दार३४धा । ^{२ २} हा३हायि ।

^{१ २ २ २} न्वा^०यानर्यीअसूअन्तारा । ^{२ ३ ४} सू२३४षा । ^{२ २ २} हा३हायि । ^{१ २} वा

^{२ १ २} सोममो२३४वा । ^{४ ५} द्रा५यिभोईहायि ॥ (१) ^{२ २ २} सुषावसोम

मद्रिभिरे । ए ॥ सुषावसोऽश्मामद्रि । भायिः । नू२३४
 नाम् । द्वा३हायि । पुनानोअविभिः पारिस्त्वावा । आ
 २३४दा । द्वा३हायि । व्याः स्वरभोर ३ ४वा । तापूरोद्
 द्वायि ॥ (२) अदब्धः सुरभिन्तरण । ए । अदब्धः सू३राभि
 न्तरः । सू२३४ते । द्वा३हायि । चित्त्वाप्सुमदामोअ
 न्धासा । आ२३४यिणा । द्वा३हा । तोगोभिरो२३४
 वा । तापूरोद्द्वायि (३) ॥ ४ * ॥ [१०]

॥ सम्मतम् ॥ परीतोषिच्चतासुताम् । सोमोयउत्त
 म्हवायिः । दधन्वाप् २३याः । नारियोअ । सुवा
 नारा । औहो३४वाहायि । सु । षावा२३सो३ । हो
 वा३हा । ममद्रा २ ३ यिभा३४३यिः ॥ (१) सुषावसोमम
 द्रिभायिः । सुषावसोऽममद्रिभायिः । नूनम्पू २ ३ना ।

^१ नो^२अविभिः । ^१ परायि^२स्त्वावा । ^{३२ १} औ^{३२ २}हो^१३४वाहायि । अ ।

^२ दा^{१ २}ब्ध्या^२२३ःसू^१३ । ^२ हो^१वा^२३हा । ^१ र^२भिन्ता^२२३रा^१३४३ ॥ (२)

^{१ २} अ^{१ २ १}द^{२ १}ब्धःसूर^२भिन्तराः । ^{२ १} अ^२द^२ब्धःसूर^२भिन्तराः । ^२ सु^२तेचा^२२३

^२ यित्वा । ^१ आ^{२ २}शु^{२ १}म^२दा । ^{३२ २} मो^{३२ २}आ^{३२ २}न्धासा । ^{३२ २} औ^{३२ २}हो^{३२ २}३४वाहा

^{१२} यि । ^२ श्री । ^{१ २} णान्तो^२२३गो^{१ २}३ । ^१ हो^१वा^२३हायि । ^१ भिरु^१क्ता

^२ २३रा^१३४३म् । ^१ ओ^१२३४५ई । डा(३) ॥ ३ * ॥ [११]

^{५ २ २} ॥ काले^{४ ५ ४ २}यम्^५ ॥ ^{२ २ १ २} परीतो^{२ २ १ २}३षि^{२ २ १ २}च्चता^{२ २ १ २}सुताम् । ^{२ २ १ २} सोमीय

^१ ज । ^{२ ३ १ १} तम^{२ ३ २}ह्वा^२२३यिः । ^{२ ३ २} द^२धन्वा^२३या^१३ः । ^१ ना^१२३४ ।

^{३ ४ २} रियो^५अ^{२ २}शु^{१ ३ २}व । ^२ ता^२३रा । ^५ सु^२षाव^५सौ । ^५ वा^५३४३ओ^५३४वा ।

^४ ममा^४पु^४द्रिभायिः । ^४ हो^४पु^४ई । डा(३) ॥ ४ ‡ ॥ [१२]

^{२ २ २} ॥ रौरवम् ॥ ^१ परीतो^५षि^१च्चा^५३ता^१सूर^१३४ताम् । ^१ सोऽ

* क० गा० ८ प्र० १ अ० ३ सा० ।

† “महाकालेयम्”—इति ख०-पाठः ।

‡ ज० गा० ८ प्र० २ अ० ४ सा० ।

^२मोयउत्तम^२द्वि^२र्द्ध^२धन्वा^२योन्य^२र्था^२अप्सु^२वा^२न्तरा । ओ^१
^२हा^२उवा । सुषावसोममा^१ २ ३ द्वायि । ओहा^१उवा ।
^१द्रिभायिः । औ^४३होवा ॥ (१) सुषावसोमा^२ ३ मद्रा^२ ३ ४
^५यिभायिः । सु^१षावसोममद्रिभि^२र्न्न^२न^२मुना^२नो^२अविभिः^२परा^१
^२यि^२सवा । ओहा^१उवा । अद^२ब्धः^२मुरभा^२र^२यि^२द्वायि । ओ^१
^२हा^२उवा । तरा । औ^२३होवा ॥ (२) अद^२ब्धः^२मुरा^२३भि
^५न्तार^१३४राः । आ । द^२ब्धः^२मुरभिन्तरः^२सुतेचित्वाप्सुमदा
^२मोआ^२रन्धसा । ओहा^१उवा । श्रीणन्तो^२गोभि^२र^२३हा
^१यि । ओहा^२उवा । तराम् । औ^४२३होवा । हो^४पृ^४ई ।
 डा(३) ॥ ११ * ॥ [१३]

॥ आष्टाद^१ध्नोत्तरम् ॥ परीतोषि^१च्चता^२सुतमैयादौ ।
^२हो^२वा । सोमोयउत्तमम् । हो^१वार^१यिः । ऐया^१र^१३त् ।

^१ ^{२ २} ^{१२} ^२ ^२ ^१ ^१
 औ२३होवा । दधन्वा॒योन्यो॒अप्सुव । तारा २३ ।

^{१२} ^१ ^{२ २} ^{१२२ १२ २} ^१
 ऐया२३त् । औ२३होवा । सुषावसोमम । द्रायिभा

^{१२} ^१ ^{२ २} ^{२१२ २ १२}
 २३यिः । ऐया२३त् । औ२३होवा३४३ ॥ (१) सुषावसो

^{२१ २} ^{१२ २२ १२} ^{२ २} ^{१२२ १२ २} ^१
 ममद्रिभिरैयादौ । हो३वा । सुषावसोमम । द्रायिभा

^{१२} ^१ ^{२ २} ^{२ १} ^{२२ १२} ^२
 २३यिः । ऐया२३त् । औ२३होवा । नूनम्पुनानोविभिः

^१ ^{१२} ^१ ^{२ २} ^१ ^२
 परि । स्वावा२३ । ऐया२३त् । औ२३होवा । अदब्धः

^१ ^{१२} ^१ ^{२ २}
 सुरभि । ता२३त् । ऐया२३त् । औ२३होवा३४३ ॥ (२)

^{१ २} ^{१ २१२ २२ १२} ^{२ २} ^{१ २}
 अदब्धःसुरभिन्तरैयादौ । हो३वा । अदब्धःसुरभि ।

^१ ^{१२} ^१ ^{२ २} ^{१२ २२ १}
 तारा२३ः । ऐया२३त् । औ२३होवा । सुतेचित्त्वाप्सु

^{२२ २} ^१ ^{१२} ^{२ १ २२ १२}
 मदामोअ । धासा२३ । ऐया२३होवा । श्रीणन्तो गो

^२ ^१ ^{१२} ^१ ^{२ २}
 भिरु । तारा२३म् । ऐया२३त् । औ२३होवा३४३ ।

^१
 औ२३४५ । ई । डा(३) ॥ १८ * ॥ [१४]

१० अ० ८ ख० २ सू० १, २, ३ उत्तराच्चिकः ।

३१८

॥ उत्सेधम् ॥ ^{३ ४ र ३ र ४ ३ र ४ ५} परीतोषिच्चतासुतम् । ^र सोमः । ^३ य

^{२ ३ र ४ र ५ २ १} ज३४ औहोवा । ^{२ १} तम० हवाऽरयिः । ^{२ ३} हा३१ उवा २ ३ ।

^{२ ५ ३ २ ४ र ५ र ४ ५ १} ज ३४ पा । ^{२ १} दधा३न्वा० या । ^{२ १} औहोवाहायि । ^{२ ५} नारि

^{२ र १ २ १ २ र २ ५} योआ । ^{२ ५} सुवन्तारा । ^{२ ३} हा३१ उवा २ ३ । ^{२ ५} अ३४ पा ।

^{३ २ ४ र ५ र ४ ५ ३ २ ४} सुषा३वसो । ^{३ २} अहोवाहायि । ^{३ २} ममा३द्रा५यिभा ६ ५ ६

^{४ ३ र ४ ३ र ४ ३ ४ ५ २ ३ २ ३ र ४ र} यिः ॥ (१) ^{२ १} सुषावसोममद्रिभिः । ^{२ ५} सुषा । ^{२ ५} वसो३४ औहो

^{५ २ १ २ ५} वा । ^{२ ५} ममद्रिभाऽरयिः । ^{२ ५} हा३१ उवा २ ३ । ^{२ ५} ज ३४ पा ।

^{३ र २ ४ र ५ र ४ ५ १ २ १ २} नूना३पुना । ^{२ ५} औहोवाहायि । ^{२ ५} नोअविभायिः । ^२ परि

^{१ २ २ ५ ३ २ ४ ५ र} साव । ^{२ ५} हा३१ उवा २ ३ । ^{२ ५} ज३४ पा । ^{२ ५} अदा३ध्वःसु । ^{२ ५} औ

^{४ ५ ३ २ ४ ३ ४} होवाहायि । ^{३ ४} रभा३यित्ता५रा ६ ५ ६ः ॥ (२) ^{३ ४} अदध्वःसुर

^{३ ४ ५ ३ २ ४ र ४ ५ २ १} भिन्तरः । ^{२ १} अद । ^{२ १} अःसू३४ औहोवा । ^{२ १} रभिन्तराऽरः ।

^{२ ५ ३ २ ४ ५ र ४} हा३१ उवा २ ३ । ^{२ ५} ज३४ पा । ^{२ ५} सुता३यिचित्त्वा । ^{२ ५} औहो

^{५ १ २ १ २ र १ २ र} वाहायि । ^{२ १} आप्सुमदा । ^{२ १} मोअन्धासा । ^{२ १} हा३१ उवा २

३ । ऊ३४पा । श्रीणा३न्तो गो । औहोवा३हायि । मि

रु३त्ता५रा६५६म् (३) ॥ २० * ॥ [१५]

॥ पृश्नि ॥ परायितो३३षिच्चतासुत३हाउ । सोमो

यउत्तम३हविः । दधान्वा३श्या२३ । होवा३हायि ।

नारियोअ । प्सवान्ता३रा२३ । होवा३हायि । सुषा

वा३मो२३ । होवा३हा । मामद्रिभिः । इडा२३ ॥ (१)

सुषावा३३सोममद्रिभिर्हाउ । सुषावसोममद्रिभिः । नू

नाम्पू३ना२३ । होवा३हायि । नाअविभिः । परायि

त्वा३वा२३ । होवा३हायि । अदाब्धा३सू२३ । होवा३

हा । राभिन्तरः । इडा२३ ॥ (२) अदाब्धा३३सुरभि

न्तरो३हाउ ॥ (२) अदब्धःसुरभिन्तरः । सुतायिचा३यि

त्वा२३ । होवा३हायि । अप्सुमदा । मोआन्धा३सा

२३। ^{१ २ २}होवा३हायि। ^{१ २}श्रीणान्तो१गो२३। ^{१ २ २}होवा३हायि।

^{१ २ १}भायिरुत्तरम्। ^१इडा२३(३) ॥ ६ * ॥ [१५]

॥ ^{३ ४ २ २ २ ४ ५ २}वाम्रम् ॥ ^{२ २}परीतोषिच्चता। ^१हा३हा३यि। ^१सू२३

४। ^५त३सुतोवा। ^{१ २}सोमोहो२यि। ^१यऊहो२। ^१ता

^७म३हावा२यिः। ^{१ २ २}दाधन्वा३य। ^{१ २ ३}नरायियोआ। ^३प३सु

^{२ १ ५ १ १ १}वाउवा३। ^{२ ५ १}ऊ३४पा। ^{१ १ १}तरा२। ^१सूषा२वासो२। ^१मम।

^{३ ५ २ ४ ३ ४ २ २ ४ ५ २}द्रा२यिभा२३४औहोवा ॥ (१) ^२सूषावसोममा। ^२हा३हा

^{१ ५ १}यि। ^१द्रा२३४यि। ^{५ १}भिर्द्रिभोवाःसूषाहो२ई। ^१वसाहो

^{१ ७ १ २ २ २ १ २}२। ^{१ २ २}मामद्रायिभा२यिः। ^{२ १ २}ननम्पुना। ^{२ १}नोआवायिभा

^{३ २ २ ५ १ १ १}यिः। ^{३ ५ १}पराउवा३। ^{१ १ १}ऊ३४पा। ^{१ १}सुवा२। ^{१ १}आदा२व्याः

^{१ ३ ५ २ ३ ४ ५}सू२। ^{१ ३ ५ २ ३ ४ ५}रभि। ^{३ ४ ५}ताररा२३४औहोवा ॥ (२) ^{३ ४ ५}अदब्धःसुर

^{२ २ १ ५ १}भि। ^{२ २ १}हा३हा३यि। ^{१ ५ १}ता२३४। ^१रस्तुरोवा। ^१अदाही

^१रयि । ^{१ ७}अःसूहो२ । ^{१ २ २ २}राभिनतारा२ः । ^१सूतेचिवा । ^{१ २}गु
^{१ २}मादा । ^{३ २}मआउवा३ । ^{२ ५}ऊ३४पा । ^१धसा२ । ^१आयिणा
^१रन्तोगो२ । ^१भिह । ^{१ ३}ताररार३४ ^{५ २ २}औहोवा । ^२ऊ३२३
^५४पा(३) ॥ १२ * ॥ [१६]

^५॥ मानवोत्तरम् ॥ ^{२ २ १ २}छावायि । ^{२ २}परीतोषिच्चतासुतम् ।
^२होवायि । ^{० २ २}सोमोयउत्तमह्विः । ^१दाधन्वायः । ^१ना
^{० २ २}रियोआ३१ । ^०गमूवारन्ता२३४रा । ^५सुषावार ३ ^{२ १}सो ३ ।
^{१ ३}मारमार३४ ^{५ २ २}औहोवा । ^३द्रार३४यिभीः ॥ (१) ^१होवायि ।
^{२ १ २ १ २ १}सुषावसोममद्रिभिः । ^२होवायि । ^१सूषावसोममद्रिभिः ।
^{० २ २}नूनम्पुना । ^{१ ०}नोअविभा३१यिः । ^०परारयिस्त्रा२३४वा ।
^{२ १}अदाध्वा२३ःसू३ । ^२रार३४ ^{१ ५ २ २}औहोवा । ^३तार३४राः ॥ (२)
^१होवायि । ^२अदध्वः ^{१ २}सुरभित्तरः । ^१होवायि । ^१आदध्वः

सुरभिन्तरः । ^१होवायि । आदब्धःसुरभिन्तरः । ^{७२}हृते
^{२ २}चित्ता । ^{१ ०}आप्सुमदा३१ । ^{७२}मोआरन्धार३४सा । ^{२ ५}श्रीणा
^२न्तो२३ गो ३ । ^{१ ३}भारयिहृ२३४औहोवा । ^{५ ३}ता २३४
^५राम्(३) ॥ १३ * ॥ [१७]

॥ ^{१ २}आनूपं ^{१ २}वाध्यश्चम् ॥ ^२पराधिपरायि । ^३तोषिच्चा ३
^{१ २}ताहृ१ता२म् । ^{१ २ २}सोमोयउ । ^{१ २}तमाच्छा१वा२यिः । ^१दा
^१धार्न्वा१्या२ः । ^{१ २ २ १}नय्योअप्सुवन्ता२३रा । ^{१ २ २}सुषावा३सो
^{१ ४}३ । ^२मा२३मा३ । ^५द्रा३४५यिभोइहायि ॥ (१) ^{१ २ १ २}सूषासूषा ।
^२वसोमा३माद्रा१यिभा२यिः । ^{१ २ २ २}सूषावसो । ^{१ २}ममाद्रा१यि
^१भा२यिः । ^{१ १}नूना२म्पूना२ । ^{१ २}नाअविभिःपरिस्त्रा२३वा ।
^{१ २ २}अदाब्धा३ःहृ३ । ^{१ ४}रा२३भा३यि । ^{२ ५}ता३४५रोइहायि ॥ (२)
^{१ २ २ २}अदाअदा । ^{१ २}ब्धःसुरा३भायिन्ता१रा२ः । ^{१ २}आदब्धःसु ।

१ २ १ १ १ २ २ २
 रभायिन्ताशरः । ह्वते रचायित्वा र । अप्सूमदीमो
 १ २ १ २ २ १ ४ २
 अन्धारश्सा । श्रीणान्तोऽगोऽ । भारश्चिह्नः । ता
 ५
 ३४पुरोद्वायि(३) ॥ १४ * ॥ [१८]

३ २ २ ४ ५ २, ३
 ॥ यौधाजयम् ॥ पराश्चि । तोऽषि । च । ताम्
 ५ १ २ १ १ २ २ २
 २३४ताम् । सौमोऽ । यज्ज । तमाश्च५म् । हार
 ५ १ १ २ २ १ २ ३ २
 ३४वीः । दधान्वाऽयाः । न । र्यिआर । प्सुवाश्च५ ।
 ३ ५ २ १ ३ २ ३
 तारश्चरा । सुषार । वासोर । ममाश्च५ । द्रारश्च
 ५ ३ २ २ ४ ५ ५ २, ३ ५
 यिभीः ॥ (१) सुषाश्च । वाश्चो । मम् । आद्रारश्च४यिभायिः ।
 १ २ १ २ २ ३ ५ २ १ २
 ह्वषाश्च । वसोर । ममाश्च५ । द्रारश्च४यिभीः । नूनापु
 १ २ १ ३ २ ३ ५
 ना । नः । अविभारयिः । पराश्च५यि । स्वारश्चवा ।
 २ १ ३ २ ३ ५
 अदार । व्याऽह्वर । रभाश्च५यि । तारश्चराः ॥ (२)
 ३ २ २ ५ ५ २ ३ ५ १ २
 अदाश्च । व्याऽसू । र । भिन्तारश्चराः । आदाश्च ।

१० अ० ६ ख० २ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

३२५

^१ अः ^{३२} सु२ । ^३ रभा ^५ ३४५यि । ^{२ १ २ १} ता२३४राः । सुतायिचित्ता ।

^२ अ । ^१ सुमदा२ । ^{३२ २} मोआ३४५ । ^३ धा२३४सा । ^{५ २२} श्रीणा२ ।

^१ तोगो२ । ^{३ २} भिहू३४५ । ^{३ ५} ता२३४राम्(३) ॥ ५ * ॥ [१८]

^{५ २ २ ४ ५ ४ २ ५} ॥ द्वैगतम् ॥ ^{१ २ २} परीतोऽपिच्चतासुताम् । सोमोयउ ।

^{१ २} तमा ^{३ २} ण्हा१वारयिः । ^{१ २ २ १२} दधा३ । ^{१ २ २} हौ३हो३वा । ^{१२} न्वा

^{२ २ ०} योनय्या ^१ अह्नुअन्तारा२ । ^{१ २ ३ ५ २ २} सुषा२३ । ^{५ २ २ ४ २ ५} वारसो२३४औहो

^२ वा । ^१ ए३ । ^{३ १ १ १ १} ममा२द्रिभा२३४५यिः ॥ (१) ^{५ २ २ ४ २ ५} सुषावा३सोम

^{४ ५} मद्रिभायिः । ^{१ २ २ २} सुषावसो । ^{१ २} ममाद्रा१यिभा२यिः । ^{३ २ २} नूना

^{५ २ २} रम् । ^{१ २ २} हौ३हो३वा । ^{१ २ २} पुनानोअविभिः पारिस्रावा२ । ^० अ

^{१ २ ३ ५ २ २} दा२३ । ^{२ १} आ२ः सु२३४औहोवा । ^{१ ३} ए३ । ^३ रभा२यिन्तरा

^{१ १ १ १} २३४५ः ॥ (२) ^{५ २ ४ ५ ४ ५} अदब्धा३ः सु२भिन्तराः । ^{१ २} आदब्धः सु । ^३ र

^{१ २} भायिन्ता१रा२ः । ^{३ २} सुता३यि । ^{५ २ २} हौ३हो३वा । ^{१ २} चित्ता

अथ तृचात्मके तृतीय-सूक्ते—

प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ २ ३ ३ २ ३
असाविमोमो अरुषो वृषा हरि

१ २ ३ २ ३ १ २ २ २
राजेवदस्मो अभिगा अचिक्रदत् ।

२ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पुनानो वारमत्ये ध्यव्यय ॥ श्येनो

२ २ ३ १ २ २ १ २
नयोनिङ्घतवन्तमासदत् ॥ १ * ॥

“सोमः” “असावि” अभिषुतोऽभूत् । कीदृशः सोमः ?
“अरुषः” आरोचमानः, “वृषा” वर्षकः, “हरिः” हरितवर्णः ;
स च राजेव “दस्मः” दर्शनीयः सन् “गाः” उदकानि “अभि”
लक्ष्य “अचिक्रदत्” शब्दं करोति स्वरस-निर्मोक-समये, पश्चात्
पुनानः “अध्ययम्” अविमयं “वारं” वालं दशापवित्तम्
“अत्येषि” हे सोम ! अतिक्रम्य गच्छसि । ततः “श्येनो न”
श्येन इव “योनिं” स्वीयं स्थानं “घृतवन्तम्” उदकवन्तम् “आ-
सदत्” प्रविशति ॥

“अत्येषि”-“पर्येति”—इति पाठौ, “आसदन्”-“आसदम्”
—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
पर्जन्यः पितामहिषस्य पर्णिनो

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
नाभापृथिव्या गिरिषु क्षयन्दधे ।

१ २ ३ १ २ ३ ५ ३ ३ १ २ ३
स्वसार आपो अभिगा उदासर

२ २ २ ३ १ २ ३ २
न सङ्गावभिर्वसते वीते अध्वरे ॥ २ * ॥

यस्य “महिषस्य” महतः “पर्णिनः” पर्णवतः पननवती वा सोमस्य “पर्जन्यः” “पिता” जनकः “सः” सोमः “पृथिव्याः” † “नाभा” नाभौ नाभिस्थानीये ‡ हविर्दाने “गिरिषु” गिरि-सम्बन्धिषु यावत्सु “क्षयं” निवासं “दधे” धारयति अभिषव-समये । तथा “स्वसारः” अङ्गुलयः “आपः” वसतीवर्यः ¶ “गाः” आशिरार्थाः स्तुतयो वा § “अभि” आभिमुख्येन “उदासरन्” उद्गच्छन्ति गच्छन्तु, “वसते”, “सम्” गच्छते च, “आवभिः” सा-कम् । कुत्र ? “वीते” कान्ते “अध्वरे” यज्ञे ॥

“उदासरन्” — “उतासरन्” — इति पाठो, “वीते” — “वीथे” — इति च ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, ३, ७, २ ।

† ‘पृथिव्याः समुत्पन्नः’ — इति वि० ।

‡ ‘नाभा — नाभि-स्थानीयः’ — इति वि० ।

¶ ‘अप्सु भाटरूपः’ — इति वि० ।

§ ‘गाः — सोमस्य रश्मयः’ — इति वि० ।

१० अ० ८ ख० ३ म० ३] उत्तराचिकः ।

३२८

अथ तृतीया ।

२ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३
कविर्वेधस्यापर्येषिमाहिन

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ २
मत्योनमृष्टोअभिवाजमर्षसि ।

२ १ २ २ १ २
अपमेधन्दुरितासोमनोमृड

३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
घृतावसानःपरियासिनिर्णिजम् ॥ ३ * ॥ १३

हे “सोम !” “कविः” क्रान्तदर्शी सन् “वेधस्या” याग-
विधानेच्छया “माहिनं” मंहनीयं पवित्रं “पर्येषि” परि-
गच्छसि, यथात् “मृष्टः” प्रक्षालितः “अत्योन” † अश्वत्थव
“वाजं” सङ्ग्रामम्‡ “अभ्यर्षसि” । सोम ! “दुरिता” अस्मा-
दीयानि दुरितानि “अपमेधन्” परिहरन् ॥ “नः” अस्मान्
“मृड” सुखं “घृतावसानः” घृतानि उदकानि वसानः आच्छा-
दयन् “परि यासि” अभिगच्छसि । किन्तु ? “निर्णिजम्”
पवित्रम् ॥

“सोमनोमृडघृता”-“सोममृडयघृतम्”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्न्यस्य दशमस्याध्यायस्य

नवमः खण्डः ॥ ८ ॥

* मृ० वे० ७, २, ७, २ ।

† ‘अत्यः—अतीत्य गच्छति’—इति वि० ।

‡ ‘वाजम्—अयं अश्व-पुरोडाशादिलक्षणम्’—इति वि० ।

॥ ‘अपमेधन्—एष दृढौ (भा० आ०) अप्सुभिः स्तुतः संवर्द्धति’—इति वि० ।

१२ २ २ २ २ २
॥ महासामराजम् ॥ छाउहोवाइहायि । असावि

५१ २ ४ १२ १११११ १२ २
सोमोइआ । रूषोइवाइ । षाह्वरा२३४५यिः । राजेव

२ ५१ २ ४ २ ३११११ २ २
दसोइआ । भिगाइ । आइ । चिकदार३४५त् । पुना

२ ५१ २ ४ २ ५११११ २ २
नोवाराइमा । जियाइयिषीइ । अव्यया२३४५म् । श्ये

२ २ १ २ ४ २ २ २
नोनयोनीइघा । तवाइन्ताइम् । आसदाइदाउ ॥ (१)

२ २ ५१ २ ४ २ ३११११
पर्जन्यःपिताइमा । हिषाइस्याइ । पर्णिना २ ३ ४ ५ः ।

२ २ २ ५१ २ ४ २ १११११
नाभापृथिव्याइगायि । रिषूइन्ताइ । यन्दधार२३४५यि ।

२ २ २ २ १ २ ४ २ ३११११
स्वसारआयोइआ । भिगाइऊइत् । आसरार२३४५न् ।

२ २ १ २ ४ २
सङ्गावभिर्वाइसा । तेवाइयितेइ । अध्वराइरउ ॥ (२)

२ २ ५१ २ ४ २ १११११ २ २
कविर्वधस्याइपा । रियाइयिषीइमाहिना२३४५म् । अत्यो

२ ५१ २ ४ २ ३११११ २ २
नमृष्टोइआ । भिवाइजाइम् । अर्षसार२३४५यि । अप

१ २ ४ २ ३११११ २ २
सधन्दूइरायि । तासोइमाइ । नोमृडा२३४५ । छाउ

^२ होवा^२श्चायि । ^२ घृता^२वसाना^१ःपा । ^२ रिया^४श्सी^२ । नि

^२ णिजा^{११११}श्माउवा^२३४५(३) ॥ ८ * ॥ [१]

॥ द्विरभ्यासालीशम् ॥ ^{३४२} असा^{३४४२}विमो^{५२४५२४}मोअरूषोवृषोवृ

^{५२} षा । ^{३२} चरायिः । ^{३१११} चरा^{३२२}२३४यिः । ^२ राजे^२३१२३४ । ^२ वदस्मो

^२ अभिगा^{११}अचि । ^{१२} क्रदा^{३२}त्क्रदा^{२२२}त् । ^२ पुना^{२२२}३१२३४ । ^{२२२} नोवार

^२ मत्ये^{१२१२}ष्य । ^{३२२} व्यया^{२२}व्ययाम् । ^{२२} श्ये^{२२}नो३१२३४ । ^{२२} नयोनिङ्कुत

^{३२४} व । ^{४३४} तमा^{३२४}श्मा^{३२४}५दा^{३२४}६५ईत् ॥ (१) ^{३२४} पर्जन्यःपितामहिषस्य

^५ प । ^{५२११११} णिना^{५२२}२३४५ः । ^२ नाभा^२३१२३४ । ^२ पृथिव्यागिरिषुत्तयम् ।

^{१२} दधायि^{१२}दधायि । ^{३२} स्वसा^{२२२}३१२३४ । ^२ रआपो^२अगाउदा । ^२ स

^{२१२} रान्सरान् । ^{५२} सङ्गा^२३१२३४ । ^२ वभिर्वसतेवो । ^{५२२} तेआ^४श्ध्वा

^{४३२४२२२} ५रा^{४५२}६५ईयि ॥ (२) ^{३२} कविर्वेधस्यापरियेषिमा । ^{३२} हिनाम् ।

^{२११११} हिना^{३२}२३४५म् । ^२ अयो^२३१२३४ । ^२ नमृष्टोअभिवाजम् ।

३३२

सामवेदसंहिता । [प्र० २ अ० १३ १०१, २, ३ ।

^{१ २} ^{१ २} ^{३ २} ^{२ २} ^{२ २}
षसायिषसायि । अपा३१२३४ । सेधन्दुरितासोमनः ।

^{१ २ १ २} ^{३ २} ^{२ २} ^{२ २}
मृडामृडा । घृता३१२३४ । वसानःपरिया । मिना३

^४
यिर्णाप्रयिजादपुद्म(३) ॥ २ ॥ [२]

^{२ २ १} ^{२ २ १}
॥ ऐडमायास्यम् ॥ असावायिसो२३ । सोअरूषा२

^२ ^{२ २} ^{२ २ १} ^{२ २}
३ । ए३ । वृषाहरिरे३ । राजेवादा२३ । सोअभा

^२ ^२ ^{२ २ १} ^{२ १}
यिगा२३ । ए३ । अचिक्रददे३ । पुनानोवा२३ । रमता

^२ ^२ ^{२ २ १} ^२
यिये२३ । ए३ । पिअव्ययमे३ । ग्येनोनायो२३ । नि

^१ ^२ ^{२ २} ^{२ १}
ङ्गृतावा२३ । ए३ । तमासददे३४३ ॥ (१) पर्ज्ज्याःपार

^{२ २} ^१ ^२ ^२ ^{२ २ २}
इयि । तामहायिवा२३ । ए३ । स्यपर्णिनए३ । नाभा

^१ ^{२ २} ^१ ^२ ^{२ २}
पार्था२३यि । व्यागिरायिषू२३ । ए३ । क्षयन्दधए३ ।

^{१ २ १} ^{२ २ १} ^२ ^{२ २}
स्वसाराआ२३ । पोअभायिगा२३ । ए३ । उदासरन्ने

^{२ २ ३} ^{२ १} ^२
३ । सङ्ग्रावाभा२३यिः । वसतायिवा२३यि । ए३ । पो

अभायिगार३ः । ए३ । उदासरन्ने३ । सङ्गवाभा३
यिः । वसतायिवार३यि । ए३ । ते^{२२}अध्वर^१ण३४३ ॥ (२)
^२ कवि^१र्वायि^{२२}धार३ । स्थापरायिये२३ । ए३ । पिमाहि^२न
मे३ । अत्योनामा^२ २३ । ष्टो^{२२}अभायिवार३ । ए३ । ज
मर्षसि^२ण३ । अपसायि^१धार३न् । दुरितासा^२र३ । ए३ ।
^{२२} मनोमृ^२डण३ । घृतावासा^२र३ । नःपरायिया^१र३ । ए३ ।
^२ सिनिर्णिजमे^१३४३ । ओ२३४५ई । डा(३) ॥ ४ * ॥ [३]
॥ वासिष्ठम् ॥ द्वायि । उद्गवायि । असा३४औहो
वा । विमो । मो३अरु । षोवृषाद्वरायिः । राजे३४
औहोवा । वदा । स्तो३अभि । गाअचिक्रदात् । पुना
३४औहोवा । नावा । रा३मति । एषिअव्ययाम् । श्ये
ना३४औहोवा । नयो । निघृत । व । तमा३सा५दाई ५

३ २ ३२ ४२ ५ १ २ १
इत् ॥ (१) षज्जा३४ औहोवा । न्यःपायि । ता ३ मद्दि ।

२ ३ ४ ५ ३२ २ ३२ ४२ ५ १ १ १
षस्यपर्णिनाः । नाभा३४ औहोवा । पृथायि । व्या३गि

२ ३ ४ ५ ३ २ ३२ ४२ ५ १ २
रि । षुष्ययन्दधायि । स्वसा३४ औहोवा । रआ । पो

१ २, ३ ४२ ५ ३ २ ३२ ४२ ५ १
३अभि । गाउदासरान् । सङ्गा३४ औहोवा । वभायिः ।

२ १ २ ३ २ ४ ३ २ ३२ ४२
वसते । वी । तेआ३ध्वा५ राई५इयि ॥ (२) कवा३४ औहो

५ १ २ १ २२ ३ ४२ ५ ३ २
वा । वेधा । स्या३परि । पृषिमादिनाम् । अत्यो ३४

३२ ४२ ५ १ २ १ २२ ३ ४२ ५ ३ २
औहोवा । नमा । द्यो३अभि । वाजमर्षसायि । अषा

३२ ४२ ५ १ २ १ २ २ ३ ४२ ५ २
३४ औहोवा । सेधान् । दुरिता । सोमनोमृडा । हा

३ २ २ २ ३२ ४२ ५ १ २ १
यि । उज्जवायि । घृता३४ औहोवा । वसा । नःपरि ।

२ ३ २ ४
या । सिना३यिर्णा५यिजा६५इम् (३) ॥ १७ * ॥ [४]

२ १ २ १
॥ सीमानानिषेधम् ॥ असो । वाहयि । वायि

२ २ २ २ १ १ २ २
सोमोअरुषो । वृषाहारा २यिः । राजेवदसोअभिगाः ।

१० अ० ८ ख० ३ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

३३५

^{२ १} अचिक्रादा२३त् । ^{१ २} पू२३ना । ^{१ २} नो२३वा३४ । ^{१ ४ २} रमतिये

• ^५ षिअ । ^२ व्या३याम् । ^१ श्या२३यिनो । ^२ ना२३यो३४ । ^१ नि

^{४ ५} वृ३तव । ^{३ २} तमा३सा५दा६५६त् ॥ (१) ^{२ १} पज्जा । ^२ वा३हायि ।

^१ न्याःपितामहिषा । ^२ स्यप३र्णायिना२ः । ^{१ २} नाभापु३थिव्यागि

^{२ १} रिषू । ^{१ २} क्षयन्दा३धा२३यि । ^{१ २} स्वा२३सा । ^{१ २} रा२३आ३४

^{३ ४ ३ ४ २ ५ २ २ १ २ १ २} पोअभिगाउदा । ^{२ २} सा३रान् । ^{१ २} सा२३या । ^{१ २} वा२३भा३ ४

^{३ ४ २ ५ २ ५ २ २ ४} यिः । ^{१ १} वसतेवो । ^{१ १} तेआ३ध्वापु३रा६५६यि ॥ (२) ^{१ १} कवो ।

^२ वा३हायि । ^१ वायिध३स्याप३रियायि । ^{२ २ १} षिमा३हायिना२म् ।

^{१ २} आत्यो३नमृ३ष्टोअभिवा । ^{२ १} जम३र्षासा२३यि । ^{१ २} आ२३पा ।

^{१ ० २} सा२३यिधा३४न् । ^{० ४ २ ५ ५ २ २ १ १} दुरिता३सोमनः । ^१ मा३डा । ^१ घा२३

^२ र्त्ता । ^{१ २} वा२३सा३४ । ^{१ ४ ५ २ ३ १ ४} नःप३रिया । ^४ सिना३यिर्णा५यिजा

६५६(३) ॥ २० * ॥ [५] १३

३३६.

सामवेदसंहिता । [५ प्र० २ अ० १ सू० १, २ ।

अथ दशमे खण्डे—

प्रगाथात्मके प्रथम-सूक्ते,

प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ २
आयन्तइवसूर्य्यं विश्वेदिन्द्रस्यभक्षत ।

१ २ २ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २
वसूनिजातो जनिमान्योजसा प्रतिभागन्नदीधिमः ॥ १* ॥

हे अस्मदीया जनाः ! “आयन्त इव” सूर्य्यं यथा समाश्रिता रश्मयः सूर्य्यं भजन्ते, तथा “इन्द्रस्य” “विश्वेत्” विश्वान्येव धनानि “भवत” भजत । “वसुजातः” प्रादुर्भूत इन्द्रः यानि “वसूनि” धनानि “ओजसा” बलेन “जनिमा” जनिष्यमाणानि करोति अतो “भागं न” पितॄन् भागमिव तानि धनानि “प्रति दीधिमः” प्रतिधारयेम ॥

“जातो जनिमानि”-“जाते जनिमानि”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २
अलर्षिं रातिं वसुदामुपस्तुद्धिभद्रा इन्द्रस्यरातयः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
यो अस्य कामं विधेतानरोषति मनो दानाय चोदयन् ॥ २† ॥ १४

हे स्तोतः ! “अलर्षिं रातिम्” अपापक-दानम् अपापिष्ठस्य दातार इत्यर्थे [अलर्षि-पद-समानार्थमनर्ष-पदं यास्केन व्याख्या-

* ऋ० आ० ३, १, ३, ५ (२ भा० ५५१ अ०) = ऋ० वे० ७, ३, ३, ४ ।

† “अलर्षि”-इति क० प० पाठः ।

‡ ऋ० वे० ७, ७, ३, ४ ।

१० अ० १० सू० १ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

३३०

तम्—“अनर्शरातिमनस्वील-दानमस्वीलं पापकम्”—इति (निरु०
ने० ६, २३)] “वसुदां” धनस्य दातारमिन्द्रम् “उप स्तुहि”^{*}
यतः “इन्द्रस्य” “रातयः” दानानि “भद्रा” कल्याणानि महदै-
श्वर्यकारीणीत्यर्थः । “यः” इन्द्रः स्वकीयं “मनः” “दानाय”
अभीष्टप्रदानाय “चोदयन्” प्रेरयन् “विधतः” परिचरतः
“अस्य” स्तोतुः “कामम्” इच्छां “न रोषति” न हिनस्ति ।
तमिन्द्रमुपस्तुहीति सम्बन्धः ॥

“अलर्षिरातिम्”—इति छन्दोगाः पठन्ति, “अनर्शरातिम्”—
इति बह्वृचाः ; “योअस्य”—“सोअस्य”—इति च ॥ २ ॥ १४

॥ आयन्तीयम् ॥ आयन्तइवसू१रायाम् । विश्वा२
यिदिद्रा२ । स्यभा३क्षाता । वामूनिजातोजनिमा । नि
योजा१सा३ । प्रतिभागन्नदी२धिमः । प्रा२३ती । भा
गान्ना३दा । ऊम् । धिमा३ः । ओ२३३वा ॥ (१) प्रति
भागन्नदा१यिधायिमाः । प्रता२यि । भागा३म् । न
दा२यिधायिमाः । आ३र्षिरातिम्बसदाम् । उपा३स्त्व१

* ‘उपस्तुहि—समोपे स्थित्वा स्तुहि’—इति वि० ५

३३८

सामवेदसंहिता । [५ प्र० २ अ० १४ ग० १, २, ३ ।

२ १ २ १ २ १ २
चायि । भद्रा इन्द्रस्य रातयः । भारद्वाः । इन्द्रास्य
२ १ ३ २ १ ५ २ २
रा । ऊम् । तयाः । ओर३४वा ॥ (२) भद्रा इन्द्रस्य
२ १ १ १ १
राशतायाः । भद्रा इन्द्रा २ । स्यरा २ तायाः । या अ
२ २ १ २ १ २ १ १ २ २ २ २ १
स्यकामम्विधतः । नरोपाशता २ यि । मनोदानाय चोद
२ १ २ १ २ २ १ २ २
यन् । मा २ ३ नाः । दानाया ३ चो । ऊम् । दया ३ ।
१ ५ ३ १ १ १ १
ओर३४वा । हे २ ३ ४ ५ (३) ॥ ८ * ॥ [१]

२ २ २ १ २ १
॥ निषेधम ॥ आयन्त इवा ३ सुरियाम् । विश्वायिन्द्रा ।

२ १ १ २ १ १ ४ ५ २ ३
स्यभक्षता २ । इहा ३ । वासू ३ नायिजा । हाहोर ३ ४
५ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २
हा । तोजनिमा । नियोजा २ ३ सा । इहा ३ । प्राता
४ ५ २ ३ ५ ३ २ ४
शयिभागाम् । हाहोर ३ ४ हा । नदा ३ यिधा ५ यिमा ६ ५
३ १ १ १ १
६ः । हे २ ३ ४ ५ (३) ॥ २ † ॥ [२] १४

* क० गा० ५ प्र० २ अ० २ सा० ।

† क० गा० १ प्र० २ अ० २ सा० ।

१० अ० १० ख० २ सू० १, २] उत्तरार्द्धिकः ।

३३६

अथ प्रगाथात्मके द्वितीय-सूक्ते--

प्रथमा ।

१२ ३१९ ३१२ ३ १२

यतइन्द्रभयामहेततो नो अभयक्कुधि ।

१०९ ३ १७ ३१२ २ २३ २७ ३ १२ २८

मघवञ्छग्धितवतन्नजतये विद्विषे विमृधोजहि ॥१॥

हे “इन्द्र !” “यतः” हिंसकान् “भयामहे” वयं, ततः “नः”
अस्मभ्यम् “अभयं” “क्कुधि” कुरु । हे “मघवन्” धनवन्निन्द्र !
“नः” अस्मानुद्दिश्य “तत्” तस्यै “तव जतये” त्वत्कर्तृकायै
रक्षायै “शग्धि” शक्तौ भव । किञ्च “वि द्विषः” अस्महेष्टृन्
विजहि ; “वि मृधः” अस्मद्विंसकान् विजहि ॥

“जतये”-“जतिभिः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ १२ ३१२ ३२७ ३१२ ३२

त्वञ्छिराधसस्यतेराधसो महः क्षयस्यासि विधर्त्ता ।

१२ ३१२

३१२

तत्त्वावयममघवन्निन्द्रगिर्वणः सुतावन्तो हवामहे ॥२॥ १५

हे “राधसस्यते” धनस्य स्वामिन् ! “त्वं हि” त्वं खलु
“महः” महतः “राधसः” धनस्य “क्षयस्य” गृहस्य च ॥

* क० अ० ३, २, ४, २ (१भा० ४६४ पृ०) = ऋ० वे० ६, ४, ३७, ३ ।

† ऋ० वे० ६, ४, ३७, ४ ।

‡ ‘क्षयो निवासः, तस्य’—इति वि० ।

“विधर्त्ता असि हि” अस्मभ्यं दातुं धारको भवसि खलु ।
हे “गिर्वणः” गीर्भिर्वननीय ! “मघवन्” धनवन्निन्द्र ! “तं”
तादृशं “त्वा” त्वाम् “वयं” “सुतावन्तः” अभिषुत-सीमाः “हवा-
महे” आह्वयामः ।

“राधसस्यते”-“राधस्यते”—इति पाठौ, “विधर्त्ता”-“वि-
धत्ते”—इति च ॥ २ ॥ १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य दशमस्याध्यायस्य

दशमः खण्डः * ॥ १० ॥

१ २ १ २ २ १ २ २ २
॥ समन्तम् ॥ यतइन्द्रभयामद्वायि । ततोनेआभ
१ १ २ १ २
यङ्गधायि । मघवार३३का । ग्वायितवतत् । नऊताया ।
२ २ ३ २ १ २ १ २ १
औहो३४वाद्वायि । वि । द्वायिषो२३वी३ । होवा३हा
२ १ २ १ २ २ १ २ २
३द्वायि । मृधोजा१३द्वा३४३यि ॥ (१) विद्विषोविमृधोज
१ २ २ १ २
द्वायि । विद्विषोवायिमृधोजद्वायि । तुवद्वा२३यिरा ।
१ २ ३ २ ३ २ १ २
धसोमाद्वा । औहो३४वाद्वायि । यास्या२३सी३ ।

* ‘उक्तो साध्यन्दिनः पयमानः नवममहः । वामदेव्यं मैवावहणं साम, आथनीयं
ब्रह्मसाम, गायत्र्यं सञ्ज्ञात्वाकं साम च’—इति वि० ।

१० अ० १ ख० १ सू० १।] उत्तरार्चिकः

३४१

^{१ २} होवा३हायि । ^{१ २} विधार३र्त्ता३४३ ॥ (१) ^{१ २ १ २} जयस्यासीविधर्त्ता ।

^{१ २} तन्वावा३श्याम् । ^{१ २} माघवन्नि । ^{१ २} द्रगायिर्वाणा । ^{१ २} औहो

^{१ २} ३४बाहायि । ^१ सु । ^{१ २} तावा३न्ता३ । ^{१ २} होवा३हायि । ^{१ २} च

^{१ २} वामा३३हा३४३यि । ^१ ओ३३४५ई । ^१ डा(३) ॥ १०* ॥ [१] १५

अथैकादश-खण्डे ॥—

त्वमोमेति-तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २} त्वं ^{३ २ ३} सोमासिधारयुर्मन्द्र ^{१ २ २ २} ओजिष्ठो ^{३ २} अध्वरे ।

^{१ २} पवस्व ^{३ १ २} मच्छयद्रयिः ॥ ११ ॥

हे “सोम !” अभिषूयमाण-पवमान ! “मन्द्रः” मादयित्वतमः, “ओजिष्ठः” ओजस्वितमः त्वम् “अध्वरे” हिंसा-रहिते ऽस्मदीये यज्ञे “धारयुः” अभिषव-धारा-कामः “असि” भवसि ।

* क० गा० ५ प्र० २ अ० १० सा० ।

† ‘इदानीमाभूवः पवमानः’—इति वि० ।

‡ ‘त्वं सोमासि धारयुरिति अश्वसूक्तप्रभृतीनि सामानि अणोक्ताणी’—इति वि० ।

॥ ३० वे० १, २, १२ १ ।

ततः “त्वं” “मंहयद्रयिः” स्तोत्रभ्यः प्रदीयमानधनः सन्*
 “पवस्व” द्रोणकलशे ग्रहादिषु दगापवित्तेण पूतो भव [यद्वा,
 “धारयुः” तद्वदर्थे भाष्यत इति मत्वर्थीयो युम्] । हे सोम !
 त्वं धारावानसि ततः पवस्वेति सम्बन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 त्वं सुतोमदिन्तमोदधन्वान्मत्सरिन्तमः ।

१ २ २ १ २ २
 इन्दुःसत्राजिदस्तुतः ॥ २० ॥

हे सोम ! “सुतः” अभिषुतः “त्वं” “मदिन्तमः” अतिशयेन
 मदयुक्तोऽसि । कीदृशस्त्वम् ? “दधन्वान्” यज्ञस्य धारकः,
 “मत्सरिन्तमः” अतिशयेन मदकारी, ‡ “इन्दुः” दीप्तः, “सत्रा-
 जित्” बहूनां जेता, ¶ “अस्तृतः” केनाप्यहिंसितः ॥

“मदिन्तमः”—“वृमादनः”—इति पाठो, “इन्दुःसत्राजिद-
 स्तृतः”—“इन्द्रायसूरिरन्धसा”—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २
 त्वं सुघ्राणोऽद्रिभिरभ्यर्षकनिक्रदत् ।

२ २ ३ २ ३ १ २
 द्युमन्तां शुक्लमाभर ॥ ३ § ॥ १६

* ‘यद्यपि संहतिः पूजार्थः तथाप्यत्र लाभार्थो द्रष्टव्यः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, २, १३, २ ।

‡ ‘मत्सरिन्तमः’—भक्षणीयतयाः—इति वि० ।

¶ ‘सत्राजित्’—सदा जेता अथवा सहजेता—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ७, २, १३, २ ।

१० अ० ११ ख० १ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

३४३

हे “पत्रमान” सीम ! “अद्रिभिः” यावभिः “सुष्वाणः”
सुन्वानः अभिषूयमाणस्त्वं “कनिक्रदन्” भृशं शब्दं कुर्वन्
“अभ्यर्ष” कलशं पात्राणि चाभिगच्छ । किञ्च “द्युमन्त”
दीप्तियुक्तं “शुष्म” शत्रूणां शोधकं बलं वा “आभर”* ॥

“आभर”-“उत्तमम्”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १६

१ ३ ४ ५ ६
॥ आश्वत्थम् ॥ आश्रौहोवाहायि । तुव॑सोमा ।

२ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
सिधा । रयुः । ऐहीयैही१ । मान्द्र॒ओजिष्ठो॒आध्वरे ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
ऐहीयैही१ । आ॒रयि । पावा॒स्वामा॒र । ह्यत् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
रा॒रया॒र३४ओ॒होवा ॥ (१) आश्रौहोवाहायि । तुव॑सु

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
ताः । मदायि । तमः । ऐहीयैही१ । दाधन्वान्मत्स

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
रायिन्तमः । ऐहीयैही१ । आ॒रयि । आयिन्दू॒रःसा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
चा॒र । जिद । स्ता॒रत्ता॒र३४ओ॒होवा ॥ (२) आश्रौ

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
होवाहायि । तुव॑सुष्वा । णोआ । द्रिभिः । ऐहीयै

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
ही१ । आभियर्षकनायिक्रदत् । ऐहीयैही१ । आ॒र

* सर्विदमिति प्रतीक-प्रदणं स्वर्गस्य वित्तारमिति तद्ग्राह्यान्नात्र विवरणे
प्रामादिक इव उपलक्ष्यते ।

यि । द्यूमा^१रन्ना^१गृ^{१२}२ । अमा^{१२} भा^१ररा^३२३४ औ^{५२}होवा ।

२१ २ २३ ११११

शुक्राज्जता२३४५ः(३) ॥ ११* ॥ [१]

॥ शामदम् ॥ तुव^{३४}सोमा^{५२}सि^२ए । ही^२ए^१ही^३२३४या ।

धारयुरै^{१२}रही^१३या । मन्द्र^५ओजिष्ठो^१अध्वर^२ए^२रही^१ए^१रही^३३

या । प्रावा^२स्वामा^१३१२३ । ह्यो^{२१}२३४वा । रा^५प्रयो^४द्वा

यि ॥(१) तुव^{३४}सुतो^{५२}म^२ए । ही^२ए^१ही^३२३४या । दिन्त^५म^१ए

रही^१ए^५रही^२३या । दधन्वा^२न्म^२रिन्त^१म^५ए^२रही^१ए^५रही^२३या ।

आयि^१न्दूःसा^२न्ना^{२१}३१२३ । जिदो^५२३४वा । स्ता^४प्र^५र्त्री^५द्वा

यि ॥(२) तुव^{३४}सुष्माण^{५२}ए । ही^२ए^१ही^३२३४या । अद्रि^१भि

रै^१रही^२ए^१रही^३३या । अभि^२यर्ष^{२१}कनि^५क्रद^४दै^५रही^१ए^५रही^२३या ।

द्यूमा^१न्ना^२गृ^{२१}३ १ २ ३ । अ^५मो^४ २ ३ ४ वा । भा^५प्रो^५द्वा

वि(३) ॥ १२† ॥ [२]

* ज० गा० ५ प्र० २ अ० ११ सा० ।

† ज० गा० ५ प्र० २ अ० १२ सा० ।

१० अ० ११ ख० २ सू० १, २, ३ उत्तराच्चिकः ।

३४५

॥ दावसुनिधनम् ॥ ^{२१}तुव^{४२}स्मूर^२३मा^५सिधारयुर्हाउ ।

^१मान्द्र^{२२}ओजि । ^२ष्टो^१आध्वा^२१रा^२३यि । ^१होवा^२३हायि । ^१प

^२वास्व^११मा^२२३ । ^१होवा^२३हा । ^१ह्यत् । ^३रा^५२या^२२३४ओ

^२होवा ॥ (१) ^{२१}तुव^{४२}स्मूर^२३तोमदिन्तमोहाउ । ^१दधन्वान्मत्स

^१रायिन्ता^२१मा^१२३ः । ^१होवा^२३हायि । ^१इन्द्रःसा^२१त्रा^२२३ ।

^१होवा^२३हा । ^१जिद । ^३स्तार^५२त्ता^२२३४ओ^२ओ^२होवा ॥ (२) तु

^१व^{४२}स्मूर^५३ष्ठाणोअद्रिभिर्हाउ । ^१आभियर्ष । ^१कनायिक्रा^२१

^१दा^२२३तु । ^१होवा^२३हायि । ^१द्युमान्ता^२१श्मूर^२३ । ^१होवा

^२३हा । ^१धममा । ^३भार^५२रा^२२३४ओ^२होवा । ^२ए३ । ^{२२}दाव

^{२१११३}सूर^३३४५(३) ॥ १३* ॥ [३]

॥ प्रतीचीनेडक्काशीतम् ॥ ^१त्व^२स्मोमा^{२२}सि । ^१धा^२२रयूः ।

^{२२}मान्द्र^२ओजि । ^२ष्टो^१आध्वरा^७२३४यि । ^{२२}हा^१होयि । ^१पवस्व

^{१ २} मा^१हा^{४ ५}श्यात् । ^१ रयायिः । ^{१ २} और^१हो^१वा ॥ (१) ^{१ २} त्व^१सु

^{१ २ २} तोम । ^१ दा^{१ ५}रयिन्तमाः । ^१ दा^१धन्वान्म । ^{१ ०} त्तरायिन्तमा^१

^{१ २ २} ३४ः । ^१ हा^{२ २}होयि । ^१ इन्द्रः^१सत्रा^१जी^१शदा । ^{१ २} स्तुता । ^१ और^१

^{४ ५} होवा ॥ (२) ^{१ २ २} त्व^१सु^१ष्माणः । ^१ आ^१रद्रि^१भायिः । ^१ आ^१भियषी

^{१ ०} कनायिक^{३ २}दा^१र३४त् । ^१ हा^१होयि । ^{१ २} द्यु^१मन्त^१ष्मू^१षमा^१शमा ।

^{१ २ ४ ५} भरा । ^{४ ५} और^१होवा । ^{४ ५} ईडा^१(३) ॥ १४ * ॥ [४]

^{२ २ २} ॥ हा^{२ २}विष्कृतम् ॥ ^{१ २} त्व^१सोमा^१सिधा^१हा^१उरायूः । ^१ मन्द्र

^२ ओजायि । ^२ षो^१आ^१ध्वा^१र३रायि । ^१ पवा^१रहो^१श । ^१ स्वा^१र३

^२ मा । ^१ ह्यत् । ^{१ ३} रा^{१ २}रया^{१ २}र३४ और^१होवा ॥ (१) ^{१ २} त्व^१सुतोम

^{२ २} दा^{१ २}हाउतामाः । ^{१ २} दधन्वान्मा । ^{१ १} त्तरिन्ता^१र३माः । ^१ इन्द्र

^२ रर्ही^१शियि । ^१ सा^१र३त्रा । ^१ जिद । ^{१ २} स्ता^१रर्त्ता^१र३४ और^१हो

^{१ २ २ २} वा ॥ (२) ^{१ २} त्व^१सु^१ष्माण^१आ^१हाउ^१द्रायिभायिः । ^१ अभियर्षा ।

१० अ० ११ ख० २ सू० १, २] उत्तरार्द्धिकः ।

३४७

कनिका^२३दात् । द्युमा^२३हो^२ । तार^२३^{१२}शू । यमा ।

भार^२रा^{५२५२}३३४ औहोवा । ह्विष्क^२ते^{१३११११}२३४५(३) ॥ १५* ॥ [५] १६

अथ तृचात्मके द्वितीय-सूक्ते

प्रथमा ।

११ ३१२ ३२३ १ २ ० १२
पवस्वदेववीतयइन्दोधाराभिरोजसा ।

२ १ २ १ २
आकलशमधुमान्सोमनःसदः ॥ ११ ॥

हे “इन्दो” सोम ! “देववीतये” देवानां भक्षणाय
“ओजसा” बलेन “धाराभिः” आत्मीयाभिः “पवस्व” क्षर ।
हे “सोम !” “मधुमान्” मदकर-रसवान् त्वं “नः” अस्मदीयं
“कलशं” द्रोणाभिधानम् “आसद” आसीद [सदेर्लुङि
रूपम्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२३१ २३२३२ ११२
तवद्रेषाउदप्रतइन्द्रमदायवावृधुः ।

२ ३ १ २ ३१ २११२
त्वान्देवासोअमृतायकम्पयुः ॥ २३ ॥

• क० गा० ५ प्र० २ अ० १५ सा० ।

† इ० आ० ६, २, ३, ६ (२भा० २१२ ५०) = ऋ० वे० ७, ४, १०, २ ।

‡ ऋ० वे० ७, ४, १०, २ ।

“उदप्रुतः” वसतीवर्याख्यमुदकं प्रति गच्छन्तः* [यद्वा, उदकस्य निर्गमयितारः] “तव” स्वभूताः “द्रप्साः” द्रुतगामिनो रसाः† “मदाय” मदार्थम् इन्द्रम् “वावधुः” वर्धयन्ति । ततः “देवासः” देवा इन्द्रादयः “कं” सुखकरं‡ “त्वाम्” “अमृताय” अमरणार्थं “पपुः” पिबन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २

१ २ २

३ २

आनःसुतासइन्द्रवःपुनानाधावतारयिम् ।

३ १ २

३ १ २

वृष्टिद्यावोरीत्यापःस्वर्विदः ॥ ३१ ॥ १७

हे “सुतासः” अभिषूयमाणाः ! हे “इन्द्रवः” दीप्ताः पात्रेषु क्षरन्तो वा “रीत्यापः” यैः पृथिवीं प्रति स्ववर्णशीला आपः, तादृशा हे सोमाः ! “पुनानाः” पूयमानाः यूयं “नः” अस्मभ्यं “रयिम्” § “आ धावत” आगमयत । कौटुशाः ? “वृष्टि-
द्यावः” ॥ वृष्टिमभि द्यौर्यैः क्रियते, वृष्ट्यभिसुख-द्युलोकवन्तः
“स्वर्विदः” सर्वस्य लम्भकाः** ॥ ३ ॥ १७

° ‘उदप्रुतः—उदकेन ज्ञाविताः’—इति वि० ।

† ‘द्रप्साः—द्रव्यभूताः सोमाः’—इति वि० ।

‡ ‘कं—जातिभूतम् इत्यवा कम् उदकभूतम्—इति वि० ।

¶ ॥ सू० वे० ७, ५, १०, ४ ।

§ ‘रयिं—सोमाख्यं धनम्’—इति वि० ।

॥ ‘वृष्टिद्यावोरीत्यापः—यथा द्युलोके भवान् वृष्टिः रीतिभिः सङ्गताः’—इत्यादि वि० ।

** ‘स्वर्विदः—स्वर्गस्य वेतारः’—इति वि० ।

॥ वैश्वमनसम् ॥ पवस्वदेववीताययि । आयिन्दो

धाराः । भिरोऽ३४५ । जसआकलशम्भमान्सोऽ३४५ ।

मनःः । सादाऽआऽ३४औहोवा ॥ (१) तवद्रप्सोउदप्र

ऽताः । आयिन्द्रम्मादाऽ । यवाऽ३४५ । वृधुरात्वान्देवा

सोअमृताऽ३४५ । यकाऽम् । पापूरराऽ३४औहोवा ॥ (२)

आनःसुतासइन्दाऽवाः । पूमानाधाऽ । वताऽ३४५ । रयि

मावृष्टियावारीत्यापाऽ३४५ । सुवाऽः । वोयिदाऽआऽ

आऽ३४औहोवा । ऊरऽ३४५ (३) ॥ १७* ॥ [१]

॥ सुज्ञानम् ॥ पवस्वदा । ववीतयायि । इन्दोधा

राऽ । भिरोजसा । आकलाशाऽम् । मधु । मार

न्तोऽ३४औहोवा । मनःसदए ॥ (१) तवद्रप्साः । उद

प्रुताः । इन्द्रम्मादाऽयिवावृधः । तुवान्दायिवाऽ । सा

३५०

सामवेदसंहिता । [५प्र० २अ० १८ सू० १ ।

अ । मा२र्त्ता२३४औहोवा । त॒क॒म्य॒पु॒रे॒३ ॥ (२) आ॒नः

सु॒ता । स॒इ॒न्द॒वाः । पु॒ना॒ना॒धा॒र । व॒ता॒र॒या॒यि॒थि॒म् ।

वृ॒ष्टि॒द्या॒वा॒रः । री॒ति । आ॒र॒पा॒र॒३४औहोवा । सु॒व॒र्वि

द॒ण॒उ॒पा॒र॒३४५ (३) ॥ १८* ॥ [२] १७

अथ तृचात्मके तृतीय-सूक्ते —

प्रथमा ।

परि॒त्य॒ह्य॒त॒ह॒रि॒म्ब॒भ्रु॒म्पु॒न॒न्ति॒वा॒रे॒ण ।

यो॒दे॒वा॒न्वि॒श्वा॒इ॒त्प॒रि॒म॒दे॒न॒स॒ह॒ग॒च्छ॒ति ॥ १† ॥

“हर्यतं” सर्वैः स्पृहणीयं “हरि” हरितवर्णं “बभ्रु” बभ्रुवर्णं च “त्यं” तं सोमं “वारेण” वालेन पवित्रेण “परि पुनन्ति” परिशीलयन्ति “यः” सोमः “विश्वान्” एतत्सर्वानिन्द्रादीन् देवान् अनेन “मदेन” मादकेन रसेन “सह” “परि गच्छति” ॥ १ ॥

* ज० गा० ११प्र० २अ० १८सा० ।

† ज० आ० ६, २, १, ८ (१२भा० १६७४०) = पुनरिहैव ८, २, ८, ३ = ज० वे० ७, ४, २४, १ ।

अथ द्वितीया ।

२७ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

द्विर्यम्यच्चस्वयशस्सखायोऽद्रिसंहतम् ।

३ १ २ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रियमिन्द्रस्यकाम्यम्प्रस्नापयन्तजर्मयः ॥ २* ॥

‘द्विः पञ्च’† पञ्च-सङ्ख्याकाः “सखायः” समान-ख्याना
अङ्गुलयः ‡ “स्वयशस्” स्वभूत-यशस्कम् ॥ “अद्रिसंहतम्”
ग्रावभिरभिषुतम् “इन्द्रस्य प्रियं” “काम्यं” सर्वैः काम्यमानम्
“जर्मयः” § [द्वितीयैकवचने प्रथमा-बहुवचनम्] जर्मिं
प्रभूततरं “यं” सोमं “प्र स्नापयन्ते” वसतीवरीभिः प्रकर्षणं सेव-
यन्ति [यद्वा, जर्मयइत्यङ्गुलि-विशेषणं प्रभूता इति] ; तं सोमं
पुनन्तीति पूर्वेण सम्बन्धः ॥

“सखायः”—“स्वसारः”—इति पाठो, “प्रस्नापयन्तजर्मयः”—
“प्रस्नापयन्त्यूर्मिणम्”—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २

इन्द्रायसोमपातवेवृत्रघ्नो परिषिच्यसे ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

नरचन्द्रक्षिणावतेवीरायसदनासदे ॥ ३ ॥ १८

* ऋ० वे० ७, ४, २२, ६ ।

† ‘द्विः—द्विःकृत्य । यं सोमं । पञ्च ऋत्विजः’—इति वि० ।

‡ ‘सखायः—ऋत्विजः’—इति वि० ।

॥ ‘स्वयशस्—स्वयशसा सम्पन्नम्’—इति वि० ।

§ ‘जर्मयः—उदक-सङ्घाताः’—इति वि० ॥

॥ ऋ० वे० ७, ४, २४, ४ ।

“पवमानः” पूयमानः सोमः “द्रष्टः” द्रुत-गमन-शीलः “वारम्”
अवि-वालमयं पवित्वं “परि” परितः “अर्षति” गच्छति । “इव”
—इति पाद-पूरणः ॥

“सुन्वतामिव”—“प्रपन्नतामिव”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

^{३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
उत्तामिमेतिप्रतियन्तिधेनवो

^{३ १ २ ३ १ २ ३ २}
देवस्यदेवीरुपयन्तिनिष्कृतम् ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३}
अत्यक्रमौदज्जुनवारमव्यय

^{२ १ २ ३ २ ३ ३ १ २}
मत्कन्ननित्तम्परिसोमोअव्यत ॥ ३* ॥ ८

“उत्ता” रेतसः सेता वृषभः पुरतो “मिमेति” शब्दायते
[माङ् मानि शब्दे च (ह्वा० आ०) तं वृषभं “धेनवः” गावः†
“प्रति यन्ति” अनुगच्छन्ति । तथा “देवस्य” द्योतमानस्य संस्कृतं
स्थानं “देवीः” देव्यः स्तुतयः “उप यन्ति” उपगच्छन्ति [अनेना-
र्हित-सोमः स्तुतिभिश्चाभिधीयते । सोमो हि द्रोणकलशाभि-
गमन-काले शब्दं करोति, तमनु धेनवः प्रीणयिन्त्राः स्तुतयः
परियन्ति देवस्य स्थानं स्तुतयोऽभि गच्छन्ति । तथा सोऽयं

* सू० वे० ७, २, २१, ४ ।

† धेनवः—घेष्ट पाने (मि०प०), पिबत्युदकानि आदित्य-रश्मयः । अथवा

***—इति वि० ।

सोमः “अर्जुनं” श्वेतवर्णम् “अव्ययम्” अविमयम् अवेः स्वभूतं
“वारं” वालं पवित्रम् “अत्यक्रमीत्” “अतिक्रामति [अतिक्रम्य
पात्राणि गच्छतीत्यर्थः]। किञ्च सोमः “अत्कं न” आत्मीय-
कवचमिव “नित्तम्” उज्ज्वलं अयण-द्रव्यम् “परि अव्यत” परितः
संहृणोति ॥

“मिमेति”—“मिमाति”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ९

॥ वाजजित् ॥ ^{२२ १२}स्वर्यस्येवा। ^{२१ २}रश्मयोद्रा। ^{२२ १}वायित्

वाः। ^{१ १}होवाश्चायि। ^{१ १२}मत्सरासाः। ^{२१}प्रसुतःसा। ^{२२}का

^{१२}मीरतायि। ^{२ १}होवाश्चायि। ^{२ १}तन्नुन्तताम्। ^{२१}परिसर्गा।

^{२२ १२}साआशवाः। ^{१ १}होवाश्होयि। ^{१२ २ १}नन्दोदतायि। ^{२१ २}परतेधा।

^{१२ १}माकिच्चना। ^{२ १}होवाश्हो२। ^३वा ^{४ २ २}२ ३ ३ औहोवा ॥ (१)

^{२२ १}उयोमतायिः। ^{१ १ २}पृचतेसायि। ^{२२ १२}च्यातेमधू। ^{२ १}होवाश्हो

^{२ २ १}यि। ^{२२ १ २}मन्द्राजनायि। ^{२२ १२}चोदतेआ। ^{२ १}तारासनायि। ^{२ १}हो

^{२ १}वाहोयि। ^{२ १२}पवमानाः। ^{२ १}सन्तनिःमू। ^{२२ १२}न्वातामिवा। ^{२ १}हो

^{२ १}वाश्होयि। ^{२ १२}मधुमान्द्रा। ^{२ १}सःपरिगा। ^{२२ १}रामर्षतायि।

^१होवा^१३^१हो^२२ । वा^३२३४^४अ^५होवा^६ ॥ २) । उ^१त्ता^२मि^३मा^४यि ।
^२ति^३प्र^४ति^५या । ती^१धे^२न^३वाः । हो^४वा^५३^६हो^७यि । दे^१व^२स्य^३दा^४यि ।
^२वी^३रु^४प^५या । ती^१नि^२ष्कृ^३ता^४म् । हो^५वा^६३^७हो^८यि । अ^१त्य^२क्र
मा^३यिन् । अ^४र्जु^५न^६म्वा । रा^१म^२व्य^३या^४म् । हो^५वा^६३^७हो^८यि ।
अ^२त्क^३न्न^४ना^५यि । क्र^१म्प^२रि^३सो । मो^४अ^५व्य^६ता । हो^७वा^८३^९हो^{१०}यि
२ । वा^३२३४^४अ^५होवा । वा^१जौ^२जि^३गी^४वा^५वि^६श्वा^७धना^८२नी^९२ ३
४५ ॥ २१* ॥ [१]

॥ का^१वम् ॥ ह्य^२यो^३वा । स्ये^४वर^५स्यो^६द्रा । व^१यि^२त्ता
वा^३२ः । म^४त्स^५रा^६सः । च^१सु^२तः^३सा । क^४मी^५रा^६ता^७२यि ।
त^१न्मु^२न्त^३त^४म्प^५रि^६सर्गा । स^१अ^२शा^३वा^४२३ः । ने^५न्द्रा^६३^७दा^८र्त्ता
यि । प^१व^२ता^३यि^४धा^५२३ । मा^६का^७३^८यि^९च्चा^{१०}प्र^{११}ना ६ ५ ६ ॥ (१)
उ^१यो^२वा । म^३तिः^४पृ^५च्य^६ते^७सा^८यि । च्य^९ते^{१०}मा^{११}धू^{१२}२ । म^{१३}द्रा^{१४}ज

११अ० ३ख० २सू० १] उत्तरार्चिकः ।

४२५

^{१ १} नीचोदतेआ । ^{२ २ १} तरामाना^१रयि । ^{१ १} पवमानःसन्तनिःसू ।

^{२ २ १} न्वतामायिवा^{२ ३} । ^{१ २ ४ ५} माधू^२मान्द्रा । ^{२ १} सःपरायिवा^{२ ३} ।

^{२ २ ४} रामा^१र्षा^१पुता^१ई^१५^१ई^१यि ॥ (२) ^{१ १} उचोवा । ^१ मिमेतिप्रतिया ।

^{२ २ १} तिधेनवा^२ः । ^{१ १ २ २} देवस्यदेवीरूपया । ^{२ १} तिनिष्क्रार्त्ता^२रम् ।

^{१ २} अत्यक्रभौदज्जनम्वा । ^{२ १} रमव्याया^{१ २ ४ ५}२३म् । ^{१ २ ४ ५} आत्का^{१ २ ४ ५}श्नानी ।

^{२ १} त्तम्परायिसो^{१ २ ४}२३ । ^{१ २ ४} मोआ^{१ २ ४}श्व्या^{१ २ ४}पुता^{१ २ ४}ई^{१ २ ४}५^{१ २ ४}ई^{१ २ ४}(३) ॥ ११* ॥ [२] ८

अग्निन्नरइति लक्षात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

^{२ २ ३ २ १ २ ३ २ ३} अग्निन्नरोदीधितिभिररण्यो

^{१ २} ई^{१ २}स्त^{१ २}च्युत^{१ २}ञ्जनयतप्रशस्तम् ।

^{३ १ २ ३ १ २ ३ २} दूरेदृशङ्गुचपतिमथव्युम् ॥ १३ ॥

* ऊ० गा० ८प्र० २ख० ११सा० ।

† 'अग्निन्नः—एतदग्निष्टोमसाम । वामदेव्यम्—इति वि० ।

‡ ऊ० गा० १, २, २, १० (१भा० २१५, ४०) = १० वे० ५, १, २३, १ ।

(५४)

हे “नरः” नेतार ऋत्विजः ! यूयं “प्रशस्तं” प्रकर्षेण स्तुतं
 “दूरेदृशं” दूरे दृश्यमानं दूरे पश्यन्तं वा “गृहपतिम्” गृहाणां
 पालकम् “अथव्युम्” अगम्यम् अतनवन्तं वा “अग्निम्”
 “अरण्योः” सकाशात् “हस्तच्युतं” हस्तगतं “दीधितिभिः”
 अङ्गुलिभिः “जनयन्तं” उत्पादयन्त ॥

“हस्तच्युतञ्जनयन्तं”—“हस्तच्युतो जनयन्तं”—इति पाठौ,
 “अथव्युम्”—“अथय्युम्”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ ४ ३ ३ १ २ ४ ३ २

तमग्निमस्तेवसवोन्यृणवन्त

३ २ ३ १ २ १ १ २

सुप्रतिचक्ष्मवसेकुतश्चित् ।

३ २ ३ ४ ३ ३ २ ३ १ २

दक्षाद्योयोदमआसनित्यः ॥ २* ॥

“यः” अग्निः “दमे” गृहे गृहे “दक्षाद्यः” पूजनीयो हविर्भिः
 समर्चनीयो वा “नित्यः” अजस्रः “आस” बभूव “तं” “सुप्रति-
 चक्ष्” सुप्रतिदर्शनम् “अग्निं” “कुतश्चित्” सर्वस्मादपि भय-
 हेतोः “अवसे” रक्षणाय “वसवः” वासकाः वसिष्ठाः स्तोतारः
 “अस्ते” गृहे “न्यृणवन्” न्यदधुः ॥ २ ॥

* सू० वे० ५, १, २३, २ ।

+ विवरण-नये आसनित्य इत्येकं पदम्, तथाहि—‘आसनित्यः—आसमासनं
 नित्यं यजमान-गृहे यस्य’—इति नद्वाख्यानम् । विवरणं तत् पदकारादीनाम्

१ २२ १ २२
 ‘आस । नित्यः’—इति दर्शनात् बङ्गव्रीहिः खराश्रुतेति विचार्यम् ।

अथ तृतीया ।

१२ २१२ २२ ३१२
प्रहो अग्ने दीदिहि पुरो नो जस्रया सूर्या यविष्ठ ।

१२ २२ ३१२ ३१२
त्वां शश्वन्त उपयन्ति वाजाः ॥ ३* ॥ १०

हे “यविष्ठ” युवतमाग्ने ! “प्रेडः” प्रकर्षेण समिद्धः त्वम्
“अजस्रया” असरणशीलया “सूर्या” ज्वालाया “नः” अस्मदर्थं
“पुरः” पुरस्तात् आहवनीयायने “दीदिहि” दीप्यस्व । “त्वां”
“शश्वन्तः” बहवः “वाजाः” अत्रानि हवींषि “उपयन्ति” उप-
गच्छन्ति ॥ ३ ॥ १०

* ऋ० वे० ५, १, २२, ३ = य० वे० १७, ७६ ।

+ अत्र ये महोदर व्याख्या — “हे ‘यविष्ठ !’ [अतिशयन युवा यविष्ठः । अतिश-
यने तमविष्ठनौ, स्थलदूरयुवेत्यादिना व-लोपे पूर्वगुणः] हे युवतम ! हे ‘अग्ने !’ त्वं
‘नो’ऽस्माकं ‘पुरो’ अग्ने ‘दीदिहि’ दीप्यस्व [दीव्यतेर्विकरण-व्यत्ययेन जुहोत्यादित्वात्
शयः स्त्री द्वित्वम्, तुजादीनामिति पूर्व-दीर्घः] । किम्भूतस्त्वम् ? ‘अजस्रया’ अनुप-
शीलया ‘सूर्या’ समित्काष्ठेन ‘प्रेडः’ प्रकर्षेण दीप्तः [सूमी’ शब्दः काष्ठ-वाचकः ; यद्वा,
लोहमयी ज्वलन्ती स्थूणा सूमी’ । अजस्रया सूर्या सूमी-समानया ज्वालाया दीदिहि ।
सूमी-शब्दो ज्वालोल्लसकः] । हे अग्ने ! यतः शश्वन्तो निरन्तर-भाविनो वाजाः
अत्रानि हवींषि त्वामुपयन्ति प्राप्नुवन्ति अतो दीप्यस्वत्यः] — इति ।

आयङ्गोरिति वृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,*

तत्र प्रथमा ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
आयङ्गौः पृश्निरक्रमीदसदन्मातरम्पुरः ।

३ १ २ ३ १ २
पितरञ्चप्रयन्त्स्वः ॥ १० ॥

“गौः” गमनशीलः “पृश्निः” प्राष्टवर्णः व्याप्ततेजाः “अयं”
सूर्यः “आक्रमीत्” आक्रान्तवान् उदयाचलं प्राप्तवानित्यर्थः ।
आक्रम्य च “पुरः” पुरस्तात् पूर्वस्यां दिशि “मातरं” सर्वस्य
भूतजातस्य निर्मात्रीं भूमिम् “असदन्” आसीदति प्राप्नोति
[सदेच्छान्दसो लुङ्, लृदिच्वात् च्चेरडादेशः । ततः “पितरं”
पालकं द्युलोकं “च”-शब्दादन्तरिक्षञ्च “प्रयन्” प्रकर्षेण शीघ्रं
गच्छन् “स्वः” सु अरणः शोभन-गमनो भवति [यद्वा, पितरं
स्वर्द्युलोकं प्रयन् वर्त्तते] ॥ १ ॥

* ‘उक्तमग्निष्टोमसाम । इदानीं मानसं स्तोत्रं भवति । * * * । मनसा हि
ह्वरोति । मनसो ज्ञायति । मनसा प्रतिहरति । मनसा निधनमुपयन्ति । एतन्मानसं
येनात्यग्निष्टोमायङ्गौः पृश्निरक्रमीदिति — इति वि० ।

† ङ० घा० प० ३, ५, ४ (१भा० ३४३ पृ०) = ङ० वे० ८, ८, ४०, १ = य०
वे० १, ६ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ २
अन्तश्चरतिरोचनास्यप्राणादपानती ।

१ २ २ २ ३ १ २ २ २
व्यख्यन्महिषोदिवम् ॥ २* ॥

“अस्य” सूर्यस्य “रोचना” रोचमाना दीप्तिः “अस्तः” शरीर-मध्ये मुख्य प्राणात्मना “चरति” वर्तते । किङ्कुर्वती ? “प्राणादपानती” मुख्य-प्राणस्य प्राणाद्या वृत्तयः, तत्र प्राणनं नाडीभिरुद्धं वायोर्निर्गमनम्, तथाविधात् प्राणात् प्राणनात् अनन्तरम् अपानती, अपानं तन्नाडीभिरवाङ्मुखं वायोर्नमनं तत् कुर्यती, [अप-पूर्वादनितेः लटः शल्, अदादित्वाच्छपोलक, “उगितश्च (४, १, ६)”—इति ङीप्, “शतुरनुमः (६, १, १०१)”—इति नद्यनुदात्तत्वम् । यदा, ‘अस्तर’ व्यावापृथि-व्योर्मध्ये ‘अस्य’ सूर्यस्य ‘रोचना’ रोचमाना दीप्तिः ‘चरति’ गच्छति । रुच दीप्ती (म्वा० आ०), ‘अनुदात्तेतश्च हलादेः (३, २, १४८)”—इति युच् । किङ्कुर्वती ? ‘प्राणात्’ प्राणनात् उदयादनन्तरम् ‘अपानती’ सायं समये अस्तं गच्छतीति । ईदृश्या दीप्त्या युक्तः] अतएव “महिषः” महान् सूर्यः “दिवम्” अन्तरिक्षम् उदयास्तमयोर्मध्ये “व्यख्यन्” विचष्टे प्रकाशयति ॥ महिषः—महेः “अविमह्योष्टिषज् (उ० १, ४५)”—इति

ग्रीणादिकः षिषच् प्रत्ययः । व्यत्यन्—“चच्छिङः ख्याज् (२, ४, ५४)”, छान्दसे लुङि “अस्यतिवक्ति (३, १, ५२)”—
इत्यादिना चै रङादेशः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १४ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्रिंशद्दामविराजतिवाक्पतङ्गायधीयते ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
प्रतिवस्तोरद्ध्युभिः ॥ ३* ॥ ११

“त्रिंशत्” “धाम” धामानि स्थानानि [वचन-त्यत्ययः (३, १, ८५)] “वस्तोः” वासरस्याहोरात्रस्यावयवभूतानि “अह” [शब्दोऽवधारणे] “द्युभिः” सूर्यस्य दीप्तिभिरेव “वि राजति” विशेषेण दीप्यन्ते [व्यत्ययेनैकवचनम् (३, १, ८५)] मुहूर्त्तान्यत्र धामान्युच्यन्ते ; पञ्चदश रात्रेः, पञ्चदशाह्नः । “पतङ्गाय” [पतन् गच्छतीति पतङ्गः सूर्यस्तस्मै] सूर्याय, स्तुतिरूपा “वाक्” “प्रति धीयते” पतिमुखं धीयते प्रतिमुखं स्तोत्रभिर्विधीयते क्रियते [यद्वा, ‘वस्तोः’ अहनि ‘त्रिंशद्दामानि’ घटिकाभिप्रायमेतत्, त्रिंशत् घटिकाः ; “अत्यन्त-संयोगे द्वितीया (२, ३, ५)” । एतावन्तं कालं ‘द्युभिः’ दीप्तिभिः असौ सूर्यो ‘वि राजति’ विशेषेण दीप्यते, तस्मिंश्च समये ‘वाक्’ त्रयीरूपा ‘पतङ्गाय’ ‘प्रतिधीयते’ पतिमुखं धीयते तं सूर्यं सेवत

* ल० आ० प० ३, ५, ६ (२भा० ३४८ प्र०) = ऋ० वे० ८, ८, ४७, ३ = य० वे० ३, ८ ।

११ अ० ३ ख० ३ सू० ३] उत्तरार्चिकः ।

४३१

इत्यर्थः । श्रूयते हि—“ऋग्भिः पूर्वाह्ने दिवि देव ईयते यजुर्वेदे
तिष्ठति मध्ये अह्नः”—इत्यादि ॥ ३ ॥ ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य एकादशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः* ॥ ३ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हाईं निवारयन् ।

पुमथाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ११ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमोऽर्द्धप्रपाठकः ॥ ६ * ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

उत्तराग्रन्ये एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

—000—

* 'समाप्तस्यायं द्वादशाहः सत्रात्मकोऽहीनात्मकश्च'—इति वि०

† 'षष्ठस्य प्रपाठकस्य प्रथमोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० ।

यस्य निःश्रुतं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत्
निर्गमे तद्वहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १२ ॥

॥ अथ द्वादशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र

प्रथमखण्डे उपप्रयन्त इति चतुर्कचं प्रथमं सूक्तम्†—

तत्र प्रथमा ।

२ १२ ३ १२ २२ ३ १२
उपप्रयन्तोऽध्वरमन्त्रवोचेमाग्रये ।

३२ २१२ २२
आरेभस्तेचष्टएवते ॥ १३ ॥

* 'इदानीं' गवामयनं संवत्सरं सप्तमुच्यते । तत्रादौ अतिष्ठोमेऽतिरात्रः पुनः प्रापणीयमहरं तदुक्तम् । पुनश्चत्वारोऽभिज्ञवाः । पृष्ठः षडहः समाप्तः । स द्वितीयः तृतीयः स चतुर्थः स पञ्चमः तयोऽभिज्ञवाः षडहः पृष्ठः षडहस्यसिंशारम्भणश्चत्वारोऽभिज्ञवाः समाप्ताः । स द्वितीयः स तृतीयः स चतुर्थः तयोऽभिज्ञवाः षडहः आयुष गौश्च द्वे अहनी द्वादशाहानि महाव्रतश्चातिरात्रस्य संवत्सरस्यैतद् ब्राह्मणम् । अष्टाङ्गां परिणामं सषष्ठ्यानि योषिं शतानि । एकादशाष्टषष्टाः पञ्चसत्वारिंशदभिज्ञवाः अभिजित् तत्राहं आयज्ञौ आयुषौ द्वादशाहस्य दशाहानि अतिरात्रः । चतुर्विंशत्या सह षष्ठो-मासः पूर्वस्मिन् पक्षसि व्रतातिरात्राभ्यां प्रथम उत्तरास्मिन् गवामयने अतिरात्रसौरि-तम् अध्याय-परिसमाप्तेः ब्राह्मणेनोक्तानि आर्यश्रुत्योदैवतानि । इदानीं तेषां साम्नां सोवीथाः ते यज्ञव्या इत्येवमारभ्यते—इति वि० ।

† 'आग्नेयमाश्रयम्'—इति वि० ।

‡ अ० वे० १, ५, ९, १ = य० वे० २, ११ ।

“अध्वरं” हिंसा-प्रत्ययाय-रहितम् अग्निष्टोमादि-यज्ञम् “उप
 प्रयन्तः” उपेत्य प्रकर्षेण यन्तो गच्छन्तः प्रास्यविच्छेदेन सम्यग-
 नुष्ठितवन्त इत्यर्थः । तादृशा वयम् “अग्नये” अङ्गनादि-गुण-युक्ताय
 देवाय “मन्त्र” मनन-साधनमेतत् सूक्तरूपं स्तोत्रं “वोचेम”
 वक्तारो भूयास्म इत्याशास्यते । कीदृशायाग्नये ? “अस्य अस्मे
 च शृण्वते” च-शब्दोऽप्यर्थे आरे-शब्दात् परो द्रष्टव्यः आरे च
 दूरेऽपि स्थित्वास्माकं स्तुतीः शृण्वते अस्मासु प्रीत्यतिशयेन सर्वत्र
 विद्यमानोऽग्निः अस्मादीयमेव स्तोत्रं शृणोतीति भावः ।
 [वोचेम—ब्रुवोवचिः (२, ४, ५३), लिङ्ग्राशिष्यङ्, “वचउम्
 (७, ४, २०)”—इत्युमागमः । शृण्वते—“शतुरनुमः (६, १,
 १७३)”—इति विभक्त्युदात्तत्वम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

११ २२ ३१ १ ३१ २२ ११
 यः स्त्रीहितीषुपूर्व्यः सञ्जगमानासु कृष्टिषु ।

११ ३ २ १ १ २
 अरक्षद्दाशुषे गयम् ॥ २* ॥

“पूर्व्यः” चिरन्तनः “यः” अग्निः “स्त्रीहितीषु” बधकारिणीषु
 “कृष्टिषु” शत्रुरूपासु प्रजासु “जगमानासु” सुसङ्गतासु सतीषु
 “दाशुषे” हवींषि दत्तवते यजमानाय “गयं” धनम् “अरक्षत्”
 रक्षति । तस्मै मन्त्रं वोचेमेति पूर्वेण सम्बन्धः । [स्त्रीहितीषु—

* ऋ० जे० १, ५, ३१, १ ।

† ‘गयं प्राणम् यद्यपि सर्वासु मनुष्यजातिषु अरक्षद्दद्यान् स्थितं ज्योतिः तथापि
 य यजमानाः तेषां गयान् प्राणान् रक्षति’—इति वि० ।

शिह स्नेहने सुरादिः ; “स्नेहयति”—इति बध-कर्मसु (निघ०
 २, १८, १३) पठितम् ; स्निह्यन्ते हिंस्यन्ते प्रजा आभिरिति
 स्नीहितवः करणे “तितुवेष्वग्रहादीनाम् (७, २, ८ वा०)”—
 इति वचनात् निगृहीतिर्निपतितिवदिङागमः व्यत्ययेनैकारस्य
 ईकारः, क्तिनोदीर्घश्च ; निष्वादाद्युदात्तत्वम् । सञ्जग्मानास
 —“समोगमि (१, ३, २८)”—इत्यात्मनेपदस्य लिटः कानच्,
 गमहनेत्यादिनोपधालोपः । अरक्षत्—“कन्दसि लङ्लुङ्लिटः
 (३, ४ ६)”—वर्त्तमाने लङ् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 सनोवेदोअमात्यमग्नीरक्षतुशन्तमः ।

३ २ ३ ३ १ १
 उतास्मान्पात्वच्छसः ॥ ३* ॥

“सः” अग्निः “नः” अस्माकं “वेदः” धनम् “अमात्यम्”[†]
 अन्तिके भवं सहभूतं वा “रक्षतु” शत्रोः सकाशात् पालयतु ।
 कीदृशः ? “शन्तमः” सुखतमः “उत” अपिच “अस्मान्” वसि-
 षान् “अंहसः” पापात् “पातु” रक्षतु ॥

“शन्तमः”—“विश्वतः”—इति पाठौ ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ५, २, १८, ३ ।

† ‘असत् प्रायः, प्रायत्वं च दद्यावस्थितं श्रौतिः’—इति वि० ।

अथ चतुर्थी ।

२ १ २ . २ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
उतब्रुवन्तुजन्तवउदग्निर्वृचहाजनि ।

३ १२ २२
धनञ्जयोरणेरणे ॥ ४* ॥ १

“अग्निः” “उदजनि” अरण्योः सकाशात् उत्पन्नः “उत”
अनन्तरं “जन्तवः” जाताः सर्वे ऋत्विजः ब्रुवन्तु तमग्निं स्तुवन्तु ।
कीदृशोऽग्निः ? “वृचहा” वृत्राणामावरकाणां शत्रूणां हन्ता “रणे
रणे” सर्वेषु सङ्ग्रामेषु “धनञ्जयः” शत्रु-धनानां जेता । [“सञ्-
ज्ञायां (३, २, ४६)”—इति खच्, “अरुर्हिषदजन्तस्य (६,
३, ६७)”—इति सुम्, चित्स्वरैणान्तोदात्तः । रणेरणे—
रणणि दुन्दुभयोऽस्मिन्निति रणः सङ्ग्रामः [“वशिरण्योरुपसङ्ग्रा-
नम् (३, ३, ५६ वा०)”—इत्यप्, “नित्यवीप्स्योः (८, १, ४)”—
इति द्विर्वचनम्, आम्नेडितानुदात्तत्वम् ॥ ४ ॥ १

अथान्येयुङ्क्षाहीति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ २ २ २ ३ १ २
अग्नेयुङ्क्षाद्वियेतवाश्वासोदेवसाधवः ।

२ २ १ २ ३ १ २
अरंवहन्त्याशवः ॥ १॥ ॥

* ऋ० वे० १, ४, २१, २ ।

† ‘धनञ्जयः—अग्निधनानां जेता’—इति वि० ।

‡ ‘अग्निहोम साम’—इति वि० ।

॥ ऋ० आ० १, १, ३, ५ । १ भा० १२३४०, = ऋ० वे० ४, ५, २८, ३ ।

हे “देव” द्योतमानाग्ने ! तान् अश्वान् “युङ्क्ष्व” आत्मीये
 रथे योजय । “ये” “तव” त्वदीयाः “साधवः” साधकाः
 सुशीला वा “अश्वासः” अश्वाः “आशवः” शीघ्रगामिनः सन्तः
 “अरम्” अलम् पर्याप्तं त्वदीयं रथं वहन्ति “हि” खलु । तान-
 श्वान् रथे युङ्क्ष्वेत्यर्थः ॥

“युङ्क्ष्व” — “युङ्क्षा” — इति पाठौ, “आशवः” — “मन्यवः”
 — इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ ० ३ २२ २२ ३ १ २
 अक्कानायाह्यावहाभिप्रयासिवीतये ।

२ १ १२ २२
 आदेवात्सोमपीतये ॥ २* ॥

हे अग्ने ! “नः” अस्मान् “अच्छ” आभिमुख्येन “याहि”
 आगच्छ, तथा “प्रयांसि” हविर्लक्षणान्यन्नानि “अभि” लक्ष्य
 “देवान्” “आवह” । किमर्थम् ? “वीतये” तेषां हविर्भक्ष-
 णार्थं, तथा “सोमपीतये” सोमपानार्थञ्च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ २ १ १२ २२ ३ १ २
 उदग्नेभारतद्युमदजस्त्रेणदविद्युतत् ।

२ ३ १ २
 शोचाविभाह्यजर ॥ ३† ॥ २

* ऋ० वे० ४. ५. २८, ४ ।

† ऋ० वे० ४. ५. २८, ५ ।

हे “भारत” हविषां भर्त्तरग्ने ! * “उत् शीच” उद्धततरं दीप्यस्व । तदेव विवृणोति— हे “अजर” जरा-रहिताग्ने ! “दविद्युतत्” भृशं द्योतमानस्त्वं “द्युमत्” द्युमता दीप्तिमता सुपांसुलुगिति (७, १, ३६) तृतीया-लुक् “अजस्त्रेण” अविच्छेदेन “तेजसा” “वि भाहि” विशेषेण प्रकाशयस्व [यद्वा, भाति रन्तर्णीति-ण्यर्थः । त्वं प्रथममुद्दीप्यस्व पश्चादात्मीयेन तेजसा सर्वं जगत् प्रकाशयेति योजनीयम्] ॥ ३ ॥ २

अथ प्रसुन्वानायेति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम् ।

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२

प्रसुन्वानायान्धसोमर्त्तानवष्टतद्वचः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ २ ३ १२ २२

अपश्वानमराधसुहृतामखन्नभुगवः ॥ १ ॥ ३ ॥

“सुन्वानाय” सुन्वानस्याभिषूयमाणस्य “अन्धसः” अदनीयस्य सोमस्य “तत्” प्रसिद्धं “वचः” वचनं घोषं “मर्त्तः” मारकः कर्म-विघ्नकारी श्वा “न वष्ट” [वश कान्ती (अदा० प०) —इति धातुः] न कामयतां न शृणोत्विति यावत् । तथा, हे स्तोतारः ! “राधस” साधक-धर्म-रहितं “श्वानम्” “अपहृत” ।

* ‘भारत—भरतामनुषाक्षे निर्भयिताग्ने’—इति वि० ।

† इतानीमाभिप्लविकमच्यते—इति वि० ।

‡ अ० आ० ६, २, १, ८ (२ भा० १६८ पृ०) = पुनरुचैव पुरस्तात् १, २, २१, २ (३ भा० २८० पृ०) = अ० वे० ७, ५, ९, ३ ।

तत्र दृष्टान्तः—“मखं न” यथा पुरा अपराद्धं मखं एतन्नामानं
“भृगवः” अपहतवन्तः तथा अपहृतेत्यर्थः ॥

“सुत्त्वानाय”—“सुत्त्वानस्य”—इति पाठौ, “वष्टु”—“वृत्”—
इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १२ २२ ३२७ ३ २ ३ २२
आजामिरत्केअव्यतभुजेनपुत्रओण्योः ।

१२३ १२ २२ ३१२ २२ ३ १२
सरज्जारोनयोषणांवरोनयोनिमासदम् ॥ २* ॥

“जामिः” बन्धुभूतो देवानां † सोमः “अत्के” आच्छादके
पवित्रे “आ अव्यत” आहृणोति मन्त्रस्थो भवति । तत्र दृष्टान्तः—
“भुजे न” यथा “ओण्योः” रक्षकयोः मातापितरौ भुजे “पुत्रः”
आहृणोति, तद्वत् । ततः सोऽयं सोमो “योनिं” स्वस्थानभूतं
कलयन् “आसद” आसत्तु “सरत्” सरति । तत दृष्टान्तद्वयम्
—“जारो न” यथा जारो “योषणा” असतीं स्त्रियं प्राप्तुं सरति,
यथा वा “वरः” कन्यां प्राप्तुं गच्छति, तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २७ ३ १ ३ १ २
सवीरोदक्षसाधनेवियन्तस्तभरोदसी ।

१ १ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २
हरिःपवित्रेअव्यतवेधानयोनिमासदम् ॥ ३‡ ॥ ३

* ऋ० वे० ७, ५, ३, ४ ।

† जामिः—सोमस्य भगिनी—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, ३, ५ ।

“दक्षसाधनः” बल-साधनः “सः” सोमः* “वीरः” समर्थो
भवति, “यः” सोमः “रोदसी” व्यावापृथिव्यौ “वि तस्तम्भ”
स्व-तेजसा व्यस्तत्वात् आच्छादयदित्यर्थः । किञ्च “हरिः” हरित-
वर्णः सोमः “विधा न” यथा विधाता यजमानः स्व-गृहमासी-
दति, तेद्वत् “योनि” स्व-स्थानं कलगम् “आसदम्” आसत्तु
पवित्रे “अव्यत” आवृणोत् सम्बन्धी भवति ॥ ३ ॥ ३

५ ३२ ९ ४ ४
॥ महागौरीवितम् ॥ प्रसु । न्वाना३ । यअन्धसाः ।

१ २ १ २ ३ ४
मर्त्तानवष्टद्वचा२३ः । आपश्चाना३१२३म् । अराध

१ २ ३ ४ ५ ४
साम् । चातामखा३१२३म् । नभोवा । गा ५ वो ६

५
द्वाइ(१) ॥ १०१ ॥ [१]

५ ३२ २२ ३ ४ ५ २ १ ३
॥ जीतमम् ॥ प्रसुन्वानायअन्धसाः । मर्त्तान्वो ।

२ १ १ ३ ३२ ४ १२ २ १ ३
ष्टद्वचा२ः । अपा । औहो२३४वा । श्वानमराधसा

* ‘सः—सोमः प्रजापतिः नृपो वा’—इति वि० ।

† क० गा० १ प्र० २ ख० १० सा० ।

^{१ १ १ १} २३४५म् । ^{३ २} क्षता । ^{४ २} औक्षो२३४वा । ^५ मखा । ^{७ २} औक्षो२३
^५ ४वा । ^४ नभृ५गवाः । ^४ होइ । डा(१) ॥ १८* ॥ [२]

॥ महागौरीवितम् ॥ ^५ प्रसु । ^{३ २} न्वाना३ । ^{४ ५} यञ्मसाः ।

^{१ २} मत्तीनिवष्टतद्वचा२३ः । ^{१ २ २} आपश्चाना३१२३म् । ^४ अरा५ध

^{१ २ २} साम् । ^{४ ५} क्षातामखा३१२३म् । ^४ नभोवा । ^५ गा५वो६हा

^{५ २ २} यि ॥ (१) ^{३ २} आज्ञा । ^{४ २} मिरा३ । ^५ त्कीअव्यता । ^{१ २} भुजेनपुत्र

^२ ओणियो२३ः । ^{१ २ २} सारञ्जारा३१२३ः । ^४ नयो५षणाम् । ^{१ २} वारो

^२ नयो३१२३ । ^{४ ५} निमोवा । ^{४ ५} सा५दो६हायि ॥ (२) ^२ सबी ।

^{३ २} रादा३ । ^{४ २ ५} क्षसाधनाः । ^१ वियस्तस्तम्भरोदसा २ ३ यि ।

^१ हारिःपवा३१२३यि । ^{४ २} त्रेआ५व्यता । ^{१ २ २} वायि५धानयो३१२३ ।

^{४ ५} निमोवा । ^{४ ५} सा५दो६हायि(३) ॥ १७* ॥ [३]

५२४ २२४२ ५ २१
॥ ओकोनिधनम् ॥ आजामिरत्किअव्यता । भुजा

१ १ २ २ १
यि । नपुत्तओरणायो ३ः । सरञ्जारोनयो र्षाणा २
१२ ५ २२२ ३ ५२२
म् । वरोना २३४यो । निमा । सारदा २३४ओहोवा ।

३ ५
ओ २३४काः (२) ॥ १८* ॥ [४]

१ २२२ १ १ २ १
॥ औदलम् ॥ सवौरोदा । क्षामा रधनाः । वियस्त

२ १ २ ३ ५ १ २
स्ता ३ । भारोदा २३४सायि । हरिः पवायि । चे आ २
१ २२२ २ १ ४ २
व्यता । वेधाना २३यो ३ । ना २३यिमा ३ । सा ३४५दो
५
इहायि (३) ॥ १८* ॥ [५]

५ २ ४५४ ४ ५ २ १ २ १ १
॥ साध्रम् ॥ प्रसुन्वाइनायअन्धसाः । मर्त्तोनिवार ।

३ २ २ ५ १ २ १ २ २ २ १ १ १ १
ष्टता ३४५त् । वार ३४चाः । अपश्चानमराधसा २३४५म् ।
१ २ ३ १ १ २ ३ ५ ४
क्षाताओ २३४वा । माखाओ २३४वा । नभृपुगवाः ॥ (१)

५२२ २ ४५२ ४ ५ २ १ २ १ ३ २
आजामाशयिरत्किअव्यता । मुजार्थिनपूरत् । चओ ३

* ऊ० गा० इप्र० २४० १८सा० ।

† ऊ० गा० इप्र० २४० १८सा० ।

४५ । णी२३४योः । सरज्जारोनयोषणार३४५म् । वा

राओ२३४वा । नायाओ२३४वा । निमा५सदाम् ॥ (२)

सवीरो३दक्षसाधनाः । वियास्तस्तार । भरो३४५ । दा

२३४सी । हरिःपवित्रेअव्यता२३४५ । वायिधाओ२३४

वा । नायाओ २ ३ ४ वा । निमा५सदाम् । हो५ई ।

डा(३) ॥ २०* ॥ [६]

॥ गौतमम् ॥ आजामिरत्केअव्यता । भजायिनपूत् ।

चओणियोः । मरा । औहो२३४वा । जारोनयोष

णार३४५म् । वरा । औहो२३४वा । नाया । औहो

२३४वा । निमा५सदाम् । हो५ई । डा(२) ॥ १† ॥ [७]

॥ श्यावाश्वम् ॥ प्रसू३१ । न्वा३ना । यअ । धा३सः ।

एहिया । मा । तोनवष्टा । तत् । वचारः । एहिया २ ।

* ऊ० गा० ६प्र० २ अ० १० सू० ।

† ऊ० गा० ६प्र० १ अ० १ सू० ।

१२अ० १ख० २सु० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

४४३

अपश्चानामाशरा३ । धार३४साम् । ऐच्चारयि । एच्चि

यार३ । हतामखान्ना३भृ३ । गा३पुवोद्दहायि ॥ २* ॥ [८]

॥ औदलम् ॥ प्रसुन्वाना । याआरन्धसाः । मत्ती

नवार३ । छातद्वार३४याः । अपश्चानाम् । आरारध

साम् । हतामार३खा३म् । नार३भृ३ । गा३४पुवोद्द

हायि ॥ १) आजामिरा । त्केआरव्यता । भुजेनपू३

त् । चाओणा३३४योः । सरज्जाराः । नायो३षणाम् ।

वरोना३३यो३ । नार३यिमा३ । सा३४पुवोद्दहायि ॥ (२)

सवीरोदा । चासा३धनाः । विग्रस्तस्ता३ । भारोदा

३३४सायि । हरिःपवायि । ऐआरव्यता । वेधाना३३

यो३ । नार३यिमा३ । सा३४पुवोद्दहायि (३) ॥ ३* ॥ [९]

॥ गीतमम् ॥ प्रसुन्वानायअन्धसाः । मर्त्तिनिवा ।

२ १ ४ २ ३ ४ ५ १ २ २ १
ष्टद्वचारः । अपा । औहो २३४ वा । श्वानमराधसा

१ १ १ १ ४ २ ३ ४ ५ ३ २ ३ ४
२३४५म् । हता । औहो २३४ वा । मखा । औहो २३

५ ४ ५ ४ २ ३ ४ ५ १ २
४ वा । नभृपुगवाः ॥ (१) आजामिरत्केअव्यता । भजा

२ १ २ २ १ ३ ४ ५ ३ ४ ५
यिनपूत् । चओणियो २ः । सरा । औहो २ ३ ४ वा ।

१ २ १ २ ४ ३ १ १ १ १ ३ २ ३ ४ ५ ३ ४ ५
जारोनयोषणा २३४५म् । वरा । औहो २३४ वा । नया ।

३ ४ ५ ४ ५ ४ २ ३ ४ ५ ५ ४ २ ३ ४ ५
औहो २३४ वा । निमा५सदाम् ॥ (२) सवीरोदक्षसाध

२ १ २ १ १ २ ३ ४ ५ ३ ४ ५ ३ ४ ५
नाः । वियास्तस्ता । भरोदसारथ । हरा । औहो

५ २ १ २ ३ १ १ १ १ ३ २ ३ ४ ५ ३ ४ ५
२३४ वा । पवित्रेअव्यता २३४५ । वधा । औहो २३४ वा ।

३ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५
नया । औहो २ ३ ४ वा । निमा५सदाम् । हो५ई ।

डा (३) ॥ १३* ॥ [१०]

॥ आकूपारम् ॥ प्रसुन्वार३नाय । अन्धार३४साः ।

१२अ० १ख० ३सू० १, २, ३] उत्तरार्द्धिकः ।

४४५

^१मर्त्ती^१रनवा । ^२ष्टतद्वचाः । ^३अपश्चाना^४रम् । ^५अराध-

^१साम् । ^२हतामाखा^३रम् । ^४नार^५३भृ३ । ^६गा^७३४५वो^८द्हा

^१यि ॥ (१) ^२आजामा^३रयिरत्के । ^४अव्या^५र३४ता । ^६भुज

^१रयिनपूत् । ^२त्रओणियोः । ^३सरज्जारो^४र । ^५नयोषणाम् ।

^१वरोनायो^२३ । ^३ना^४३यिमा^५३ । ^६सा^७३४५दो^८द्हायि ॥ (२)

^१सवीरो^२३दक्ष । ^३सा^४धा^५३३४नाः । ^६विया^७२स्तस्ता । ^८भरो

^१दसायि । ^२हरिःपावा^३रयि । ^४त्रेअव्यता । ^५वेधानायो

^१३३ । ^२ना^३३यिमा^४३ । ^५सा^६३४५दो^७द्हायि, ३) ॥ १६* ॥ [११]

॥ दैवोदासेत्तरम् ॥ ^१प्रा^२४सुन्वाना । ^३हो । ^४यअन्ध

^५सा^६६ए । ^७मर्त्तानवष्टतद्वचो^८अपश्चानमराधा^९३साम् । ^{१०}हता

^१मखा^२३४ । ^३औहोवा । ^४ना^५२३४भृ । ^६गवो^७२३४पृई ।

डा(३) ॥ १४† ॥ [१२]

* ऊ० गा० १५प्र० १अ० १६सा० ।

† ऊ० गा० १६प्र० १अ० १४सा० ।

^{१ २२ २ १ २ १} ॥ शुद्धाशुद्धीयम् ॥ ^२ प्रसुन्वानायअन्वसाः । मर्त्ता
^{२ १ २ १ २ २ २ २ २ २} नवष्टतद्वा३चाः । अपश्चानमराधार३साम् । ^{१२} क्षतामा
^{२ १ २ २ ५ २ ३ १ १ १ १} २३स्वा३म् । नार । भृगा३४औहोवा । वा३३४५ः ॥ (१)
^{१२ २२ १ २ २ १ २ १ २ २ २ २} आजामिरत्केअव्यता । भुजेनपुत्तओणार३योः । सर
^{२ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २} ज्जारोनयोषार३णाम् । वरीनार३यो३ । नार३यो
^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २} ३ । नार३यिम् । आसा३४औहोवा । दार३४५म् ॥ (२)
^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २} सवीरोदक्षसाधनाः । वियस्तम्भरोदार३सायि । क्षरिः
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २} पवित्रेअव्या३ता । वेधानार३यो३ । नार३यिम् । आ
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २} सा३४औहोवा । दार३४५म् ३ ॥ १७* ॥ [१३]

^{२ ४ २ २ ३ १ ५ २ २} ॥ वैश्वामित्रम् ॥ प्रसुन्वानायअन्वसः । मर्त्तानार३४
^{५ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २} वा । ष्टा३ताद्वा३चाः । आपश्चानार३३हा३यि । अरा
^{५ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २} २धार ३ ४साम् । क्षतामाखौवाऔ३ ३ ४वा । नभृपुग

वाः ॥(१) ^{१ ३२ ४२ ३२ ४ ५ २ १ ३ ५} आजामिरत्केअव्यत । भुजायिनार ३ ४पू ।

^{२ १ १ २ १ २ २ १ २ १ ३} त्राओणाओयोः । सारज्जारा२३हा३ । नयो२षार ३ ४

^{५ १ २२ ३ ५ ४} णाम् । वरो । नायोवाओ२३४वा । निमापुसदाम् ॥(२)

^{३४ २ ३२ ४ ५ २ १ ३ ५ २ १ २ १} सवीरोदक्षसाधनः । वियास्तार३४स्ता । भाओरोदासा

^{१ २ १ २ १ ३ ५} यि । हारिःपवा २ ३यिहा ३ यि । त्रेआरव्यार ३ ४ता ।

^{१ २२ ३ ५ ४ ४} वेधाः । नायोवाओ२३४वा । निमापुसदाम् । होपू

ई । डा(३) ॥ १८* ॥ १४

^{२ २ २ २ १ २} ॥ स्वारकौत्सम् ॥ प्रसुन्वानायाओअन्धसाः । मर्त्तान

^{१ २ २ २ १ १ २ २} वष्टता१हाओचाः । अपश्चानाओम् । आओराधाओसाम् ।

^{१ २ ३ ५ ३ १ ४} आओरयि । हतामखोर३४हायि । नभूओगापुवाहपूई ॥(१)

^{२२ २ २ १ २ २ २ २} आजामिरत्केओअव्यता । भुजेनपुत्रओओणाओयोः । सर

^{२ २ १ २ १ १ २ ३} ज्जारोओ । नाओयोषाओणाम् । आओरयि । वरोनयो२३

^५ ४हायि । ^{३ २ ४} निमा३सा^{२ २ २ १}प्रदाई^{२ २}पई ॥ (२) ^{२ २}सवीरोदत्ता३साध
^१ नाः । ^{२ २ २}वियस्तस्तम्भरो१दा३सायि । ^१ हरिः । ^{२ २ २}पवा३यि ।
^{२ १ २ २} चो३आव्या३ता । ^१ आऽरयि । ^{२ २ ३} वेधानयो२३४हायि । ^५ नि
^{२ ४} मा३सा^{२ २}प्रदाई^{२ २}पईम् (३) ॥ २०* ॥ १५
^{१ २ २ १ २ १} ॥ उरुक्षयम् ॥ ^२ प्रसुन्वानाय^{२ २}अन्धसाः । ^२ मर्त्तीनवष्ट
^{१ २} तद्वा२३चाः । ^{१ २ २ १ २} अपश्वानमराधार३साम् । ^{१ २} हतामखार
^१ म् । ^{१ १} नाऽरभृ । ^{३ ५ २} गार । ^{३ ५ २} या२३४औहोवा । ^{३ ५ २} वार३४औ
^{३ १ १ १ १} होवा । ^{१ २ २ १ २ २ १} वार३४पुः ॥ (१) ^२ आजामिरत्केअव्यता । ^२ भुजे
^{२ १ २} नपुत्त्रओणार३योः । ^{२ १ २ २ १ २} सरज्जारोनयोषार३णाम् । ^{१ २} वरोन
^१ यो२ । ^{१ १} नाऽरयिमा । ^{३ ५ २} सार । ^{३ ५ २} या२३४औहोवा । ^३ दा
^{१ १ १ १} २३४पम् ॥ (२) ^{१ २ २ १ २ १ २ १} सवीरोदत्तसाधनाः । ^{२ १ २} वियस्तस्तम्भरो
^२ दार३सायि । ^{१ २ २} हरिःपवित्रेअया२३ता । ^{२ १ २} वेधानयो२ ।

१२ अ० १ ख० २ म० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

४४९

नाऽ २ यिमा । ^{१ १ ३} साराया २ ३ ४ ^{५ ६ ७} औहोवा । ^{३ १ १} दा २ ३

११
४ ५ म्(३) ॥ २१* ॥ [१६]

^{२ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २} ॥ कणवरथन्तरम् ॥ प्रासुन्वानायअन्धसाः । ^{२ १ २} मर्त्तानवा ।

^{२ १ २ २} द्याऽताद्वाऽचाः । ^{२ २ ३} अपश्चानमराधसा^{५ ६ ७} २३४मैद्दी । ^{२ १ २} हता

^५ मा^२ २३४खाम् । ^१ नभृ^२ ३ आउवा^{५ ६ ७} २३ । ^{२ १ २} ए३ । गवआ ॥ (१)

^{२ २ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २} आजामिरत्केअव्यता । ^{२ १ २} भुजेनपूत् । ^{२ १ २} चा३ओणा३योः ।

^{२ २ २ ३ ५ २ २ १ २ ५ २} सरज्जारोनयोषणा२३३मैद्दी । ^{२ १ २} वरोना२३४यो । ^{५ २} निमा३

^२ १उवा२३ । ^{२ ३ २} ए३ । ^{२ २ २ १ २ २ १ २ १} सदमा ॥ (२) ^{२ १ २ १ २ २ १ २ १} सावीरोदक्षसाधनाः ।

^{२ १} वियस्तस्ता । ^{२ २ २ २} भा३रोदा३सायि । ^{२ ३} हरिःपवित्रेअव्यता

^{५ ६ ७} २३४ऐद्दी । ^{२ २ १ २} वेधाना२३४यो । ^{५ २} निमा३१उवा२३ । ^२ ए३ ।

^{२ ३ २} सदमा(३) ॥ ७१ ॥ [१७] ३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य द्वादशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* क० गा० १८ प्र० २ ख० २१ सा० ।

† क० गा० २२ प्र० २ ख० ७ सा० ।

अथ द्वितीय-खण्डे—

अभ्रातृव्यइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ ३ १ २२ ३ २ २ ३ १ २
 अभ्रातृव्यो अनात्वमनां पिरिन्द्रजनुषासनादसि ।

४ १ २ ३ १ २
 युधेदापित्वमिच्छसे ॥ १* ॥

हे “द्रुद्र !” त्वं “जनुषा” जन्मनैव “अभ्रातृव्यः” [“व्यन् सपत्ने (४, १, ४५)” — इति व्यन् प्रत्ययः] सपत्न-रहित इत्यर्थः, “अना” अनेलकः [“ऋतश्चन्द्रसि (५, ४, १५८)” — इति कपः प्रतिषेधः] अनियन्तृक इत्यर्थः, “अनापिः” इक्षु-वर्जितश्च, “सनादसि” चिरादेव भ्रातृव्यादि-वर्जितोऽसि, यत्र त्वया “आपित्व” बान्धवम् “इच्छसे” इच्छामि, तत्र “युधेत्” युधेनैव युद्धं कुर्वन्नेव स्तोतृणां सहा भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ २
 नकीरवत्सख्याय विन्दसे दीयन्ति ते सुराश्वः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २
 यदा कृणोषि नदनुः समूहस्यादीत्यिते वद्मयते ॥ २† ॥ ४

* छ० आ० ५, १, २, १ (‘भा०’ ८१६४०) = ऋ० वे० ६, २, ३, ४ ।

† ऋ० वे० ६, २, ३, ५ ।

हे इन्द्र ! “रेवतं” केवल-धनवन्तं यागादि-रहित मय-
 धार माढा मन्यं मानवं “सख्याय” सखिभावाय “न किः
 विन्दसे” न लभसे नाययस्तीत्यर्थः । अग्रशरी जनाः किं सन्ती-
 त्यत आह—“सुराश्वः” [टु ओ म्नि गति-वृद्धाः ; सुरया वृद्धाः
 तद्वत्] परमन्त-नास्तिकाः । “ते” त्वां “पीयन्ति” [पीयति
 हिंसा-कर्मा] हिंसन्ति तन्नाययस्तीत्यर्थः । “यदा” त्वं
 “नदतु” [नद अयक्ते शब्दे (स्त्रा० प०)] यं स्तोतारं
 “कृणोषि” मदीयोऽयमिति यदा भावयामि, तदानीं संवहसि
 धनादिकं तस्मै वहामि । “यादित्” अनन्तरमेव तेन लब्ध-
 धनेन स्तोत्रा “पिता इव” पालयिता जनक इव “ह्वयसे”
 स्तुतिभिराह्वयसे श्लाघयसे इत्यर्थः ॥ २ ॥ ४

॥ उस्थामह्वीयवम् ॥ अभ्रानृश्योअनातुवाम् । अ

नापाशयिराशयि । द्रजनुषासनाश्वसायि । यूधेदापा

यि । त्वंमाश्विच्छसाउ । वा३ ॥ (१) युधेदाश्वित्वमि

च्छसायि । नकायिराशयिवा२ । तस्मस्त्रियायवा२श्वि

न्दसायि । पायियन्तितायि । सुरा २.३ श्रुवाउ । वा

३ ॥ (२) पीयन्ताश्वितेसुराश्रुवाः । यदाकाशर्णी २ । वि

तदनु॑समू॒र॒हसा॑यि । आ॒दि॒त्यि॒तायि॑ । व॒ह॒र॒श्यमा॑

उ । वा३ । स्तौ॒षे३४५(३) ॥ १०* ॥ ४

आत्वासहस्रमिति त्रचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

आत्वासहस्रमाशतं युक्तारथे हिरण्यये ।

ब्रह्मयुजो हरय इन्द्रकेशिनो वहन्तु सोमपीतये ॥ १३ ॥

हे “इन्द्र !” “त्वा” त्वां “सहस्र” सहस्र-सङ्ख्याका
“हरयः” त्वदीया अश्वाः “आ वहन्तु” आनयन्त्वस्मद्यज्ञं, तथा
“शतं” शत-सङ्ख्याकाश्च भवदीयाश्वाः त्वामावहन्तु [यद्यपि
द्वावेवास्य हरी तथापि तद्विभूतयोऽन्येऽपि वहन्वोऽश्वाः सन्ति ।
ननु युगपदेनेकैरश्वैः कथं वाहयितुं शक्यत इत्यत आह—
युक्ता इति] “हिरण्यये” स्वर्ण-विकारे [हिरण्य-शब्दाद्
विकारार्थे विहितस्य मयट् : “ऋत्व्यवास्त्वा (६, ४, १७५)” —
इत्यादौ म-लोपो निपात्यते] तादृशे “रथे” “युक्ताः” सम्बद्धाः
[बह्वना मश्वाना शीघ्र-गमनाय रथे नियुक्तत्वाद् युगपदेव
सर्वैरथैर्गन्तुं शक्यत इति भावः] । कीदृशा हरयः ? “ब्रह्म-

* क० गा० ७ प्र० १ सू० १, सा०,

† ‘अभीवन्’ स्तोत्रेयम् — इति वि० ।

‡ क० आ० ३, २, ३, ३ (१ भा० ५०५४०) = सू० वे० ५, ७, १५, ४ ।

युजः” ब्रह्मणा परिवृढेणेन्द्रेण युक्ताः [यद्वा, ब्रह्मणाऽस्मदीयेन स्तोत्रेण अस्माभिर्हृत्तेन हविषा वा युक्ताः] “केशिनः” केशाः सटाः तैर्युक्ताः । किमर्थम् इन्द्रस्य वहनम् ? तत्राह—“सोम-पोतये” सोमस्य पानाय यथाऽस्मदीयं सोमं पिबेत्, तथा वहन्त्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ २ १ २ ३ १ २
आत्वारथेहिरण्ययेहरीमयूरशेष्या ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
शितिपृष्ठावहतामध्वोअन्धसोविवक्षणस्यपोतये ॥ २* ॥

[पूर्व हरीं विभूतिरूपा अश्वाः इन्द्र मावहन्त्विति प्रार्थितम्, अधुना तावेवेन्द्र मावहतामिति प्रार्थ्यते—] “हिरण्यये” हिरण्यये “रथे” युक्तो “मयूरशेष्या” मयूरवर्णः शेषो ययोस्तौ [सुपां सुलुगिति (७, ३, ३८) विभक्तेर्डादेशः] “शितिपृष्ठा” श्वेतपृष्ठौ† एवम्भूतो “हरी” आश्वौ हे इन्द्र ! “त्वा” त्वाम् “आ वहताम्” । किमर्थम् ? “मध्वः” मधुर-रसस्य “विवक्षणस्य” वक्तुमिच्छस्य स्तुत्यस्य‡ यद्वा वोढव्यस्य प्राप्तव्यस्य “अन्धसः” अन्नस्य सोमरूपस्य “पोतये” पानार्थम् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ४, ७, १४, ४ ।

† ‘शितिपृष्ठौ—नौलङ्घ्यौ’—इति वि० ।

‡ ‘अतिशयेन विवक्षितभूतस्य’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

२३ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 पिबात्वाऽऽस्यगिर्वणः सुतस्य पूर्वपाद्भव ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 परिष्कृतस्य रसिन इयमा सुतिश्चारुर्मदाय पत्यते ॥ ३* ॥ ५

हे “गिर्वणः” गौर्भवेन नीयः स्तुतिभिः सम्भजनीयेन्द्र !
 “सुतस्य” अभिषुतस्यास्य सोमस्य [क्रियाग्रहणं कर्त्तव्यमिति
 कर्मणः सम्प्रदानत्वाच्चतुर्थ्यर्थे षष्ठो (२, ३, ६२)] इमं मभिषुतं
 सोमं “तु” क्षिप्रं “पिब” । तत्र दृष्टान्तः—“पूर्वपाद्भव”† [पूर्वः
 पूर्वैभ्यो देवेभ्यः प्रथमभावी सन् पिबतीति पूर्वपा वायुः, सन्नै-
 न्द्रवायवे मुख्ये ग्रहे सर्वेभ्यः देवेभ्यः पूर्वं पिबति “यस्य देव
 दधिषे पूर्वपेदम्”—इति निगमान्तरम् ; तादृशः] वायुरिव
 त्वमपि सर्वेभ्यो देवेभ्यः पूर्वं पिबेत्यर्थः । कीदृशस्य सोमस्य ?
 “परिष्कृतस्य” अभिषवादिभिः संस्कृतस्य [“सम्पर्युपेभ्यः (६, १.
 १३८)”—इति करोतेर्भूषणे सुट्, “परिनिविभ्यः (८, ३, ७०)”
 —इति सुटः षत्वम्], “रसिनः” रसवतः । अपिच “इयमा-
 सुतिः”‡ अयमासवो मदकरः “चारुः” शोभनः सोमरसः “मदाय”
 हर्षाय हर्ष-जननाय “पत्यते” सम्पद्यते [पतल्लु गतौ (स्वा०
 प०), यद्वा पत्यतिरेश्वर्य-कर्मा । मदाय—मदस्य पत्यते इष्टे
 मदीत्यादने शक्त इत्यर्थः] ॥ ३ ॥ ५

* सू० वे० ५, ७, १५, १ ।

† ‘पूर्वपातारो ये ते यथा पिबन्ति’ तद्वत् पिबन्—इति वि० ।

‡ ‘आसुतिरुपनिमित्तार्थः’—इति वि० ।

॥ अभीवर्त्तम् ॥ आत्वा३सा२हस्रमाशतोवा । यूक्ता
रथे । हिराण्या१या२यि । ब्राह्मयुजौ३१२३४ । हरय
इ । न्द्रकायिशा१यिना२ः । वहान्द्र१सोर । मपा३यि ।
तार३४५यि ॥ (१) आत्वा३रा३थायिहिरण्ययोवा । हारी
मयू । रशायिपा१या२ । यितिप३ष्टा३१२३४ । वहता
मध्वो३आन्वा१सा२ः । विवाशा१णा२ । स्यपा३यि । ता
२३४५ । या२३४५यि ॥ (२) पिवा३तू३वस्यगिर्व३णोवा ।
सूतस्यपू । वपा३आ१यिवा२ । पारिष्कु३ता३१२३४ । स्थ
रसिनइ । यमासृ१ता२यिः । चारु३र्मा१दा२ । यपा३ ।
त्या२३४५ । तार३४५यि (३) ॥ १५* ॥ १

॥ भारद्वाजम् ॥ आत्वासहा । सुमाशा १ तारम् ।
यूक्तारथेहिरण्यये । ब्रह्मायू१जा२ः । हारयइ । द्रका

^२यि^१ग्रा^१श^१यि^१ना^२ः । ^१व^१च्चा^१न्तू^१सी^२३ । ^१मा^१र^३पा^५र^२३४^२औ^२हो^२
^३वा । ^५ता^२र^२३४^२ये ॥ (१) ^{२२}आ^२त्वा^२र^२था^२यि । ^१क्षि^२रा^२ण्य^२ा^२श^२या^२
^१यि । ^१क्षि^२रा^२मी^२म^२यू^२र^२शे^२ष्या^२ । ^१शि^२ना^२यि^२पा^२श^२र्ष्टा^२ः । ^१वा^२ह^२ता^२
^२म् । ^१ध्वो^२आ^२न्धा^२श^२सा^२ः । ^१वि^२वा^२क्ष्मा^२श^२णा^२२३ । ^१स्थि^२र^२पा^२
^५३४^२औ^२हो^२वा । ^२ता^२र^२३४^२ये ॥ (२) ^२पि^२वा^२तु^२वा । ^१स्य^२गा^२यि^२र्वा^२
^१श^२णा^२ः । ^१सू^२त^२स्य^२पूर्^२व^२पा^२इ^२व । ^१परा^२यि^२ष्का^२श^२र्त्ता^२ः । ^१स्थि^२र^२
^२सि^२न^२इ । ^१यमा^२क्ष^२श^२ता^२र^२यि^२ः । ^१चा^२क्ष्मा^२श^२दा^२र^२३ । ^१या^२श्पा^२
^५२३४^२औ^२हो^२वा । ^२त्यो^२र^२३४^२ते (३) ॥ १२* ॥ २

^{२२}॥ अ^२भि^२नि^२ध^२नं^२ का^२ण^२व^२म् ॥ ^२औ^२हो^२हो^२हा^२यि । ^१आ^२या^२हो^२ ।
^१आ^२त्वा^२ । ^२सा^२र^२३४^२हा^२ । ^५सामा^२ग्रा^२र^२३४^२ता^२म् । ^२यू^२क्ता^२रा^२र^२३४^२था^२यि ।
^{२२}क्षि^२रा^२ण्य^२या^२यि । ^{२२}ऐ^२हो^२यि । ^३आ^२र^२३४^२यि^२हो^२ । ^२ब्रा^२ह्मा^२यू^२र^२३
^५४^२जो । ^२क्षि^२रा^२या^२र^२३४^२ई । ^{२२}द्रा^२के^२शि^२ना^२ः । ^{२२}ऐ^२हो^२यि । ^३आ

^{५ २ ३ ५ ३ २ ४}
२३४यिही । वा इन्द्र२३४सो । मपात्रयिताप्रयादप्रयि ॥ (१)

^{१२ १ २ १ २ १ २ ३ ५}
औहोहोहायि । आयिही । आत्वा । रा२३४थायि ।

^{२ ३ ५ २ ३ ५ २ २ १ २}
हायिरण्या२३४यायि । हारीमा२३४यू । राशेपिया ।

^{१२ १ ३ ५ २ १ ३ ५ २}
ऐहोयि । आ२३४यिही । आयितायिपा२३४र्षा । वा

^{१ ३ ५ २ २ १ २ २ ३}
हाता२३४म्मा । ध्वोअन्धसाः । ऐहोयि । आ२३४यि

^{५ १ ३ ५ ३ १ ४}
ही । वायिवक्षार३४णा । स्यपात्रयिताप्रयादप्रयि ॥ (२)

^{२ २ १ २ १ २ ३ ५}
औहोहोहायि । आयिही । पायिवा । तूर ३ ४वा ।

^{२ ३ ५ १ ३ ५ २ २ १ २ २ १}
स्यागिर्वा२३४णाः । सूतस्या२३४पू । र्वापाइवा । ऐहो

^{३ ५ २ ३ ५ २ १ ३}
यि । आ२३४यिही । पारिष्कार३४र्त्ता । स्यारासी२३

^{५ २ १ २ २ १ ३ ५ २}
४नाः । इयमासुतायि । ऐहोयि । आ२३४यिही । चा

^{३ ५ २ ३ ४ ३}
सुम्मार ३ ४दा । यपात्र्याप्रता द प्र यि । आ २ ३ ४

^५
भी(३) ॥ ३ * ॥ [३] पू

अथ आसीतेति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
आसीतापरिषिञ्चताश्वन्नस्तीमममुररजस्तुरम् ।

२ १ २ ३ १ २
वनप्रक्षमुदप्रुतम् ॥ १ * ॥

हे ऋत्विज ! “आसीत” सोमम् अभिषुणुत [षुञ् अभिषवे (स्ना० उ०), लोटि क्वान्दसो (२, ४, ७२) विकरणस्य लुक्, “तप्तनप्तनयनाश्च (७, १, ४५)”—इति तस्य तवादेशः] । किञ्च, “परिषिञ्चत” परितस्तं वसतीवर्यादिभिः सिञ्चत । कौटुशम् ? “अश्वं न” अश्वमिव वेगिनं “स्तीमं” स्तोतव्यम्, “अमुरम्” अन्तरिक्षस्थितानामुदकानां प्रेरकम् “रजस्तुरं” तेजसां प्रेरकम्, “वनप्रक्षम्” उदकवत् क्षरणशीलम्, “उदप्रुतम्” उदके गच्छन्तं प्रवमानं सोममभिषुणुत अभिषिञ्चत च ॥

“वनप्रक्षं”—“वनक्षत्तम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सत्सुधारंवृषभम्पयोदुहम्प्रियन्देवार्यजन्मने ।

२ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
ऋतेनयऋतजातोविवावृधेराजादेवऋतमृष्टत् ॥ २† ॥ ६

* इ० आ० ६, १, ४, २ (२भा० १२८४०) = ऋ० वे० ७, ४, ३८, २ ।

† ऋ० वे० ७, ४, ३८, ३ ।

“सहस्रधारं” बहुधारीपेतं, “वृषभं” कामानां वर्षकं, “पयो-
दुहं” क्षीरवत् सारभूतं रसं सिञ्चन्तं “प्रियं” प्रीणयितारं सोमं
“देवाय” देव-सम्बन्धिने “जन्मने” * देवेभ्यस्तदर्थम् अभिषुणुत ।
“ऋतजातः” उदकाज्जातः “यः” “राजा” सोमः “ऋतेन”
वसतीवर्षास्थिनोदकेन “वि वावृधे” विशेषेण वर्धते । कौटुशः ?
“देवः” द्योतमानः स्तोतव्यो वा, “ऋतं” सत्यभूतः, “बृहत्”
महान् । तमासुनुतेति पूर्वैण समन्वयः ॥

“पयोदुहम्”-“पयोवृधम्”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ६

३२ ४२ ५२ २२ ३ ४ ५ ५
॥ वाचःसाम ॥ आसीतापा । क्षीरिषिञ्चता ई ए ।

१ २ २ १ ७ १ २ ०
आश्वन्नस्तो । मामप्पूरा२म् । राजस्तुरम् । वानप्रा
१ ४ २ ५
क्षार३म् । ऊ२३दा३ । प्र२३४५तोई५चाइ(१) ॥ ११ ॥ [१]

३२ ४२ ५२ २२ ३ ३ ५ ५
॥ वाचःसाम ॥ आसीतापा । क्षी । रिषिञ्चताईए ।

१ २ २ १ ७ १ २ १ ७
आश्वन्नस्तो । मामप्पूरा२म् । राजस्तुरम् । वानप्रा
१ ४ २ ५ ३ ४ ५
क्षार३म् । ऊ२३दा३ । प्र३४५तोईचायि ॥ (१) वनप्र
२ ३ ४ ५ ५ १ २ १ ७
क्षाम् । क्षीयि । उदप्रुताईमे । साहस्रधा । राम्भु

* ‘जन्मवतां मूलभूताय’—इति वि० ।

^{१ २} षभा २ । ^{१ ७} पायोदुहम् । ^{१ ४} प्रायन्दायिवा २३ । ^{१ ४} या २३ जा ३ ।
^२ न्मा ३४ पुनोद्दहायि ॥ (२) ^{३ ४ ५ ६} प्रियन्देवा । ^२ हो । ^{३ ४ ५ ६} यजन्मना ६९ ।
^{१ २} आर्त्तेनयः । ^{१ ७} आर्त्तजाता २ । ^{१ २ २ २} वायिवावृधे । ^{१ २} राजादा
^१ १ यिवा २ ३ः । ^१ आ २ ३ ^४ त्ता ३ म् । ^२ वृ ३ ४ ५ ^३ हो ६
^५ द्हायि (३) ॥ १७ * ॥ [२]

^{२ २ १ २ २} ॥ सफम् ॥ ^{४ ५} आसीता ३ परि । ^{२ ३} पिच्चार ३ ४ ता । ^५ अ
^{१ २ १} श्वन्नस्तोमा २ म् । ^१ अप्रुरा २ ४ ^२ रा ३ जा ३ । ^५ स्तु ३ २ ३ ४ राम् ।
^१ वना । ^{२ ४} प्रक्षाम ३ दा ३ । ^२ प्रू ३ ४ पुतोद्दहायि ॥ (१) ^{२ १ २} वनप्रा ३
^{४ ५} क्षमु । ^{२ ३} दप्रू २ ३ ताम् । ^{२ १ २ १} सहस्रधारा २ म् । ^१ वृषभाया ३
^४ यो ३ । ^२ दू ३ २ ३ ४ क्षाम् । ^{२ १} प्रियाम् । ^२ देवाया ३ जा ३ । ^२ न्मा
^३ ३ ४ पुनोद्दहायि ॥ (२) ^{२ १ २} प्रियन्देवाय । ^{४ ५} जन्मा २ ३ ४ नायि ।
^{२ १ २ २ १} ऋतेनया आ २ । ^१ तजातो ३ वा ३ यि । ^२ वा ३ २ ३ ४ ^५ द्हायि ।

१२अ० ३ख० १सू० १] उत्तरार्द्धिकः ।

४६१

^{२ १ २ १} ऋतेनयाआ^{१२} २ ।, तजातोवा^{१२} ३यिवा^४ ३ । वा^२ ३२३४^५ ऋयि ।

^{२ १ २ १} ऋतेनयाआ^{१२} २ । तजातो^{१२} ३वा^४ ३ । यि । वा^२ ३२३४^५ ऋयि ।

^{२ २ १} राजा । ^२ देवाआ^२ ३ ता^४ ३ म् । बृ^२ ३ ४ ५ हो ई^५ ऋयि(३)

॥ १३* ॥ [३] ई

इति सामवेदार्थप्रकाशि उत्तराग्रन्यस्य द्वादशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीय-खण्डे —

अग्निर्वृत्राणीति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{२ २ ३ १ २} अग्निर्वृ^{२ १ २ ३ १ २} त्राणिजङ्घनद्^{२ १ २ ३ १ २} विणस्युर्विपन्यया ।

^{१ २} समिद्धः^{३ १ २} शुक्र^{२ २} आऊतः ॥ १† ॥

“विपन्यया” सुस्तूयमानः “द्रविणस्युः” द्रविणं धनं स्तोतृ-
णामिच्छन् [यद्वा, हविर्लक्षणं धनमात्मन इच्छन् “अग्निः”

* क० गा० १२प्र० १ख० १३सा० ।

† क० णा० १, १, १, ४ (१भा० २८४०) = ऋ० वे० ४, ५, २७, २ ।

“हृत्वाणि” आवरकाणि रक्षः-प्रभृतीनि तमांसि वा “जङ्घनत्”
हिंसन्तु । कीदृशोऽग्निः ? “समिद्धः” सम्यक् दीप्तः अतएव
“शुक्रः” शुक्लवर्णः “आहुतः” हविर्भिरभिहुतः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
गर्भमातुः पितृष्यताविदित्युतानो अक्षरे* ।

१ २ ३ २ १ २ ३ २
सीदन्नृतस्य योनिमा ॥ २† ॥

[अत्र मातृ-पितृ-शब्दाभ्यां भूयोर्यथाभिधीयेते “द्यौः पिता,
पृथिवी मातेति श्रुतेः] “मातुः” भूम्याः गर्भः” गर्भस्थाने मध्ये
“अक्षरे” चरण-रहिते वेद्याख्ये स्थाने‡ “वि दित्युतानः” विशे-
षेण दौष्यमानः “पितुः पिता” द्युलोकस्य पालयिता हविषां
प्रदानेन, एवम्भूतोऽग्निः “ऋतस्य” यज्ञस्य “योनिम्” उत्तरवे-
द्याख्यं “धिष्णां” [सप्तम्यर्थे द्वितीया (३, १, ८५)] “आसीदन्”
उत्तरवेद्यामुपविशन् अग्निर्हृत्वाणि जङ्घनदित्यन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २
ब्रह्मप्रजावदाभरजातवेदो विचर्षणे ।

१ १ १ ३ १ २ १ २
अग्नेयद्दीदयद्दिवि ॥ ३¶ ॥ ७

* “अक्षरन्”—इति क० पु० पाठः ।

† ऋ० वे० ४, ५, २७, ४ ।

‡ अक्षरे—अचौयमाणे स्थाने—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ४, ५, २७, ५ ।

हे “जातवेदः” जातानां वेदितः । “विचर्षणे” विशेषेण द्रष्टः
अग्ने । “प्रजावत्” पुत्र-पौत्र-सहितं “ब्रह्म” अन्नम् “आ भर”
आहर “यद्” ब्रह्म “दिवि” द्यलोके “दीदयत्” दीप्यते । देवेषु
यत् प्रशस्तमन्नं राजते तदाहरेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ७

अस्य प्रेषेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २
अस्य प्रेषाहेमनापूयमानो

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
देवो देवेभिः समपृक्तरसम् ।

३ १ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
सुतः पवित्रमर्थेति रेभन्

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
मितेव सद्यप्युमन्तिहोता ॥ १* ॥

“अस्य” सोमस्य “प्रेषा” [प्रेषतिर्गत्यर्थः क्विपि रूपं, “सावे-
काच (६, १, १६८)”—इति विभक्तेरुदात्तत्वम् ;] प्रेरणेन, “हे-
मना” हिरण्येन “पूयमानः” [“हिरण्यपाणिरभिषुणोति”—इति
हिरण्य-सम्बन्धः, तादृशः] “देवः” दीप्यमानः सोमः “रसम्”
आत्मोयं “देवेभिः” देवैः सह “समपृक्त” सम्पर्चयति संयोजयति
[पृची सम्यर्के (अदा०आ०)] ततः “सुतः” अभिषुतः सोमः “रेभन्”
शब्दायमानः सन् “पवित्रम्” ऊर्णास्तुकेन निर्मितं “पर्थेति”

परिगच्छति । कमिव ? “होता” देवानामाह्वाता ऋत्विक् “मिता
इव” निर्मितान् “पशुमन्ति” वज्रपशून् “सन्न” सदनानि यज्ञ-
गृहान् यथा पर्येति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३१ २२ ३२ १२

भद्रावस्त्रासमन्याऽऽवसानो

२ ३ २ ३१ २ ३१ २

महान्कविर्निवचनानि शंसन् ।

१ २ ३१ २ ३१ २

आवच्यस्व चम्बोः पूयमानो

३१ २२ ३१ २

विचक्षणो जागृविर्देववीतौ ॥ २* ॥

“भद्रा” भद्राणि कल्याणानि “समन्या” [समनमिति
सङ्ग्राम-नाम (२, १७, १६), तत्र साधुरिति यत्] सङ्ग्राम-
योग्यानि “वस्त्रा” वस्त्राणि आच्छादकानि तेजांसि “वसानः”
आच्छादयन् “महान्” “कविः” क्रान्तदर्शी अतएव “निवच-
नानि” नितरां वक्तव्यानि स्तोत्राणिः “शंसन्” “विचक्षणः”
विशेषेण सर्वस्य द्रष्टा “जागृविः” जागरणशीलः । हे सोम !
एवम्भूतस्त्वं “देववीतौ” देवानां वीतिर्भक्षणं यस्मिन् तद्देववीति-
र्यज्ञः तस्मिन् “चम्बोः” अधिषवण-फलकयोः वा “आ वच्यस्व”
पात्राण्यानि श [वचिर्गत्यर्थः (म्वा० प०) व्यत्ययेन श्यन् ॥ २ ॥

* म्वा० वे० ७, ४, ११, २ ।

† ‘वचनानि—अग्यजुः-साम-लक्षणाणि’—इति वि० ।

‡ ‘चम्बोः—अधिषवण-वर्मणीयपरि’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
समुप्रियोमृज्यतेसानोअव्ये

२ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ ०
यशस्तरोयशमाङ्गितोअस्मे ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
अभिस्वरधन्वापूयमानो

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३
यूयम्यातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ * ॥ ८

“यशसां” यशस्विनां मध्ये “यशस्तरः” अतिशयेन यशस्वी
“क्षैतः” क्षितो भावः “प्रियः” प्रीणयिता सोमः “सानौ” समुच्छिते
“अव्ये” अवि-भवे पविते “अस्मे” अस्मदर्थं “समृज्यते” ऋत्विग्भिः
परिपूयते “उ” [—अवधारणे] “पूयमानः” त्वं “धन्वा” अन्त-
रिक्षे “अभि स्वर” अभितः शब्दय “यूयम्” [प्रजायां बहुवचनम्]
हे सोम ! त्वं “नः” अस्मान् “स्वस्तिभिः” कल्याणतमैः पालनैः
“सदा” सर्वदा “पात” रक्षत पालयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ८

३ १ २ ३ १ ३ २
॥ उङ्गवायिवासिष्ठम् ॥ उङ्गवायि । अस्था ३ ४ औ

४ २ ५ १ २ २ १ २ २ २ ४ ५ ३ २ २ ३ २
होवा । प्रेषा । हेऽमना । पूयमानाः । देवा ३ ४ औ

४ २ ५ १ २ २ १ २ २ २ ४ ५ ३ २
होवा । देवायि । भीः सम । पुक्तरसाम् । सुता ३

* ऋ० वे० ७, ४, ११, ३ ।

† ‘यूयं पात—बहुवचनमिदं सह देवैरित्यर्थः’ इति वि० ।

^{२ २ २} ४ औहोवा । ^१ पवायि । ^{२ १} चा३परि । ^{२ ३ ४ ५} एतिरेभान् । ^{१ १} मिता ।
^{३ २ ४ ५} ३४ औहोवा । ^१ वसा । ^{२ १} द्वा३पशु । ^१ मा३४३ । ^{१ ४} ती३हो
^{३ २} पूता६५६ ॥ (१) ^{३ २ ४ ५} भद्रा३४ औहोवा । ^१ वस्त्रा । ^{१ १} समनि ।
^{२ ३ ४ ५} यावसानाः । ^{३ १} मद्वा३४ औहोवा । ^{३ ४ २ ४ ५} कवायिः । ^१ निवच । ^{२ १}
^{२ ३ ४ ५} नानिष्पान् । ^{३ २} आवा३४ औहोवा । ^{३ ४ २} चखा । ^१ चमुवोः । ^{२ १ २}
^{२ ३ ४ ५} पूयमानाः । ^{३ २} विचा३४ औहोवा । ^{३ ४ २ ४ ५} क्षणो । ^१ जागृविः । ^{१ २ १}
^१ दा३४यि । ^{२ ४} वा३चापुयिता६५६उ ॥ (२) ^{३ २} समू३४ औहोवा । ^{३ ४ २ ४ ५}
^१ प्रियो । ^{२ १ २} मृज्यते । ^{२ ३ ४ ५} सानोअव्यायि । ^{३ २} यशा३४ औहोवा । ^{३ ४ २ ४ ५}
^१ स्तरो । ^{१ १ २} यशसाम् । ^{२ ३ ४ ५} क्षैतोअस्मायि । ^{३ २} अभा३४ औहोवा । ^{३ ४ २ ४ ५}
^१ खरा । ^{२ १ २} धनुवा । ^{२ ३ ४ ५} पूयमानाः । ^{३ २} उज्जवायि । ^{३ ४ २ ४ ३ २} यूया३ औ
^{४ २ ५} होवा । ^{१ २} पाता । ^{२ १} सुवस्ति । ^१ भा३४यिः । ^{२ ४} सा३दा५
ना६पु६ (३) ॥ ६ * ॥ [१] ८

अथैतोन्विन्द्रमिति वृत्तात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ १ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ १
एतोन्विन्द्रं स्तवामशुद्धं शुद्धेन साम्ना ।

३. २ ३ १ १ ३ १ १ ३ २ ३ १ २
शुद्धैरुक्थैर्वावृद्धां सः शुद्धैराशीर्वान्ममत्तु ॥ १ * ॥

[अत्रेतिहासमाचक्षते—पुरा किलेन्द्रो वृत्रादिकान् असुरान् हित्वा ब्रह्महत्यादि-दोषेणात्मानं मपरिशुद्धं मित्यमन्यत अथ तद्दोष-परिहारार्थं यदेन्द्र ऋषीन्ब्रवीत्—यूयं मपूतं मां युष्मदीयेन साम्ना शुद्धं कुरुतेति । ततस्ते च शुद्धात्पादकेन साम्ना शस्त्रैश्च परिशुद्धं मकार्षुः । पश्चात् पूतायेन्द्राय यागादिकर्मणि सोमादीनि हवींषि च प्रादुरिति । एषोऽर्थः शाट्वायनक-ब्राह्मणे प्रतिपादितः—“इन्द्रो वा असुरान् हित्वाऽपूत इवामेधो अमन्यत सोऽकामयत शुद्धमेवमासन्नं शुद्धेन साम्ना स्तुयुरिति स ऋषीन्ब्रवीत् स्तुतमिति ततएव ऋषयः सामापश्यन् तेनास्तु-वन्नेतोन्विन्द्रमिति ततो वा इन्द्रः पूतः शुद्धो मेधो भवदिति । तथाच अस्या ऋचोऽयमर्थः—] ऋषयः परस्परं ब्रुवन्ति—“तु” क्षिप्रम् “एत उ” आगच्छतैव । आगत्य च “शुद्धेन” शुद्धात्पाद-केन साम्ना, तथा “शुद्धैः” शुद्धि-हेतुभिः “उक्थैः” शस्त्रैश्च इन्द्रम् शुद्धमपापिनं कृत्वा “स्तवाम” स्तुयाम । ततः “साम्ना” शस्त्रैश्च “वावृद्धांस” पाप-राहित्येन वर्द्धमानं तमिममिन्द्र “शुद्धैः”

शुद्धात्पादकैर्गव्यादिभिः “आशीर्वान्” आश्रयणवान् [“ऊन्द-
सौरः (८, २, १५) ”—इति मनुषो वत्वम्, तादृशः सोमः]
“ममत्तु” तमिन्द्रं मादयतु [मादयतेऽच्छान्दसः (२, ४, ७६) श्रुः] ॥

“शुद्धैराशीर्वान्”—“शुद्धआशीर्वान्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ २ २ ३ १ २ ३ १ १ १ २ ३ १ २
इन्द्रशुद्धो न आगच्छ शुद्धः शुद्धाभिर्जतिभिः ।

३ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
शुद्धोरयि निधारय शुद्धो मम द्वि सोम्य ॥ २ * ॥

हे “इन्द्र !” “शुद्धः” अस्मदीयैः सामभिः शस्त्रैश्च परिशु-
द्धत्वं “नः” अस्मान् “आ गच्छ” आगच्छ “शुद्धाभिः” “जतिभिः”
जतयो मरुतः [अवन्ति सर्वत्र गच्छतीति वा] तेऽपि सामभिः
शस्त्रैश्च परिपूताः तैः मरुद्भिः सह “शुद्धः” पाप-रहितः त्वम्
आगच्छ । आगत्य च “शुद्धः” त्वं “रयि” धनं अस्मासु “निधा-
रय” अतितरां स्थापय । किञ्च, हे “सोम्य” सोमार्ह ! “शुद्धः”
त्वं “मम द्वि” सोमेन मादय [मदी हर्ष (दि० प०) लोटि
“बहुलच्छन्दसि (२, ४, ७६) ”—इति शपः श्रुः] ॥

“मम द्विसोम्य”—“मम द्विसोम्यः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १२ २२ ३ २ ३ १२ २२ ३ १ २
इन्द्रशुद्धोहिनोरयिं शुद्धोरत्नानिदाशुषे ।

३ २ ३ १ २ ३ १२ २२
शुद्धोवृत्राणिजिघ्रसे शुद्धोवाजं सिषाससि ॥ ३ * ॥ ८

हे “इन्द्र !” “शुद्धः हिः” [—अवधारणे १०] शुद्ध एव त्वं “नः”
अस्मभ्यम् “रयिं” धनं प्रयच्छ । तथा “शुद्धः” त्वं “दाशुषे”
हविर्दत्तवते यजमानाय “रत्नानि” रमणीयानि कमल-गवादीनि
देहि । ततः “शुद्धः” पाप-रहितः त्व “वृत्राणि” अपामावरकान्
कर्म-विघ्नकारिणं शत्रून् पापानि वा “जिघ्रसे” हंसि । ततः
“शुद्धः” शत्रु-हनन-दोष-परिहाराय अस्मदीयैः सामभिः शस्त्रैश्च
परिशुद्धत्वं वाजमन्नमस्मभ्यं “सिषाससि” प्रदातुमिच्छसि ‡
[यदा शत्रून् हं हन्यां तदा शुद्धात्पादकैः सामभिः शस्त्रैश्च यूयं मां
परिशुद्धं कुरुतेत्येवमस्मभ्यं धनमन्नञ्च दातुमिच्छसीत्यर्थः] ॥ ३ ॥ ८

२२२ १
॥ शुद्धाशुद्धीयोत्तरम् ॥ एतोन्विद्रस्तवाश्मा । शु

२ १ १ २ २ १२
द्वं शुद्धे । न । साम्ना २ । शुद्धायिरुक्थ्याशयिः । वा

२ ४ २ १२ २ १ २ १
वारद्वा २३४ साम् । शुद्धैरा २३शी । वान्ममत्तु । इडा

* सू० वे० ६, ६, ३१, ४ ।

† ‘हि तस्मादर्थे, शुद्धत्वं यस्मात् रयिं धनं शुद्धं निधारय’—इति वि० ।

‡ ‘सिषाससि—साधयसि’—इति वि० ।

२३ ॥ (१) इन्द्रशुद्धो न आगाश्ची । शुद्धः शुद्धा । भिरु ।
 तायिभारयिः । शुद्धो राश्वीश्म । निधारराश्चया ।
 शुद्धो माश्चमा । धीसोमिय । इडाश्च ॥ (२) इन्द्रशुद्धो
 द्विनो राश्वीश्म । शुद्धो रत्नानिदा । शृषारयि । शुद्धो
 वाश्चर्चा । णिजाश्चान्नाश्चसायि । शुद्धो वाश्च जाम् ।
 सायिषाससि । इडाश्च भाश्च ४३ । ओश्च ४५ ई ।

डा(३) ॥ १२ * ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायणस्य द्वादशस्याध्यायस्य
 तृतीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

अग्नेस्तीममिति तृचात्मकं सूक्तम्,
 तत्र प्रथमा ।

अग्ने स्तीममनामहेसिद्धमद्यदिविस्पृशः ।

देवस्यद्रविणस्यवः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० ७प्र० २अ० १२ सू० १ ।

† ऊ० गा० ४, १, ५, २ ।

“द्रविणस्यवः” द्रविणं धनमिच्छन्तो वयं “दिविस्पृशः”
सूर्यरूपेण आकाशं व्याप्नुवतो “देवस्य” द्योतमानस्य “अग्नेः”
“सिद्ध” पुरुषार्थानां साधकं “स्तोम” स्तोत्रम् “अद्य” अस्मिन्न-
हनि “मनामहे” ब्रूमः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ ३ २ ३ २ ३ १ २ २ २ २
अग्निर्जुषतनोगिरोहोतायोमानुषेष्ठा ।

१ २ ३ १ ३ १ २
सयज्ञदैव्यञ्जनम् ॥ २ * ॥

“होता” देवानामाह्वाता होम-निष्पादको वा “अग्निः”
“मानुषेषु” “आ” वसति । “यः” अग्निः | “नः” अस्माकं “गिरः”
स्तुतीः “जुषतां” सेवताम् “सः” अग्निः “दैव्यं जनं” देव-सम्ब-
न्धिनं जनं† “यज्ञत्” यजतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ १ ३ २ ३ २ ३ १ २
‘त्वमग्नेसप्रथा असिजुष्टोहोतावरेण्यः ।

१ २ ३ १ २ २ २
त्वयायज्ञं वितन्वते ॥ ३ ‡ ॥ १०

* ऋ० वे० ४, १, ५, ३ ।

† ‘दैव्यं जनं’—देवानां स्वभूतं वसु-वद्र-मरुत-प्रभृतिकं जनम्—इति णि० ।

‡ ऋ० वे० ४, १, ५, ४ ।

हे “अग्ने !” “जुष्टः” सर्वदा प्रीतः “वरेण्यः” सर्वैर्वरणीयः
 “हीता” त्वं “सप्रथाः असि” सर्वतः पृथुर्भवसि [तथाहि यास्कः—
 “सप्रथाः सर्वतः पृथुः (निरु० नै० ६.७)” —इति] । किञ्च, सर्व
 यजमानाः “त्वया” साधनेन “यज्ञं” “वि तन्वते”* ॥ ३ ॥ १०

अभितिष्ठमिति लृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १
 अभिन्निपृष्ठं वृषणं वयोधा

० ३ १ २ ३ १ २
 मङ्गोषिणमवावशन्तवाणी ।

२ १ १ २ ३ १ २ ३ १ ३
 वनावसानो वरुणो न सिन्धु-

१ २ ३ १ २ ३ १ २
 विरत्नधादयते वार्याणि ॥ १ ॥ ३ ॥

“त्रिपृष्ठं” त्रीणि पृष्ठानि स्तोत्राणि सवनानि वा यस्य स
 तथोक्तस्तं “वृषणं” वर्षकं “वयोधाम्” अन्नस्य दातारम् “अङ्गो-
 षिणम्” अपोषवन्तं सोममभिलक्ष्य “वाणीः” स्तोतृणां वाचः
 “अवावशन्त” शब्दायन्ते । “वना” वनानि उदकानि “वसानः”
 आच्छादयन् “वरुणो न” वरुणो यथा सिन्धूनाच्छादयति तद्वत् ।

* ‘मृलिजः विस्तारयन्ति’—इति वि० ।

† ‘पञ्चमस्याः सम्पत्त्या मधन्दिनम्’—इति वि० ।

‡ अ० आ० ६, १, ४, ६ (२ भा० १२० छ०) = अ० वे० ७, ३, २६, २ ।

“सिन्धुः” स्थन्दनशीलः, “रत्नधाः” रत्नानां दाता सोमः “वार्याणि” धनानि “दयते” प्रयच्छति स्तोत्रभ्यः ॥

“अङ्गोषिणम्”—“अङ्गूषाणम्”—इति पाठो, “सिन्धुः”—“सिन्धून्”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
शूरग्रामःसर्ववीरःसहावान्

१ २ ३ १ २ ३ १ २
जेतापवस्वसनिताधनानि ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तिग्मायुधःक्षिप्रधन्वासमत्

२ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
स्वषाढःसाङ्गान्पुतनासुशत्रून् ॥ २* ॥

हे सोम ! त्वं “पवस्व” । कीदृशस्त्वम् ? “शूरग्रामः” शूराणां ग्रामः सङ्घो यस्य सः, “सर्ववीरः” सर्वे वीरा यस्य स तथोक्तः, “सहावान्” सहनवान् “जेता” जयशीलः “सनिता” सम्भक्ता, “धनानि” धनानां, “तिग्मायुधः” तीक्ष्ण-प्रहरण-साधनः,† “क्षिप्रधन्वा” क्षिप्र-सहनशील-धन्वा, “समस्तु” सङ्ग्रामेषु “अषाढः” असोढा, “साङ्गान्” अभिभवन् । कुत्र ? “पुतनासु” शत्रु-सेनासु । कान् ? “शत्रून्” ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, ३, २६, ३ ।

† ‘तीक्ष्णायुधः—असि-परशु-पाश-प्रभृतिभिरायुधैः सम्पन्नः’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ १ १
उरुगव्यूतिरभयानिक्कपवन्

२ ३ १ २ २ २ ३ १ २
समीचीने आपवस्वापुरन्धी ।

१ १ २ १ २ ३ २ ३ १ २ १ २
अपःसिषासन्नुषसःस्वा*ऽऽर्गाः

२ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
सच्चिक्रदोमहो अस्मभ्यं वाजान् ॥ ३१ ॥ ११

हे सोम ! “उरुगव्यूतिः” विस्तीर्ण-मार्गः त्वम् “उभयानि”
स्तोत्रभ्यः “क्कपवन्” कुर्वन्, “पुरन्धी”† इमे व्यावापृथिव्यौ
“समीचीने” सङ्गते कुर्वन्, “आ पवस्व” आचर । “अपः”
“उषसः” “स्वः” आदिव्यं “गाः” रश्मींश्च “सिषासन्” सन्धत्तु-
मिच्छन् “सं चिक्रदः”‡ सङ्गच्छे । “मदः” महतः महान्ति
“वाजानि” अन्नानि अस्मभ्यं दातुमिति शेषः ॥ ३ ॥ ११

१ १ ५ २ ३ २ २
॥ सम्पावैयश्चम् ॥ ओ३हायि । ओ३हा । ओ३हा ।

१ ५ २ २ २ २ १ १ २ ३
इयार । ओ३हा३ण । अभित्रिपा । छ३वृष । णम्ब

* “स्व” — इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ७, १, २६, ४ ।

‡ ‘पुनं धारयितः’ — इति वि० ।

॥ ‘चिक्रदः’ — इत्यं कुर्वन् — इति वि०

१२अ०४ख०२सू०१,२,३] उत्तरार्द्धिकः ।

४७५

^{४ ५} योधाम् । ^{१ ११२} अङ्गोषिणाम् । ^{११२} अवाव । ^{१ ३ ४ ५} शन्तवाणीः । ^२ व

^{१२} नावसा । ^{२ १} नोश्वस् । ^{१ ३ ४ ५} णीनसिधूः । ^१ विरत्नधाः । ^{२ १} दय

^२ ते । ^१ वा३४३ । ^{२ ४} रीयाप्रणादप्रदयि ॥ (१) ^{१२ १ २} गृहग्रामाः ।

^{२ १ २} सर्ववी । ^{२ ३ ४ ५} रःसहावान् । ^{१२ १२} जेतापवा । ^{१ १} स्वा३सनि । ^२ ता

^{२ ४ ५} धनानी । ^{२ १२} तिग्मायुधाः । ^{२ १} क्षिप्रध । ^{२ ३ ४ ५} न्यासमत्सू । ^{२ १२} अषा

^{२ १} ढःसा । ^{२ १} का३न्युत । ^{२ ४} ना३४३ । ^{२ ४} सूक्ष्माप्रचूदप्रदन् ॥ (२)

^{२ १} उरुगव्य । ^२ ती३भर । ^{२ ३ ४ ५} यानिकृषवान् । ^{२ १ २ २} समीचीने ।

^{२ १} आ३पव । ^{२ ३ ४ ५} स्वापुरन्धी । ^{२ १} अपःणिषा । ^{२ १} सा३नुष । ^२ सः

^{२ ४ ५} सुवर्गाः । ^{२ १} ओ३हायि । ^{२ १} ओ३हा । ^{२ २ २} ओ३हा । ^१ इया३ ।

^{४ २ २} ओ३हा३ण । ^{२ १} सच्चिक्कदी । ^{१ २} महोष । ^२ म्मा३४३ । ^२ भ्या

^४ वाप्रजादप्रदन् (३) ॥ १७ ॥ [१] ११

अथ त्वमिन्द्रेति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २ २ २ १ २

त्वमिन्द्रयशा असृजीषीशवसस्पतिः ।

२ ३ १ २

३ २ ३ २ १ २ २

३ १ २

त्वंवृत्राणि हृष्यप्रतीन्येक इत्पूर्वनृत्तश्चर्षणीधृतिः ॥ १* ॥

हे “इन्द्र ! “त्व” “शवसस्पतिः” शवसीन्द्रस्य बलस्य वा पालयिता, “ऋजीषी” ऋजीषोऽभिषुतः सोमः तद्दान्, त्वं “यशा असि” यशस्वी भवसि । कथमस्य यशस्वित्वं ? तदाह— “अप्रतीनि” बलिभिरपि अप्रतिगतानि “वृत्राणि” रक्षांसि “अनुत्तः” अन्यैर्न तुमशक्यः त्वम् “एक इत्” एक एव असहाय एव “चर्षणीधृतिः” रक्षात्वेन यजमानादि-मनुष्याणां धारकः “पुरु” बहुलं यथा भवति तथा “हंसि” सम्हरसि । अतएवास्य यशस्वित्वम् ॥

“शवसस्पतिः”—“शवसस्पते”—इति पाठौ, “इत्पूर्वनृत्तश्चर्षणीधृतिः”—“न एक इदनुत्ताचर्षणीधृता”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

तमुत्वानूनमसुरप्रचेतस्राधोभागमिवेमहे ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

मर्द्दीवकृत्तिः शरणात इन्द्रप्रते सुस्नानो अश्रवन् ॥ २* ॥ १२

* ऋ० आ० ३, २, १, ६ (१ भा० ६, १२४०) = ऋ० वे० ६, ६, १३, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ६, १३, ६ ।

(७)

१२ अ० ३ ख० ३ सू० १, २] उत्तरार्धिकः ।

४७७

हे “असुर” बलवत् ! प्राणवत् ! वा हे “इन्द्र !” यः उक्त-
 गुणोऽस्ति “तं” च “प्रचेतसं” प्रकृष्ट-ज्ञानं “त्वा” “उ” [—इत्यव-
 धारणे] पितृवत् पोषकं त्वामिव “राधः” धर्मादि-साधनं धनं
 “नूनम्” * इदानीम् “ईमहे” याचामहे । तत्र दृष्टान्तः—“भाग-
 मिव” यथा, कश्चित् पितृतो भागभूतं धनं याचते, तद्वत् ; इन्द्रो
 यजमनिभ्यः स्तोत्रभ्यश्च धनं प्रयच्छत्येव तस्मात् भागभूतं धनं
 यष्टारो वयं याचामहे । किञ्च हे इन्द्र ! “महीव कृत्तिः” [कृत्ति-
 र्यशोऽन्नं वा कृत्तीच्छेदने (रु० प०) करणे कृत्तिन् । कृतन्यनेनेति,
 ईदृशी] कृत्तिरिव “ते” तव “शरणा” शरणं गृहम् अन्तरिक्षं
 द्युलोके महद् वर्धते [अत्र यास्कः—“कृन्ततेर्यशोवान्नं वा । महीव
 कृत्तिः शरणा त इन्द्र । सुमहत्त इन्द्र शरणमन्तरिक्षे कृत्तिरिव
 (निरु० नै० ५, २२)]—इति] । किञ्च, “ते” तव स्व-भूतानि
 “सुम्ना” सुम्नानि मन्त्रादि-विषय-सुखानि च “नः” अस्मान्
 “प्राप्नुवत्” प्रकर्षेणाप्नुवतां व्याप्नुवन्तु [अश्रोतेर्लेदडागमः
 (३, ४, ८४)] ॥ २ ॥ १२

॥ अभीवर्त्तम् ॥ तुवाश्माश्रयिन्द्रयशाअसोवा । आ

जीषीश । वसास्याशताश्रयिः । त्वम्वृत्राश्शरश्श । णि

चस्यप्रतीनि । कआयित्पूश्शर । अनूत्ताश्श्वार ।

षणाश्रयि । धारश्शपू । तारश्शपूमिः ॥ (१) अनूत्ताश्श्व

* ‘निश्चितम्’—इति वि० ।

^{४८ ४ ५} ^{१ २} ^{१ २} ^१
 र्षणीधृतोवा । आनुत्तच्च । षणायिधाश्नरयिः । ता
^{२२} ^{३ ४ ५} ^{२१ २} ^{२ १}
 मुत्वानू३१२३४ । नमसुर । प्रचायिताश्नारम् । राधो
^२ ^{३ २} ^१ ^{३ १ १ १ १}
 भाश्नारम् । इवाश्नयि । मार३४५ । हार३४५यि ॥ (२)
^{४८ ४ २ ४ ४८ ४ ५} ^{१ २ २२} ^{१ २}
 राधोश्भाश्नमिवेमहोवा । राधोभागम् । इवायिमाश्
^{२ २ २} ^{३ ४ ५ २} ^{२ १ २}
 हारयि । माहोवका३१२३४ । तिःशरणा । तश्चाश्नाश्
^{१ २} ^{३ २ २} ^१
 यिन्द्रार । प्रतायिहश्नार । नोआ३ । आर३४५ ।
^{३ १ १ १ १}
 वार३४५न(३) ॥ १८* ॥ [१]

^{२ १} ^४ ^{४८}
 ॥ द्विहिकारम्बामदेव्यम् ॥ तुवमारश्नयिन्द्रयशाश्ना
^{१२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 यि । आज्जीषीशवसस्यतिस्त्वम्बृत्राणिह्यस्यप्रतीनआयि
^{२ ३ २} ^१ ^{१ २} ^१ ^{२ ३ २} ^२
 कश्चोहो३ । ऊम्मार । पूर३४ । अनुत्तश्चार्षणीहो३ ।
^१ ^१ ^{४ ५} ^{२ १} ^४
 ऊम्मार । धृतायिः । और३होवा ॥ (१) अनुत्तार३४
^{४८} ^१ ^२ ^{२ २} ^२
 र्षणीधृतायिः । आनुत्तश्चर्षणीधृतस्तमुत्वानूनमसुराऽप्र

चौहो३ । ऊम्मा२ । तार३साम् । राधोभागाऽमिवौ
 चौ३ । ऊम्मा२ । मद्या । औ३होवा ॥ (२) राधोभा
 ३गमिवेमद्यायि । राऽधोभागमिचेमहेमहीवकृत्तिःशरणा
 ३तचौहो३ । ऊम्मा२ । चार३यिन्द्रा । प्रतेसुम्नाऽन
 चौहो३ । ऊम्मा२ । अवान् । औ३होवा । चौ३ई ।
 डा(३) ॥ ७ * ॥ [२]

॥ यशम् ॥ त्वमिन्द्रा । यशाः । असायि । कृजो
 षीशवसः । पतायिः । त्वम्बृत्राणी३ह३सिया । प्रती
 नाए२ । कद्र३पू३र३हो३ । तश्च । षारणा३३४औहो
 वा । धा३३४त्ताः ॥ (१) अनुत्तश्वा । अनुत्तश्वा । षणी ।
 धृतायिः । अनुत्तश्चर्षणी । धृतायिः । तमुत्वानू३नम
 सुरा । प्रावा३यि । तासा३म् । राधा३हो३यि ।

^{२ २} ^१ ^२ ^{५ २ २} ^३ ^४
 भागम् । आरयिवा^{२३४}औक्षोवा । मा^२ ३^४ हे ॥ (२)
^{१ २ २ २ १} ^{२ २ २ २} ^{१ २} ^{२ २}
 राधोभागाम् । राधोभागाम् । इवे । महायि । राधो
^{२ २ १} ^{२ २} ^२ ^{२ २} ^{२ ३ २} ^१
 भागमिवे । महायि । मक्षीवका^३र्त्तिःशरा । णाता^२
^१ ^१ ^{२ २} ^{२ १}
 यि । आयिन्द्रा^२ । प्रता^२रयिहो^१यि । सुन्ना । नो^२
^३ ^{५ २ २} ^३ ^४
 आ^{२३४}औक्षोवा । आ^{२३४}वान्(३) ॥ १४ * ॥ [३] १२

यजिष्ठन्त्विति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २} ^{३ १ १ २ १} ^{२ २ ३ १ २}
 यजिष्ठन्त्वाववृमहेदेवन्देवत्राहोतारममर्त्यम् ।

^{३ २ २ १ २ २ १ २}

अत्ययज्ञस्यसुक्रतुम् ॥ १ † ॥

हे अग्ने ! “यजिष्ठ” यष्टृतमं “त्वा” त्वां “ववृमहे” वृणी-
 महे सम्भजामहे । कौटुशं त्वाम् ? “देवत्रा” देवेषु मध्ये “देवम्”
 अतिशयेन दानादि-गुणकम्, “होतार” देवानामाह्वतारम्,
 “अमर्त्यम्” अविनाशनम्, “अस्य” “यज्ञस्य” यागस्य “सुक्रतु”
 सुष्ठु, कर्त्तारम् ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८ प्र० १ अ० १४ सू० १ ।

† ऊ० ऋ० २, १, २, ६ (१ भा० १८ प्र० ५०) = ऊ० वे० ६, १, १६, २ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
अपानपातं सुभगं सुदौदितिमग्निमुष्टं शोचिषम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
स नो मिचस्य वरुणस्य सो अपामा सुन्नं यजते दिवि ॥ २ ॥ १३

“जर्जः” अत्रस्य “नपातं” न पातयितारं [यद्वा, नपारं चतुर्थं हविर्लक्षणेनाग्नेन आपो जायन्ते, अद्वाद्योषभि-वनस्पतय-स्तेभ्य एव जायत इति चतुर्थत्वम् § । “नभ्रानपात् (६, ३, ७५)”—इति नञ् प्रकृतिभावः] “सुभगं” शोभन धनं “सुदौदितिं” सुष्ठु दौदयन्तं “मुष्टशोचिषं” प्रशस्यतम-तेजस्कम् अग्निं स्तोमीति शेषः । स तादृशोऽग्निः “नः” अस्मादर्थं “दिवि” श्योतमाने देवयजने द्युलोके वा “मिचस्य” देवस्य “वरुणस्य” च “सुन्नं” सुखम् “आ” अभिलक्ष्य “यजते” यजतु । तथा सोऽग्निः “अपाम्” अष्टदेवतानाञ्च सुन्नमभि यजतु ॥ २ ॥ १३

१ २ ३ ४ ५
॥ साध्यम् ॥ याऽऽजि । छन्त्वाश्वाह्वाश्वमहायि ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
देवन्देवाहोतारहराम् । आमर्त्तियम् । आस्ययाज्ञः

* “जर्जनिपातं”—इति ऋ० पाठः ।

† “अग्निमुष्टं”—इति च ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, १, २८, ४ ।

§ अग्नेदौषपाठमवलम्ब्यैवं व्याख्यानम् ।

§ “अपो नपातम्”—अपो पौचमग्निम् । अपो पुनर्का दद्यात्, तेषु सजातं पुनं पौचम्—इति वि० ।

२३ । स्या२३सू३ । का३४५तो६हायि ॥ (१) आऽ५स्य ।
 यज्ञा३स्या३सुक्रतूम् । अपान्नपात९सुभार३गाम् । सुदी
 दितिम् । अग्निमू३श्रे२३ । छा२३शो३ । चा३४५यिषो
 ६हायि ॥ (२) आऽ५ग्निम् । उ३श्रे३छा३शोचिषाम् । स
 नोमिन्नस्यव३र३णा । स्यासो३पाम् । आसु३न्नाया३३ ।
 चा२३रता३यि । दा३४५यिषो६हायि (३) ॥ ३* ॥ [१]

॥ ऐध्मवा३हसम् ॥ यजिष्ठन्वाव३वृमा३हायि । दे३वन्दे३व
 ना३हीतारमम३र्तियाम् । अस्यय३ज्ञस्यसु३इहा । अस्यय३ज्ञ
 स्यसू३इहा । ज३वायि । ज३वो२३४वा । का३५तो६हा
 यि ॥ (१) अ३साय३ज्ञस्यसु३क्रातूम् । अपान्नपात९सुभग९
 सुदी३दितायिम् । अ३ग्निमु३श्रेष्ठशो३इहा । अ३ग्निमु३श्रेष्ठशो
 ३इहा । ज३वायि । ज३वो२३४ । वा । चा३५यिषो६हा

१२ अ० ५ अ० १ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

४८३

यि ॥ (२) ^१अग्निमु^२अ^२ष्ट^२शोचा^२यिषाम् । सु^१नो^२मित्रस्यवरुण

^२सोषपाम् । आ^२सु^२मन्यवताऽइहा । जवायि । जवोर

३४ । वा । दा^५प्रयिवो^४ईहायि^५(६) ॥ ३* ॥ [२] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरार्चन्यस्य द्वादशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चम-खण्डे—

यमग्नइति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
यमग्नेपृत्सुमर्त्यमवावाजेषुयज्जुनाः ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}

सयन्ताशश्चतौरिषः† ॥ १* ॥

हे “अग्ने !” “पृत्सु” सङ्ग्रामेषु “यं” “मर्त्यं” वजमानम्
“अवाः” अवसि रक्षसि, “यं” पुरुषं “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु
“जुनाः” अवसि, “सः” नरः यजमानः “अश्वतौरिषः” नित्याश्व-

* अ० जा० १८ प्र० १ अ० १ अ० ।

† “आवा” — इति वज्रव्यधिकः पाठः ।

‡ अ० वे० १, १, २३, २ = अ० वे० ६, २८ ।

आनि “यन्ता” नियन्तुं समर्थो भवति [पृत्सु—“पदादिषु मांस्य-
त्सूनामुपसङ्गानम् (६, १, ६३)”—इति पृत्तना-शब्दस्य पदादेशः
“सावेकाच (६, १, १६८)”—इति विभक्तेरुदात्तत्वम् । अवाः
—अवः अकाराकारयोर्विपर्ययः, यद्वा लोट्यङागमः, “इतश्च
(३, ४, ८७)”—इति सिप् इकार-लोपः । जुनाः—जुइति
गत्यर्थः सौतो धातुः, लङ्, सिप्, क्रादिभ्यः आ ; “बहुलञ्क्-
न्दस्यमाङ्योगेऽपि (६, ४, ७५)”—इत्यङागमाभावः ; यद्वृत्तयो-
गात् (८, १, ३०)’ अनिघातः । यन्ता—द्वनो निष्वादाद्युदा-
त्तत्वम् (६, १, १६७) । शश्वतीः—“उगितश्च (४, १, ६)”—
इति ङीप् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ १ २
नकिरस्यसहन्त्यपर्येताकयस्यचित् ।

१ २ ३ १ २
वाजोअस्तिअवाय्यः ॥ २* ॥

हे “सहन्त्य !” शत्रूणामभिभवन-शीलाम्ने ! “अस्य” त्वङ्ग-
कस्य यजमानस्य “कयस्यचित्” कस्यापि “पर्येता नकिः” आक्र-
मिता नास्ति । दिक्षास्य यजमानस्य “अवाय्यः” अवणीयः
“वाजः अस्ति” बल-विशेषोऽस्ति† ॥ २ ॥

• ऋ० वे० १, १, २३, २।४

† ‘वाजमङ्ग’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१२ २० ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सवाजं विश्वचर्षणिरर्वङ्गिरस्तुतरुता ।

१ २ ३ १ २
विप्रेभिरस्तुसनिता ॥ ३* ॥ १४

“विश्वचर्षणिः” सर्वैर्मनुष्यैरुपेतः† “सः” अग्निः “अर्वङ्गिः”
अश्वैः‡ “वाजं” सङ्ग्रामं “तरुता” तारयिता “अस्तु”
“विप्रेभिः” मेधाविभिः ऋत्विग्भिः सहितः तुष्टोऽग्निः
“सनिता” फलस्य दाता॥ [विश्वचर्षणिः—विश्वे चर्षणयः अस्य
“बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, १०६)”—इति पूर्वपदा-
न्तोदात्तत्वम् । अर्वङ्गिः—ऋ गतो (भ्वा० प०), “अन्येभ्यो-
ऽपि दृश्यते (३, २, ७५)”—इति वनिप्, भिसि “अर्वणस्त्रसा-
वनजः (६, ४, १२७)”—इति नकारस्य ढ-इत्ययमादेशः ।
तरुता—तृ प्लवन-तरणयोः (भ्वा० प०), अस्मात् “असित-स्तभित-
(७, २, ३४)—इत्यादौ ढन्तो निपातितः, निपातनादेवेकार
स्योत्वम्] ॥ ३ ॥ १४

* ऋ० वे० १, १, १३, ४ ।

† “विश्वस्य द्रष्टा”—इति वि० ।

‡ “अर्वङ्गिः—तृतीयावज्जवचनं चतुर्थीवज्जवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्, अर्वङ्गः—
इति वि० ।

॥ “विप्रेभिः—विप्रभ्यः सनिता, तां मुक्ता न कश्चिदन्यो दाता”—इति वि० ।

अथ साकमुच्यति तच्चात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ १ ३ १ २ ३
साकमुच्योमर्जयन्तस्वसारो

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
दशधीरस्यधीतयोधनुत्रीः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
हरिः पर्यद्रवजाः सूर्यस्य

१ २ ३ २ ३ २ ३ २
द्रोणन्ननचे अत्योनवाजी ॥ १* ॥

“साकमुच्यः” सह युगपत् सिद्धः [उच्ये चने (भा० प०)
क्षिपि रूपम्, तादृश्यः] “स्वसारः” कर्म-करणार्थम् इतस्ततः
सुष्ठु गच्छन्त्यः अङ्गुलयः “मर्जयन्त” सोमं शोधयन्ति [मृजू शोध-
नालङ्करणयोः (अदा० प०)] । तथा “दश” दश-सङ्ख्याकाः
“धीतयः” [अङ्गुलि-नामैतत् (निघ० २, ५, ७)] “धीरस्य”
समर्थस्य यज्ञस्य वा देवैर्ध्यातव्यस्य काम्यमानस्य वा सोमस्य
“धनुत्रीः” प्रेरयित्रो भवन्ति । ततः “हरिः” हरितवर्णः
सोमः “सूर्यस्य” “जाः” प्रादुभूता जाया दिग्भ्यः ताः “पर्यद्रवत्”
परितो गच्छति [सूर्यस्य तेजसा हि आविर्भवन्तीति दिशान्तस्य
जायात्वम्] “अत्यः” अतनशीलः “वाजी न” अश्वइव स्थितः
सोमः “द्रोणं” द्रोणकलशं “ननचे” व्याप्नोति [नचतिर्वाप्ति-
कर्मा (निघ० २, १८, २)] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{२ ३ १ २} ^{२८} ^{३ १ ८}
सन्मातृभिर्न शिशुर्वावशानो

^{२८} ^{३ १ २ ३ २}
वृषादधन्वे पुरुवारो अद्भिः ।

^{२ ३ १ ८ २ ८ ३ १ २ ३ १ ८}
मयीनयोषामभिनिष्कृतं यत्

^{२८} ^{३ १ २ ३ १ २}
सङ्गच्छते कलश उस्त्रियाभिः ॥ २* ॥

“वावशानः” देवान् कामयमानः “वृषा” कामानां वर्षकः
अतएव “पुरुवारः” बहुभिर्वरणीयः सोमः “अद्भिः” मातृ-
भूताभिः वसतीवरौभिः “सं दधन्वे” सन्धार्यते । तत्र दृष्टान्तः—
“मातृभिर्न शिशुः” कामयमानः पुत्रो यथा मातृभिः पयःप्रदा-
नेन सन्धार्यते [धवि गत्यर्थः (आ० प०) कर्मणि शिटि रूपम्]
“मयी व” मनुष्यो यथा “योषां” युवतिम् अभिगच्छति तद्वत्,
“निष्कृतं” संस्कृतं स्वस्थानम् “अभि यन्” अभिगच्छन्
“कलशे” द्रोणाभिधाने “उस्त्रियाभिः” अद्भिः गोविंकारैः
जीरादिभिर्वा “सङ्गच्छते” [गमेरकर्मकात् “समोगम्युच्छि-
भ्याम् (१, ३, २८)”—इत्यात्मने पदम् ॥ २ ॥

* ख० वे० ७, ४, ३, २ ।

† ‘आदित्वरिभिः’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १८ २८ ३ २ ३ १ २ ३

उतप्रपिष्यजधरघ्याया

३ १ १ २

३ २

इन्दुर्हाराभिःसचतेसुमेधाः ।

३ २ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १

मूर्ध्निङ्गावःपयसाचमूषभि

२ ३ १ २ ३ २ ३ २

श्रीणन्तिवसुभिर्ननिक्तैः ॥ ३* ॥ १५

“उत” अपि च “अघ्रायाः” [“अघ्रा”—इति गो नाम (निघ० २, ११, १)] अहं तथाविधाया गोः “जधः” पयः-स्थानं सोमः “प्रपिष्ये” श्रीषध्यादिषु सोमः प्रविश्य प्रकर्षेण प्याययति [प्यायतेर्लिङि “लिङ्यङोश्च (६, १, २६)”—इति प्री-भावः] “सुमेधाः” शोभन-प्रज्ञः सोऽयम् “इन्दुः” सोमः “हाराभिः” “सचते” समवेति सङ्गच्छते । ततो “गावः” “मूषु” [चमन्ति भक्षयन्त्यत्र सोममिति चम्बो यहादयः, तेषु] स्थितं “मूर्ध्नि” ससृष्टितमिमं सोमं “पयसा” उदकेन “अभि श्रीणन्ति” अभित आच्छादयन्ति† । तत्र दृष्टान्तः—“निक्तैः” प्रक्षालितैः “वसुभिः” वस्त्रैः यथा आच्छादयन्ति तद्वत् ॥ ३ ॥ १५

* सू० वे० ७, ४, १, ३ ।

† ‘अभि श्रीणन्ति भिषयन्ति’—इति वि० ।

॥ इक्ष्वदासिष्ठम् ॥ ^{१८ २८ ३८ २} श्रीहोवाचा ^१ ३ होयि । ^{३ ५} इक्ष्वा ।
^१ साकमुची । ^{२ १} मर्जय । ^{१ ३ ४ ५} तस्वसाराः । ^{१ १ ८} दशधीरा । ^१ स्या
^{१८} श्धीतू । ^{२ ३ ४ ५} योधनुचीः । ^{२ १} हरिःपर्या । ^{१ १ ८} द्रवज्जाः । ^{१ १} हरि
^{४ ५} यस्या । ^{१८} द्रोणजना । ^{१ १} क्षेपति । ^१ यो३४३ । ^{२ ४} नाश्वा
^{२ १८} जा६ ५ ६यि ॥ (१) ^{२ १} सम्मातुभायिः । ^{२ ३ ४} नशिगुः । ^{१ ३ ४} वावशा
^५ नाः । ^{१ १८} वृषादधा । ^{१ १} न्नेपुरु । ^{१ ३ ४ ५} वारोपझायिः । ^{१ १८} मर्या
^{२ १} नयो । ^{२ ३ ४ ५} पारमभि । ^{२ १} निष्कृतंयान् । ^२ सङ्गच्छतायि । ^१ क
^{१८} लशे । ^१ ज३४३ । ^{२ ४} स्त्रीश्यापुभा६५६यिः ॥ (२) ^{२ १} उत्तप्रपायि ।
^{२ १८} प्याश्जधः । ^{२ ३ ४ ५} अन्नियायाः । ^{१ १८} इन्दुर्द्वारा । ^१ भीःसच ।
^{१ ३ ४ ५} तेसुमेधाः । ^{१८ १८} मूर्दानङ्गा । ^{२ १} वाहःपय । ^{२ ३ ४ ५} साचमषू । ^{१८} श्री
^{१८ १८ १} होवाचा३होयि । ^{१ १} इक्ष्वा । ^{१ ८} श्रीभित्रीणा । ^{२ १} तीश्वसु । ^१ भा
^{२ ४} ३४३यिः । ^{२ ४} नाश्नापुयिक्ता६५६यिः (३) ॥ ७ ॥ [१]

॥ पार्थम् ॥ ओ३हो३होयि । साकमुली । मर्ज्ज
 य । तस्साराः । दशधीरा । स्या३धीत । योधनु
 चीः । हरिःपर्या । द्रवज्जाः । हरियस्या । द्रोणन
 ना । ज्ञे३अति । यो३४३ । ना३वाप्रजा३५३यि ॥ (१)
 सम्मातुभायिः । नशिपुः । वावशानाः । वृषादधा ।
 न्वे३पुरु । वारोअङ्गायिः । मयीनयो । षा३मभि । नि
 ष्कृतंयान् । सङ्गच्छतायि । कलशे । ऊ३४३ । स्त्री
 ३याप्रभा३५३यिः ॥ (२) उतप्रपायि । प्या३ऊधः । अघि
 यायाः । इन्दुर्द्धारा । भी३ःसच । तेसुमेधाः । मूर्द्धा
 नङ्गा । वा३ःपय । साचमूष् । ओ३हो३होयि । अभि
 श्रीणा । ती३वसु । भा३४३यिः । ना३नाप्रयिक्ता३५३
 यिः (३) ॥ ८ ॥ [२]

॥ श्रीशनम् ॥ ^{१ १}साकाम् । ^{१ २}उत्तोमर्जयन्ता । ^१स्वसा
^२श्राः । ^{१ २ १}दशधीरा । ^२स्था^{१ २}धीत । ^{२ २ ३ ४ ५}योधनुत्रीः । ^१क्षरिः
^२पर्यद्रवज्जाःसू । ^१रियार^२स्या । ^{२ १ २ १}द्रोणन्नना । ^{२ १}क्षेत्र^१अति ।
^२यो^{२ ४}४३ । ^{१ २}ना^१वा^२पु^१जा^२६^१५^१६यि ॥ (१) ^{१ २}साम्ना । ^१तृभिर्न
^२शि^२शु^२र्वा । ^{१ २ १}वशा^२रनाः । ^{२ १}वृषा^२दधा । ^{२ १}न्व^{२ ४ २}शपुरु । ^{२ ४ २}वारो
^{४ ५}अ^१ज्ञायिः । ^{२ २}मर्यी^१नयोषा^२सभिनायिः । ^१कृतार^२श्यान् ।
^{१ १ १}स^{२ १ २}ङ्ग^२कृतायि । ^२कलशे । ^{२ ४ २}ऊ^२४३ । ^२स्त्री^२श्या^२पु^२भा^२६^२५^२६
^१यिः ॥ (२) ^१जता । ^२प्रपि^२यज^२धरा । ^२घिया^१श्याः । ^१इन्द
^{२ २ १}र्वा^२रा । ^२भी^१शः^२सच । ^{२ २ ४ ५}ते^{१ २ २}सु^२मेधाः । ^{२ २ २}मूर्^२ज्ञान^२ङ्गा^२वः^२पयसा ।
^७च^{२ २}मू^२२^२३षू । ^{२ १}अभि^२श्रीणा । ^२ती^२श्वसु । ^२भा^२३४^२शयिः । ^२ना
^४शना^२प्रयि^२क्ता^२६^२५^२६यिः (३) ॥ ४ ॥ [३] १५

अथ पिबासुतस्येति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्—

तत्र प्रथमा । . .

१ १ ३ १ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
पिबासुतस्यरसिनोमत्स्वानइन्द्रगोमतः ।

२ १ २ ३ १ २ २ ० १ २ ३ १ २
आपिनीबोधिसधमाद्येवृधेऽस्माअवन्तुतेधियः ॥ १ * ॥

हे “इन्द्र !” “रसिनः” रसवतः “गोमतः” गोर्विकारैः
पयः-प्रभृतिभिः अपण-द्रव्यैर्युक्तस्य “नः” अस्मादीयस्य “सुतस्य”
अभिषुतस्य [“क्रियाग्रहणं कर्त्तव्यम्”—इति कर्मणः सम्प्रदान-
त्वाच्चतुर्थ्यै (२, ३, ६२)—षष्ठी] ईदृशं सोमं “पिब”, पीत्वा च
“मत्स्व” तृप्तो भव । अपि च त्वं “सधमाद्ये” सह मादयितव्ये
सहितैरस्माभिस्तर्पयितव्ये सोमे “आपिः” आपयिता बन्धुः सन्
“नः” अस्माकं “वृधे” वर्द्धमानाय “बोधि” बुध्यस्व “ते”
त्वदीया “धियः” बुद्धयः अनुग्रहात्मिकाः “अस्मान्” स्तोतृन्
“अवन्तु” रक्षन्तु ॥

“सधमाद्ये”-“सधमाद्यः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
भूयामतेसुमतीवाजिनोवयम्मानस्तरभिमातये ।

२ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अस्माच्चित्राभिरवतादभिष्टिभिरानःसुम्नेषुयामय ॥ २ † ॥ १ ६

* ख० पा० ३, ४, ५, ७ (१भी० ४८५४०) = ग० वे० ५, ७, २५, १ ।

† ग० वे० ५, ७, २५, २ ।

हे इन्द्र ! “सुमतौ” शोभनायां बुद्धौ अनुग्रह-बुद्धौ “वाजिनः”
हविष्मन्तो वयं “भूयाम” वर्त्तमाना भवाम “अभिमातये”
अभिमन्यत इत्यभिमातिः शत्रुः * तस्मै तदर्थं “नः” अस्मान्
“मा स्तः” माहिंसौः [स्तृङ् हिंसायाम् (क्रा० प०) माङ्कि
लुङ्कि छान्दस्ये लुङ्क्] । अपितु “अभिष्टिभिः” अभ्येषणीयाभिः
प्रार्थनीयाभिः “चित्राभिः” चायनीयाभिः बहुविधाभिर्वा त्वदौ-
याभिः “जतिभिः” “अस्मान्” “अवतात्” [अव रक्षणे (भा०
प०)] । तथा “नः” अस्मान् “सुन्नेषु”† सुखेषु “आ यामय”‡
आयतान् कुरु सर्वदा सुखिन एव कुरु ॥ २ ॥ १६

॥ अभीवर्त्तम् ॥ पिवा३सू३तस्यरसिनोवा । मात्स्नान

इ । द्रगोमा१ता२ः । आपिर्न्निवा३१२३४ । धिसधमा ।

दियेवा१र्द्धा२यि । अस्मा७आश्वार । तुता३यि । धा

२३४५ । यार३४५ः ॥ (१) अस्मा७३आ३वन्तुतेधियोवा ।

आस्मा७अव । तुतायिधा१या२ः । भूयामता३१२३४

यि । सुमतौवा । जिनोवा१या२म् । मानास्ताश्वार ।

* ‘अथवा कश्चिद्रोगः’—इति वि० ।

† ‘सुन्नेषु—पक्षेषु’—इति वि० ।

‡ ‘आपयेत्यर्थः’—इति वि० ।

^{३ २} ^१ ^{३ १ १ १ १} ^{५ ४ ४} ^२
 भिमा३ । तार३४५ । या२३४५यि ॥ (२) माना३स्ता३
^{४ ५ ४ ५} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २}
 रभिमातयोवा । मानस्तर । भिमाताश्या२यि । आस्ता
^२ ^{३ ४ ५ ४} ^{२ १ २}
 चित्रा३१२३४ । भिरवतात् । अभायिष्टा१यिभा२यिः ।
^{२ १ २} ^{३ २} ^१ ^{२ १ १}
 आनाः३श्नारयि । पुया३ । मा२३४३ । या२३
^{१ १}
 ४५(३) ॥ ८* ॥ [१]

^{४ ५ ४ ३ ४ ५ ४ ५} ^२ ^{३ २}
 ॥ उत्सेधम् ॥ पिबासुतस्यरसिनः । मत्स्वा । नचा
^{५ ४ ५} ^{२ १ २} ^२
 ३४औहोवा । द्रगोमताऽ२ः । हा३१उवा२३ । ज३४
^५ ^{३ २ २} ^{४ ४} ^{५ ४ ५} ^१ ^{२ १}
 पा । आपा३यिर्नीवो । औहोवाहायि । धायिसधमा ।
^{२ २ १ २ २} ^२ ^५ ^{३ २}
 दियेवाह्व । हा३१उवा२३ । ज३४पा । अस्मा
^४ ^{५ ४ ५} ^{३ २} ^४
 ३५अव । औहोवाहायि । तुता३यिधा५या६५ईः ॥ (१)
^{४ ३ २} ^४ ^२ ^{५ ४} ^२ ^{३ १} ^{३ २ ४ ५}
 अस्मा५अवन्तुतेधियो । स्नान् । अवा३४ औहोवा ।
^{२ १ २} ^२ ^५ ^{३ २ ४}
 तुतेधियाऽ२ः । हा३१उवा२३ । ज३४पा । भूया३म

ता । ^{५ २ ३ ५} औहोवाहायि । ^{१ १२ १} हमतौवा । ^{२ २ १ २} जिनोवायम् ।
^{२ ५} हा३१उवा२३ । ^{३२ १ ४} ज३४पा । ^{५ २ ४ ५} माना३स्तर । औहोवाहा
^{३ २ ४} यि । ^{३२ ४} भिमा३तापूया६५६ ॥ (२) ^{२ ३ ४ ५ २} मानस्तरभिमातये । मा
^{३ २ ३ २ ४ ५} नः । ^{२ १ २} स्तरा३४ औहोवा । ^{५ २ ४ ५} भिमातयाऽ२यि । हा३१उवा
^{२ ५ ३ २ ४} २३ । ^{५ २ ४ ५} ज३४पा । ^{५ २ ४ ५} अस्मा३श्चिन्ना । औहोवाहायि ।
^{१ २ १ २ २} भायिरवतात् । ^{२ १ २} अभिष्टायिभिः । हा३१उवा । ज३४
^{५ ३ २ ४ २ ५ २ ४ ५} पा । ^{३ २ ५} आना३ःसुन्ने । औहोवाहायि । ^{३ २ ५} पुया३मापूया
^{३ १ १ १ १} ६५६ । ज२३४५ (३) ॥ १५* ॥ [२]

॥ निषेधम् ॥ ^{२ २} पिवासुतस्या३रसिनाः । ^{१ २ १} मत्स्वानत्रा
^{२ २ १} यि । ^{१ २} द्रगोमता२ः । ^{१ २ ४ ५ २} इहा३ । ^{२ २ १ २} आपा३यिर्नीबो । हा
^{३ ५ १ १ २ २ १ २} हो२३४हा । ^{१ २ २ १ २} धायिसधमा । ^{१ २} दियेवार३र्द्धायि । इहा३ ।
^{१ २ ४ ५ २ ३ ५ ३ २ ४} आस्मा३ःआवा । हाहो२३४हा । तुता३यिधापूया६५

^{२२} ६ः । ^{२२} अस्मा^१ अवनू^२ तेधियाः । ^१ अस्मा^१ अवा^१ । ^{१२ १} तुतेधि
^{१२} या^२ २ः । ^{१२ ४ ५} इहा^३ । ^{२ ३} भूया^४ इमा^५ तायि । ^{५ १} हा^६ चो^७ २३४ हा । ^१ सू
^{२२ १} मती^१ वा । ^{२२ १} जि^२ नोवा^३ २३याम् । ^{१२} इहा^३ । ^{१ २ ४ ५} मा^४ ना^५ ३स्तारा ।
^{२ ३} हा^६ चो^७ २३४ हा । ^{२ १ ४} भि^८ मा^९ ३ता^{१०} पुया^{११} ६पु^{१२} ६यि ॥ (२) ^{२२} मा^{१३} नस्तर
^{२२} भी^{१४} ३मा^{१५} तया^{१६} यि । ^{२ १ २ १} मा^{१७} ना^{१८} स्तरा । ^{२ २ १} भि^{१९} मा^{२०} तया^{२१} २यि । ^{१ २} इहा^{२२}
^{१ २ ४ ५} ३ । ^{२ ३} आ^{२३} स्मा^{२४} ३च्चा^{२५} यित्रा । ^{१ २ ३} हा^{२६} चो^{२७} २३४ हा । ^{१ २ ३} भा^{२८} यिर^{२९} वतात् ।
^{२ १} अ^{३०} भि^{३१} ष्टा^{३२} २३यि^{३३} भा^{३४} यिः । ^{१ २} इहा^{३५} । ^{१ २ ४ ५} आ^{३६} ना^{३७} ३ः^{३८} च्छन्ना^{३९} यि । ^२ हा
^{२ ५} चो^{४०} २३४ हा । ^{२ २ ४} पु^{४१} या^{४२} इमा^{४३} पु^{४४} या^{४५} ६पु^{४६} ६ । ^{३ १ १ १ १} चो^{४७} २३४ पु^{४८} (३) ॥ १६* ॥ [३]
^{५ ४ १ २ ४ ५} ॥ पृष्ठम् ॥ ^{१ २} पि^{४९} वा^{५०} ३स्तु^{५१} तस्य^{५२} रसि^{५३} नाः । ^{१ २} म^{५४} त्स्रान^{५५} इन्द्र^{५६} गो
^१ म^{५७} ता^{५८} २३चो^{५९} इया । ^{१२ १ २ २} आ^{६०} पि^{६१} न्नी^{६२} बो^{६३} धि^{६४} सध^{६५} मा^{६६} द्ये^{६७} वृ^{६८} धा^{६९} २ ३ चो^{७०} इ
^{२ १ २} या । ^२ अ^{७१} स्मा^{७२} ३आ^{७३} ३वा । ^१ तु^{७४} ता^{७५} यि^{७६} धा^{७७} २ इया^{७८} ३ ४ ३ः ॥ (१)
^{५ ४} अ^{७९} स्मा^{८०} ३अ^{८१} वन्तु^{८२} तेधियाः । ^{१ २} अ^{८३} स्मा^{८४} ३अ^{८५} वन्तु^{८६} तेधिया^{८७} २ ३ चो^{८८}

इया । ^{२२ १२ २ २ २ २} भूयामते सुमती वाजिनो वया २३ ^१ होइया । मा ^{२२}
^{१ २ १२ २ ५२ ४ २ ३} नस्तार ३रा । भिमातार ३य ३४ ३यि ॥ (२) मानास्तार ^{२ ३}
^{४ २ ५ १२ २ १ २ १२} भिमातयायि । मानस्तार भिमातया २३यि होइया । अस्मा ^{२ १२ १ १}
^{२ २ १ २ १} चित्राभिरवतादभिष्टिभार ३यि होइया । आनःसूर ३म्ना ^१
^{१२ २ १ १} यि । घुयामार ३या ३४ ३ । ओर ३४ ५ई । डा (३) ॥ १२* ॥ [४]
^{२२ २ २} ॥ जमदग्नेःसाम ॥ पिबासुतस्यरसिनोमत्स्वाहाउ ।
^{१ १२ २ २ १ २} नारः । इन्द्रा २गोमता २३ः । हाउ । आपिन्ना २वो ।
^{१ ७ १२ २ १ ७} धिसाधमार । दियेवृधा २३ । हाउ । अस्मा २अवा ^{१ ७}
^{२ २ ३२ १ ३ ५२ २ २ ३} २३ । हा । तुते ३होर । या २३४ औहोवा । धियज ^{१ ३}
^{१ १ १ १ २ २ २ २ २} २३४ ५ ॥ (१) अस्मा २अवन्तु तेधियोस्मान्हाउ । आ २ ।
^{१ १२ २ २ १२ २ १ ७} वन्तु २तेधिया २३ः । हाउ । भूयामा २ते । सुमतीवा ^{१ ७}
^{१ २ २ १ ० २ १} २ । जिनोवया २३म् । हाउ । मानास्तार २३ । हा ।

^{३ १ १ १} ^३ ^{५ २ २} ^{२ ३ १ १ १ १}
 भिमा३हो२ । या२३४ औहोवा । तयज २ ३ ४ ५ ॥ (२)
^{२ २} ^{२ २ २ २} ^१ ^१ ^{१ २}
 मानस्तरभिमातयेमानोद्वाउ । स्ता२ः । अभा२रयिमा
^२ ^{१ २} ^२ ^{१ ७}
 तया२रयि । द्वाउ । अस्माच्चा२रयित्रा । भिरावता२
^१ ^२ ^{२ १ ७}
 त् । अभिष्टिभा२रयिः । द्वाउ । आनाःसुम्ना २ ३ यि ।
^{१ २} ^{३ २} ^{१ १} ^२ ^{५ २ २} ^{१ ३}
 द्वा । पुया ३ हो २ । या २ ३ ४ औहोवा । मयज
^{१ १ १ १}
 २ ३ ४ ५ (३) ॥ १६* ॥ [५] १६

अथ त्रिरस्मैसमेति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३ २ ३ १ २}
त्रिरस्मैसप्रधेनवोदुदुह्रिरे

^{३ २ ३ १ २ ३ १ २}
सत्यामाशिरम्यरमेव्योमनि ।

^{३ २ ३ १ २ २ २} ^{३ २ ३}
चत्वार्यन्याभुवनानिनिर्णिजे

^{१ २} ^{३ २ ३ १ २ २ २}
चारुणिचक्रेयदृतैरवद्वृत ॥ १७ ॥

* ज० गा० १८प्र० २ अ० १६ सा० ४

† ज० आ० ६, १, २, ७ (२ सा० १८८४०) = ऋ० वे० ७, १, ३३, १ ।

“परमे व्योमनि” विविधमीममवनं गमनं देवानामत्रेति व्योमां यज्ञः, तस्मिन् स्थिताय यदा परमे व्योमनि अन्तरिक्षे वर्त्तमानाय “त्रिः सप्त” एकविंशति-सङ्ख्याकाः “धेनवः” ग्रीण-यित्तो गावः “सत्यां” सत्यं यथार्थभूतम् “आशिरम्” आश्रयमाणं “दुदुङ्गिरे” दुहन्ति [यदा, त्रिः सप्त द्वादश मासाः पञ्चर्त्तवः त्रय इमे लोका असावादित्य एकविंश इति, एतैः सर्वैः सह गोषु उत्पद्यते तद्भावो दुहन्तीति] । किञ्चायं सोमः “अन्या” अन्यानि “चत्वारि” “भुवनानि” उदकानि वसतीवरीस्तिस्त्रैकधना इति, तानि चतुःसङ्ख्याकानि “चारुणि” कल्याणानि उदकानि “नि-र्स्त्रिजे” निर्स्त्रिजनाय परिशीधनाय “चक्रे” करोति । “यद्” यदा अयम् “ऋतैः” यज्ञैरेव “वर्द्धितः” वर्द्धितवान् तदा करोति ॥

“दुदुङ्गिरे,” “परमेव्योमनि”-“दुदुङ्गे,” “पूर्वेव्योमनि”— इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २
समक्षमाणो अमृतस्य चारुण

० २ ३ ३ १ २ ३ १ २
उभेद्यावाकाव्येनाविश्रयथे ।

१ २ ३ २ ३ ३ २ ३ १ २ ३
तेजिष्ठा अपोमध्वनापरिव्यत

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
यदीदेवस्यश्रवसासदोविदुः ॥ २* ॥

“सः” “भक्ष्यमाणः” “चारुणः” कल्याणस्य “अमृतस्य”
 उदकस्य [“क्रियाग्रहणमिति कर्मणः सम्प्रदान-सञ्ज्ञा, “चतुर्थ्यर्थे
 बहुलम् (२, ३, ६२)”—इति षष्ठी] चारूदकं भक्ष्यमाणः
 [इकारलोपश्चान्दसः (३, ४, ६७)] भिद्यमाणः यष्टृभिः
 याच्यमानः सन् “उभे” “द्यावा” [द्यावादेशस्य द्वन्द्वे विहितत्वात्
 उत्तरपदाभावेऽपि द्वन्द्वः प्रतीयते] उभे द्यावापृथिव्यौ “कांक्ष्येन”
 कवि-कर्मणा “वि शश्वथे” * विवृतकारातिशयेन निमित्तेन प्रले-
 नोदकेन सम्पूरयतीत्यर्थः । किञ्च “तेजिष्ठाः” अतिशयेन दीमानि
 “अपः” उदकानि “मंहना” महत्त्वेन “परि व्यत” तदा परित
 आच्छादयति । “यदि” यदा ऋत्विजः “देवस्य” द्योतमानस्य
 सोमस्य “सदः” स्थानं “श्रवसा” † हविषा युक्ताः सन्तः “विदुः”
 यागार्थं जानन्ति लभन्ते तदा आह्वणीतीति । [विद ज्ञाने
 (अदा० प०) “सिजभ्यस्त (३, ४, १०६)”—इति भेजु-
 सादेशः ॥

“भक्ष्यमाणः”—“भिद्यमाणः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३ १२ २२ ३ १
 तेअस्यसन्तुकेतवोमृत्यवो ।

२ ३ १ २ ३ १२ २२
 दाभ्यासोजनुषीउभेअनु ।

* ‘विशश्वथे—विविधं शिथिलीकरोति’—इति वि० ।

† ‘श्रवसा—अग्नेन बलेन वा’—इति वि० ।

१२ अ० ५ ख० ४ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

५०१

१ २ ३ १ २ ३ १२ ३१
येभिनम्णाचदेव्याचपुनत

१२ ३१ २

आदिद्राजानमननाअगृभणत ॥ ३* ॥ १७

“अस्य” एतादृशस्य सोमस्य “केतवः” प्रज्ञापकाः सर्वस्याव-
नीया रश्मयः । कीदृशाः ? “अमृत्यवः” मरण-धर्म-रहिताः अत-
एव “अदाभ्यासः” [“दभेषेति वक्तव्यम् (७, ३, ६८ वा०)”—
इति ख्यत्] परैरहिंस्यास्वेतादृशा अस्य रश्मयः “उभे”
“जनुषी” जन्मना स्यावर-जङ्गमात्मके द्वे “अनु” लक्ष्मीकृत्य
“सन्तु” रक्षन्तु [ओषधीनामये सोमो देतो निषिञ्चति यज्ञः
मनुष्याणाञ्च धाराः स्रवति खलु] सोऽयं “येभिः” यैः केतुभिः
“नृम्णा” नृम्णानि बलानि “देव्या” देवार्हाणि चात्रानि “पुनते”
प्रेरयति । “आदित्” अभिषवानन्तरमेव* “राजानं” सोमं
“मननाः” मननीयाः स्तुतयः “अगृभणत” परिगृह्णन्ति प्राप्नु-
वन्तीत्यर्थः “ह्यहोः”—इति छान्दसो भकारः ॥ ३ ॥ १७

१ ५२ ४५२ ४५२ २
॥ मारुतम् ॥ ० चा२ ३ ४यिः । अस्यैसप्तधेनवोदुदौ ।

४ ५ २ १२ २ २ २ १
दोद्वायिरायि । सत्यामाशिरम्यरमायि । वियोमानी२ ।

* ऋ० वे० ७, ९, २३, ३ ।

† ‘आत्’-‘इत्’—इति पदपूरणौ—इति वि० ।

^{१२ २} चत्वार्यन्याभुवना । ^{२ १} निनिर्णायिजा^{२३}यि । ^{२ १ १} चारुण^{२३}
^{५ १२ १ २२ ५ २ ४} ४यिवा । ^१ क्रेयद्वतैः । ^१ आवा^३र्द्धा^५ता^६५६ ॥ (१) ^१ सा^{२३}
^{५ २ २ ४ ५ २ ४ ५ १ २ २ २ २} ४ः । ^{२ २} भक्षमाणो^३अमृतस्य^४चौ । ^{४ ५} चारुणाः । ^{१ २ २ २ २} उभेद्यावाका
^{२ २ २ २ २} व्येना । ^{२ २ २} विश्राथा^२यि । ^{२ २ २} तेजिष्ठा^२अपोम^२हना । ^२ परि
^{२ १ ३ ५ १ १ २ २ १ २} व्याता^{२३} । ^{२ १ ३} यादी^२दा^{२३}४यिवा । ^{५ १ १ २ २ १ २} स्यश्रवसा । ^{१ २} सादो^३
^{४ १ ५ २ ४ ५ २ २} वा^५यिदू^६५६ ॥ (२) ^१ ते^{२३}४ । ^{५ २ ४ ५ २ २} अस्य^२सन्तु^२केतवो^२अमौ ।
^{४ ५ १ २ २ २ २ २ १ १ २} हो^४र्थावाः । ^{१ २ २ २} अदा^२भ्यासो^२जनुषी । ^{२ २ १ १ २} उभे^२आनू^२२ । ^{१ २} येभि
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ ५} नृ^२म्णा^२चदे^२व्या । ^{२ १} चपुना^२दा^{२३}यि । ^{२ २ २ २ ५} आदि^२द्रा^२२३४जा ।
^{१ १ २ २ १ २ ४} नमननाः । ^{१ २ ४} आगा^२र्म्णा^२प्रता^६५६ (३) ॥ १२* ॥ [१] १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायणस्य हादशस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

१२ अ० ६ ख० १ सू० १, २] उत्तराधिकः ।

अथ षष्ठे खण्डे—

अभिवायुमिति लघुत्वात्कं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ क २२ ३ २
अभिवायुं वीत्यर्षा गृणानो

२ ३ १२ १२ ३ १ २
ऽभि मित्रावरुणा पूयमानः ।

३ १२ २२ ३ १ २ ३ २
अभौ नरन्धी जवनं रथेष्ठा

३ १ ३ १ २ ३ १ २
मभीन्द्रं वृषणं वज्रबाहुम् ॥ १* ॥

हे सोम ! “गृणानः” स्तूयमानस्त्वं “मित्रावरुणा” मित्रा-
वरुणौ च पानाय “अभि” गच्छ । किञ्च “नरं” सर्वस्य नेतारं,
“धीजवनं” बुद्ध्या समं वेगं कुर्वाणं,† “रथेष्ठा” रथे तिष्ठन्तम्
[अनेनाश्विनावभिधीयते ; एकवचनन्तु प्रत्येक-विवक्षया समु-
दाय-विवक्षया वा ; एतादृशावश्विनौ चाभिगच्छ] । तथा “वृषणं”
कामानां वर्षकं “वज्रबाहु” वज्र-युक्त-हस्तम् “इन्द्र” च त्वं
पानाय “अभि” गच्छ ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ७, ४, २०, ४ ।

† ‘धीजवनं’—धीर्बुद्धिः तथा जवनं वेगवृत्तम् अथवा मनोजवैरश्मैः गन्तारम्
—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

३१ १२ ३१ २ ३ ३३ १ ३ १ २ ३ १ २
अभिवस्तासुवसनान्यर्षाभिधेनूःसुदुघाःपूयमानः ।

३ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिचन्द्राभर्त्तवेनोहिरण्याभ्यश्चान्त्रथिनोदेवसोम ॥ २* ॥

हे “सोम !” अस्माकं “सुवसनानि” सुपरिधानानि “अभि” गमय । यद्वा, सुवसनानि शोभन-वस्त्र-सहितानि “वस्ता” वस्त्रा-ण्याच्छादकानि धनानि “अभि” गमय । किञ्च “पूयमानः” पवित्रेण त्वं “सुदुघाः” सुष्ठु पयसो दीग्धोः “धेनूः” नवप्रसूति-का गाः “अभि” प्रापय । अपिच “चन्द्राणि” आच्छादकानि† “हिरण्यानि” “भर्त्तवे” भरणाय पोषणाय “नः” अस्माकम्‡ “अभि” गमय । तथा हे “देव” स्तोतव्य ! हे “सोम !” “रथिनः” रथवतः अश्वान् अस्माकम् “अभि” प्रापय ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३१ २ ३ १ २ २२ ३ २३ ३ १ २ ३ १ २
अभौनोअर्षादिव्यावसून्यभिविश्वापार्थिवापूयमानः ।

३ २३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभियेनद्रविणमश्रवामाभ्यार्षेयञ्जमदग्निवज्रः ॥ ३† ॥ १८

हे सोम ! पवित्रेण “पूयमानः” त्वं “दिव्या” दिव्यानि

* सू० वे० ७, ४, १०, ५ ।

† ‘चन्द्राणि—कान्तानि’—इति वि० ।

‡ ‘नः—अस्माभ्यम्’—इति वि० ।

¶ सू० वे० ७, ४, २१, १ ।

१२ अ० ६ ख० १ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

५०५

दिवि भवानि “वसूनि” धनानि “नः” अस्माकम् “अभ्यर्ष”
अभिगमय तथा “पार्थिवा” पार्थिवानि पृथिव्यां भवानि
“विष्वा” विंशानि सर्वाणि धनान्यभिगमय । तथा “येन”
त्वदीयेन सामर्थ्येन “द्रविणं” धनं “वयम्” “अश्वाम” अभि
व्याप्नुयाम तत् सामर्थ्यम् “अभि” गमय । किञ्च “आर्षेयम्”
ऋषीणां ऋषिपुत्राणां योग्यं धनं “जमदग्निवत्” जमदग्नेर्यथा
त्वं प्रापय एवं “नः” अस्माकमपि अभ्यर्ष [यद्वा, आर्षेयम्,
ऋषीणां योग्यं मन्त्रं जमदग्नेः स्वभूतं मन्त्रं यथा स्वादुतमम्
अकार्षीः एनमस्माकं तादृशं मन्त्रं स्वादुतमं कुर्विति मन्त्रं दृष्ट्वा
स्तोता कुक्को नाम ऋषिः प्रार्थयते] ॥ ३ ॥ १८

॥ पार्यम् ॥ ओ३हो३होयि । अभिवायूम् । वी३

तिप । षा३गृणानाः । अभिमित्रा । वरूणा । पू३यमानाः ।

अभी३नराम् । धी३जव । न३रयेष्ठाम् । अभि३न्द्राम् ।

वृष३णम् । वा ३४३ । आ३श्वापू३ह ६५६म् ॥ (१)

अभि३वस्ता । सु३वस । ना३नियर्षा । अभि३धेनू । सु३दु

घाः । पू३यमानाः । अ३जिचन्द्रा । भ३र्त्तवम् । नो३क्षि३र

प्या । अभि३यश्वा३न् । र३थिनः । दा३श्३यि । वा३श्सो

^{२ २ १२} पुमा६पु६ ॥ (२) ^{२ १} अभीनोआ । ^{२ ३ ४ ५} पा३दिवि । यावहमी ।

^{२ १} अभिविश्वा । ^{२ १ २} पा३र्थिवा । ^{२ ३ ४ ५} पूयमानाः । ^{०२ १२} अभियेना ।

^{२ १} द्रविणम् । ^{२ ३ ४ ५} अश्रवामा । ^{२ २ २} औ३हो३होयि । ^{१२} अभियर्ष ।

^{२ १} या ३ जमत् । ^२ आ ३ ४ ३ । ^{१ ४} गा ३ यिवा ५ न्ना ६ पु ६ः

(३) ॥ १४* ॥ [१] १८

अथ यज्जायथा इति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१२ १२} यज्जायथा ^{३ १ २} अपूर्व्यमघवन्वृत्रहत्याय ।

^{१ २ ३ १ २} तत्पृथिवीमप्रययस्तदस्तम्ना ^{३ १ २} उतोदिवम् ॥ १३ ॥

हे “अपूर्व्य” ॥ त्वत्तो व्यतिरिक्तेन पूर्वेण वर्जित ! हे “मघवन्”
मंहनीय-धनवन् ! “इन्द्र !” “वृत्रहत्याय” वृत्रहननाय § “यद्”
यदा त्वं “जायथाः” उत्पन्नः प्रादुर्भूतोऽसि “तत्” तदानीमेव

* ऊ० गा० ८ प्र० २ अ० १४ सा० ।

† ‘उक्तोऽभिज्ञवः । उक्तः वृष्टाः । उक्तोऽभिजित् । ददानीं स्वरसामानः’—
इति वि० ।

‡ ऊ० वे० ६, ६, १२, ५ ।

॥ ‘अपूर्वगुणः’—इति वि० ।

§ ‘यद्’ इत्यत्र इन्द्रोऽभिधीयते, तस्मै वृत्रहत्याय हविर्दत्त इति वाक्यशेषः—इति वि० ।

१२ अ० ६ ख० २ सू० २, ३] उत्तराश्विनः ।

५०७

“पृथिवी” प्रथमानां भूमिम् “अप्रथयः” प्रथितां दृष्टामकरोः ।
 “उत” अपि च “तत्” तदानीमेव “दिवं” द्युलोकम् अन्तरि-
 क्षेण “अस्तमः” निरुद्धामकार्षीः [एतादृशं वीर्यं त्वदन्यस्य न
 सम्भवतीत्यर्थं द्योतयति अपूर्व्येति पदम्] ॥

“उतोदिवम्”-“उतद्याम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

तत्तेयज्ञो अजायत तदक उत हस्कृतिः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

तद्विश्वमभिभूरसियज्जातं यच्च जन्त्वम् ॥ २ ॥

हे-इन्द्र ! “यद्” यदा त्वम् अजायथाः तदानीं “ते”
 त्वदर्थं “यज्ञः” अग्निष्टोमादिः “अजायत” सोम-पानार्थमभूत् ।
 “उत” अपि च “तद्” तदानीं “हस्कृतिः” [हस हसने (म्वा० प०)
 हासकारी प्रीत्यर्थं क्रियमाणो हर्ष-सूचको द्वितीय-मन्त्रोऽपि
 अजायत । किञ्च तदा “यद्” “जातं” भूतजातं “यच्च”
 “जन्त्वम्” [कृत्यार्थे त्व-प्रत्ययः] जनितव्यं विश्वमस्ति, “तत्”
 “विश्व” सर्वम् “अभिभूः असि” स्व-महिम्ना अभिभूत-
 वानसि, ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

आमासुपक्रमैरय आह्वय्यं प्रोद्योदिवि ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

धर्मन्नसामन्तपतासु वृत्तिभिर्जुष्टं विष्णुसेवुदत् ॥ १ ॥ १६

हे इन्द्र ! “आमासु” अपक्कासु गोषु “पक्कं” पयः “ऐरयः”
 प्रेरय [तथा च मन्त्रः—“आमासुचिह्धिमे, पक्कमन्तः” इति ।
 किञ्च, “दिवि” द्युलोके “सूर्यम्” “आरोहयश्च” [पूर्वं पणयो-
 नामासुरा अङ्गिरसां गा अपहृत्यान्धकारावृते कस्मिंश्चित् पर्वते
 स्थापितवन्तः, ततोऽङ्गिरसः इन्द्रं स्तुत्वा गाः पुनरस्मभ्य-
 माहरेति तैरुक्तम् इन्द्रो गवां स्थानं तमसावृतं दृष्ट्वा तत्र गो-
 प्रदर्शनाय द्युलोके सर्वप्रकाशाकं सूर्यमारोहितवान्] स्थापित
 वानसि [“चादि-लोपे विभाषा (८, १, ६२)”—इति पूर्वस्य
 ऐरयइत्यस्य न निघातः । अथ परोक्षतोऽर्ध्वर्ध्वः—] हे
 स्तोतारः ! “सुवृत्तिभिः” शोभनाभिः स्तुतिभिः “न तपत्”
 इन्द्रं तीक्ष्णोक्कुरुत [इन्द्रं स्तुतिभिः यथा तपन्ति तद्वत्] ।
 ततः “गिर्वणसे” गोभिर्वननीयायेन्द्राय “जुष्ट” प्रीतिकरं
 पर्याप्तं वा “बृहत्” महत् बृहदाख्यं वा “साम” गायत ॥३॥१८

अथ मत्स्यपायीति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१८ २८ ३२ ३ १ २ ३ १८ २८
 मत्स्यपायितेमहःपात्रस्येवहरिवोमत्सरोमदः । .

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ .
 वृषातेवृषाद्वन्दुर्वाजीसहस्रसातमः ॥ १* ॥

हे “हरिवः” हरिभ्यां तद्वन्निन्द्र ! “महः” महान् पूज्यो-
 ऽयं सोमः “पात्रस्येव” पात्रेणैव सोमपात्रेण यथा धार्यते सोमः,

तत्सदृशेन त्वया [तृतीयार्थे षष्ठी (३, १, ८५) । यद्वा,
 'पात्रस्य' 'ते' तव स्वभूतः 'महः' महान् सोम इति वा
 योजना] "अंपायि" पीतः [आशंसाया विवक्षितार्थत्वात् भूते-
 ऽर्थे प्रयोगः] यतः पिब अतो "मत्सि" माद्यसि मादयस्व वा ।
 "मत्सरः" मद-साधनः, "मदः" तर्पयिता ; "वृषा" वर्षिता,
 "इन्दुः" क्षेदयिता आह्लाद-कारित्यर्थः, "वाजी" अन्नवान्
 अन्नकार्य-दक्षि-सङ्गावात् अन्नवानित्युच्यते, "सहस्रसातमः"
 अपरिमित-दाहृतमः सहस्र-पुरुष-सम्भजन-पर्यन्त-शक्त्यतिशयो वा
 एवं महानुभावः सोमः सम्पादितस्तं पिबेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ७ ३ २ ३ १ २
 आनस्तेगन्तुमत्सरोवृषामदोवरेण्यः ।

३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ १ २
 सहावाङ् इन्द्रसानसिः पृतनाषाडमर्त्यः ॥ २* ॥

हे इन्द्र ! "ते" त्वां "मत्सरः" मर्षण-साधनः सोमः
 "आगन्तु" आगच्छन्तु । कीदृशोऽयम् ? "वृषा" वर्षकः "मदः"
 तर्पयिता, "वरेण्यः" वरणीयः, "सहावान्" सहायवान् अस्म-
 हत्तेन सोमेन सहायवान् सन् "सानसिः" अस्माभिः सम्भज-
 नीयः, "पृतनाषाट्" शत्रुसेनाया अभिभविता अमर्त्यश्च
 भवेति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१३ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 त्वं हि शूरः सनिताचोदयो मनुषोरंथम् ।

३ २ ३ १ २ ३ १३ ३ २ ३ २ ३ १ २
 सहावान्दस्युमव्रतमोषः पात्रन्नशोचिषा ॥ ३* ॥ २०

हे इन्द्र ! “त्वं” “हि” खलु “शूरः” शौर्योपेतः “सनिता” दातासि । अतः “मनुषः” मनुष्यस्य मे “रंथं” रंहणं स्यन्दनं मनोरंथं वा स्वर्ग-गमन-साधनं यज्ञार्थं रंथं वा “चोदयः” प्रेरय । किञ्च त्वं “सहावान्” भूत्वा “दस्युम्” उपक्षयितारम् “अव्रतम्” अकर्माणम् अननुष्ठायिनम् “ओषः” † दह । किमिव ? “शोचिषा” दीप्त्या ज्वालाया अग्निः “पात्रन्न” स्वाधारं पात्र-विशेषमिव यागाधिकारी सन् यो न यजते, तं देहीत्यर्थः ॥ ३ ॥ २०

५ २ ५ ५ ४ ५ २ २ २ २ १
 ॥ कालियम् ॥ मत्सियाश्पायितेमहाः । पात्रास्येवा ।
 २ ३ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ २
 हरिवोमा २३ । त्सरोमदा ३ । वा २३४ । पातेवृष्णे ।
 २ २ १ २ ३ २ २ ५ ४
 आशयिन्दूः । वाजायिसहौ । वा ३४३ ओ ३४वा । ससा
 ५ २ ४ ५ ४ ५ २ २ २ २ २ २
 प्रतमाः ॥ (१) आनस्तेऽगन्तुमत्सराः । वृषामदो । वरे

* सू० वे० १, ४, १८, १ ।

† ‘ओषः पाय’ न—दीप्तेः पात्रं न—इति वि० ।

१ अ० ६ ख० ३ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

५११

२ १ २ १ ५५ २ २
णिया२३ः । सद्वा३ । वा२२३४ । इन्द्रसा । ना३सा
१ ३२ २ १ ५ ४
यिः । पृतनाषी । वा३४३ओ३४वा । अमाप्रति३याः ॥ (२)
५ २ ४२ ५ ४ ५ १२ १ २२ १ ३३२ २ १
तुव२हो३शूरः सनिता । चोदायोमा । नुषोरथा२३म् ।
२ १ ५ २ २ १२
सद्वा३ । वा२३४न् । दस्युम । ब्रा३ताम् । ओषाः ।
३२ २२ २ ५ ४ ४
पात्रौ । वा३४३ओ३४वा । नशो३चिषा । हो३ई ।

डा(३) ॥ १६* ॥ [१] २०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य द्वादशस्याध्यायस्य
षष्ठ खण्डः ॥ ६ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्ह निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥ *

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
उत्तराग्रन्ये द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

* क० गा० २१ प्र० १ ख० १६ सा० ।

† 'षष्ठस्य प्रपाठकस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १३ ॥

॥ अथ त्रयोदशोऽध्याय आरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

पवस्ववृष्टिमिति पञ्चर्चं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १७ १ २ ३ २ ३ १२ २२
पवस्ववृष्टिमासुनोपामूर्मिन्दिवस्परि ।

३ १ २ ३ १२ २२
अयच्छाबृहतीरिषः ॥ १* ॥

हे सोम ! त्वं “दिवः” द्युलोकात् “वृष्टि” वर्षं “नः”
अस्माकं “सु” सुष्ठु “आ पवस्व” समन्तात् चरन् । एतदेव दर्श-
यति—“अपाम्” उदकांनाम् “जमि” तरङ्गं दिवः “परि”
आपवस्व । अपिच “अयच्छाः” यज्ञ-रहिताणि अनामयानि
“बृहतीः” महान्ति “रिषः” अन्नाणि आपवस्व ॥ १ ॥

* अ० वे० ७, १, ६, ११ ।

† विवरण-मते तु ‘आसु’—इत्येकं पदम् अतएव ‘आसु सोमधारासु’—इति
वाक्यात् ।

१२अ०१ख०१सू०२,३] उत्तरार्चिकः ।

५१३

अथ द्वितीया ।

१२ ३ २२२ ३ १ २ १ १ २ २
तयापवस्वधारयाययागावद्द्वागमन् ।

१ २ ३ १ २ ३ २

जन्यासउपनोगृहम् ॥ २* ॥

हे सोम ! त्वं “तया” तादृश्या “धारया” “पवस्व” चर ।
कीदृश्येत्यत्राह—“यया” यादृश्या त्वदीयया धारया “जन्यासः”
जन्याः शत्रु-जनपद-भवाः† “गावः” “इह” अस्मिंस्त्रीके “नः”
अस्माकं सम्बन्धि “गृहम्” “उप आ गमन्” उपागच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
घृतमपवस्वधारयायज्ञेषुदेववीतमः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २

अस्मभ्यंवृष्टिमापव ॥ ३‡ ॥

हे सोम ! “यज्ञेषु” “देववीतमः” अतिशयेन देवकामः त्वम्
“अस्मभ्यं” स्त्रीत्वभ्यः “घृतम्” उदकं “धारया” “पवस्व” चर ;
“वृष्टिं” वर्षञ्च “आ पव” ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ७, १, ६, २ ।

† ‘जन्यासः—जनसंज्ञिताः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ६, २ ।

अथ प्रत्यस्मादिति चतुर्त्थं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रत्यस्मैपिपीषतेविश्वानि विदुषे भर ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अरङ्गमायजग्मयेपश्चादघुनेनरः ॥ १* ॥

हे अध्वर्यो ! “नरः” नेता यज्ञानां त्वम् “अस्मै” इन्द्राय “प्रति भर” अभिभर सोमं प्रयच्छेत्यर्थः । कौटुशायेन्द्राय ? “पिपीषते” पातुमिच्छते “विश्वानि” सर्वाणि वेद्यानि “विदुषे” जानते “अरङ्गमाय” पर्याप्त-गमनाय “जग्मये” यज्ञेषु गमन-शीलाय “अपश्चादघुने” [दक्षिर्गतिकर्मा निघ० २, १४, ६२)] अपश्चाद्गमनाय सर्वेषामयगामिने ॥

“नरः”-“नरे”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
एमेनम्यत्येतनसोमेभिः सोमपातमम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अमत्रेभिर्हजिषिणमिन्द्रसुतेभिरिन्दुभिः ॥ २† ॥

हे अध्वर्यव ! “सोमेभिः” सोमैः करणभूतैः “सोमपातमं” अतिशयेन सोमस्य पातारम् “एनम्” इन्द्रम् “आ” अभिसुखं

* ऋ० ऋ० ४, २, २, १ (भा० ०१८४०) = ऋ० वे० ४, ०, १४, १ ।

† ऋ० वे० ४, ०, १४, २ ।

“प्रत्येत” प्रतिगच्छत [“इम्”—इति, निपातोऽनर्थकः] । कीदृश
मिन्द्रम् ? “अमत्रेभिः” अमत्रैः सोमपात्रैः ग्रह-चमसादिभिः
“ऋजीषिणम्” ऋजीषं शत्रूणां सुपार्जकं बलं, तद्वन्तः, [यद्वा,
ऋजीषिणमित्युत्तरत्र सम्बन्धनीयं, ‘सुतेभिः’ अभिषुतैः ‘इन्दुभिः’
सोमैः, ‘ऋजीषिणं’ गतसारः सोमः ऋजीषः तद्वन्तम् । अथवा
अमत्रैः अपरिमितैरभिषुतैः सोमैः ऋजीषिणम् । ऋजेर्गत्यर्था-
होणादि-साधन ऋजीष-शब्दः, ततो मत्वर्थीयइति सङ्गतमित्यर्थः ।
एवंविधमिन्द्रं प्रति गच्छतेत्यन्वयः । अन्य आह—अमत्रेभिः
ग्रहचमसादिभिः गतैः सोमैः ऋजीषिणं बलवन्तमिन्द्रं प्रति
गच्छतेति] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३२ ३४ २ ३ १ २ ३ १२
यदीसुतेभिरिन्दुभिः सोमेभिः प्रतिभूषय ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ २
वेदाविश्वस्य मेधिरोधूषत्तन्तमिदेषते ॥ ३* ॥

हे अध्वर्यवः ! “सुतेभिः” अभिषुतैः “इन्दुभिः” उन्दनशील
दीप्तैर्वा “सोमेभिः” सोमैः “यदि प्रतिभूषय” इन्द्रं प्रति यदि
यूयं गच्छय [भू प्राप्तौ (स्वा० उ०)—इत्यस्यैतद्रूपं] तदानीं
“मेधिरः” मेधावी [मेधो यज्ञः (निघ० ३, १७, ४) तद्वा न वा]
स इन्द्रः “विश्वस्य” विश्वं सर्वं भवदीयं कामं “वेद” वेत्ति
जानाति ज्ञात्वा च “धूषत्” शत्रूणां धर्षकः सन् “तमित्” तं तं
काममेव “एषते” प्रापयति ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ४, ७, १४, ३ ।

† ‘मेधिरः’—पयसः पश्यादेः, धूषत् धारणाश्रयम्—इति वि० ।

अथ चतुर्थी ।

३ १ २ ३ २ ७ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
अस्मा अस्माद्दन्धसो ध्वर्यो प्रभरा सुतम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
कुवित्समस्यजेन्यस्य शर्द्धतोभिः शस्तेरवस्वरत्* ॥ ४† ॥ २

“अस्मा अस्माद्दत्” अस्मा एवेन्द्राय नान्यस्मै, हे अध्वर्यो ! त्वम्
“अन्धसः” सोम-लक्षणस्यान्नस्य “सुतम्” अभिषुतं रसं “प्र भर”
प्रहर प्रयच्छेति यावत् । सचेन्द्रः “समस्य” सर्वस्य जेतव्यस्य
“शर्द्धतः” उत्सहमानस्य शत्रोः “अभिः शस्तेः” अभिशंसनात् तत्-
कृतात् हिंसनात् “कुवित्” बहुशः “अवस्वरत्” अस्मान् पालय-
त्वित्यर्थः ॥

“अवस्वरत्”-“अवस्वरद्”—इति पाठो ॥ ४ ॥ २

३ ४ ५ ६ ४ ५ ३ २ १
॥ नानदम् ॥ प्रत्यस्मैपिपी । षताश्चयि । वारश्चयि ।

६ ५ ६ ४ ५ ४ ३ ४ ५ ६ ५
श्वानिविदुषे । भारा । अरङ्गमायज । गमयोश्चयि ।

१ २ ३ २ १ ५ ४ ५ ३ ४ ५ ३ ४ ५
आपश्वादा । घृनोश्चयि । नापुरोश्चयि ॥ (१) एमन

४ ५ ६ ३ २ १ ६ ५ ६ ६ ४ ५
म्प्रत्ये । तनाश्चयि । सोश्चयि । मेभिः सोमपा । तामाम् ।

* “अवस्वरत्”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ४, ७, १४, ४ ।

‡ ‘कुवित्-कु-शब्देन इयिव्यभिधीयते, तस्य वित्’—इति वि० ।

^{२ ४ ३ ४ ५ ६ ७} अमन्त्रेभिर्हजौ । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} विष्णोर्२३४हायि । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} अमन्त्रेभिर्हजौ ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} विष्णोर्२३४हायि । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} आयिन्दुतायि । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} भिरोर्२३४वा ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} दूधभोर्हायि ॥ (२) ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} यदौचुतेभिरि । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} दुमाशयिः । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} सो

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} २३४ । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} मेभिःप्रतिभू । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} षाथा । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} वेदाविश्वस्यमोधिरोर्

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} ३४हायि । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} वेदाविश्वस्यमोधिरोर्३४हायि । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} धार्षणा

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} ताम् । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} इदोर्२३४वा । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} षापूतोर्हायि (३) ॥ १ * ॥ [१]

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} ॥ गौरौवितम् ॥ ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} प्रति । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} अस्माशयि । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} पिपीषतायि ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} विश्वानिविदुषेभरा२३ । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} आरङ्गमा३१२३ । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} यजाधूमया

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} यि । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} आपश्वादा३१२३ । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} ध्वनोवा । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} नाधूरोर्हायि ॥ (१)

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} एमे । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} नम्प्रा ३ । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} तियेतना । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} सोमेभिःसोमपातमा २

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} ३म् । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} आमन्त्रेभा३१२३यिः । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} यजाधूयिषिणाम् । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} आयि

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} द्रुचुता३१२३यि । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} भिरोवा । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} दूधभोर्हायि ॥ (२)

१३ अ० २ ख० १ सु० १] उत्तरार्द्धिकः ।

५१८

^{५ २} यदौ । ^{३ २} सुतायि । ^{४ ५} भिरिन्दुभायिः । ^{१२ २} सोमेभिः ^२ प्रतिभू

^{२ २} पथा २३ । ^१ वायिदाविश्वा ३ १ २ ३ । ^४ स्यमाप्रयिधिराः ।

^{१ २} धार्षत्तन्ता ३ १ २ ३ म् । ^{४ ५} इदोवा । ^४ षा ^५ पु तो ६ हायि

(३) ॥ १२ ॥ [२] २

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डः—

बभ्रवेन्निति षडृचं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{३ २ ३ १ २ २ २} बभ्रवेनुस्वतवसेरुणायदिविस्पृशे ।

^{१ २ ३ १ २} सोमायगायमर्चत ॥ ११ ॥

* ज० गा० १ प्र० १ ख० १२ सु० १ ।

† 'उक्ताः स्वरसामानः'—इति वि० ।

‡ 'इदानीं विषयानभिधीयते'—इति वि० ।

॥ ख० वे० १, ७, २६, ४ ।

हे स्तोतारः ! “बभ्रवे” बभ्रु-वर्णाय “स्वतवसे” स्व-बलाय*
 “अरुणाय” कदाचिदरुणवर्णाय “दिविस्पृशे” दिवं स्पृशते सोमाय
 “गाथं” स्तुतिरूपां वाचम्† “अर्चत” उच्चारयतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ २ २ १ २ २ २
 हस्तच्युतेभिरद्रिभिः सुतम् सोमम्पुनीतन ।

२ २ १ २ २ १ २
 मधावाधावतामधु ॥ २ ॥

हे ऋत्विजः ! “हस्तच्युतेभिः” हस्त-प्रच्युतैः “अद्रिभिः” अभि-
 षव-ग्रावभिः “सुतम्” अभिषुतं “सोमम्” “पुनीतन” पवित्रे
 पावयत । अपिच “मधौ” मदकरे सोमिण “मधु” गन्धं पयः “आ-
 धावत” प्रक्षिपत ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ १ २ २ २ २ १ २
 नमसेदुपसीदतदध्रेदभिश्चीणीतन ।

२ २ १ २
 इन्दुमिन्द्रेदधातन ॥ ३ ॥

* ‘स्व इति पादपूरणे’—इति वि० ।

† ‘गाथं—मन्त्रकृतात् यज्ञसामसंज्ञकम्’—इति वि० ।

१ ऋ० वे० ६, ७, ३६, ५ ।

२ ‘मधौ—मधुभृते द्रोणकलशे’—इति वि० ।

३ ऋ० वे० ६, ७, ३७, १ ।

हे ऋत्विजः ! “नमसेत्” नमस्कारेणैव* “उप सीदत” सोम-
सुपगच्छत “दधेत्” दधेवा† “अभि त्रीणीतन” सोममभि
त्रीणीत च । “इन्द्रे” “इन्दु” सोमं “दधानत”‡ धत्ते च ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

^{१२ १२ २२ ३१२ ३१ २२}
अमित्रहाविचर्षणिः पवस्वसोमशङ्खवे ।

^{३१२ ३२}
देवेभ्योऽनुकामकृत् ॥ ४॥ ॥

“अमित्रहा” “विचर्षणिः” विद्रष्टा “देवेभ्यः” “अनुकाम-
कृत्” अभीष्ट-कर्त्ता§ त्वं “गवे” अस्माकं पशवे “शं” सुखं
“पवस्व” चर ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

^{१२ ३१२ ३१२ ३१२}
इन्द्रायसोमपातवेमदायपरिषिच्यसे ।

^{३ १२ २२ ३१}
मनश्चिन्मनसस्पतिः ॥ ५॥ ॥

“इन्द्राय” “सोमपातवे” “मदाय” “परिषिच्यसे” परितः
पात्रेषु सिच्यसे ॥ ५ ॥

* ‘दण्ड्यः पादपूरणः’—इति वि० ।

† ‘इत् शब्दः एवेत्यर्थः’—इति वि० ।

‡ ‘त्रीणीतन’, ‘दधानत’—इत्यत्र “तप्तमप्तमयनाच्च (७, १, ४५)” —इति तमप् ।

¶ ऋ० वे० ६, ७, ३७, २ ।

§ ‘अनुकामकृत्’—ये देवानां कामाः, तेषां कर्त्ता सोमः—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, ३७, २ ।

अथ षष्ठी ।

१९ २१ २ २१ १
पवमानसुवीर्यं रयिं सोमरिरीहिणः ।

२३ १ २ ३२
इन्द्रविन्द्रेणनोयुजा ॥ ६१ ॥ ३

हे “इन्द्रो” क्लियमान “पवमान” सोम ! त्वं “सुवीर्यं”
शोभन-वीर्योपेतं “रयिं” धनं “नः” अस्माकं सम्बन्धिनम् “इन्द्रेण”
“युजा” सहायेन “नः” अस्मभ्यं “रीरिहि” देहि ॥ ६ ॥ ३

अथोद्देदभीति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२७ ३ २ २ १ २ ३ १२ २२
उद्देदभिश्रुतामघंवृषभन्नर्यापसम् ।

१ २
अस्तारमेपिद्वर्य्य ॥ १३ ॥

हे “सूर्य्य” [हादशसु भातुषु इन्द्रोऽपि सूर्यात्मना पठितः ।
तस्मात्] सूर्यात्मक ! सुवीर्य्य ! हे इन्द्र ! “श्रुतमघं” सर्वदा देवत्वेन
विख्यात-धनम्, अतएव “वृषभं” याचमानानां धनस्य वर्धितारं
“नर्यापसं” नर-हितं नर्यं नर-हित-कर्माणम् “अस्तारम्” दान-

* “रीरिहिणः”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ७, २७, ४ ।

‡ ऋग्वेदीय-पाठ-प्रतीकमिदम् ।

¶ ऋ० ऋ० २, १, ४, १ (१भा० ३०७ पृ०) = ऋ० वे० ६, ६, २१, १ ।

१३अ० २ख० २सू० २, ३] उत्तरार्द्धिकः ।

५२३

शीण्डम् औदार्यवन्तमेतादृशं स्तोतारम् “अभि” लक्ष्य “उदेषि”
[ईदवधारणे] त्वमेव तस्य यज्ञे सूर्यात्मना उद्गातासि । “व”
—इति प्रसिद्धौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ ९ ३ १२ २२ ३१ २ एक २२

नवयो नवतिम्पुरो बिभेद बाह्वोजसा ।

१ ९ ३ १ २

अहिंश्च वृत्रं ददावधीत् ॥ २* ॥

“यः” इन्द्रः† “नवतिं” नवति-सङ्ख्याकाः ततः नव सङ्ख्याकाः
एकोनशत-सङ्ख्याकाः शम्बरस्य “पुरः” पुरीः “बाह्वोजसा”
बाहु-बलेनैव “बिभेद” दिवोदासाय भिनत्ति स्म [तथाच
मन्त्रान्तरे—“दिवोदासाय नवतिश्च नवेन्द्रः पुरोधैरच्छम्बरस्य”
—इति] । स च “वृत्रं ददा” वृत्रासुरस्य हन्ता । स इन्द्रः “अहिं
च” केनाप्यहन्तव्यं मेघमपामावरकं वृत्रासुरं वा अवधीत् । स
इन्द्रोऽस्माकं धनं ददात्वित्युत्तरेण सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ २ ३ १ २

सन इन्द्रः शिवः सखाश्चावद्गोमयवमत् ।

१ १ २

उरुधारेव दोहते ॥ ३‡ ॥ ४

* ऋ० वे० ६, ६, २१२ ।

† अथ इन्द्र इति सूर्योऽभिधीयते तथाच तारङ्गम्—“दिवोदासीत्यस्य भवति
समीपुर्वा”—इत्यादि ।

‡ ऋ० वे० ६, ६, २१, २ ।

“सः” पूर्वोक्त-गुण-विशिष्टः “शिवः” कल्याणतमः “सखा”
 यष्टृयष्टव्य-स्तोत्रस्तोतव्य-लक्षणेन सम्बन्धेन. “नः” अस्माकं
 मित्रभूतः एतादृश इन्द्रः “अश्ववत्” अश्वयुक्तं “गोमत्” पश्वादि-
 सहितं “यवमत्” [“अयवादिभ्यः”—इति प्रतिषेधात् मत्तपो
 वत्वाभावः । यव इति धान्य-विशेषः] धान्ययुक्तं* धनं “नः”
 अस्माभ्यं “दोहते” दोग्धुं ददातु । तत्र दृष्टान्तः—“उरुधारेव”
 दोहन-काले प्रभूत-पयोधारा यहा बहूनां पोषयित्री गौः
 यथा वत्सस्य पयो दोग्धि तथा प्रभूत-धनम् अस्माकं दोग्धुं
 ददातु. [दुहेर्लेट्टाङ्गम (१, ४, ८४) ॥ ३ ॥ ४

॥ स्वारसौपर्णम् ॥ उ॒हे॒द॒भि॒श्रु॒ता॒मा॒श॒घाम् । वृ॒षभ॑
 न॒र्या । ऊ॒म् । पा॒र॒३४॑साम् । आ॒स्ता॒३॒उ॒वा । रा॒मा
 यि । पि॒ह॒र॒३४॑वा । रा॒प्र॒यो॒३॒द्यायि ॥ (१) न॒व॒यो॒न॒व॒ति
 म्पू॒३॒राः । वि॒भे॒द॒बा॒हु॒वो । ऊ॒म् । जा॒र॒३४॑सा । आ॒हा
 ३॒उ॒वा । च॒वृ । न॒द्यो॒३४॑वा । वा॒प्र॒थो॒३॒द्यायि ॥ (२)
 स॒न॒द्र॒ः शि॒वः सा॒श्वा । अ॒श्व॒ाव॒ज्ञो॒म॒द्या । ऊ॒म् । वा॒३॒३

* ‘यवमत्—यवपशवमुपलक्ष्यार्थम्, धान्य संयुक्तम्’—इति वि० ।

१३५०३४०१८०१] उत्तरार्द्धिकः ।

५२५

४मात् । अराउवा । धारे । वदो२३४वा । द्वा५तो

ईहायि(४) ॥ १६० ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायनस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य
द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीय-खण्डे —

विभ्राडिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३
विभ्राड्बृहत्पिबतुसोम्यम्

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मध्वायुर्द्धधद्यन्नपतावविहृतम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
वातजूतोयोअभिरक्षतित्मना

३ १ २ ३ १ २ २ २
प्रजाःपिपत्तिवज्रधाविराजति ॥ १६ ॥

“विभ्राट्” विभ्राजमानः विशेषेण दीप्यमानः सूर्यः “बृहत्”
परिहृतं “सोम्यं” सोममयं “मधु” “पिबतु” । किं कुर्वन् ? “यज्ञ-

* क० मा० १४५० १८० १६०० ।

† ‘महादिवाकीर्णम् पृच्छन्’—इति वि० ।

‡ क० मा० प० ३३७ क० वे० ८, ८, १८, १ ।

पती" यजमाने "अविष्कृतम्" अकुटिलम् "आयुः" "दधत्" कुर्वन्
 "यः" सूर्यः "वातजूतः" वातेन महावायुना प्रेर्यमाणः सन्
 "क्षना" आत्मना स्वयमेव "अभि रक्षति" सर्वं जगदभिपश्यन्
 पालयन्ति [राशि-चक्रस्य वायु-प्रेर्यत्वात् सूर्यस्यापि तत्प्रेर्यत्वम्] ।
 स सूर्यः "प्रजाः" "पिपत्ति" वृष्ट्यादि-प्रदानेन पालयति "बहुधा
 वि राजति" विशेषेण दीप्यते च ॥

"पिपत्तिबहुधा"—"पुषीषपुरुधा"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ १ १ २ २ २ १ २ ३
 विभ्राड्वृहत्सुभृतंवाजसातमं

१ २ ३ २ १ १ २ ३ १ २ १ २
 धर्मन्दिबोधरुणेसत्यमपितम् ।

१ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३
 अमित्रहावृत्रहादस्युचन्तम्

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 अगोतिर्जज्ञे असुरहासपत्न्या ॥ २* ॥

"विभ्राट्" विभ्राजमानं, "वृहत्" प्रौढं, "सुभृतं" सुपुष्टं,
 "वाजसातमं" वाजस्यान्नस्य बलस्य वा दाढतमं, "धर्मन्" धर्मेणि
 वायुना धारयितव्ये "दिबः" द्युलोकस्य "धरुणे" धारके सूर्य-
 मण्डले "अपितं" निक्षिप्तं, "सत्यम्" अनश्वरम् "अमित्रहा"
 अमित्राणामप्रियाणां हन्तृ, "वृत्रहा" आहवतां हन्तृ, "दस्यु-

* सू० वे० ८, ८, १८, २ ।

† 'वृत्रहा'—अश्वहा, मेघस्य हन्तृ—इति वि० ।

हन्तम्” दस्यूनामुपक्षपयितृणां हन्तृतमम्, “असुरहा” असुराणां
क्षेमृणां घातकं “सपत्नहा” सपत्नानां शत्रूणामपि घातकम्,
ईदृग्भूतं “ज्योतिः” सौरं तेजः “जज्ञे” प्रादुर्भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ७ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
इदं श्रेष्ठञ्ज्योतिषाञ्ज्योतिरुत्तमं

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
विश्वजिह्वनजिदुच्यतेबृहत् ।

३ २ ३ २ ७ ३ १ २ ३ २
विश्वभाट्भाजोमहिष्यीदृश

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
उरूपप्रथेसहओजोअच्युतम् ॥ ३ * ॥ ५

“इदं” सौरं तेजः “श्रेष्ठं” प्रशस्यतमं “ज्योतिषाम्” अन्येषां
ग्रहनक्षत्रादीनामपि “ज्योतिः” प्रकाशकम् अतएव “उत्तमम्”
उत्कृष्टं “विश्वजित्” विश्वस्य सर्वस्य जेत “धनजित्” धनस्य
जेत “बृहत्” प्रभूतमुच्यते एवंगुणविशिष्टमिति सर्वैरभिधीयते
अपि च “विश्वभाट्” विश्वस्य प्रकाशयिता “भाजः” भाजमानः
“महि” महान् “सूर्यः” “दृशे” दर्शनाय “उरु” विस्तीर्णं
“सहः” तमसोऽभिभवित “अच्युतं” च्युति-रहितम् अविनाशम्
“ओजः” तेजोरूपं बलं “पप्रथे” विस्तारयति ॥ ३ ॥ ५

अथ इन्द्रक्रतुमिति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ १

इन्द्रक्रतुमभ्रभरपितापुत्रेभ्यो यथा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

शिक्षाणो अस्मिन्पुरुहृतयामनि

३ १ २ २

जीवाज्योतिरग्नीमहि ॥ १ * ॥

हे “इन्द्र !” “नः” अस्मभ्यं “क्रतु” कर्म प्रज्ञानं वा
“आ भर” आहर । अपिच “यथा” “पिता” “पुत्रेभ्यः” प्रय-
च्छति तथा “नः” अस्मभ्यं “शिक्ष” धनं देहि । हे “पुरुहृत”
बहुभिराहुत ! “यामनि” यज्ञे “जीवाः” वयं “ज्योतिः” सूर्यम्
“अग्नीमहि” प्रतिदिनं प्राप्नुयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ १ २ ३ १ २ ३ २ १ २ ३ १ २

मानो अघ्राता वृजनादुराध्योऽऽमाशिवासीवक्रमुः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

त्वयावयम्पुवतः शश्वतीरपोतिभूरतनामसि ॥ २ ‡ ॥ ६

हे इन्द्र ! “अघ्राताः” अघ्रात-गमनाः “वृजनाः” हिंसकाः
“दुराध्यः” दुष्टाभिसन्ध्यः “नः” अस्मान् “मा अव क्रमुः” माव

* ऋ० ऋ० १, २, २, ० (१भा० ५२५ पृ०) = ऋ० वे० ५, १, २१, ६ ।

† ऋ० वे० ५, ३, २१० ।

‡ ‘वृजनाः—वक्र-कर्मणः’—इति वि० ।

१३ अ० १ ख० २ सू० १, २] उत्तरार्चिकः ।

५२८

चक्रमुः । हे “शूर !” “त्वया” “वयं” स्तोतारः “प्रवतः” प्रव-
णकाः सन्तः “शश्वतीः” बह्वीः “अपः” “अति तरामसि” अति-
तरामः ॥ २ ॥ ई

॥ मद्वावैष्टभम् ॥ ^{१ २ १} इन्द्रक्रतोहायि । ^{१ २ १ २} नआभरोवा ।

^{२ २ २} पायितापुत्रे । ^{१ २} भियोयाश्या२३ । ^{१ २ २} होवा३हायि । ^१ शि

^{२ २ २} क्षाणोअस्मिन्पुरुह । ^{१ २} तयामा१नी२३ । ^{२ २ २} होवा३हायि ।

^{१ २ २} जीवाज्यो१तार३यिः । ^{१ २ २} होवा ३ हायि । ^{१ २} अशी । ^२ मा २

^३ हार३४औहोवा ॥ (१) ^{१ २ २ २ २ १} जीवाज्योतोहायि । ^{१ २ १} अशीमहो

^२ वा । ^{१ २ २ २} जायिवाज्योतिः । ^{२ २} अशायिमा१हार३यि । ^{१ २} होवा

^२ ३हायि । ^{१ २ २ १ १ २ २ १ २ २} मानोअज्ञातावृजनाः । ^{१ २} दुराधा १ या २ ३ः ।

^{१ २ २} होवा३हायि । ^{१ २ २} माशायिवा१सार३ः । ^{१ २ २} होवा ३ हायि ।

^१ अव । ^{३ ५ २ २} क्रा२मू२३४औहोवा ॥ (२) ^{१ २ २ २ १} माशिवासेहायि ।

^{२ १ २} अवक्रमोवा । ^{१ १ २} माशिवासः । ^{१ २} अवाक्रा१मू२३ः । ^{१ २} होवा

२) १ २ २ १ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १
इहायि । त्वयावयम्प्रवतःश । अतायिरा१पा२३ः । ० हो

२ २ १ २ १ २ २ १ २
वा३हायि । अतायि३श२३ः । होवा३हायि । तरा ।

३ ५ २ ३ ५
मारसार३४औहोवा । दी२३४शाः(३) ॥ १७ * ॥ [१]

४ ३ ४ ५ २ ३ २ ३ ४ ५
॥ श्यतम् ॥ इन्द्रक्रतुन्नआ । भरा ३ ४ औहोवा ।

१ २ २ २ १ ० ५ ५ १ २ २ २
पायितापुत्रे । भियोयथार३४ । ओईहा । शिक्षाणो

१ २ १ ३ ५ १ २ २
अस्मिन् । पूरु२३४ । तयार । मार३४नी । जीवा

२ २ २ १ ३ ५ २ २
ज्योतायिरा३शा । ऊम्मायि । मार३४२३४औहोवा ॥(१)

४ २ ३ २ ४ ५ २ ३ २ ४ ५ १ २ २ २
जीवाज्योतिरशी । महा३४औहोवा । जायिवाज्योतिः ।

१ ० ५ ५ १ २ २ १ २ २ २ १
अशायिमहार३४यि । ओईहा । मानोअज्ञाताः । वा

२ १ ३ ५ १ २ २ २
ज्जा३३नाः । दुरा२ । धार३४याः । माशिवासाँआ३

२ १ ३ ५ २ २ ४ २ ३ ४ २
वा । ऊम्मायि । कार२मूर३४औहोवा ॥(२) माशिवा

३ ४ ५ २ २ ३ ४ ५ १ २ २ १ ०
सोअवक्रिमूर३४औहोवा । माशिवासः । अवाक्रमूर३

१३अ० ३ख० २सू० १, २] उत्तराश्विनः ।

५३१

४ः । ^५ओद्द्हा । ^५त्वयावयम्प्र । ^१वाता^{११}र^२ः^१शा । ^२श्वतार^१
यिः । ^३आ^५र^१३^२४पाः । ^१अति^२शूरा^२ता^२शरा । ^१ऊम्मायि ।
^३मार^५सार^२३४^२ओद्द्वा । ^३वार^५३४^२सू(३) ॥ १८ * ॥ [२]

॥ नौधसम् ॥ ^१आ^५र^५३४^४यि । ^४द्रक्तु^५न्न^४आ । ^४भारा ।

^२पिता^{१२}पुत्रे । ^२भी^{१२}शयो^२या^१श्या । ^२शा^{१२}र^२शयि^१क्षा । ^२णो^{१२}अस्मिन् ।
^{१२}पुरु । ^१ह । ^{२, ३}ताया^५मा^१र^२३४^१नी । ^२जा^१र^२३यि^१वाः । ^२ज्योतिर^२
^१शो^५र^३३४^५वामा^१र^२३४^२दी ॥ (१) ^१जा^२र^२३४^५यि । ^२वा^५ज्योतिर^२शी ।

^४माहायि । ^२जौवा^{१२}ज्यो^{१२}तायिः । ^२आ^२३शा^२यिमा^२३^२हायि ।

^१मा^२र^१३^२नो । ^१आ^२ज्ञा^२ताः । ^{१२}वृज । ^१नाः । ^{२, ३}दूरा^२धा^३र^३३४

^५याः । ^१मा^१र^१३^१शा^१यि । ^१वा^{१२}सो^{२१}अवो^५र^३३४^५वा । ^५क्रा^३र^३३४^५मू ॥ (२)

^५मा^५र^४३४^५ । ^४शिवा^२सो^२अव । ^२कामूः । ^२मा^२शिवा^२सो । ^२आ^२३

^१वा^२क्रा^२३मूः । ^१त्वा^२र^२३या । ^१वा^२यम्प्र । ^{१२}वतः । ^१शा । ^२श्वता

^३ ^५ ^१ ^२ ^१ ^{२१} ^५ ^३
 यिरार३४प्राः । आर३तायि । गृह्णतरोर३४वा । मार३
^५
 ४सी(३) ॥ १ * ॥ [३]

^५ ^५ ^३ ^२ ^{२२} ^{४२} ^५ ^१
 ॥ पौरुमीठम् ॥ इन्द्रक्र । तुन्ना३४अौहोवा । आ
^२ ^{१२२२} ^{१२} ^२ ^{१२}
 भरे । पितापुत्रे । भियोयार३था । शिक्षाणोआ । स्मि
^२ ^{१२} ^{२२} ^२ ^{१२}
 न्युह२३ह । तयामनायि । जीवाज्योर३तीः । अशी
^{५२} ^{४२} ^{५२} ^{२२} ^{२२} ^{४२}
 मार३४५द्वा६५६यि ॥ (१) जीवाज्यो । तिरा३४अौहो
^५ ^१ ^{२२} ^२ ^{२२} ^२
 वा । शायिमच्चि । जीवाज्योतिः । अशीमा२३चायि ।
^{२२} ^२ ^२ ^{१२} ^२
 मानोअज्ञा । तावृजार३नाः । दुराधिया । माशिवार
^२ ^१ ^{५२} ^{४२} ^{५२} ^{३२} ^२
 ३साः । अवक्रा२३४५मू६५६ः ॥ (२) माशिवा । सोआ
^{३२} ^{४२} ^५ ^१ ^२ ^{१२} ^{२२} ^१ ^२
 ३४अौहोवा । वाक्रमुः । माशिवासः । अवक्रा२३मूः ।
^{१२} ^२ ^{१२}
 त्वयावयाम् । प्रवता२३शाः । श्वतीरपाः । अतिगृह्ण
^२ ^{२२} ^{३२} ^१ ^{११} ^{११} ^१
 रा । तरामार३४५सा६५६यि । दक्षा३या२३४५
 (३) ॥ १८ * ॥ [४]

१२अ० ३ख० २सू० १, २] उत्तरार्चिकः ।

५३३

॥ मानवाद्यम् ॥ इन्द्रक्रतूम् । नन्नाभार३४रा । न

आमार३४रा । पायितापुत्रे । भियोया१था२ । शि ।

क्षा । णोअ । स्मायिन्पुरुह३ । तया२मार३४नी । जी

वाज्योता२३यिः । आरशा२३४औहोवा । मार३४ही ॥ (१)

जावाज्योतायिः । अशीमार३४हायि । अशायिमार३४

हायि । जायिवाज्यातिः । अशायिमा१हा२यि । मा ।

नः । अज्ञा । तावृजना३ः । दुरा२धा२३४याः । मा

शिवासा२३ः । आरवा२३४औहोवा । क्रार३४मूः ॥ (२)

माशिवासाः । अवक्रार३४मूः । अवाक्रार३४मूः । मा

शिवासः । अवाक्रा१मू२ः । त्व । या । वयम् । प्रावतः

शा३ । श्वता२यिरा२३४पाः । अतिशूरा२३ । ता२रा

२३४औहोवा । मार३४सी (३) ॥ १ * ॥ ५

^२॥ भारद्वाजम् ^{१ २}इन्द्रक्रतूम् । न ^५आभाश्रु ^२३ । पा
^{२ २ २ २ २}यितापुत्रेभ्यो यथा । ^{१ २}शिक्षाणो ^{१ २}१ आ ^{२ २}२ । स्थायिन्पुरुह ।
^{१ २}तयामाशनी ^{१ २}२ । जीवाज्यो ^{१ २}१ तार ^{१ २}३ यिः । आ ^{५ २}२ शार ^{५ २}३ ४ औ
^२होवा । मा ^३२ ३ ४ हो ॥ (१) जीवाज्यो ^{२ २ २ २}तायिः । अ ^१शायि
^२माश्रु ^{१ २ २ २}यि । जायिवाज्योतिरशीमहि । मा ^{१ २}नो ^२आश्रु
^{१ २ २}२ । तावृजनाः । दुराधाश्या ^{१ २}२ । माशायिवा ^१शसार ^१३ ।
^{१ २ ३}आ ^{५ २ २}२ वा ^{३ ५}२ ३ ४ औहोवा । क्रार ^{२ २ २}३ ४ मूः ॥ (२) माश्रिवासा ।
^{१ २}अवाक्राश्रु ^{१ २ २ २}२ । माश्रिवासो ^{१ २}अवक्रमुः । त्वयावा ^१श्या ^२२म् ।
^{१ २}प्रावतःश । अतायिराश्वार ^{१ २}२ । अतायिशू ^{१ २}शार ^१३ । ता
^{१ ३}२ रा ^{५ २ २}२ ३ ४ औहोवा । मा ^{३ ५}२ ३ ४ सी (३) ॥ ५ * ॥ [६] ६

मिश्रयिता । किमर्थम् ? “वीर्याय”* वीर्य-करणाय “उभा”
उभौ “बाह्व” “वृषणौ” कामानां वर्षको “या” यौ बाह्व “वज्रम्”
आयुधं “नि मिमिचतुः” परिगृह्णीतः ॥ २ ॥ ७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

जनीयन्त इत्येकचर्चा प्रथमं सूक्तम्,†

सैषोच्यते ।

१ २ ३ १ १ ३ १ १ ३ १ २
जनीयन्तोऽग्नयः पुत्रोऽयन्तः सुदानवः ।

१ २

सरस्वन्तं हवामहे ॥ १ ॥ ८

“जनीयन्तः” [जायन्त आस्वपत्यानीति] जनयः जायाः
ता इच्छन्तः, § “पुत्रोऽयन्तः” पुत्रान् कामयमानाः, “सुदानवः”
शोभन-दानाः, “अग्नयः” उपगन्तारो वयं “नु” अद्य ॥ “सर-
स्वन्तं” तं देवं मध्यम-स्थानं “हवामहे” आह्वयामहे ॥ १ ॥ ८

* ‘वीर्याय—चतुर्थे वा तृतीया-स्थाने द्रष्टव्या, वीर्येण युक्तः’—इति वि० ।

† विवरणमते लेख्युक्तं प्रगाथात्मकं न लेख्यं तथाच उत्तम इत्यपिमा चक्रे
अथैव सूक्तस्य द्वितीया ननु सूक्तान्तरम् ; मूलपाठदर्शनवातातुकुलमिति ध्येयम् ।

‡ ‘इदानीं विश्वजित्’—इति वि० ।

॥ सू० वे० ५, ६, १०, ४ ।

§ ‘जनीयन्तः—जननं कुर्वन्तः’—इति वि० ।

॥ ‘उ’—इति पादपूरणः—इति वि० ।

११ भ० ४ ख० २, ३ सू० १, १] उत्तरार्द्धिकः ।

५१७

उतनद्रत्येकचं द्वितीयं सूक्तम्,

सैषोच्यते ।

१ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

उतनः प्रिया प्रिया सुसप्तस्वसा सुजुष्टा ।

१ १ ३ १ २

सरस्वती स्तोम्या भूत् ॥ १* ॥ ८

“उत” अपि च “नः” अस्माकं “प्रियासु” प्रियाणां मध्ये
“प्रिया” प्रियतमा “सप्तस्वसा” गायत्र्यादीनि सप्त छन्दांसि स्व-
सारो यस्यास्तादृशी नदीरूपया स्तुत्या गङ्गाद्याः सप्त नद्यः
स्वमारः “सुजुष्टा” सुष्ठु पुरातनैर्ऋषिभिः सेविता, एवम्भूता “स-
रस्वती” देवी “स्तोम्या”[†] भूतस्तोतव्या “भूत्” भवतु ॥ १ ॥ ८

अथ तत्सवितुर्वरेण्यमिति तृतीयसूक्तरूपा, ‡

सैषा ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २

तत्सवितुर्वरेण्यभर्गो देवस्य धीमहि ।

१ २ १ २ ३ १ २

धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ १॥ १०

* ऋ० वे० ४, ८, ३१, ४ ।

† ‘स्तोम्या—सोमानां क्रतूनाम् अथवा तृष्ट्यक्षदशप्रष्टनीनाम्’—इति वि० ।

‡ अत्राप्यसि सप्ताक्षरम्, तथाहि—विवरसमते संक्षितादि-समस्त-मूल पञ्च-क्षिपि-
दर्शनाच्चेतत् तृचं सूक्तम् एवञ्चापिमे सोमानंस्वरणमिति अग्नयायूँवीति च द्वे ऋषि-
वस्यैव द्वितीय-तृतीये म तु सूक्ताकारे इति विवेकः ।

¶ ऋ० वे० १, ४, १०, ५ ।

“यः” सविता देवः “न” अस्माकं “धियः” कर्माणि, धर्मादि-
विषया वा बुद्धीः “प्रचोदयात्” प्रेरयेत्, “तत्” तस्य “देवस्य”
द्योतमानस्य “सवितुः” सर्वान्तर्यामितया प्रेरकस्य जगत्स्रष्टुः
परमेश्वरस्य “वरेण्य” सत्स्वरूपतया ज्ञेयतया च भजनीयं
“भर्गः” अविद्या-तत्कार्ययोर्भजनात् भर्गः स्वयं ज्योतिस्तेजः
परब्रह्मात्मकं “धौमहि” वयं ध्यायामः । इदं भर्गो धियः प्रचोद-
यति तद् ध्यायाम इति समन्वयः । [यद्वा, यः सविता सूर्यः
‘धियः’ कर्माणि ‘प्रचोदयात्’ प्रेरयति, तस्य ‘सवितुः’ सर्वस्य
प्रसवितुः ‘देवस्य’ द्योतमानस्य सूर्यस्य ‘तत्’ सर्वैर्दर्शनीयतया
प्रसिद्धं ‘वरेण्य’ सर्वैः सम्भजनीयं ‘भर्गः’ पापानां तापकं तेजो-
मण्डलं ‘धौमहि’ ज्ञेयतया मनसा धारयेम । यद्वा, भर्ग-शब्दे-
नान्नमभिधीयते ‘यः सविता देवः ‘धियः’ प्रचोदयति, तस्य ‘देवस्य’
प्रसादात् ‘तद् भर्गः’ अन्नादि लक्षणं फलं ‘धौमहि’] धारयामः
तस्याधारभूता भवेमेत्यर्थः । भर्ग-शब्दस्यात्र-परश्वेयमायर्वणिक-
वेद-च्छन्दसि—“सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य कवयोऽत्रमाहुः,
कर्माणि धियस्तनुते प्रब्रवीमीति प्रचोदयात् सविता याभि-
रेतीति* । भर्गः—भस्ज. पाके (तु० उ०) असुन् “भस्जोरोप-
धयोरमन्यतरस्याम् (६, ४, ४७)” —इति रोपधयोर्लोपो रमागमश्च,
न्यङ्गादि-पाठात् कुत्वम् (७, ३, ५३) । धौमहि—ध्यायते लटि
“बहुलच्छन्दसि (२, ४, ७६)” —इति सम्प्रसारणं, व्यत्ययेनात्मने-
पदम् ; यद्वा धीङ् आधारे (दि० आ०) लिटि “बहुलच्छन्दसि

* ‘यः’ अस्मादीया बुद्धयः प्रकर्षेण चोदयति ध्यान-धारणा-समाधिभिः तस्य सवितु
देवस्य दानादिभिर्गुणैर्बुद्ध्या तत्परं ‘प्रविशाम इति सङ्केतः’ —इति वि० ।

१३अ० ४६० ४-१२० १, १, १] उत्तरार्चिकः ।

५३८

(२, ४, ७३)"—इति विकरणस्य लृक् । प्रचीदयात्—चीदयते-
र्लृटि आडागमः, यदृत्तयोगादनिधातः, आगमस्यानुदात्तत्वे
णित्स्वरः ॥ १ ॥ १०

अथ

३ २ ३ १ २
सोमानां स्वरणम् ॥ १* ॥ ११

—इति,

२ ३ १ २
अग्न्यायूष्प्रपवसे ॥ १† ॥ १२

—इति, चतुर्थ-पञ्चम-सूक्तात्मैकयोर्द्वयो ऋचोः प्रतीके ;
ते चान्यचान्नाते (छ० आ०—२, १, ५, ५ ; १भा० ३२८ पृ०),
(उ० आ० ७, ११, १२, १) ॥ १ ॥ ११—॥ १ ॥ १२

अथ तानःशक्तमिति त्ववात्मकं षष्ठं सूक्तं,

तत्र,

१ १ ३ १ २
तानःशक्तमर्थिवस्य ॥ १ ‡ ॥

—इति प्रथमाया ऋचः प्रतीकमिदं सा चान्यत्र (उ० ४, २,
४, ३) आन्नाता ॥ १ ॥

* छ० आ० २, १, ५, ५ (१भा० ३२८ पृ०) = ऋ० वे० १, १, ३४, १ ।

† उ० आ० ७, १, ११, १ = ऋ० वे० ७, २, १०, ४ ।

‡ उ० आ० ४, १, ४, २ = ऋ० वे० ४, ४, ५, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २

ऋतमृतेन सपन्तेषिरन्दशमाशाते ।

३ १ २ ३ १ २

अद्रुहादेवौवर्द्धते ॥ २* ॥

“ऋतेन” उदकेन निमित्त-भूतेन “ऋतं” यज्ञं “सपन्ता”
 सृशन्ती “इषिरम्” एषणवन्तं “दक्षं” प्रवृद्धं यजमानं हविर्वा
 “आशाते” व्याप्नुतः “अद्रुहा” अद्रोम्भारी “देवौ” द्योतमानौ
 मित्रावरुणौ “वर्द्धते” प्रवृद्धौ भवत ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

वृष्टिद्यावारीत्यापेषस्पतीदानुमत्याः ।

३ २ ३ १ २

बृहन्तर्जुर्त्तमाशाते ॥ ३† ॥ १३

“वृष्टिद्यावा” वृष्ट्यर्था द्यौः स्तुतिर्ययोस्तौ वृष्टिद्यावा अथवा
 वृष्टि-वर्षिका द्यौरन्तरिक्षं याभ्यां तौ तादृशौ, “रीत्याप” [री-
 गति-रेषणयोः (क्र० प्र०)] रीतिः प्राप्तिः सैव आप्तिरभिमत-
 प्राप्तिर्ययोस्तौ तादृशौ, “इषः” अन्नस्य “पती” स्वामिनौ [वृष्टि-
 प्रदत्तात् स्वामित्वम्], “दानुमत्याः” दानमत्याः दातुमुचिताया
 इत्यर्थः एतद्विशेषणम् एवम्भट्टानुभावी मित्रावरुणौ “बृहन्त”

* अ० वे० ४, ४, ६, ४ ।

† अ० वे० ४, ४, ६, ५ ।

महान्तं “गर्तं” * रथम् “आशाते” व्याप्तः अधितिष्ठतो
यागार्थम् ॥ ३ ॥ १३

अथ युञ्जन्तीति तृचात्मकं सप्तमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
युञ्जन्तिब्रध्नमरुषच्चरन्तमपरितस्थुषः ।

१ १ ३ २ ३ २
रोचन्तेरोचनादिवि ॥ १ ॥

इन्द्रो हि परमेश्वर्य-युक्तः परमेश्वर्यं चाग्निवाष्वादित्य-नक्षत्र-
रूपेणावस्थानात् उपपद्यते “ब्रध्नम्” आदित्यरूपेणावस्थितम्,
“अरुषम्” हिंसारहिताग्निरूपेणावस्थितं, “चरन्तं” वायुरूपेण
सर्वतः प्रसरन्तमिन्द्रं “परि तस्थुषः” परितोऽवस्थिता लोकत्रय-
वर्त्तिनः प्राणिनो “युञ्जन्ति” स्वकीये कर्मणि देवतात्वेन सम्बन्धं
कुर्वन्ति । तस्यैवेन्द्रस्य मूर्तिविशेषाणि “रोचना” नक्षत्राणि “दिवि”
द्युलोके “रोचन्ते” प्रकाशन्ते [अस्य मन्त्रस्योक्तार्थपरं ब्राह्मण-
न्तरे व्याख्यातम्—“युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह—असौ वा आदित्यो
ब्रध्नः आदित्यमेवास्मै युनक्ति । अरुषमित्याह—अग्निर्वा अरुषः
अग्निमेवास्मै युनक्ति । चरन्तमित्याह—वायुर्वै चरन् वायुमेवास्मै
युनक्ति । परितस्थुष इत्याह—इमे वै लोकाः परितस्थुषः इमा-
नेवास्मै लोकान् युनक्ति । रोचन्ते रोचना दिवीत्याह—नक्षत्रा-
ण्येवास्मै रोचयतीति ॥ १ ॥

* ‘गर्तं’ गरणीयम्—इति वि० ।

† सू० वे० १, १, ११, १ = य० वे० ११, ५ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्ष सारथे ।

१ २ ३ २ ३ १ २
शोणा धृन् नृवाहसा ॥ २ * ॥ :

“अस्य” ब्रध्नादि-शब्द-प्रतिपाद्यस्यादित्यादि-मूर्तिभिस्तत्र तन्नावास्थितस्येन्द्रस्य “रथे” “हरी” एतन्नामानौ हावश्चौ सारथयो “युञ्जन्ति” [इन्द्र-सम्बन्धिनोरश्वयोर्हरिनामत्वं “हरी इन्द्र-स्य”-“रोहितोऽग्नेः” (निघ० १, १५, १-२)—इति पठितत्वात् । कीदृशौ हरी ? “काम्या” कामयितव्यौ “विपक्षसा” विविधे पक्षसौ रथस्य पार्श्वौ ययोस्तौ विपक्षसौ रथस्य द्वयोः पार्श्वयोर्योजितावित्यर्थः,† “शोणा” रक्तवर्णौ, “धृष्णू” प्रगल्भौ, “नृवाहसा” नृणां पुरुषाणामिन्द्र-तत्कारयि-प्रमुखाणां वोढारौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
केतुङ्गपवन्नकेतवेपेशोमर्या अपेशसे ।

२ ३ १ २
समुषङ्गिरजायथाः ॥ ३ ‡ ॥ १४

* ऋ० वे० १, १, ११, १ = य० वे० ३३, ६ ।

† ‘यव पक्षसौ न विद्येते स विपक्षो रथः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० १, १, ११, ३ = य० वे० २९, ३० ।

हे “मर्याः” मनुष्याः ! इदमाश्चर्यं पश्यतेत्यध्याहारः । कि-
माश्चर्यम् ? इति तत्रोच्यते—आदित्यरूपोऽयमिन्द्रः “उषस्त्रिः”
दाहकैः रश्मिभिः प्रतिदिनमुषःकाले वा सम्भूय “अजायथाः”
उदपद्यत [अथवा सूर्यस्येवास्तमये मरणमुपचर्य व्यत्ययेन बहु-
वचनं कृत्वा सम्बोधनं क्रियते—हे मर्या ! प्रदिदिनं त्व मजायथा
इति योज्यम्] । किङ्कर्तव्यं ? “अकेतवे” रात्रावभिभूतत्वेन
प्रज्ञान-रहिताय प्राणिने “केतुं कृण्वन्” प्रातः प्रज्ञानं कुर्वन्*
“अपेशसे” रात्रावन्धकारावृतत्वेनाभिव्यक्तत्वात् रूप-रहिताय
पदार्थाय प्रातरन्धकार-निवारणेन “पेशः” [रूपनामैतत्
(निघ० ३, ७, १०)] रूपमभि व्यज्यमानं कुर्वन् [अकेतवे,
अपेशसे—इति चतुर्थी पठार्थे द्रष्टव्यो] ॥ ३ ॥ १२

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायनस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमे खण्डे—

अयं सोमइति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ ३
अयं सोमइन्द्रतुभ्यंस्तुभ्ये

१ २ ३ १ २
तुभ्यम्यवतेत्वमस्यपाहि ।

* ‘केतुर्ध्वजः तं कृण्वन्, अकेतवे ; यः कश्चित् मर्त्यः अकेतुरध्वजः तमसि केतु-
वन्तं कुर्वति अतिबलवन्मृगत्वात्—इति वि० ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

त्वह्यश्चक्षुषे त्वंवृष

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्दुमदाय युज्याय सोमम् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्र !” यः सोमः इन्द्राय “तुभ्य” “सुन्वे” सयते [सु-
नोतेः कर्मार्थे लटि “लोपस्त आत्मने पदेषु (७, १, ४१)” — इति
लोपः] “तुभ्य” त्वदर्थमेव “पवते” पूयते । त्वच्च “अस्य” अमुं
“पाहि” पिव “त्वं ह” “यम्” “इन्दु” “सोम” “चक्षुषे”
करोषि “त्वं” च यं “वृषे” वृतवानसि । किमर्थम् ? “मदाय”
मदार्थं “युज्याय” सहायाय [सोम इन्द्राय बलकरत्वात् सहाय
इति प्रसिद्धम् । यमेवं करोषि त्वं तं पाहीति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

स ईरथोनभूरिषाडयोजि

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

महःपुरुषि सातये वहनि ।

२ ३ १ २ ३ २ २ ३ १

आदीं विश्वान ऊष्याणि जाता

२ ३ १ २ ३ १ २

स्पर्षा ताव न ऊर्ध्वानिवन्त ॥ २ † ॥

“स ईम्” सोऽयं “भूरिषाट्” भूतस्य भारस्य सोढा “रथो न”
रथ इव “अयोजि” युज्यते, कीदृशः सः ? “महः” महान् ।

* ऋ० वे० ७, ३, २४, १ ।

† ऋ० वे० ७, ३, २४ २ ।

‡ ‘ईम् पादपूर्णे’ — इति वि० । ०

१२ अ० ५ ख० १ सू० ३] उत्तरार्चिकः ।

५४५

किमर्थमयोजि ? “पुरुषि” बह्विनि “वसूनि” धनानि “सातये”
अस्मभ्यं दातुम् “आदी” योगानन्तरं “विश्वा” विश्वानि
कर्माणि “नहुष्याणि” नहुषो मनुष्याः तेषां सम्बन्धीनि “जाता”
जातानि अस्मद्विरोधीनि “ऊर्ध्वा” उन्मुखानि “वने” वननीये
“स्वर्षाता” स्वर्षाते [—सङ्ग्रामनामैतत् स्वर्गलाभ-युक्ते सङ्ग्रामे*
“नवन्ते” गच्छन्तु [नवतिर्गति-कर्मा (२, १४, २८) । यद्वा,
सोऽयं सङ्ग्रामे युद्धार्थिनः सङ्गच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ ३ १ २ २ ३ १
शुष्मीशर्द्धीनिमारुतस्यवस्वा

२ ३ २ ३ ३ २
नभिश्स्तादिव्यायथाविट् ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
आपोनमक्षसुमतिर्भवानः

३ १ २ ३ २ ३ २
सहस्राप्ताःपृतनाषाड्नयज्ञः ॥ ३ १ ॥ १५

हे सोम ! “शुष्मी” बलवांस्त्व “शर्द्धी न मारुतं” मरुतां
बलमिव “पवस्व” । तत्र दृष्टान्तमेव स्पष्टयति—“यथा” “दिव्याः”
“विट्”‡ प्रजाः “अनभिश्स्ताः” अभिश्स्ता निन्दिताः अनि-

* ‘स्वर्षाता—सङ्ग्रामस्य दाता’—इति वि० ।

† अ० वे० ७, २, २४, ३ ।

‡ ‘विट्—वृषिणी’—इति वि० ।

मृताः* पवन्ते [“मरुतो वै देवानां विशः”—इति हि ब्राह्म-
णम्] किञ्च “आपो न” उदकानीव “मक्ष” क्षिप्रं पवमानंस्व
“सुमतिः भव” “नः” अस्माकं। किञ्च, “सहस्रांसाः” [अथ
इति रूपनाम (निघ० ३, ७, ६)] बहुरूपस्व† “पृतनाषाट्
न” पृतनानामभिभवितेन्द्र इव “यज्ञः” यष्टव्यो भवसीति
॥ ३ ॥ १५

॥ इहं वदसिष्ठम् ॥ ^{१२ २२ २२ २} औहोवाहारहोयि । ^{३ २} इहा । अ
^{१ २} यत्सोमाः । ^{१ १} इन्द्रतु । ^{२ ३ ५} भ्यसुन्वायि । ^{२ १} तुभ्यम्पवा । ^२ ता
^१ ह्यितुवम् । ^{२ ३ ४ ५} अस्यपाही । ^{२ १} तुवह्याम् । ^{२ १ २} चक्रषे । ^२ त्वं
^{३ ४ ५} ववृषायि । ^{२ १} इन्दुमदा । ^{२ १} याशुजि । ^२ या३४३ । ^२ या३
^४ सोपमा६५६म् ॥ (१) ^{२ १ २} सईरथो । ^{२ १} नभुरि । ^{२ ३ ४ ५} षाडयोजी ।
^{२ १} मक्षःपुरु । ^{१ १ २} षी३सात । ^{२ २ ३ ४ ५} यायिवस्वनी । ^{२ २ १ २} आदौविश्वा ।
^{२ १} नऊषि । ^{२ २ ३ ४ ५} याणिनाता । ^{२ १} सुवर्षाता । ^{२ १ २} वनऊ । ^२ ध्वा३४३ ।
^{२ ४} ना३वापुन्ता६५६ ॥ (२) ^{२ १ २} शुक्नीशर्ही । ^{२ १ २} नमार्हं । ^{२ ३ ४} तम्यव

* ‘अनभिगता—अभिगता-रहिता’—इति वि० ।

† ‘सहस्रांसा बहुरूपा इत्यर्थः’—इति वि० ।

१३म० ५ख० २सू० १] उत्तरार्द्धिकः ।

५४७

५ १ २ १ २२ ३ ४ ५ १२ १२
स्वा । अनभिशा । स्ताइदिवि । यायथावीट् । आपो

२ ० १ १ २ ३ ४ ५ १२ १२ ३२ १ १
नमा । जूइसुम । तिर्भवानाः । औद्योवाद्वाइहोयि ।

३ १ १ २ २ १ २ २ १ ४
इहा । सहस्राप्ताः । पृतना । षाइ४३ट् । नाइयापु

आइ५६ः(३) ॥ ५ * ॥ [१] १३

अथ त्वमग्नइति त्वचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ २
त्वमग्नयज्ञानां होता विश्वेषां हितः ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २
देवेभिर्मानुषेजने ॥ १† ॥

हे “अग्ने !” “त्वं” “विश्वेषां” सर्वेषां सप्तसंस्थारूपेण भि-
जानां “यज्ञानां” “होता” होम-निष्पादकोऽसि । यद्वा, यज्ञानां
सम्बन्धी, देवानामाह्वाता भवसि । कुतः ? इत्यत आह—यस्मात्
त्वं “मानुषे” मनो; सम्बन्धिनि मनुष्ये “जने” यजमाने “देवेभिः”
देवैः “हितः” होतृत्वेन निहितोऽसि तस्मादित्यर्थः ॥ १ ॥

* क० गा० १५म० २ख० ५सा० ।

† क० आ० १, १, १, २ (१भा० २६ प्र०) = क० वे० ४, ५, ११, १ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ १ २ ३ २
 सनोमन्द्राभिरध्वरेजिह्वाभिर्यजामहः ।

१ २ १ २ ३ १ २
 आदेवान्वक्षियक्षिच ॥ २ * ॥

हे अग्ने ! “सः” त्वं “नः” अस्माकं “अध्वरे” यज्ञे
 “मन्द्राभिः” मदकरीभिः” स्तुतिभिर्वा “जिह्वाभिः” कात्यादिभिः†
 “महः” महतः देवान् यज हविर्भिस्तर्पय च । कथं तत् ?
 इति चेत्, उच्यते—“देवान्” यष्टव्यानिन्द्रादीन् “आ वक्षि”
 आवह ततो “यक्षि च” यज च हवींषि तेभ्यो देहीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 वेत्याहिवेधोअध्वनःपथश्चदेवाञ्जसा ।

१ २ ३ १ २
 अग्नेयज्ञेषुसुक्रतो ॥ ३ ॥ १६

हे “वेधः” विधातः ! “सुक्रतो” शोभन-कर्मन् ! “देव”
 दानादि-गुण-युक्त अग्ने ! त्वं “यज्ञेषु” दर्शपौर्णमासादि-यागेषु
 “अध्वनः” महामार्गान् “पथश्च” शुचमार्गाश्च “अञ्जसा”

* ऋ० वे० ४, ५, २१, २ ।

† काही, कराली, मजीमवा, सुहोहिता, सुधूमवर्णा, सुक्षिप्तिनी, विश्वरूपा,
 लीसा इति कात्यादयः ।

‡ ऋ० वे० ४, ५, २१, २ ।

१३ अ० ख० ३२० १, २] उत्तरार्द्धिकः ।

५४८

आर्जवेण “वेत्थ” जानासि “हि” यस्मादेवं तस्मात् यज्ञ-मार्गात्
अष्टं यजमानं पुनस्तं मार्गं प्रापयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १४

अथ* होतादेवइति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २
होतादेवोऽमर्त्यः पुरस्तादेति मायया ।

१ १ २ ३ १ २
विदथानि प्रचोदयन् ॥ १ ॥

“होता” होम-निष्पादकः “अमर्त्यः” मरण-रहितः “देवः”
द्योतमानः “विदथानि” विदितव्यानि कर्माणि “प्रचोदयन्”
सोऽग्निः “मायया” कर्म-विषयाभिज्ञानेन युक्तः सन् “पुरस्तात्”
कर्म-प्रारम्भ-काले एव “एति” अस्मानागच्छति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २
वाजीवाजेषु धीयते ध्वरेषु प्रणीयते ।

१ २ २ २ ३ १ २
विप्रोयज्ञस्य साधनः ॥ २ ॥

“वाजी” बलवान् अग्निः “वाजेषु” युद्धेषु “धीयते” देवैः
शत्रु-हननार्थं निधीयते । किञ्च “अध्वरेषु” अग्नि-होत्रादिषु

* ‘उक्ती विश्वदृज् । इदानीं महाव्रते भवान्याप्यानि—इति वि० ।

† अ० वे० ३, १, २८, १ ।

‡ अ० वे० ३, १, २८, २ ।

हे “सोम !” “वृत्रघ्ने” वृत्रस्य हन्ते {‘इन्द्राय’} [षष्ठार्थे चतुर्थी] इन्द्रस्य “पातवे” पानार्थं “परिषिच्यसे” परितः पात्रेषु सिच्यसे वसतीवरीभिर्वा । किञ्च “दक्षिणावते” ऋत्विग्भ्यो दक्षिणा-दानेन तद्वते, “वीराय” विक्रान्तायेन्द्राय हवींषि दातुं “सदनासदे” यज्ञ-यज्ञे सीदते,* “नरे”† मनुष्याय यजमानाय तस्मै फल-प्रदानार्थं परिषिच्यसे ॥

“वीराय”-“देवाय”—इति पाठो ॥ ३ ॥ १८

॥ गौरोवितम् ॥ परि । त्य॒द्वा३ । र्य॑त्हरायिम् ।

बभ्रु॑म्पुनन्तिवारेणा२३ । यो॒दे॒वान्वा३१२३यि । आ॒प्

आ॒प्प्रिय॑त्परायि । मा॒दे॒नसा३१२३ । ह॒गो॒वा । का॒प्रतो

ह॒हायि॑ ॥ (१) दि॒र्यम् । प॒च्चा३ । स॒य॒श॒माम् । स॒खा

यो॒अ॒द्रि॒स॒द्वा॒ता२३म् । प्रा॒य॒मि॒न्द्रा३१२३ । स॒का॒पु॒मि

या॒म् । प्रा॒स्त्रा॒प॒या३१२३ । त॒ओ॒वा । मा॒प्र॒यो॒द्वा॒यि॑ ॥ (२)

इ॒न्द्रा । य॒सो३ । म॒पा॒त॒वायि॑ । वृ॒त्रघ्ने॑ परिषिच्यसा२३

* ‘सदनासदे’—यानि यज्ञे सदनानि द्रोणकलश-प्रभृतीनि, तेषु आसीदति ।
इति वि० ।

† ‘नरे’—नराकारे—इति वि० । ‡ ‘महागौरोवितम्’—इति ख०-पु०-पाठः

५५०

सामवेदसंहिता । [६ प्र० ३ अ० १० सू० ३]

“प्रणीयते” अध्वर्यादिभिः प्रकर्षेणाहवनीयादि-स्थानेषु प्रक्षि-
प्यते अतएव “विप्रः” मेधावी सवग्निः “यज्ञस्य” अग्निहोत्रादेः
“साधनः” साधको भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
धियाचक्रेवरण्योभूतानाङ्गर्भमादधे ।

१ २ ३ २ ३ १ २

दक्षस्यपितरन्तना ॥ ३ * ॥ १७

योऽग्निः “धिया” आधान-पवमानेष्टि-रूपेण कर्मणा “चक्रे”
आहवनीयरूपतया कृतोऽभूत् अतएव “वरण्यः” सर्वैर्यजमानैः
कर्माङ्गत्वेन वरणीयः यथाग्निः “भूतानां” स्थावर-जङ्गमात्म-
कानां भूतजातानामन्तः “गर्भं” स्वात्मानमेव गर्भरूपतया
“आ दधे” सर्वत्र दधार “पितरं” सर्वस्य जगतः पालकं तमि-
ममग्निं “दक्षस्य” दक्ष प्रजापतेः† “तना” तनया वेदिरूपा
भूमिर्दर्शपौर्णमासाग्निहोत्रादिकर्म-सिद्ध्यर्थं धारयति [भूमेर्दक्ष-
दुहितृत्वे मन्त्रवर्णः—“अदितिर्ह्यजनिष्ठदक्षस्यदुहिता तव”—
इति ॥ ३ ॥ १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे-उत्तरायन्यस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

* अ० वे० १, १, २८, २ ।

† ‘दक्षस्य—यजमानस्य’—इति वि० ।

यि । नारेचदा३१२३ । शिणा५वतायि । वायिरायसा

२१२३ । दनोवा । सा५प्रदो३द्वायि(३) ॥ १८* ॥ [१]

॥ निचवम् ॥ आयिही३ । आयिही । एदिया ।

ओ२३४वा । हायि । परित्य७र्च्यता३७हारा३यिम् ।

हारायिम् । हरा । ओ२३४वा । हायि । बभ्रुम्पुन

न्तिवा३रेणा३ । रेणा । रेणा । ओ२३४वा । हायि ।

यौदेवान्विश्वा७ई३त्पारा३यि । पारायि । परा । ओ२३

४वा । हायि । मदेनसहगा३च्छाता३यि । क्षातायि ।

क्षता । ओ२३४वा । हायि ॥ (१) द्विर्य७म्पञ्चस्वया३

शासा३न्त् शासाम् । शासा । ओ२३४वा । हायि ।

सखायोचद्विसा३७हाता३म् । हाताम् । हाता । ओ

२३४वा । हायि । प्रियमिन्द्रस्यका३माया३म् । मा

44

प्रासुतेऽसिञ्चतमिति तृचात्मकं प्रथमं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

३१२ ३२
रसादधीतवृषभम् ॥ १ * ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २
मिथोनमन्तजामिभिः ॥ २ ॐ ॥

● पृ० वे० ६, ५, १६, २।

† ऋ० वे० ६, ४, १, ४ ।

† 'रसा-रमेभ'-इति चि० ।

१० प्र० ११ ख० ३ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

३५५

सा । ^१हृगच्छा^१र^२इता^१इ^१इयि ॥ (१) ^१द्वि^१र्य^१म^१ञ्च^१स्वय^१श^१सम् ।

^१द्वि^१र्य^१म^१ञ्चो^१वा । ^१स्वय^१श^१साम् । ^१स^१खा^१यो^१र^१इ^१आ । ^१द्वि

^१स^१ए^१व^१ताम् । ^१प्रि^१य^१मा^१र^१इ^१यि^१न्द्रा । ^१स^१का^१मि^१याम् । ^१प्र^१ज्ञा

^१पा^१र^१इ^१या । ^१त^१ज^१र्मा^१र^१इ^१या^१इ^१इ^१ः ॥ (२) ^१इ^१न्द्रा^१य^१सो^१म^१पा^१त

^१वे । ^१इ^१न्द्रा^१य^१सो^१वा । ^१म^१पा^१त^१वा^१यि । ^१वृ^१च^१घ्ना^१र^१इ^१यि^१पा ।

^१रि^१षि^१च्य^१सा^१यि । ^१न^१रे^१चा^१र^१इ^१दा । ^१क्षि^१णा^१व^१ता^१यि । ^१वी^१रा

^१या^१र^१इ^१सा । ^१द^१ना^१सा^१र^१इ^१दा^१इ^१इ^१यि । ^१ओ^१र^१इ^१इ^१इ^१इ^१ ।

डा(३) ॥ २०* ॥ [३]

॥ ^१अ^१सि^१ता^१द्य^१म् ॥ ^१परि^१त्य^१ञ्च^१र्य^१ताम् । ^१ह^१रा^१यि^१म् ।

^१ब^१भ्रु^१मु^१पु^१न^१न्ति^१वा^१रे^१इ^१इ^१णा । ^१यो^१दे^१र^१वा^१न्वा^१र^१यि । ^१आ^१ए^१इ

^१त्य^१रा^१यि । ^१मा^१दे^१र^१ना^१सा^१र । ^१हृ^१गो^१वा^१इ^१ओ^१र^१इ^१इ^१वा । ^१छा

^१पू^१तो^१ई^१चा^१यि ॥ (१) ^१द्वि^१र्य^१प^१ञ्च^१स्व^१या । ^१श^१साम् । ^१स^१खा^१यो

“ते”* ता गावः “जानत” ज्ञानवत्यः [अथवा सामान्या-
कारेण ते इति पुनर्द्देशः । किम् ? “स्वम्” स्वकीयम् “श्रीकृष्णम्”
निवासं महावीरं तत्र दोग्धुमगमन्नित्यर्थः । तदेवाह—
“वत्सासो न” यथा वत्साः “मादृमिः” जननीभिः सहतया सङ्ग-
च्छन्ते जामिभिर्वन्धुभिः सहिता गावः “मिथः” प्रत्येकं “ननुन्त”
सङ्गच्छन्ते महावीरम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
उपसृक्तेषु वपुतः कृणवते धरुणन्दि वि ।

१ २ २ २ २ २ २ २
इन्द्रे अग्नानमस्वः ॥ २ १ ॥ १८

महावीरस्य “सृक्तेषु” “वपुतः” ज्वालयता भक्षयतोऽग्नेः
“नमः” अन्नं “धरुणम्” “इन्द्रे” “अग्ना” — इति वक्ष्यमाणत्वात्
मू० १० १० १० १० १० १० १० १० १० १० १०
अन्तर्हितकमन्नं “दिवि” अन्तरिक्षेऽर्धः “उप कृणवते” उप
कुर्वन्ते ऋत्विजः यदाग्निर्महावीरं दहति तदा तस्योपर्युभयदिक्षं
वीरम् आसेचयन्तीति शेषः ॥ २ ॥ १८

• ‘इन्द्राग्नी’ — इति वि० ।

† अ० वे० ६, ५, १६, ५ ।

‡ ‘दिवि’ — युक्तोक्ते इन्द्रे अग्नेौ नमस्कारं कुर्वन्ते समं सोऽहं आसेचयेत्यर्थः
— इति वि० ।

^१अद्रि^१स^१ए^१च्चा^१र^१ता^१म् । प्रा^१या^१र^१मा^१यि^१न्द्रा^१र । स्य^१कामि
^१वाम् । प्रा^१क्ता^१र^१पा^१या^१र । त^१नो^१वा^१श्चो^१र^१३४^५वा । मा^५प्र
^५यो^५द्वि^१हा^१यि ॥ (२) इ^१न्द्रा^१य^१सो^१म^१पा । त^१वा^१यि । वृ^१च^१घ्ने^१प
^१रि^१षि^१च्चा^१र^१सा^१यि । न्ना^१र^१ए^१च्चा^१दा^१र । क्षि^१णा^१व^१ता^१यि ।
^१वा^१यि^१रा^१ए^१या^१सा^१र । द^१नो^१वा^१श्चो^१र ३ ४ वा । सा^५प्र^५दो^५द्वि^५
^५हा^५यि (३) ॥ १* ॥ [४]

^१॥ सा^१ध्रम^१म् ॥ परि^१त्या^१श्च^१व्य^१त^१श्च^१रा^१यि^१म् । व^१ध्रू
^१मु^१ना^१र । ति^१वा^१श्च^१५ । रे^१श्च^१४णा । यो^१दे^१वा^१न्वि^१श्वा^१ए
^१इ^१त्य^१रा^१श्च^१४५यि । मा^१दा^१श्चो^१र^१३४वा । ना^१सा^१श्चो^१र^१३४वा ।
^५व^५गा^५प्र^५च्छ^५ता^५यि ॥ (१) दि^५व्य^५म्ना^५श्च^५स्व^५य^५श^५सा^५म् । स^१खा
^१यो^१ना^१र । द्रि^१सा^१श्च^१४५ । च्चा^१र^१३४ता^१म् । प्रि^१य^१मि^१न्द्र^१स्य^१का
^१मि^१या^१र^१३४५म् । प्रा^१क्ता^१श्चो^१र^१३४वा । पा^१या^१श्चो^१र^१३४वा ।

१३ अ० ब० २ सू० १] उत्तरार्द्धिकः ।

५५३

अथ तदिदासइति लक्षात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ २२ ३ १२ ३ २ १२ ३ २ १२ ३ २ १२

तदिदासभुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेप नृमणः ।

११ १२ १२ १२ १२ १ ३२ ३२ ३ १२ १ २

सद्योज्ञानोनिरिणातिशन्नून्यं विश्वेमदन्यूमाः ॥ १ * ॥

“तत्” जगत्कारणत्वेन सर्ववेदान्त-प्रसिद्धम्† “इत्” [गन्धो-
ऽवधारणे] “भुवनेषु” [भू सत्तायां (म्वा० प०)] सत्सु पृथिव्यादिषु
लोकेषु मध्ये तत् जगत्कारणं ब्रह्मैव “ज्येष्ठ” प्रशस्ततमम्
“आस” बभूव, तस्य परमार्थ-सत्वात् तद्व्यतिरिक्तानां व्यावहा-
रिक-सत्वात् [यद्वा, ज्येष्ठं वृद्धतमं जगत्कारणत्वेन सर्वेषां
मादिभूतं बभूव । अस्ते लैटि “छन्दस्युभयथा (३, ४, ११७)”
—इति सार्वधातुकत्वाद् “अस्तेर्भूः (२, ४, ५२)” —इति भू-
भावाभावः । यद्वा, वृद्धं तदेव ब्रह्म स्वप्रकाशतया सन्दीदीपे
अस गतिं दीप्तगदानेषु (म्वा० उ०), अस्मात्तिटि रूपम्]
“यतः” उपादानभूतात् यस्माद् ब्रह्मणः “उग्रः” उग्रः त्वेष-
नृमणः प्रदीप्त-बलः सूर्यात्मकइन्द्रः “जज्ञे” जातो बभूव [श्रूयते
हि—“चक्षोः सूर्यो अजायत”—इति, “सूर्याचन्द्रमसौ धाता
यथापूर्वमकल्पयत्”—इति च । “जनिकर्तुः प्रकृतिः (१, ४,
१०)” —इति प्रकृतेरुपादान-सञ्ज्ञायां यत इति पञ्चमी ।

* ऋ० वे० ८, ७, १, १ ।

† ‘तत्’ इति पादपुरकः—इति वि० ।

१०७०११ख०३सू०१,२,३] उत्तरार्चिकः ।

३५७

तज्जप्रमयाः ॥(२) इन्द्रायाः सोमपातवायि । वृत्राघ्नोपा
२। रिषाः ३४५यि । आ२३४से । नरेचदक्षिणावतारः
४५यि । वायिराओर३४वा । यासाओर३४वा । दना
प्रसदायि । चो५ई । डा(३) ॥ २* ॥ [५]

॥ वसिष्ठस्य आकूपारम् ॥ परित्यार३५च्य । त
हार३४रायिम् । बभ्रू रम्युना । तिवारेणा । योदेवान्वा
यि । आ५इत्परायि । मदेवासार३ । चार३गा३ ।
आ३४पुतोईचायि ॥(१) द्विर्यम्यार३चख । यशार३४
साम् । सखा२योचा । द्रिस५चताम् । प्रियमायि
न्द्राः । अकामियाम् । प्रज्ञापाया२३ । तार३ज३४
मा३४५योईचायि ॥(२) इन्द्रायाः सोम । पाता२३४
वायि । वृत्राघ्नोपा । रिषिचसायि । नरेचादा२चि

जज्ञे इति “गमहेनेत्यादिनोपधा-लोपः (६, ४, ८८), “द्विर्वचने ऽचि (१, १, ५८)”—इति तस्य स्थानिवद्भावात् द्विर्वचनादि, “यद्वृत्तान्नित्यम् (८, १, ६६)”—इति—निघात-प्रतिषेधः] । स च “जज्ञानः” जायमानः “सद्यः” शीघ्रं “शत्रून्” शातयितृन् सन्देहादीन् राक्षसान् “निरिणाति” निहिनस्ति [यद्वा, उपासकानां पापरूपान् शत्रून् निहन्ति । यथा च “सद्यो ह्येष जातः पाप्मानमपहत”—इति । जज्ञान इति जनेर्लेटः कानचि रूपमेतत् । निरिणाति—रौगति रेषणयोः क्रौयादिकः (प०), “प्रादीनां ऋस्वः (७, ३, ८०)”—इति ऋस्वतम्] “विश्वे” सर्वे जनाः [अवन्ति रक्षन्तीति] “जमाः” प्राणिनः [अवतेरौणादिको मन् प्रत्ययः “ज्वरत्वरेत्यादिना (६, ४, २०) वकारोपधयोः स्थाने जठ्] सर्वे प्राणिनः “यं” सूर्यात्मकमुद्यन्तमिन्द्रम् “अनु” लक्ष्य “मदर्थमुदगात् मदर्थमुदगात्”—इति “मदन्ति” ह्वयन्ति [मदी हर्षे (दि० प०) व्यत्ययेन शप् (३, १, ८५) ; तथाच ब्राह्मणम्—“भूतानि वै विश्वजमास्तएनमनुमदन्ति उदगादुदगादिति”—इति । तैत्तिरीयकञ्च—“तस्मात्सर्व एव मन्यते मां प्रत्युदगादिति”—इति । यद्वा, यं स्तुत्यादिभिर्माद्यन्तमनुपद्यात् सर्वे प्राणिनः अभीष्ट-प्राप्त्या ह्वयन्ति “अनुलक्षणे (१, ४, ८५)”—इति अनोः कर्मप्रवचनीयत्वात् “कर्मप्रवचनीय-युक्ते द्वितीया. (२, ३, ८)” स इन्द्रो जज्ञे इत्यन्वयः ॥ १ ॥

१ १ १ १ १ ४ २
णावतामि । वीरायासा२३ । दा२३ना३ । सा ३४ ५

५
दोईँहायि(३) ॥ ३* ॥ [६]

३ २ २ ४ ५
॥ श्यावाश्वम् ॥ परा३१यि । त्या३७ह । व्य३तम् ।

१ ४ ५ १ १ २
हा ३ रिम् । एहिया । वा । भ्र३म्युनन्तायि । वा ।

१ २ १ २ १ २ ४
रेणा२ । एहिया२ । योदेवान्वायिश्वा३७आ३यित् ।

५ २ १ १ २ १
पा २ ३ ४ रायि । ऐहा२यि । एहिया२ । मदेनस

२ ४ २ ५ ३ २
हा३गा३ । छा ३ ४ ५ तो ६ हायि ॥ (१) दि३र्या ३१ म् ।

१ ४ ५ २ ४ ५ १ २ २
पा३च्च । स्वय । शा३सम् । एहिया । सा । खा३यो३द्रा

१ १ १ १ २ ४
यि । स । ह३ता२म् । एहिया२ । प्रि३यमिन्द्रा३स्वा३का

५ २ १ २ १ १
३ । मा३३४याम् । ऐहा२यि । एहिया३ । प३क्षाप

२ ४ २ ५ ३ २ २
यान्ता३ज । मा३३४योईँहायि ॥ (२) इन्द्रा ३१ । या३

४ २ ५ २ २ ४ ५ १ २ १
सो । मपा । ता३वे । एहिया । वा । च३व्रेपरायि । वि ।

अथ द्वितीया ।

वावृधनः शवसांभूर्योजाः शत्रुर्दासायभियसन्दधाति ।

अव्यनच्चव्यनच्चसस्त्रिसन्तेनवन्तप्रभृतामदेषु ॥ २ * ॥

“शवसा” बलेन “वावृधनः” वर्द्धमानः, अतएव “भूर्योजाः”
 “शत्रुः” शातयिता† इन्द्रः “दासाय” उपक्षय-कारिणे शत्रवेः
 “भियसं” भीतिं “दधाति” विदधाति करोति “अव्यनत् च
 व्यनत् च” [विविधमनिति श्वसितीति व्यनत्, स-प्राणकं जङ्गमं,
 तद्विलक्षणमव्यनत् स्थावरम्] तदुभयमपि “सस्त्रि” संज्ञातम्
 इन्द्रेण सम्यक् शोधितं भवति [स्नातिः “आट्टगमहनः (३, २, १७१)”
 —इति व्यत्ययेन कर्मणि किन् प्रत्ययः । यद्वा, अन्तर्णीत-एत्यर्थात्
 कर्त्तर्येव किन्, वृष्ट्यादिना सम्यक् स्नापयिता शोधयिता भवति ;
 “न लोकाव्यय (२, ३, ६६)” —इति कर्मणि षष्ठ्याः प्रतिषेधः] ।
 शिष्टः पादः प्रत्यक्षकृतः—हे इन्द्र ! “ते” तव “मदेषु” हर्षेषु
 हविषा स्तुत्या च जन्येषु सत्सु “प्रभृता” प्रभृतानि प्रकर्षेण धृतानि
 पोषितानि वा सर्वाणि भूतजातानि “सन्नवन्त” सङ्गच्छन्ते स्तोतुं
 हवींषि च दातुं समूहीभवन्तीत्यर्थः [नवतिर्गति-कर्मा (निघ०
 २, १४, २६) । प्रभृता—प्रपूर्वात् विभर्त्तः कर्मणि निष्ठा, “शे-

* ऋ० वे० ८, ७, १, १ ।

† शात्रुः—प्रथमैकवचनमिदं षष्ठे कवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् शत्रोः—इति वि० ।

• † दासाय—चतुर्थैकवचनं षष्ठे कवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् । दासस्य दसन-
 स्वभावस्य—इति वि० ।

^१असा^{१२}रयि । ए^{१२}द्विया^२र । नरे^{२१}चदा^२क्षा^४इयिणा^३ । वा^२
^५३४तायि । ऐ^{२२}चा^{१२}रयि । ए^{१२}हिया^२र । वी^{२२१}रायसा^२दा^४इना
^२३ । सा^२३४^५पदो^५इचायि^३ ॥ १* ॥ [७]

॥ आन्धीगवम् ॥ ^१परित्य^१ङ्घर्य^२ता^२श्च^२रायिम् । व
^२भ्रु^१म्पु । नन्ता^२रयिवा । ऊ^{१२}म्मा^२र^{१२२२}१५२ । रेणयोदेवान्नि
^{२२}श्वा^{१२}इत्यरा^{२३४५}यि । मा^{१२}दा^२उवा । ना^२रसा । ह्या^२
^२इगा । च्छ^१ता । औ^२इहोवा ॥ (१) ^{४५}द्विर्य^२म्यच्च^२स्वया^२१शा
^२साम् । सखायः । अ^{१२}द्रार^२यिसा । ऊ^१म्मा^२र^११५२ । ह
^{२१}तप्रियमिन्द्र^२स्यकामिया^{२३४५}म् । प्रा^{१२}स्ता^२उवा । पा^२
^१या । -^२स्य^१इज्ज । मया । औ^२इहोवा ॥ (२) ^{४५}इन्द्राय^२सो
^२मपा^{१२}स्तावायि । वृ^२त्रघ्ने । परा^२रयिषा । ऊ^१म्मा^२र^११५२ ।
^{१२}असेनरेचदक्षिणावतार^{२३४५}यि । वायिरा^{१२}उवा । या^२

छन्दसि बहुलम् (६, १, ७०)”—इति श्रे-लोपः, “गतिरनन्तरः
(६, २, ४६)”—इति गतेः प्रकृतिस्वरत्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२७ २१ २ ३ २ ३ २७ ३ २७ १ १
त्वेक्रतुमपिवृञ्जन्तिविश्वे द्विर्यदेतेत्रिर्भवन्त्यूमाः ।

३ १२ २२ ३ १ २ ३
स्वादोः स्वादीयः स्वादुनाह जा

२३ २७ ३ १ २ ३ १ २
समदः सुमधुमधुनाभियोधीः ॥ ३ * ॥ १८

हे इन्द्र ! “त्वे” त्वयि “सुपां सुलुक् (७, १, ३८)”—इति
सप्तम्येकवचनस्य श्रे आदेशः] “विश्वे” सर्वे यजमानाः “क्रतुम्”
अनुष्ठेयं कर्म “वृञ्जन्ति” समापयन्ति “अपि” [—शब्दो ब्राह्म-
णोक्तः सर्वभूतानां सर्वमनसां समुच्चयार्थः सर्वाणि पृथिव्यादीनि
भूतानि सर्वेषां प्राणिनां मनांसि सर्वे यज्ञक्रतवश्च व्याप्ते त्वय्येव
यजमानैः परिसमाप्यन्त इत्यर्थः । तथा च ब्राह्मणम्—“त्वयी-
मानि सर्वाणि भूतानि मनांसि सर्वे क्रतवोऽपि वृञ्जनीत्येतदाह”
—इति] “यद्” यस्मात् “एते” “जमाः” तर्पकाः† [अवतेस्तर्प-
णार्थादीणादिको मन् प्रत्ययः, “ज्वरत्वरत्यादिना (६, ४, २०) वका-
रोपधयोरूठ्] ईदृशा यजमानाः पूर्वमेकाकिनः सन्तः पश्चात्
“द्विः” द्विवारं स्त्रीरूपेण पुंरूपेण च जाताः सन्तः पुनरपत्येन
सार्धं “त्रिः” त्रिवारं जन्मभाजो भवन्ति । एक एवात्मा स्त्रीपुं-

* म० वे० ८, ७, १, ३ ।

† ‘जमाः देवाः’—इति वि० ।

सा । दा२३ना । सदा । औ३होवा । सो५पू४ई ।

छा(३) ॥ २* ॥ [८]

॥ आसिताद्यम् ॥ इन्द्रायसोमपा । तवायि । वृत्र
घ्नपरिषिच्या२३सायि । नारे२चादा२ । क्षिणावता
यि । वायिरा२यामा२ । दनोवा३ओ२३४वा । सा५
दोईहायि ॥ (१) त२सखायःपुरु१ । रुचाम् । वयंयूय
च्चसूरा२३याः । आश्या२मावा२ जगन्धियाम् । सा
ने२मावा२ । जपोवा३ओ२३४वा । स्तापूयोईहायि ॥ (२)
परित्य२ह्यताम् । चरायिम् । बभ्रुम्पुनन्तिवारि२३
णा । योदे२वान्वा२यि । आ२इत्परायि । मादे२ना
सा२ । जगोवा३ओ२३४वा । क्कापूतोईहायि(३) ॥ (३) ॥ [९]

* क० गा० १० प्र० २ अ० १ सू० १ ।

† क० गा० १४ प्र० २ अ० १ सू० १ ।

१३ अ० २ ख० ३ सू० १, २, ३] उक्तसार्थिकः ।

५५७

रूपेण जायते “अहं एष यत् पत्नीति” श्रुतेः । पुत्रीऽप्यात्मैव—
“आत्मा वै पुत्रोऽन्तमासि”—इति श्रुतेः । यत एवमेभिर्दृष्टा भवन्ति,
ततो कश्चिद्व्यतिरेक इत्येवानुष्ठितं सर्वं कर्म परिसमापयन्तीति; तथा
च ब्राह्मणम्—“हो हो सन्तो मिथुनौ प्रजायेते प्रजापत्यौ”—इति]
हे इन्द्र ! त्वञ्च “स्वादोः” प्रियाद् गृहधनादेरपि “स्वादीयः”
स्वादुतरं प्रियतरमपत्यं “स्वादुना” स्वादुभूतेन मातापितृत्वात्ककेन*
“संयोज” संयोजय [यद्वा, “स्वादुना” मिथुन-भावेनीत्यत्र
तदपत्यमपि संयोजय] । एतदेवाह—“अदः” अपत्यं “मधु”
मधुरं “मधुना” मद-हेतुना मिथुनान्तरेण पौत्रेण वा “सु” सुष्ठु
“अभि योधीः” अभियोधय अभितः क्रीडयति [धातूनामने-
कार्यत्वात् युद्धाति रत्र क्रीडार्थे वर्तते । “मिथुनं वै स्वादु प्रजा
स्वादु”—इत्यादि ब्राह्मणमन्त्रानुसन्धेयम् ॥ ३ ॥ १८

॥ श्यैतम् ॥ तदिदासभुव । नेषू३४ औहोवा । ज्या
यिष्ठं यनोजन्यउग्रः । त्वेषानृमणा२३४ः । औहोवा । स
योजनानः । नायिरा२३यिणा । तिशा२ । जूर३४
ना । नुयंविश्रायिमा३दा । ऊम्मायि । त्यू२मा२३४ औ

* ‘स्वादोः सोमस्य, स्वादीयः आस्वादनकराः, स्वादुना सोमेन’—इति वि० ।

† ‘सुमधु—शोभनं मधु सोमास्यं, मधुना—द्रोणकलशेन, अभियोधीः—आधि-
मुष्टेन योषयति’—इति वि० ।

३६२

॥ शुद्धाशुद्धीयाद्यम् ॥ इन्द्राय सोमपातवायि । वृत्र
घ्ने परिषिञ्चा २३ सायि । नरे च दक्षिणावा २३ तायि । वी
राया २३ सा ३ । दार । नासा ३४ औहोवा । दा २३ ४५

* ଜ. ଗା. ୧୪ପ୍ର. ୧ଅ. ୧୭ସା. ।

^{४२ २ ३ ४५} ^{३२ २} ^{३२ ४२ ५} ^१
 होवा ॥ (१) वावृधानःशव । साभू३४ औहोवा । रा
^{२ २२} ^{२ २} ^{१ २} ^५
 ओजाःशत्रुर्द्वासायभिय । सन्दाधा१ता२३४यि । औद्
^५ ^{१ २} ^{१ २} ^१ ^३
 हा । अव्यनच्चय । नाच्चार२३सा । क्षिसार२म् । तार३
^५ ^१ ^{२ २} ^१ ^३
 ४यिना । वन्तप्रभा२र्त्ता३मा । ऊम्मायि । दारयिषू२३
^{४२ २} ^{३२ ४३ ४५} ^{३२} ^{३२ ४५ ५}
 ४ औहोवा ॥ (२) त्वं क्रतुमपिबृ । जता ३४ औहोवा ।
^{१ २२} ^{२ २} ^{१ २} ^{५ ५}
 वायिश्चेद्विद्यं देतेत्रिर्भ । वन्ताऊ१मार३४ः । औद्हा ।
^{२२ १२ २} ^{२ २ १} ^२ ^१ ^३
 स्वादोःस्वादीयःस्वादु । नासार३र्ज्जा । समा२ । दार
^५ ^१ ^{२ २} ^१ ^३ ^{४२}
 २४ःह । मधुमधूना३भा । ऊम्मायि । यो२धा२३४ औ
^२ ^३ ^५
 होवा । वार३४ह (३) ॥ १२ * ॥ [१] १८

अथ त्रिकद्रुकेष्विति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २} ^{३१८ २२} ^{३२}
 त्रिकद्रुकेषुमहिषोयवाशिरन्तुविशुय

^{३१} ^{२२} ^{३१ १} ^{३११ २२}
 स्तृम्यत्सोममपिवद्विष्णुनासुतंयथावशम् ।

^{१ २४ १४११ २ २१२ २}
 यि ॥ (१) त्सखायः पूरुचाम् । वयं यूयच्च मूरा रयाः ।
^{१४ २११ २ १२ १ १}
 अश्यामवाजगन्धारयाम् । सनेमारवा ३ । जा २ ।
^{२२ ५२ २ २११११ १२१ १ १}
 पस्ता ३४ औहोवा । यार ३४ पूम् ॥ (२) परित्यच्छ्रित्य
^{२१ २१२ २ १२२ २२}
 हरायिम् । वम्, म्पुनन्तिवारे रणा । यो देवान् निश्वा
^{१ २ १२ २ १ ३ १ ५२}
 इत्यार ३ रायि । मदेनार ३ सा ३ । चार । गच्छा ३४ औ
^{२ २११११}
 होवा । तार ३४ पूयि (३) ॥ १८* ॥ [११]

^{२२ १२ २२२२ २}
 ॥ क्रौञ्चाद्यम् ॥ इन्द्राय सौहो । मापातवायि । वृ
^{२ १ २ ४ २२१२}
 चघ्ने पा ३ । रायिषा ३ यि च्या ५ सा ६ ५ ६ यि । नरे च दौहो ।
^{१२ १२ २२२ १ २ ४}
 क्षीणावतायि । वीराय सा ३ । दाना ३ सा ५ दा ६ ५ ६ यि ॥ (१)
^{२ १२२ २२१२ १ २ १ २}
 त्सखायौहो । पूरुचाम् । वयं यूया ३ म् । चा मू ३
^{४ २ २ १२ २२१ २२}
 रा ५ या ६ ५ ६ । अश्यामवौहो । जागन्धियाम् । सन
^{१ २ ४ २ १ २ २}
 मवा ३ । जापा ३ स्ता ५ या ६ ५ ६ म् ॥ (२) परित्यच्छ्रित्यौहो ।

१३ अ० ६ ख० ३ सू० १] उत्तरार्धिकः ।

५५८

१२ ३२ ३२ ३ ११ ३२ ३ १२
सईममादमहिकर्माकर्त्तवेमहामूर्त्

२१ २२ ३२ ३ १२ २२ ३ १२ २२
सैनसश्वदेवोदेवसत्यइन्दुःसत्यमिन्द्रम् ॥ १* ॥

“महिषः” महान् पूज्यः “तुविशुष्मः” बहु बलः “तृम्पत्”
[तृप प्रीणने तुदादिः (प०)] तृप्यन् इन्द्रः “त्रिकटुकेषु”
ज्येतिगौरायुरित्येतन्नामकेषु आभिप्लविकेष्वहःसु “सुतम्” अभि-
षुतं “यवाशिरं” यवमयसक्तुभिर्मिश्रितम् [आङ्पूर्वस्य औणातेः
किपि “अपसृधेशाम् (६, १, ३६) ” — इत्यादिना “शिरइत्यादेशः”
तं “सोमं” “विष्णुना” सह “अपिबत्” “यथावशम्” अवशत्
पूर्वं यथा तं सोमं तथा अपिबत् [वश कान्तौ (अदा० प०)] “बहु-
लञ्छन्दसि (२, ४, ७३) ” — इति शपो लुगभावः] पीतः “सः”
सोमः “महां” महान्तम् “जरु” तेजसा विस्तीर्णम् “ईम्”
एनम् इन्द्रं “ममाद” अमादयन् । किमर्थम् ? “महि” महत्
वृष-हननादि-लक्षणं कर्म कर्त्तवे कर्त्तुं “सत्यः” “इन्दुः”
स्रवन् “देवः” द्योतमानः “सः” सोमः “सत्यं” यथार्थभूतं
“देव” सोमं कामयमानम् “ईम्” एनम् “इन्द्रम्” “सश्वत्”
[सश्वतिर्यामि-कर्मा] व्याप्नोतु ॥

“तृम्पन्” — “तृम्पत्” — इति पाठौ, “सत्यइन्दुसत्यमिन्द्रम्”
— “सत्यमिन्द्रंसत्यइन्दुः” — इति अस्मिन्नृचे प्रत्येकमृगवसाने
व्यत्ययेन पाठौ ॥ १ ॥

१० अ० ११ ख० ३ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिः ।

३६३

^{२२ १} र्यात^२च्छरायिम् । ^{१ २ ४} बभ्रुगुपुना३ । तायिवा३रेपुणा६५६ ।

^{२२ २ १२ २} योदेवान्वै^{२२ १}हो । ^{२ २} श्वा^{१ २}इत्परायि । मदेनसा३ । हागा

^४ इच्छाम्पुता६५६यि(३) ॥ १८* ॥ [१२]

^{२ २} ॥ रयिष्ठम् ॥ ^{१ २ २} इन्द्रायसो । मपाताश्वायि । औ३

^{२ २} हो३वा । ^{१ २ ३ १ १ १ १} वृत्रघ्नेपरिषिच्यमा२३४५यि । ^{२ २} वृत्रघ्नेपा । रि

^{१ २ २} षायिच्या३सायि । ^{५ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २} औ३हो३वा । नरेचदक्षिणावता२३

^{१ १} ४५यि । ^{२ २} नरेचदा । ^{१ २ २} क्षिणावा३तायि । ^{५ २ २} औ३हो३वा ।

^{२ १ २ २ १ ३ १ १ १ १} वीरायसदनामदा२३४५यि । ^{२ २ २} वीरायसा । ^{१ २ २} दनासा३दा

^{५ २ २} यि । ^{२ २} औ३हो३वा ॥ (१) ^{१ ३ २ २} त^२सखायाः । पुहुरुचाम् ।

^{५ २ २} औ३हो३वा । ^{१ २ २ १ २ २ १ ३ १ १ १ १} वयंयूयश्चसूरया२३४५ः । ^{१ २} वयंयूयाम् ।

^{१ २ २} चसूरा३याः । ^{५ २ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २} औ३हो३वा । अश्यामवाजगन्धिया२३

^{१ १} ३५म् । ^{२ २} अश्यामवा । ^{१ २ २} जगान्धा३याम् । ^{५ २ २} औ३हो३वा ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १२ १२ ३ १२ २२

साकञ्जातः क्रतुना साकमोजसा ववक्षिथ ५

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २

साकं वृद्धो वीर्यैः सासहि मृधो विचर्षणिः ।

३ ३ २ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २

दाताराधस्तुवते काम्यं वसु प्रचेतन सैन्य

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २

सद्यद्देवो देवस्य इन्द्रः सत्यमिन्द्रम् ॥ * २ ॥

हे इन्द्र ! त्वं “क्रतुना” कर्मणा प्रज्ञया वा “साकं” सह
 “जातः”† “साकम्” “ओजसा” बलेन “ववक्षिथ” विश्वं
 वोढुमिच्छसि [वहेः सन्नस्तस्य लिटि मन्त्रत्वादाम् न भवति] ।
 किञ्च हे “प्रचेतन” प्रकष्ट-ज्ञानेन्द्र ! त्वं “वीर्यैः” शत्रु-हननादि-
 लक्षणैः पराक्रमैः “साकं” “वृद्धः” प्रवृद्धः “मृधः” हिंसकान्
 सङ्गृह्णामान् वा “सासहिः” [“न लोकाव्ययेति (२; ३, ६६) षष्ठीः
 प्रतिषेधः] तेषामभिभविता‡ “विचर्षणिः” पुण्यकृतोऽपुण्यकृतश्च
 विशेषेण द्रष्टा “स्तुवते” स्तोत्रं कुर्वाणाय यजमानाय “राधः”
 साकं “काम्यं” प्रार्थनीयं “वसु” धनं “दाता” सन् ववक्षिष्येति
 समन्वयः । सैनमिति परोक्ष-निर्देशः सिद्धार्यः ॥

“प्रचेतन”—इति छन्दोगानां विशेष-प्राठः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० १, ६, २८, ३ ।

† ‘साकं जातः सदा जातः सद्यो वा जातः’—इति वि० ।

‡ ‘सासहिः—साधनप्रोक्तः’—इति वि० ।

१३ अ० ६ ख० ३ सू० ३] उत्तरार्चिकः ।

५६१

अथ तृतीया ।

^{२ १ १ ३ १ २ ३ १}
अधत्विषीमां अभ्योजसा कृवि* युधा

^{२ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २}
भवदारोदसी अपृणदस्य मज्मना प्रवावृधे ।

^{१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३}
अधत्तान्यञ्जठरे प्रेमरिच्यत प्रचेतय

^{१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २ ३}
सैनस्य द्वे वोदेवस्य इन्द्रः सत्यमिन्द्रम् ॥ ३१ ॥ २०

“अध” अथ सोमपानादनन्तरं “त्विषीमान्” इन्द्रः “अजसा” बलेन “कृवि” कृवि-नामासुरं* “युधा” युद्धेन “अभ्यभवत्” अभिभूतवान् । किञ्च स इन्द्रः “रोदसी” व्यावापृथिव्यौ “आ अवृणत्” स्व-तेजसा समन्तात् पूरयामास । तथा “अस्य” पीतस्य सोमस्य “मज्मना”† बलेन “प्र वावृधे” प्रकर्षेण वर्धते । यद्वा, “अस्य” कृवेः असुरस्य “मज्मना”‡ सारेण “रोदसी” अपूरयत् स इन्द्रः सोमं द्विधा विभज्य “अन्य” भागं स्वकीये “जठरे” “अधत्त” । “ईम्” एनम् अपरं भागं देवेभ्यः “प्रारिच्यत” प्रारिचयत् [एतेनार्धमिन्द्राय अर्धमन्येभ्योऽपि देवेभ्य इत्युक्तं भवति ।

* “कृवि” — इति क० पु० पाठः ।

† क० वे० २, ६, २८, २१ ।

‡ “कृवि” — कूपस्थानीयम् — इति वि० ।

याम् । चा३सूरा३याः । अ३शा३र३म । वाजा३र३गा ।
 ऊ३म्मा३यि । धा३याम् । साने३मवाजपा३र३स्ति३या३उ ॥ (२)
 याम्पा । रि३त्य३र्ह३र्य३त३र्ह३रि३म्ब३भ्रु३म्पु३ना । ती३श्वारे३श३णा ।
 यो३दे३रे३वान् । वि३श्वा३र्ह३श्चा । ऊ३म्मा३यि । पा३श्रा३यि ।
 मा३दे३नस३ह३गा३र३क्ता३उ (३) ॥ २१ * ॥ [१४]

॥ ऊ३र्द्ध३त्वा३ष्ट्री३साम ॥ परि३त्य३र्ह३र्य३त३र्ह३रा३यि३म् । वा
 भ्रू३र३म्पु३ना३र । ति३वा३श३४५ । रे३र३श३४णा । यो३दे३वान् वि३श्वा३र्ह३
 इ३त्प३रा३र३४५यि । म३दे३नसा । ह३ग३क्ता३र३श३ता३श३४यि ॥ (१)
 दि३र्यि३म्प३च्च३स्व३य३श३साम् । सा३खा३र्यो३आ३र । द्रि३सा३श३४५ ।
 हा३र३श३४ता३म् । प्रि३य३मि३न्द्र३स्य३का३मि३या३र३४५म् । प्र३क्षा३प
 या । त३ऊ३र्म्मा३र३श३या३श३४ः ॥ (२) इ३न्द्रा३य३सो३म३पा३त३वा३यि ।
 वा३र्चा३र३घ्ने३पा३र । रि३षा३र३श३४यि । च्या३र३श३४से । न३रे३च३द

संस्था च तैत्तिरीयकम्—“यत् सर्वेषामर्हमिन्द्रं प्रति तस्मादिन्द्रो
देवतानां भूयिष्ठभाक्तमः”—इति] । हे इन्द्र ! त्वं ‘प्रचेतय’
एवभूतं सोमं देवांस्यस्यक् ज्ञापय प्रापयेत्यर्थः । अन्यत् पूर्ववत् ॥
“प्रचेतय”—इति विशेष-पाठः ॥ ३ ॥ २०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य
षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्हं निवारयन् ।
पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १३ ॥

॥ इति षष्ठः प्रपाठकः* ॥ ६ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
उत्तरायन्य त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

^{२२} क्षिणावतार^१३४^१पुथि । ^{३२}वीरायसा । ^१दनासार^२३दा^३३३थि ।
^१ओर^२३४^३५ई । डा(३) ॥ ८॥ [१५]

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ ^५परा^१ऽप्रथित्यम् । ^५चा^२३र्या^३श्त^४थ
^५क्षारायिम् । ^१बाभ्रु^२म्पुना । ^२ती^१३वारे^२३णा । ^{१२}योदे^{१२}३वान् ।
^२विश्व^१३३था । ^१ऊम्मायि । ^२पा^२३रायि । ^१मादेन^२सच्चगा
^१३च्छताउ ॥ (१) ^१तायि^२द्वायिः । ^१यम्य^२च्चस्वयशस^३३सखा
^२योथा । ^२द्रो^१३सा^२३हा^३३ताम् । ^१प्रिया^२३मि । ^२द्रस्या^३२३
^२का । ^१ऊम्मायि । ^१मा^२३याम् । ^१प्रा^२स्त्रापयन्त^३ऊ^४३म
^२याउ ॥ (२) ^१या^२आयि । ^{१२}द्राय^२सोमपातवेवृ^३३घ्ने^४पा । ^१री^२३
^१षायि^२च्या^३३सायि । ^१नरे^२३च । ^२दक्षा^३३३थिणा । ^१ऊम्मा
^२यि । ^१रा^२३तायि । ^१वायि^२रायसदना^३३सदाउ । ^१वा^२३४५ (३)

॥ ८॥ [१६]

० ऊ० गा० १७ प्र० १ अ० ८ सू० १ ।

† ऊ० गा० १७ प्र० १ अ० ८ सू० १ ।

॥ असितोत्तरम् ॥ ^{२१}परायित्या^४२३^४चर्य^४त^४हरि^४
^५ह्राउ । ^१बभ्रु^२म्पुनन्तिवारे ^२३ ^२णा । ^१योदेवा^२न्वा ^२३ ^२यि ।
^१श्वा^२इत्पा^४२३४रायि । ^१मदेना^२इसा^२३ । ^२हगो^२३४वा ।
^४क्वापुतो^५ईहायि(३) ॥ २* ॥ [१७]

॥ वाङ्मिधनङ्गौच्चम् ॥ ^{२१}परायित्या^२ह्रा^२इ^२२३४ । ^२यं
^५तम् । ^३ह्रा^२इयिम् । ^{२१}बभ्रु^२म्पुना^२३१२३४ । ^५तिवा । ^३रे
^२णा^२३ । ^२योदेवा^२न्वा^२३१२३४यि । ^२श्वा^५इत् । ^३परा^२इयि ।
^{२१}मदेना^२मा^४इ^४१२३ । ^{२१}हगा^२पू^२क्कताउ ॥ (१) ^{२१}दिर्य^२म्या^२च्चा^२३
^५१२३४ । ^३स्वय । ^{२१}शसा^२इम् । ^{२१}सखायो^२आ^२३१२३४ । ^५द्रि
^५स । ^३हता^२इम् । ^{२१}प्रियामायि^२न्द्रा^२३१२३४ । ^५स्यका । ^३मि
^२या^२इम् । ^{२१}प्रक्ष्तापाया^२इ^४१२३ । ^५तऊ^२प्र^२र्मा^२याउ ॥ (२)
^{२१}इन्द्राया^२सो^२३१२३४ । ^५मपा । ^३तवा^२इयि । ^{२१}वृत्रघ्ने^२पा^२३१२

३४ । रिषि । चसा३यि । नरेचादा३१२३४ । क्षिणा
 वता ३ यि । वीरायासा ३१२३ । दना ५ सदाउ ।
 वा(३) ॥ ४* ॥ [१८] १८

अथ तृचात्मके चतुर्थ-सूक्ते—

प्रथमा ।

पवस्सोममहेदक्षायाश्चोननित्तोवाजीधनाय ॥ १† ॥

हे “सोम !” “अश्वो न” अश्वइव “नित्तः” वसतीवरीभि-
 रङ्गिर्निर्णितः,‡ “वाजी” वेगवान् त्वं “महे” महते “दक्षाया”
 बलायया “धनाय” धनार्थं “पवस्व” क्षर ॥

“महे”—“कृत्वे”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

प्रतोसोतारोरसमदायपुनन्तिसोममहेद्युम्नाय ॥ २§-॥

* ऊ० गा० २० प्र० २ अ० ४ सू० ।

† ऊ० आ० ५, १, ५, ४ (१ भा० ८७४ सू०) ऋ० वे० ७, ५, २०, १० ।

‡ ‘अश्वो न नित्तः—न-शब्द उपसाधीयः अश्वइव स्थापितः’—इति वि० ।

§ ‘दक्षाया—महर्षये अथवा दक्षिणे शीघ्रकर्म्मणे यजमानाय’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ७, ५, २१, १ ।

१० अ० ११ ख० ४ सू० ३] उत्तरार्चिकः ।

३६८

“सोतारः” अभिषोतारः ऋत्विजः, हे सोम ! “ते” तव स्वभूतं “रसं” * “मदाय” मदार्थं “पुनन्ति” । तदेवोच्यते—
“महे” महते “द्युन्नाय” [“द्युम्” द्योततेर्यशो वात्रं वेति (निरु०
नै० ५, ५). यास्कः] अन्नाय यशसे वा पुनन्ति सोमं शोधयन्ति
यद्वा, सोममभिषूयमाणं रसं पुनन्तीति एकवाक्यतया
योजनीयम् ॥

“प्रते”-“तन्वे”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १४ २२
शि० शु० अ० ज्ञानं च रि० म० जन्ति

३ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ १
पवित्रे सोमन्देवेभ्य इन्दुम् ॥ ३१ ॥ १८

“शिशुम्” एषां पुत्रभूतं ‡ “ज्ञानं” जायमानं “हरिं”
हरितवर्णम् “इन्दुम्” दीप्तं सोमं “देवेभ्यः” “पवित्रे” ¶ “मृ-
जन्ति” ऋत्विजा मार्जयन्ति ॥ ३ ॥ १८

२२ २ २ २ २ १
॥ विधर्मम् ॥ ओक्षोश्वा । ओक्षोश्वा । ओक्षो

* ‘रसं—वीर्यम्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, ४, २१, १ ।

‡ ‘शिशु’—‘शंसनीयम्’—इति वि० ।

¶ ‘पवित्रे’—‘पालमये’—इति वि० ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
 रवार३४ औहोईवा । पवस्वसोममहेदक्षाया २३४५ ।
 अश्वोननिक्तीवा २जीधनारयार३४५ । प्रतेसोतारोरसम्
 दायार३४५ । पुनन्तिसोममहेदुम्नायार३४५ । शिशु
 अज्ञानं चरिमृजनीर३४५ । पवित्रेसोमदेवेभ्यइन्दूर३
 ४५म् ॥ (१) पवस्वसोमार३४५ । महेदक्षाया २३४५ ।
 अश्वोननिक्ताः । वाजीधनारयार३४५ । प्रतेसोतारा
 र३४५ः । रसम्मादायार३४५ । पुनन्तिसोमार३४५म् ।
 महेदुम्नायार३४५ ॥ (२) शिशुअज्ञाना१म् । चरिमृज
 नीर३४५ । पवित्रेसोमार३४५म् । देवेभ्यइन्दूर३४५म् ।
 औहोईवा । २ । औहोईवार३४ औहोईवा । ए३ । विध
 मार३४५ (३) ॥ ४* ॥ [१] १८

अथ दृचात्मके पञ्चम-सूक्ते—

प्रथमा ।

२ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २

उपोषुजातममुरङ्गोभिर्भङ्गमरिष्कृतम् ।

१ २ ३ १ २

इन्दुन्देवाअयासिषुः ॥ १* ॥

“जातम्” प्रादुर्भूतम् “अमुरं” वसतीवरीभिः प्रेरितम्
“भङ्गं” शत्रूणां भञ्जकम् “गोभिः” गोविकारेः पयोभिः “परि-
ष्कृतम्” अलङ्कृतम् “इन्दु” सोमं “देवाः” इन्द्रादयः “उपाया-
सिषुः” उपगच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

तमिद्वर्द्धन्तुनोगिरोवत्सुसंशिश्वरीरिव ।

१ २ २ २ ३ १ २

यइन्द्रस्यहृदसनिः ॥ २† ॥

“यः” सोमः “इन्द्रस्य” “हृदसनिः”‡ हृदयस्य सम्भक्ता
भवति “तमिदं” तमेव सोमं “नः” अस्माकं “गिरः” स्तुति-
रूपा वाचः “संवर्द्धन्तु” संवर्द्धयन्तु । तत्र दृष्टान्तः—“वत्सं”

* ऋ० आ० ६, १, १, १ (२भा० ४३ पृ०)=इक्ष्व १, २, १८, १ (३भा० १६३ पृ०)
= ऋ० वे० ७, १, २०, ६ ।

† ऋ० वे० ७, १, २०, ४ ।

‡ ‘हृदसनिः’—हृदिजातः स्थितः—इति वि० ।

वालं “शिश्वरीरिव” यथा शिश्वर्यो वदपयस्कार्मातरो वत्सं
सम्यक् वर्द्धयन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अर्षानः सोमशङ्खवेधुश्चस्वपिप्युषीमिषम् ।

१ २ ३ १ २
वर्द्धसमुद्रमुक्थ ॥ ३* ॥ २०

हे सोम !” त्वं “नः” अस्माकं† “गवे” “शं” सुखम्‡
“अर्षे” क्षरणा । अपिच “पिप्युषीम्” प्रवृद्धाम्§ “इषम्”
अन्नं ॥ “धुलस्व” प्रपूरय** । किञ्च हे “उक्थ” प्रशस्य ! ††
“समुद्रम्”‡‡ “वर्द्ध” गणा वर्द्धय ॥

“अर्षानः”-“अर्षाणः”—इति पाठौ, “उक्थ”-“उक्थ्यम्”
—इति च ॥ ३ ॥ २०

* सू० वे० ७, १, २०, ५ ।

† ‘नः’ अस्माभ्यम्—इति वि० ।

‡ ‘शंगवे’—गवां सुखार्थम्—इति वि० ।

§ ‘अर्षे’—गच्छस्व द्रोणकलशम्—इति वि० । मूलं लघा इति दीर्घान्तः पाठः

“अर्षोऽतस्तिष्ठः (६, ३, १३५)”—इति तच्च दीर्घः ।

§ ‘पिप्युषी’—पान-समर्थाम्—इति वि० ।

॥ ‘सोमलक्षण’—इति वि० ।

** ‘धुलस्व’—‘दुष्टस्व’—इति वि० ।

†† ‘उक्था’—उक्थानि सामानि—इति वि० । एवञ्च “उक्था”—इति वि०-
रण-पाठो गम्यते परं तत् प्रामादिकम् एव संहिता-पद-पुस्तकेषु तथा पाठादर्शनात् ।

‡‡ ‘समुद्र’—द्रोणकलशम्—इति वि० ।

गणा ‘वर्द्ध’—इति संहितायां दीर्घः ।

॥ अ॒धम् ॥ उ॒पोष॒जा॒र॒तम् । अ॒म॒रु॒रो॒वा । गो॒भि॒
 र्भ॒ङ्ग॒मम् । प॒रिष्कृ॒ताम् । इ॒न्दु॒दे॒वा॒अ॒ । या॒र॒३ । सि
 षा॒उ॒वा । अ॒धिया॒२ ॥ (१) त॒मि॒द्व॒र्द्धा॒र॒न्तु । नो॒गि॒रो
 वा । वा॒त्स॒स॒शायि॒ । अ॒रौ॒रि॒वा । य॒द॒न्द्र॒स्य॒व । दा
 र॒३म् । स॒ना॒उ॒वा । अ॒धिया॒२ ॥ (२) अ॒र्षा॒नः॒सो॒र॒म ।
 श॒ङ्ग॒वो॒वा । धु॒क्ष॒स्व॒पायि॒ । पृ॒षी॒मि॒षाम् । व॒र्हा॒स॒मु
 द्र॒म् । ऊ॒र॒३ । वि॒थ॒या॒उ॒वा । अ॒धिया॒२ । ए॒र॒३॒हि॒या
 ३४३ । औ॒र॒३४५३ । डा॒(३) ॥ ५* ॥ [१]

॥ प्र॒ती॒ची॒ने॒ड॒ङ्का॒शी॒तम् ॥ उ॒पोष॒जा॒तम् । आ॒र॒
 म॒ुरा॒म् । गो॒भि॒र्भ॒ङ्ग॒म् । प॒रा॒यि॒ष्कृ॒ता॒र॒३४३म् । चा॒हो
 यि । इ॒न्दु॒दे॒वा॒आ॒श्या । सि॒षूः । औ॒र॒३॒हो॒वा ॥ (१)
 त॒मि॒द्व॒र्द्धा॒र॒न्तु । नो॒र॒गि॒राः । वा॒त्स॒स॒शायि॒ । अ॒रा॒यि

० ३२ २ १ २ २ १
रिवा२३४ । च्वाहोयि । यद्न्द्रस्थाहा३र्हाम् । सनायिः ।

४ ५ १ २ २ १
औ२३होवा ॥ (२) अर्षानःसोम । शारङ्गवायि । धून्

२ १ ० ३२ २ १ २
खपि । प्युषायिमिषार३४म् । च्वाहोयि । वर्द्धासम्

२ २ १ २ ४ ५ ४ ५
द्रा३म् । विथया । औ३होवा । ईडा(३) ॥ ११* ॥ [२] २०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य दशमस्याध्यायस्य-

एकादशः खण्डः ॥ ११ ॥

अथ द्वादश-खण्डः—

आघायेअग्निमिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
आघायेअग्निमिन्धतेस्तुण्तिवर्द्धिरानुषक् ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
येषामिन्द्रोयवासखा ॥ ११ ॥

* ऊ० गा० १८ प्र० २ अ० ११ सू० १ ।

† 'यज्ञायज्ञौयमग्निष्टोमसाम'—इति वि० ।

‡ 'इदानीमुक्त्यानि'—इति वि० ।

॥ ऊ० गा० २, १, ३, ८, ११ भा० ३० पृ० — सू० वे० ६, २, ४२, १ = य० वे०

७, ३२ ।

३७५

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ४ २ ३ १ २

अथ तृतीया ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९

येषामिन्द्रोयुवासखा ॥ ३ ॥ ॥ २१

॥ अ० वे० ६, ७, ४२, ३ ।

“युवा इन्द्रः येषां सखा” तेष्वन्तर्भूतः कश्चित् “अयुव इत्”
 प्राग्गोत्रैव मन् “युवाहृतं” योद्धृभिर्भटैराहृतं शत्रुं “सत्वभिः”
 आत्मोयैर्वलैः “भूरः” मन् “आजति”^{*} नमयति ॥ ३ ॥ २१

॥ ऐध्मवाद्वाद्यम् ॥ ^{१ २ २} आघाये ^{१ २} अग्निमिन्धातायि । ^१ स्त्रण
^२ न्तिर्बर्हिः ^१ रानुषाक् ॥ (१) ^१ बृहन्ति ^१ दिधा ^१ आयिषाम् । ^{१ २} भूरिश
^२ स्त्रमपृथुः ^{२ १ २} स्वहः ॥ (२) ^{१ २} अयुवइद्यु ^{१ २} धावार्त्ताम् । ^{१ २} भूरआज
^{२ १ २} तिसत्वभायिः । ^२ येषामिन्द्रो ^२ युवाइद्वा । ^२ जवायि । ^२ ज
^५ वो२३४ । ^४ वा । ^५ साप्रखोद्इहायि(३) ॥ ६१ ॥ [१] २१

अथ यएकइति लृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

^{१ ७ १ १ ३ १ २ ३ १ ३ १ २} यएकइदिदयतेवसुमत्तायदाशुषे ।

^{१ २ १ १ २} ^{३ १ २ ३ २} देशानोअप्रतिष्कृतइन्द्रोअङ्ग ॥ १६ ॥

* ‘आजति’—इति वि० ।

† ज० गा० ६५० १५० ६५० ।

‡ ह० आ० ४, २, ५, ६ (१ भा० ७८८ पृ०) = ह० वे० १, ६, ६, १ ।

“यः” इन्द्रः “एकइत्” एकएव “दाशुषे” हविर्दत्तवते
 “मर्त्तयि” मनुष्याय यजमानाय “वसु” धनं “विदयते” विशेषेण
 ददाति “अङ्ग” [—इति छिप्र-नाम (निरु० नै० ५, १७)] “अ-
 प्रतिष्कृतः” परैरप्रतिशब्दितः प्रतिकूल-शब्द-रहित इत्यर्थः ।
 एवञ्चूतः स “इन्द्रः” छिप्रम् “ईमानः” सर्वस्य जगतः स्वामी
 भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यश्चिद्विवाब्रुभ्यसासुतावाञ्चाविवासति ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 उग्रन्तपत्यतेशवइन्द्रोअङ्ग ॥ २* ॥

“बहुभ्यः” मनुष्येभ्यः सक्तायात् “यः चित् हि”† यएव
 खलु यजमानः “सुतावान्” अभिषुत-सोम-युक्तः सन् । हे इन्द्र !
 “त्वा” त्वाम् “आ विवासति” परिचरति [विवासतिः परि-
 चरणकर्त्ता (निघ० ३, ५, १०)] “तत्” तस्मै यजमानाय
 “उग्रम्” उग्रूष्णं “शवः” बलम् “इन्द्रः” “अङ्ग” ‡ छिप्रं “आ
 पत्यते” आपतयति प्रापयति ॥ २ ॥

* अ० वे० १, ६, ६, ४ ।

† ‘चित्-हि’—इति पदपूर्णा—इति वि०

‡ ‘अङ्गशब्दः पुत्रवाची’—इति वि० ।

^{१ २२ ३२ ११ १ ५}
 ष्कृतः । आयिशा । नोअप्रतायि । ष्कू२३४ताः ॥ (१)
^{१ २ २ १ २ २ १ १}
 यश्चिद्धिवा । बज्जभ्याश्चा । सुतावाअवीश्वा । ऊम् ।
^{१ ५ २१ २ २ १ २ १ २ १}
 सार३४तायि । उग्रन्तत्यतेशवः । जग्रम् । तत्यता
^{१ ५ २ २ २ २ १ २}
 यि । शार३४वाः ॥ (२) कदामर्त्तमराधा३साम् । पदा
^{१ २ १ ३ ५ १ १ २}
 क्षुम्पामोश्वा । ऊम् । स्फू२३४रात् । कदानःशुश्रव
^{१ १ २ २ १ १ १ ५ १}
 ज्जिरः । कादा । नःशुश्रवात् । गा२३४यिराः । आ
^{२ १ १ ५ २ २ १ ३ ४}
 यिन्द्रोअ । गा २ । या २ ३ ४ औचोवा । ई २ ३ ४
^५
 न्द्राः (३) ॥ ७* ॥ [१] २२

अथ गायन्तीति-दृष्टात्मकं सूक्तं तृतीयम्†,

तत्र प्रथमा ।

^{१ १ ३ १ २ १ २ ४ १ १ १ २}
 गायन्तिवागायन्निणोर्चन्त्यर्कमर्क्किणः ।

^{१ १ २ २ २ २ १ २}
 ब्रह्माणस्त्वाशतक्रतउदग्मिवयेमिरे ॥ १३ ॥

* अ० गा० ६ प्र० १ ख० ७ चा० ।

† 'तृतीयसूक्त्यन्'—इति वि० ।

‡ अ० आ० ४, १, १, १ (१ भा० ६८४ पृ०) = अ० वे० १, १, १८, १ ।

हे “शतक्रतो” बहुकर्मन् बहुयज्ञ वा इन्द्र ! “त्वा”
त्वाम् “गायत्रिणः” उक्तातारः “गायन्ति” स्तुवन्ति ; “अर्किणः”
अर्चन-हेतु-मन्त्र-युक्ता होतारः “अर्कम्” अर्चनीयम् इन्द्रम्
“अर्चन्ति” स्तोत्र-शस्त्र-गतैर्मन्त्रैः प्रशंसन्ति ; “ब्रह्माणः” ब्रह्म-
प्रभृतयः इतरे ब्राह्मणाः “त्वाम्” “उद्येमिरे” उन्नतिं प्रापयन्ति ।
तत्र दृष्टान्तः—“वंशमिव” यथा वंशाग्रे नृत्यन्तः शिल्पिनः
ग्रौढं वंशमुन्नतिं कुर्वन्ति, यथा वा सन्मार्गवर्त्तिनः स्वकीयं कुल-
मुन्नतं कुर्वन्ति, तद्वत् । एतामृचं यास्क एवं व्याचष्टे—“गायन्ति
त्वा गायत्रिणः प्रार्चन्ति ते ऽर्कमर्किणो ब्रह्माणस्त्वाशतक्रत उद्ये-
मिरे वंशमिव । वंशो वनशयो भवति वनच्छूयतइति वेति”
(निरु० नै० ५, ५) । अर्क-शब्दश्च बहुधा व्याचष्टे—“अर्को देवो
भवति यदेनमर्चन्त्यर्को मन्त्रो भवति तदनेनार्चन्त्यर्कमन्नं भवत्य-
र्चति भूतान्यर्को वृद्धो भवति सञ्चः कटुकिन्ना (निरु० नै०
५, ४)—इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१७ ३ १८ २२३ १९ २२ ३ १ ९
यत्नानोत्तान्वाऋक्षोभूर्यस्पष्टकर्त्तव्यम् ।

१७ ३ १ ९ ३ १ २ ३ १ ३
तदिन्द्रोऽर्थश्चेतितियूथेनवृष्णिरेजति ॥ २* ॥

“यद्” यदा “सानोः सानु” यजमानः सानोः सानु, सोम-
वस्त्री-समिदाद्याहरणाय पर्वतप्रदेशम् “आरुहः” आरुढवान् ।

तथा “भूरि” बहुकर्म यागरूपम् “अस्यष्ट” स्पृष्टवान् उपक्रान्त-
वानित्यर्थः । “तत्” तदानीम् “इन्द्रः” “अथ” यजमानस्य
प्रयोजनं “चेतति” जानाति । ज्ञात्वा च “वृष्णिः” कामानां
वर्षिता सन् “यूथेन” मरुद्गणेन सह* “एजति” कम्पते,†
अस्य स्थानाद् यज्ञभूमिमागन्तुमित्यर्थः ॥

“सानोः सान्वा रुहः”-“सानोः सानुमारुहत्”—इति पाठो ॥ २॥

अथ तृतीया ।

१ १७ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ २
युद्धाक्षिकेशिनाहरीवृषणाकक्ष्यप्रा ।

१ २ ३ १ २ ३ २
अथानइन्द्रसोमपगामुपश्रुच्चिर ॥ ३३ ॥ २३

हे “सोमपाः” सोम-पान-युक्तेन्द्र ! “हरी” त्वदीयावश्वौ
“यूद्धाक्षि हि” § सर्वाथा संयोजय । “अथ” अनन्तरं “नः”
अस्मदीयानां “गिरां” स्तुतीनाम् “उपश्रुतिं” समीपे श्रवण
सुद्दिश्य “चर” तत्त्वदेशे गच्छ । कीदृशौ हरी ? “केशिना”
स्नान-प्रदेशे लम्बमान-केश-युक्तौ, “वृषणा” सेवन-समर्थौ युवानौ,

* ‘यूथेन—देवसङ्घातेन’—इति वि० ।

† ‘एजति—आगच्छति’—इति वि० ।

‡ अ० वे० १, १, १९, ३=प्र० वे० ८, १४ ।

§ संज्ञितानां “युद्धाक्षि”—इति दीर्घाक्षः तत्र “द्विवः (१, २, १३५)”—इति दीर्घः ।

§ ‘इति पदपूर्वः’—इति वि० ।

“कक्ष्यप्राः” अश्वस्योदर-बन्धन-रज्जुः कक्ष्यः, तस्य पूरकौ पुष्टाङ्गा-
वित्यर्थः ॥

“युङ्क्वा”-“युक्त्वा”—इति पाठौ ॥

युङ्क्त्वा—सति शिष्टत्वेन प्रत्यय-स्वरः (३, १, ३)
शिष्यते, “हाचोऽतस्तिष्ठः (३, १, ३)”—इति संहितायां
दीर्घत्वम् । केशिना—प्रशस्ताः केशाः अनयोः सन्तीति मत्वर्थीय
इति-प्रत्ययः, “सुपांसुलुगित्यादिना (७, १, ३८) द्विवचनस्या-
कारादेशः । वषणा—वषु वषु सेचने (भा० प०) “कनि-
न्यु-वषि-तच्चि-राजि-धन्वि-द्यु-प्रति-दिवः”—इति कनिन्, “ज्नि-
त्यादिर्नित्यम् (६, १, १८७)”—इत्याद्युदात्तः, “वाषपूर्वस्य
निगमे (६, ४, ८)”—इति उपधायाः पक्षे दीर्घाभावः, पूर्व-
वदाकारः (७, १, ३८) । कक्ष्यप्राः—कक्ष्ययोर्भवं कक्ष्यं सूत्रं
तत् प्रातः पूरयतः पुष्टत्वादिति कक्ष्यप्रौ, प्रा पूरणे (अदा० प०),
“आतोऽनुपसर्गे (३, २, ३)”—क-प्रत्ययः, छदुत्तरपद-प्रकृति
स्वरेणान्तोदात्तत्वम् (६, २, १३८)”—आकारः पूर्ववद् (७, १,
३८) । अथा—“निपातस्य च (६, ३, १३६)”—इति संहि-
तायां दीर्घः । नः—“अनुदात्तं सर्वमपादादौ (८, १, १८)”—
इत्यनुष्ठत्तौ “बहुवचनस्य वक्षसौ (८, १, २१)”—इति
नसादेशोऽनुदात्तः । इन्द्र!—सोमपा!—इत्युभौ “आमन्वि-
तस्य च (८, १, १८)”—इति सर्वाणुदात्तौ । गिरां—“सा-

वेकाचस्तृतीयादिर्विभक्तिः (६, १, १६८)"—इति विभक्तिरु-
दात्ता । उप—शब्दो निपातत्वादाद्युदात्तः (फि० ४, १२),
श्रुति-शब्देन प्रादिसमासे कदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वे प्राप्ते तादौ-
वनितिकृत्यचौ इति तु वर्जिततादि-परत्वात् गतेः प्रकृतिस्वरः
पर-निपातः ॥ ३ ॥ २३

॥ उद्व० श्रीयम् ॥ गायन्ति त्वागायत्रिणम् । अर्च

न्यर्कमर्का२३यिणाः । ब्रह्माणस्त्वा२३हो१यि । शतक्रा२

३ताउ । उद्व० शमिवया१यिमी३रे । उद्व० शा२३४मी ।

वाया३उवा३ । उप । मा३यिरो३पु३चायि ॥ (१) यत्सा

नोत्साम्ना३रु३द्वा । भूर्यस्यष्टकर्त्त३रु३वाम् । तदिन्द्रा

२३हो१यि । अर्थचेता२३तायि । यथेनवृष्णि३स१यिजा३

तायि । यूथेना२३४वृ । ष्णायिरा३उवा३ । उप । जा

ऽरतो३पु३चायिः ॥ (२) यु३त्वा३क्षिकेशिना३हरी३म् । वृषणा

कक्षिया२३म् । अथानो२३हो१यि । इन्द्रो३सोमा२३म् ।

^{१ २} गिरामुपश्रुता^१यिच्चा^१इरा । ^{१ १} गिरामूर^५इषा । ^{१ ५} श्रुता^१इउ
^१ वा^१इ । ^१ उप् । ^१ चाऽ^१रौ^१इ^१पु^१द्वा^१यि^१(३) ॥ ८* ॥ [१]

॥ द्विरभ्यस्तस्त्वाष्ट्रीसाम ॥ ^{५ २} गाय । ^{१ १} तित्वा^१इ । ^१ ह्रा^१इ
^{१ १ १ १} द्वा । ^५ गायत्रायिणा^{१ १}इ३४ः । ^{१ १} अर्च । ^{१ १} तिया^१इ । ^{१ १} ह्रा^१इद्वा ।
^{१ १ १} कमर्कायिणा^{५ २}इ३४ः । ^{१ १} ब्रह्मा । ^{१ १} णस्त्वा^{१ १}इ । ^{१ १} द्वा^१इद्वायि ।
^{१ १ १} शतक्राता^५इ३४उ । ^{१ १} उद्वा । ^{१ १} शमा^{१ १}इयि । ^{१ १} द्वा^१इद्वायि । ^१ व
^{१ १} या^{१ १}इद्वाइ३४ । ^५ वा । ^५ मा^५पूयिरो^{५ २}इद्वायि ॥ (१) ^{५ २} यत्सा । ^{१ २} नो
^१ स्सा^{१ १}इ । ^{१ १} द्वा^{१ १}इद्वा । ^{५ २ १} नुवा^{५ २}इद्वाइ३४ः । ^{५ २} भूरि । ^{१ १} अस्मा^{१ १}इ ।
^{१ १} द्वा^{१ १}इद्वा । ^{१ १ १} एकर्त्तूवा^{५ २}इ३४म् । ^{५ २} तदि । ^{१ १} द्रो^{१ १}वा^१इ । ^१ द्वा
^{१ १ १} इद्वा । ^{५ २ १} यच्चे^{५ २}ता^{५ २}ता^{१ १}इ३४यि । ^{५ २} यूथे । ^{१ १} नवा^{१ १}इ । ^{१ १} द्वा^{१ १}इद्वा ।
^{१ १ १} णिरा^५इद्वाइ३४ । ^५ वा । ^५ जा^५पूतो^{५ २}इद्वायि ॥ (२) ^{५ २} यु^{५ २}द्धा ।

१० अ० १२ ख० २ सू० १, २, ३ उत्तराचिकः ।

३८५

३ १ २ २ ३ १ १ ५ १२
 द्विका३ । द्वा३हायि । शिनाहारा२३४यि । वृष । णा
 २ २ २ १ ४ २ ३ २
 का३ । द्वा३हा । क्षियाप्रा२ ३४ । अथा । नआ३ ।
 २ २ ३ २ १ ४ २ २
 हा३हायि । द्रसोमापा२३४ः । गिराम् । उपा३ । द्वा
 २ २ ३ २ १ ४ २ २
 ३हायि । श्रुता३यि ३४ । वा । चाप्रो३हा
 यि(३) ॥ १* ॥ [२] ,

४ २ ३ २ ४ २ १
 ॥ गौरीवितम् ॥ गाय । तित्वा३ । गायत्रिणाः । अ
 १ २ २ ४
 चन्त्यकर्मकिंणा२३ः । ब्रह्माणस्त्वा३१२३ । शताप्रकृता
 १ २ ४ ५ ४ ५
 उ । ऊद३शमा३१२३यि । वयोवा । माप्रुयिरो३हा
 ४ ४ २ २ ४ २ ४ १ २
 यि ॥ (१) यत्सा । नोःसा३ । नुवारुहाः । भूर्यस्यष्ट
 १ २ २ ४
 कर्तुवार३म् । तादिन्द्रोआ३ १२३ । थच्चेप्रततायि ।
 १ २ २ ४ ५ ४ ५ ४ २
 यूथेनवा३१२३ । शिणरोवा । जाप्रतो३हायि ॥ (२) युक्ता ।
 ३ १ ४ २ ५ १ २ १
 द्विका३यि । शिनाहारायि । वृषणाकक्षियप्रा२३ । आ

+ क० गा० १३ प्र० १ सू० १ मा० ।

३८६

सामवेदसंहिता । [५ प्र० २ अ० २३ सू० १, २, ३ ।

यानआ३१२३यि । द्रसोप्रमपाः । गायिरामुपा३१२३ ।

अतोवा । चाप्रोईद्यायि(३) ॥ ५* ॥ [३] २३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य दशमस्याध्यायस्य

द्वादशः खण्डः† ॥ १२ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाद्यतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमः प्रपाठकः ॥ ५ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्बान्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

उत्तरायन्ये दशमोऽध्यायः‡ ॥ १० ॥

— ००० —

* ल० गा० ९१ प्र० १ अ० ५ सू० ।

† 'द्वादशाक्षस्य नवममह चष्टपत्वारिंशत् स्तोमिकम्—इति वि० ।

‡ 'पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः' इति वि०, बुक्क-पदपञ्चादिसम्मतमिति ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ ११ ॥

॥ अथैकादशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र

प्रथम-खण्डे—

सुषमिह इति चतुर्ह्रस्वं प्रथमं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

१२ २१ २ ३१ २ १ १२
सुषमिहो नः आवह देवा अग्ने च विद्मते ।

१ २ २१ २
होतः पावकयन्ति च ॥ ११ ॥

हे “अग्ने !” “सुसमिहः” § एतन्नामकस्त्वं “नः” अस्म-

* इदानीं दशममन्तरत्याग्रहोमः । * * * । तस्य वक्षिष्यमानं द्वितीय-प्रभृतीनां
पञ्चानामङ्गानुरूपं * * * नवमं सर्वं मधस्तादधीतकृतं,—इति वि० ।

† इदानीं सुषमिहो नम्यावह इति हवभवाभ्यामि भवन्ति—इति वि० ।

‡ “सुसमिहो”—इति ऋ०-पाठः ।

¶ ऋ० वे० १, १, १४, १ ।

§ ‘सुष्ठु, समिहः सुसमिहः’—इति वि० । ऋग्वेदीय-पाठ मधस्त्येवात्र प्रतीक-
पदार्थं कृतं सायणेन सुषमिह इति, मूलपाठस्तु मूर्धन्यमर्थः, सुषमिह इति “पूर्वपदात्
(८, १, १०६)”—इति च तत्र पलम् ।

दीयाय”* “हविष्मते” यजमानाय तदनुग्रहार्थं “देवान्”
 “आवह” । हे “पावक” शोधक ! “होतः” होमनिष्पादकाग्ने !
 “यच्च च” यज च†॥ [सुसमिद्धः—समः क्रियाविशेषणत्वेन गति-
 सञ्ज्ञकत्वात् प्रादिसमासः, शोभन-वाचिनः सु-शब्दस्य तु “वि-
 शेषणं विशेष्येण बहुलम् (२, १, ५७)”—इति समिद्धपदेन
 कर्मधारयः समासः, सु-शब्दः प्रातिपदिक-स्वरेणान्तोदात्तः,
 “कर्मधारयेऽनष्टा (६, २, ४६)”—इति पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं, क्रि-
 या-विशेषणत्वे हि सु-शब्दस्य गतित्वात् प्रादिसमासे “गतिरनन्तरः
 (६, २, ४८)” इति “समो यदुत्तर इति समो यदुत्तरत्वं तदेव
 कदुत्तर-प्रकृति-स्वरत्वेन (६, २, १३८) स्थास्यतीति सु-शब्दो-
 ऽनुदात्तः स्यात् । देवां अग्ने—“दीर्घादटि समानपादे (८,
 ३, ८)”—इति नकारस्य कत्वम्, “अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा
 (८, ३, २)”—“आतोऽटि नित्यम् (८, ३, ३)”—इत्यनु-
 नासिकः । हविष्मते—हविरस्यास्तीति मतुप्, “तसौ मत्वर्थं
 (१, ४, १८)”—इति भर्त्वन पदत्व-बाधितत्वात् कत्वम् । होतः—
 पावक—एतच्छब्दयोरामन्त्रितयोः पृथक् पृथगेव क्रियान्वये
 परस्पर-सामर्थ्यात् पराङ्मवद्भावाभावान्न तन्निवन्धनमैकस्वर्थम् न च
 द्वितीयस्यामन्त्रितस्याष्टमिक- (८, १, १८)—निघातेनैकस्वर्थम्
 “आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवद् (८, १, ७२)”—इति पूर्वस्या-
 विद्यमानत्वेन पदादपरत्वात् पादादित्वाच्च परस्य सामानाधि-
 करण्येऽपि होतरित्यस्य विशेषत्वे समानमेवाविद्यमानवत्वम्,

* ‘नः—अस्यभ्यम्’—इति वि० ।

† ‘यच्च च—यच्च भक्षणं, देवानावच्च भक्षणं च’—इति वि० ।

अतएवाविद्यमानवत्त्वात् सामर्थ्येऽपि न पराङ्गवद्भावः,—इति नैक-
 स्वर्य-सिद्धिः, अतो होतरिति विशेष्यम्; अतः पुनातीति पावकः
 —इत्यवयव-प्रसिद्ध-स्वीकारेण विशेषणत्वाद्दोतरिति विशेष्यम्,
 तच्च सामान्यवचनम् इति “नामन्विते समानाधिकरणे (८, १,
 ७३)” —इत्यविद्यमानवत्त्व-प्रतिषेधात् पदात्परत्वादपादादि-
 त्वाच्च द्वितीयामन्वितस्याष्टमिक-निघातेन वा पराङ्गवद्भावे सति
 शेष-निघातेन वा सर्वानुदात्तत्व-सिद्धिः । यच्चि—यज्ञेर्ज्ञोपः
 सिपि बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३) —इति शर्पा लुक्, व्र ० ि
 (८, २, ३६) षत्वम्. “षट्ठाः कस्मि (८, २, ४१)” —इति
 कत्वम्, सेर्हिरादेशञ्छान्दसत्वान्न भवति, पिपः पित्वेनानुदात्त-
 त्वाद्वातुस्वरएव (६, १, १६२) शिष्यते, न च “तिङ्तिङः (८,
 १, २८)” —इति निघातः पूर्वस्य पावकेत्यामन्वितस्य विद्यमान-
 वत्त्वेन पदादपरत्वात्, अतएव तस्याव्यवधायकत्वे होतरित्यपेक्ष्य
 निघातः स्यादिति चेत् न, यच्चि पदापेक्षया होतरित्यस्यापि पूर्व-
 त्वेनाविद्यमानत्वात्; ननु “नामन्विते समानाधिकरणे (८, १,
 ७३)” —इति तस्य नित्यमविद्यमानत्वम्, न च पावक-पदस्या-
 विद्यमानवत्त्वेन समानाधिकरण-परत्वाभावः; यच्चि-पदस्यैव हि
 कार्यं प्रति पावक-पदं पूर्वत्वादविद्यमानवत् स्यात्, होतः-पदम-
 विद्यमानवत्त्व-प्रतिषेधं प्रति तु परत्वादविद्यमानवदेवेति भवत्येव
 होतरित्यस्याविद्यमान वत्त्व-प्रतिषेधः, अतस्तस्याविद्यमानव-
 त्त्वात्तदपेक्षया यच्चीति निघातः प्राप्नोत्येव ? सत्यम्; —अत्र
 यच्चीत्यस्य च-शब्द-परत्वात् “चादिषु च (८, १, ५८)” —इति
 निघात-प्रतिषेधो भविष्यतीत्यदोषः] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २

१ २ ३ १ २

मधुमन्तन्तनूनपाद्यज्ञन्देवेषुनःकवे ।

३ १ २

३ १ २

अद्याकृणुध्नूतये ॥ २* ॥

हे “कवे” मेधाविज्ञाने ! “तनूनपात्”†—एतन्नामकस्वम्
 “अद्य” अस्मिन् “नः” अस्मादीयं “मधुमन्तं” रसवन्तं “यज्ञ”
 यजननीयं हविः “देवेषु” “कृणुहि” कुरु प्रापयेत्यर्थः । किमर्थम् ?
 “ऊतये” अस्मद्रक्षणाय ॥

“ऊतये”—“वीतये”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ १

१ २ २ ३ २ ३ १

१ २ १

१ २ १

२ २

नराशंसमिहप्रियमस्मिन्यज्ञउपहृये ।

१ २

३ १ १

मधुजिह्वहविष्कृतम् ॥ ३‡ ॥

“इह” देवयजन-देशे “अस्मिन्” वर्त्तमाने यज्ञे “नराशं-

* ऋ.वे० १, १, २४, २ ।

† “तनूनपादाज्यं भवति नपादित्यनन्तरायाः प्रजाया नामधेयं निर्णिततमा
 भवतिगौरव तनूद्व्यते ततो अस्यां भोगास्तस्याः पयः जायते पयस आज्यं जायते ।
 अग्निरिति शाकपणिनायोऽत्र तन्व उच्यते तत आकारिचे ताम्य ओषधिवनस्पतयो
 जायन्ते ओषधिवनस्पतिभ्य एव ज.यते । * * * ।”—इति निरु० दे० १, ५-६ ।

‡ ऋ.वे० १, १, २४, ३ ।

अथ यदयेति तृचात्मकं द्वितीयं सूत्रम्,*

तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ७ ३ २ १ २ २ १ २ ३ २
यदद्यमूरुदितेनागामित्रोऽर्थमा ।

३ १ २ ३ १ ४ २ ४
सुवातिसुविताभगः ॥ १† ॥

“यत्” धनं “नः” अस्माकम् अपेक्षितं “तत्” “अद्य”
अस्मिन् काले “सूरे” “उदिते” सति प्रातःसमये “अनागाः”
पाप-हन्ता, “मित्रः”, “अर्थमा”, “सविता”, “भगः” च—एतत्
प्रत्येकं “सुवाति” प्रेरयत् [अथवा अनागा मित्रो अर्थमा भवतु,
तदोषितं भगो भजनीयः सविता सुवाति प्रेरयतु] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ७ १ १ २ २
सुप्रावीरस्तुसक्षयःप्रनुयामन्सुदानवः ।

२ १ १ २ १ १ २
येनोअहोतिपिप्रति ॥ २‡ ॥

“सक्षयः” स-निवामः “सुप्रावीरस्तु” सुष्ठु प्रकर्षेण रक्षितास्तु
[प्र-शब्द आदरार्थः] । “प्र” प्रकर्षेण “नु” क्षिप्रं भवत्विति
शेषः । कदा ? इत्युच्यते— हे “सुदानवः” सुदानाः ! युष्माकं

* ‘मैत्रावक्ष्यसाध्यम्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ४, ५, ८, ४ ।

‡ ऋ० वे० ४, ५, ८, ५ ।

११ अ० १ ख० सू० ३] उत्तरार्धिकः ।

३८३

“यामन्” यामनि गमने सति, कीदृशानां गमने ? ये वृथमा-
गन्थ “नः” अस्माकम् “अहः” पापम् “अति पिप्रति” अतिपाप-
यथ, तेषां गमनइति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

११ ३२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
उतस्वराजोऽदितिदब्धस्यव्रतस्यये ।

३ १ ३ २
महोराजानईशते ॥ ३ ॥ २

“उत” अपिच “ये” मित्रादयस्तयः “स्वराजः” सर्वस्य
स्वामिनः “अदितिः”† येषाञ्च माया, सन्ति ; ते “शदब्धस्य”
अहिंसितस्य रक्षकस्य “महः” महतः‡ “व्रतस्य” अस्य कर्मणः॥
“राजानः” स्वामिनः, ते “ईशते” समर्था भवन्ति अभिमतं दातु
मिति शेषः । [अथैवं शीघ्रम्—“ये” मित्रादयोऽदितिश्च ‘अद-
ब्धस्य’ व्रतस्य ‘स्वराजः’ ईश्वरास्ते “महः” महतः अस्मादभिमत-
धनस्य “राजानः” स्वामिनः सन्तः “ईशते” अस्माभ्यं दातुम्
॥ ३ ॥ २

* ख० वे० ४, ५, ८, १ ।

† ‘अदितिः’—अदीनत्व-सम्यग्ज्ञाः—इति वि० ।

‡ ‘महः’—अभिमान-सम्यग्ज्ञाः—इति वि० ।

॥ ‘व्रतस्य’—कर्मणः ‘अस्माभ्यं वा’—इति वि० ।

उत्वेति लघुत्वात्कं प्रथमं सूक्तम्* ।

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ २ १ १ २ २
उत्त्वामन्दन्तु सोमाः कृणुष्वराधो अद्रिवः ।

१ १ २ १ २
अथ ब्रह्मद्विपो जहि ॥ १ ॥

हे इन्द्र ! “त्वा” त्वां “सोमाः” “उत्” उत्कृष्टं “मन्दन्तु”
मानयन्तु । हे “अद्रिवः !” वज्रवन्निन्द्र ! त्वं “राधः” अन्नं
“कृणुष्व” अन्नमभ्य कुरु ! किञ्च “ब्रह्मद्विषः” ब्राह्मण-द्वेष्टुन्
“अथ जहि” ॥

“सोमाः”—“सोमा”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ १ २ ३ १ २
पदापणो नराधसो निबाधस्वमहा असि ।

१ ३ ३ २ २ १ २
न हित्वा कश्चन प्रति ॥ २ ॥

“पणीन्” लुब्धान् । “अराधसः” यष्टयः धन-रहितान्
केवल-धनान् “पदा” पादेनातिक्रम्य “निबाधस्व” नितरां

* ‘ऐन्द्रसायम्’—इति वि० ।

† सू० आ० ३, १, १, १ (१ भा० ४२१४०) = सू० वे० ६, ४, ४३, १ ।

‡ सू० वे० ६, ४, ४३, २ ।

॥ ‘पणीन्—पणस्वभावान्’—इति वि० ।

११७० १४० २४० ३] उत्तराष्ट्रिकः ।

३८५

बाधस्व । हे इन्द्र ! त्वं “महान् अग्नि” “त्वा” त्वया “प्रति”
प्रतिनिधि-सदृशः “कश्चन” कश्चिदपि देवोऽसुरो मनुष्यो वा “न
हि” नास्ति खलु ॥

“पण्यीमराधसः”-“पण्यीरराधसः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
त्वमीशिषे सुतानामिन्द्र त्वमसुतानाम् ।

१३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
त्वराजाजनानाम् ॥ ३ * ॥ ३

हे “इन्द्र !” “त्वं” “सुतानाम्” अभिषुतानां सोमानाम्
“ईशिषे” ईश्वरो भवसि, तथा “त्वम्” “असुतानाम्” वर्त्तमा-
नानाञ्च ईशिषे, किञ्च “त्वं” सर्वेषां “जनानां” “राजा”
भवसि ॥ ३ ॥ ३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराष्ट्रन्यस्य एकादशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

● सू० च० ६, ४, ४३, ३ ।

† ‘इन्द्राग्नौ जातमित्युक्त्वावःकसाम’—इति वि० अतः परं व्यवहार्यमिति शेषः ।

‘उक्तं प्रातःस्वनम्’—इति च वि० ।

अथ द्वितीय-खण्डे *—

आजागृवि रिति लृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

आजागृवि विप्रकृतमतीनाम्

२२ २ १ २ ३ १ २

सोमः पुनानो असदच्चमूपु ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

सपन्तियन्मिथुनामोनिकाभा

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अध्वर्यवोरथिरासः सुहस्ताः ॥ १ ॥

“आगृविः” जागरणशीलः “कृतम्” कृतानां सत्य-भूतानां
 “मतीनां” स्तुतीनां “विप्रः” ज्ञाता स “सोमः” “पुनानः”
 पूयमानः सन् “चमूपु” चमसेषु “आ सदत्” आसीदति, “मिथु-
 नासः” परस्परं सङ्गताः, “निकाभाः” निनरा कामयमानाः
 “रथिरासः” यज्ञ-नेतारः “सुहस्ताः” कल्याण-पाणयः “अध्व-
 र्यवः” पवित्रेण “यं” सोमं “सपन्ति” स्पृशन्ति [सप समवाये
 (म्हा० प०)] । “सपन्तिः स्पृशन्ति-कर्त्ता”—इति नैकताः † ॥

“कृतम्”—“कृता”—इति पाठौ ॥ १ ॥

* ‘इदानीं’ साध्यन्ति न सवनमभिधीयते—इति वि० ।

† ऋ० वे० ३, ४, १८, २

‡ ‘सपन्ति’—इति परिचरय कर्मणु ३, ५ । अर्वाति कर्मणु च (२, १४) इत्यने
 निषण्णौ ।

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १

सपुनानउपसृरेदधान

१ २ २ २ १ १ १ १ २ २

ओभेअप्रारोदसीवौषआवः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १

प्रियाचिद्यस्यप्रियसासजतौ

१ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २

सतोधनकारिणेनप्रयत्सत् ॥ २ * ॥

“पुनानः” पूयमानः “दधानः” यज्ञादि-कर्म-धारकः “सः” सोमः “सूरे” प्रेरके इन्द्रे “उप” गच्छति । किञ्च “उभे रोदसी” दावा-पृथिव्यौ “आ अप्राः” स्व-महिम्ना आ पूरयति । तथा “सोमः” “आवः” स्व-तेजसा मां विवृणोति [वृणोते: “मन्त्रे घञेति (२, ४, ८१) च्चेर्लुक्, “छन्दस्यपि दृश्यते (६, ४, ७३)”—इत्यङ्गागमः । “पूर्वपदात् (८, ३, १०६)”—इति स-इत्यस्य साङ्गितिकं षत्वम्] “प्रिया” [षष्ठा आकारः (७, १, ३८)] प्रियस्य “यस्य” “सतः” विद्यमानस्य सोमस्य [यद्वा, ‘प्रिया’ प्रियाणि प्रयच्छतः सोमस्य] “प्रियसासः” अत्यन्तं प्रियतमा धाराः “जतौ” जयै रक्षणाय भवन्ति “सः” सोमः “नः” अस्मभ्यम् “धनं” “प्रयत्सत्” प्रयच्छतु [यच्छतेर्लुटि सिप्यङ्गागमः] । तत्र दृष्टान्तः—“कारिणे न” यथा कारिणे भृतकाय भृतिं प्रयच्छति तद्वत् ।

“दधानोभे”-“दधानोभे”—इति पाठौ, “सतोधन”-“सतू-
धनम्”—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १ २ २ २ १ २ ३
सर्वर्जितावर्जनः पूयमानः

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
सोमोमीढ्वा अभिनोज्योतिषावीत् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
यन्नः पूवपितरः पदज्ञाः

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १
स्वर्विदो अभिगात्रिभिष्ठाणन् ॥ ३ * ॥ ४

“वर्जिता” देवानां स्व-कला-प्रदानेन वर्धयिता “वर्जनः”
स्वयं वर्धमानः “पूयमानः” पवित्रेण पूयमानः “मीढ्वान्”
कामानां सेक्ता “सः” सोमः “नः” अस्मान् “ज्योतिषा” स्व-
तेजसा “अभ्यावीत्” अभिरक्षतु “यन्न” यस्मिन् सोमं प्रसन्ने सति
“पदज्ञाः” पणिभिरपहृतानां गवां पदानि जानन्तः “स्वर्विदः”
सर्वज्ञाः सूर्यं जानन्तो वा “नः” अस्माकं “पूर्व” चिरन्तनाः
“पितरः” अङ्गिरसः “गाः” पशून् लब्धुम् “अद्रिम्” शिलो-
चयम् “अभि” लब्धुं गन्तुम् “इष्ठाणन्” ऐच्छन् ॥

“यन्नः”-“येनानः”—इति पाठौ, “इष्ठाणन्”-“ष्ठाणन्”—
इति च ॥ ३ ॥ ४

* सू० वे० ७, ४, १८, ४ ।

† ‘गाः’-उदकानि रश्मयो वा—इति वि० ।

॥ गौरीवित्तम् ॥ ^{४ २ २}आजा । ^{४ ५}गृवाश्रयिः । विप्रज्ञताम् ।
^{१ २ २ २ २ २}मतीनां सोमः पुनानो असदक्षमूषू २३ । ^{१ २}सापन्तिया ३ १
^{४ २ २ २}२३म् । ^{१ २}मिथुनासोनिकामाध्वर्या । ^{१ २}वीरथिरा ३ १ २ ३ ।
^{४ ५ ४ ५ ३ २ ४}सः सोवा । ^४हाप्रस्तो ईहायि ॥ (१) सपु । ^४नानाः । ^४उ
^{२ ५ १ २ २ २ २ २ १}पसूरायि । ^१दधानः ओभे अप्रारोदसी वीषआवारः । ^१प्रा
^{२ २ ४ २ २ २ १ २}याचिद्या ३ १ २ ३ । ^४स्यप्रियसासज्जतीसाधुतोधा । ^{१ २}नाङ्गा
^{४ ५ ४ ५ ४}रिणा ३ १ २ ३ यि । ^{४ ५}नप्रोवा । ^{४ ५}याप्रसो ईहायि ॥ (२) ^४सव
^{३ २ ४ ५ १ २ २ २ २ २ २}र्हिता ३ । ^४वर्द्धनः पू । ^{१ २ २ २ २ २ २ २}यमानः सोमोमीढा अभिनोज्यो
^{२ १ २ ४ २ २}तिषावा २ ३ यित् । ^{१ २}याचनः पू ३ १ २ ३ । ^{४ २ २}वपितरः पदत्वाः ४ ५
^{१ २ ४ ५ ४}वर्वायि । ^{१ २}दो अभिगा ३ १ २ ३ । ^{४ ५ ४}अद्रोवा । ^४आप्रयिष्मो
^५ईहायि (३) ॥ १४ * ॥ [१]

॥ अशनम् ॥ ^{१ २}आजा । ^१गृविर्विप्रज्ञताम् । ^२मती ३

^१नाम् । ^{१ १ १ १}सोमःपुना । ^{१ १}नोश्चस । ^{० ३ ४ ५}दक्षमूषू । ^१सपन्ति
^१यन्मिथुनासो । ^०निष्कारश्माः । ^{१ १ १}अध्वर्यवो । ^{१ १ १}रथिरा ।
^१साश्४३ः । ^{१ ४}सूक्ताष्टाद्विपुः ॥ (१) सापू । ^{१ १}नानउपशू
^१रे । ^{१ १}दधाहनाः । ^{१ १ १ १}ओभेषप्राः । ^{१ १ १}रोश्दसी । ^{१ १ ४}वीषया
^५वाः । ^{१ १}प्रियाचिद्यस्थप्रियसा । ^०सजरश्ती । ^{१ १ १ १}सतोधनाम् ।
^{० १ १ १}कारिणे । ^५नाश्४३ । ^{० ४}प्राश्याष्टसाद्विपुः ॥ (२) सावा ।
^{१ १}धितावर्द्धनःपू । ^{० ०}यमाहनाः । ^{१ १ १ १ १}सोमोमीहाष्ट । ^{१ १}अभि
^{१ ३ ४ ५}नः । ^{१ २ १ १}ज्योतिषावीत् । ^०यन्नःपूर्वपितराः । ^१पदाश्३ज्ञाः ।
^{१ १ १}सुवर्विदो । ^{१ १ १}अभिगाः । ^१आश्४३ । ^{१ ४}द्राश्रियमाष्टयिष्णा
^१द्विपुः ॥ ५ * ॥ [२]

^{४ १ ४}॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ ^{४ १ ४}आजाऽपुष्ट । ^{४ १ १ १}वाहर्वाश्रियप्रश्न
^५ताम् । ^{१ १ १ १}मातीनाष्टसोमःपुनानोअसा । ^{१ १ १ १}दाश्चामूषू ।

सपारन्तियन्मिथुनासोनि । कामारश्मा । ऊष्मायि ।
 ध्वार्या । वोरयिदासःसूरश्मताड ॥(१) तासाः । पुना
 मउपहरेदधानओभेअप्रारोदसी । वीशषाआ ३ वाः ।
 प्रियारश्चिद्यस्यप्रियसासः । जतीरश्मा । ऊष्मायि ।
 तीशधा । नाङ्कारिणेनप्राश्येत् ॥(२) सात्ताः । वहि
 तावर्जनःपूयमानःसोमोमीदाष्पभिनो । ज्योतीषाश्वी
 त् । यचारमःपूर्वपितरःप । दक्षारश्मा । ऊष्मायि ।
 वाह्वार्या । दोअभिगाआद्रारयि । मिष्णाड । वारश्
 ४५५(३) ॥ ११* ॥ [३]

॥ गोष्टङ्गम् ॥ आजायुर्विप्रः । अनाहम् । मा
 रश्मा । तीनासोमः । पूना । नोअसदश्मभूसपन्ति
 यन्मिथुनासोनिकामारश्म्यारि । वारश्माजवायि । वोरा

^{२ २ १ ५ ४ १ ५}
 थि । रासःसोवा३ओ२३४वा । हा५स्तो ६ द्वायि ॥ (१)
^{३४ २२४ ५ ३२२ १ २५ २२}
 सपुनानउप । ह्यरा३यि । दा२३४ । धानओभेअ ।
^{४५ १२२ २ २ २ २ २ २}
 प्रारो । दसौवीषआवःप्रियाचिद्यस्यप्रियसासजतीसा२तो
^{१ २ १ १ ५}
 धा२ । द्वा२जऊवायि । नङ्गारिणेनप्रोवा३ओ२३४वा ।
^{४ ५ ३४ ३४५ ३२ १}
 या५स्तो६द्वायि ॥ (२) सर्वर्द्धितावर्द्ध । नःपू३ । या२३
^{२५ २ २ २ ४ ५ १२२ २२}
 ४ । मानःसोमोमी । द्वा५आ । भिनोज्योतिषावीद्य
^{२२ २ १}
 चनःपूर्वपितरःपदज्ञाःह्य२वर्वा२यि । द्वा२जऊवायि ।
^{२ २ २ १ ५ ४ ५}
 दोअभिगाअद्रोवा३ओ २ ३ ४ वा । आ ५ यिषणो ६ हा
 यि(३) ॥ १०* ॥ [४] ४

अथ माचिदन्यदिति प्रगाथात्मकं द्वितीयसूक्ते—

प्रथमा ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
 माचिदन्यदिशस्तसखायोमारिषण्यत ।
^{२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
 इन्द्रमितस्तोतावृषणस्तचासुतेमुङ्गरुथ्याचशस्त ॥ ११ ॥

* ऊ० गा० २६प्र० २ अ० १० सू० ।

† ऊ० आ० २, १, ५, १० (१भा० ५०० ४०) = ऋ० व० ५, ७, १०, ११ ।

हे “सखायः” समान-ख्यानाः स्तोतारः! इन्द्र-स्तोत्रात्
 “अन्यत्” स्तोत्रं “मां चित् विशंसत” मैवोच्चारयत, “मा रिष-
 ण्यत” मा हिंसिता भवत अन्यदीय-स्तोत्रोच्चारणेन वृथोपक्षीणा
 मा भवत, “सुते” अभिषुते सोमे “वृषणं” कामानां वर्धिता-
 रम् “इन्द्रम् इत्” इन्द्रमेव हे प्रस्तोत्रादयः! “सचा” सह
 “स्तोत” स्तुत। हे प्रशास्त्रादयः! “उक्था च” उक्थानि
 शस्त्राणि च इन्द्रविषयाणि यूयं “मुहुः” पुनः पुनः “शंसत्” ॥१॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २
 अवक्रन्तिणं वृषभं यथा जुवङ्गान्न चर्षणी सहम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २
 विद्वेषणं संवननमुभयङ्गरं मंहिष्ठमुभयङ्गं ॥५॥

“वृषभं यथा” वृषभमिव “अवक्रन्तिणम्” अङ्गशूलं
 शत्रूणां हिंसितारं “जुव” शौघकारिणं “गां न” गामिव वृष-
 भिव ॥ “चर्षणी सहम्” मनुष्याणां शत्रुसुतानामभिभवितारं,
 “विद्वेषणं” विद्वेष्टारं शत्रूणां, “संवननं” सम्यक् सभ्रजनीयं
 स्तोत्रभिः “उभयङ्गरं” निग्रहानुग्रहयोरुभयोः कर्त्तारं “मंहिष्ठं”
 दातृत्वमम् “उभयविधं” दिव्य-पार्थिव-लक्षणेन उभय-विधा-
 नेनोपेतम् [यदा, स्थावर-जङ्गम-रूपेण द्विप्रकारेण रक्षितव्य-
 मोपेतम् । अथवा उभयविधैः स्तोत्रभिर्द्वैष्टुभ्योपेतम्]—एवं
 विधं मिन्द्रमितस्तातेति पूर्वनान्वयः ॥

“सुव”-“सुर”-इति पाठौ, “संवन्न”-“संवन्नमा”-इति
च ॥ २ ॥ ५

॥ मैधातिथम् ॥ माचिदन्यदोद्वायि । विशा^{१२}सा^{१२}
ता । सखाया^१श्चो^१शयि । मा^१अ^१श्चो^१ । रायिषा^१उवा ।
प्याता^१उवा । इन्द्रमित्त्वो^१तावृषणा^१श्चो^१ । साचा^१उ
वा । उता^१उवा । मुज्जस्व^१कथा^१श्चो^१ । चशा^१ । औ^१हो^१ ।
वा^१चो^१र३४वा । सा^१प्रतो^१द्वायि ॥ (१) मुज्जस्व^१कथो^१द्वायि ।
चशा^१श्चा^१ता । मुज्ज^१श्चो^१ । कथा^१श्चो^१ । चाशा^१
उवा । साता^१उवा । अवक्रक्षिणं^१वृषभा^१श्चो^१ । याया^१
उवा । जूवा^१उवा । गान्ना^१चा^१श्चो^१ । षणा^१ । औ^१हो^१ ।
वा^१चो^१र३४वा । सा^१प्रचो^१द्वायि ॥ (२) गान्ना^१चो^१द्वायि ।
षणा^१शिसा^१हाम् । गान्ना^१श्चो^१शयि । चा^१श्चो^१हो^१ । वा^१
णा^१उवा । सा^१हा^१उवा । विद्व^१षण^१संवन्नमा^१श्चो^१ ।

११५०२४०३४०१] उत्तरार्चिकः ।

४०५

१ १ १ १ १ २ १
भायाउवा । काराउवा । काराउवा । म०ष्टिष्टमाओ
२ १ १ १ १ २ ५
हो । भया । ओहो । वाहो२३४वा । वापूयिनो
५
इहायि(३) ॥ १५* ॥ [१] ५

अथ उदुत्यइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ १ १ १ २ २ १ २ १ १ १
उदुत्येमधुमत्तमागिरःस्तोमासईरते ।

१ १ १ १ १ १ १ २ १ १ १
सत्राजितोधनसाञ्जितोतयोवाजयन्तो रयाइव ॥ १७ ॥

“त्ये” ते प्रसिद्धाः “मधुमत्तमाः” अतिशयेन मधुराः “गिरा”
स्तुति-रूपया वाचा “स्तोमासः” विष्टदादि-स्तोमाश्च “उदीरते”
हे इन्द्र ! त्वामुद्दिश्य उद्गच्छन्ति ऊर्ध्वं प्रसरन्ति [ईर गतो आदा-
दिकः (आ०)] । तच्च दृष्टान्तः—“सत्राजितः” सहेव
ग्रन्थं जयन्तः “धनसा” धनानि सम्भजन्तः [वनं वणं सम्भक्तौ
(भा० प०), “जन-सन-स्वन-क्रम-गमो विट् (१, २, ६७),
“विद्धनोरनुनासिकस्यात् (६, ४, ४१)”—इत्यात्वम्, “अञ्जि-
तोतयः” अञ्जिताः जय-रहिताः जतयो रक्षा येषां ते तद्योक्ताः
[जियो भावे निष्ठा, “निष्ठायामण्यदर्थं (६, ४, ६०)”—इति

* अ० मा० ६५० १५० १५५० ।

† अ० मा० १, १, १, २ (१ मा० ५१८ ४०) = अ० वे० ५, ७, १७, ५१ ।

पर्युदासाद्दीर्घाभावः अतएव “क्षियो दीर्घात् (८, २, ४६)”
—इति । निष्ठा नत्वाभावश्च “वाजयन्तः” वाजमवमिच्छन्तः,
वाचि “न छन्दस्यपुत्रस्य (७, ४, ३५)”—इतीत्व-दीर्घयोः
प्रतिषेधः], एवङ्गुणविशिष्टाः “रथाइव” ते यथा विविधमित-
स्तत उत्तिष्ठन्ति तद्वदुदीरतइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

कण्वाइवभृगवःसूर्याइवविश्वमिद्वीतमाशत ।

१ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रस्तोमेभिर्महयन्तःआयवःप्रियमेधासोअस्वरन्॥२॥६

“कण्वाः” कण्व-गोत्रीत्यन्ना ऋषयः “इव” स्तुवन्तः “भृगवः”
भृगु-गोत्रीत्यन्ना ऋषयः । “धीतम्” आध्यान्तम् “विश्वमित्”
व्याप्तं तमेव “इन्द्रम्” “आशत” आनशिरे “सूर्याइव”
यथा सूर्य-रश्मयः सर्वं जगद् व्याप्नुवन्ति, तद्वत् । अपिच
“प्रियमेधासः” प्रिययज्ञाः एतत्सञ्ज्ञका वाग्ना “आयवः”
मनुष्याः तमेवेन्द्र-“महयन्तः” पूजयन्तः “स्तोमेभिः” स्तोत्रैः
“अस्वरन्” अस्तुवन् । स्तु शब्दोपतापयोः भोवादिकः (प०) ॥
“आशतः”-“आनशः”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ६

* सू० त्रि० ५, ७, २८, १ ।

† अत्राह यास्कः—“अर्चयि भृगु, सम्भूष भृगुर्भूषमानो न देहे”—इति निरु०
ने० २, १७ । भृगवः—मर्जनकर्तृः सूर्याइव यथा आदित्य-रश्मयः—इति वि० ।

‡ इत्—इति पाद पूर्णः—इति वि० ।

§ अत्राह यास्कः—“प्रियमेधः प्रिया अस्तु मेधाः”—इति निरु० ने० २, १७ ।

॥ अभीवर्त्तम् ॥ ^{५ ४ २ ४ ५ ४ ५ १} उदूश्त्येऽमाधुमत्तमोवा । गायिर
^{२२ २ १ २ १ २ २} स्तोमा । सआयिराश्तायि । सात्राजितौश्१२३४ ।
^{३ ४२ ५ २ १ २ २ १ २ ३ २} धनमात्र । क्षितोताश्याः । वाजायाश्ताः । रथाः ।
^{१ ३ १ १ १ ५ ४ २ ४ ५ ४} आर३४५यि । वार ३ ४ ५ ॥(१) वाजाऽराऽन्तोऽरथाइवो
^{५ १ २ १ २ १ २ २} वा । वाजयन्तः । रथाआशयिवाः । काण्वाइवाऽ१२३
^{३ ४ ५ २ १ २ १ २} ४ । भृगवः । रियाआशयिवाः । विश्वामाशयिद्वौ ।
^{२ २ १ २ १ १ १ ५ ४ १ ४} तमाः । शाऽ३४५ । तार३४५ ॥(२) विश्वाऽमाशयिद्वौ
^{५ ४ ४ ५ १ २ २ १ २} तमाशतोवा । वायिश्चमिद्वौ । तमाशाताः । आयिश्च
^{२ २ ३ ४ ५ २ १ २ १} स्तोमाऽ१२३४यि । भिर्मह्य । तआयाश्वाः । प्रिया
^{१ २ ३ २ १ ३ १ १} माऽयिधाः । सोआ ३ । स्वा २३४५ । रा २३
^{१ १} ४ पुन्(३) ॥ १६* ॥ [१] ई

अथ पर्युषिति त्वचामकं चतुर्थं सूक्तम्—

तत्र प्रथमा ।

पर्युषुप्रधन्ववाजसातयेपरिवृत्ताणिसृणिः ।

द्विषस्तरध्याच्छणायानईरसे ॥ १* ॥

हे सोम ! “सु” सुष्ठु “वाजसातये” अस्मभ्यमन्नदानायैव
“परि प्रधन्व” परितः प्रगच्छ [यद्वा, “वाजसातये” अन्नस्य
लाभाय सङ्ग्रामं प्रगच्छ] । किञ्च “सृणिः” सङ्घनशीलस्त्वं
“वृत्ताणि” शन्नं परिगच्छ । तदेवोच्यते—“नः” अस्माकम्
“च्छणया” च्छणानां यापयिता विनाशयिता त्वं “द्विषः” शन्नं
“तरध्वे” तरीतुं हन्तुम् “ईरसे” परिगच्छति ।

“ईरसे”-“ईयसे”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

अजीजनोक्षिपवमानसूर्यविधारेश्वक्मनापयः ।

गोजीरयारक्षमाणःपुरन्ध्या ॥ २† ॥

हे “पवमान” सोम ! त्वं “पयः” पयस उदकस्य “विधारे”
विधारके अन्तरिक्षे “श्वक्मना” सामर्थ्येन बलेन “सूर्यम्”

* अ० आ० ५, १, ५, २ (५ मा० ८०१ इ०) = अ० वे० ७, ५, २२, १ ।

† अ० वे० ७, ५, २२, २ ।

११ अ० २ ख० ४ सू० ३ । उत्तरार्चिकः ।

४०८.

“मजीजनः” हि* उत्पादितवान् भवसि खलु । कीदृशः ?
 “गोजीरया” स्तोत्रभ्यो गवां प्रेरकेण स्तोत्रुणा प्रेरित-पशुकेने-
 स्तर्थाः, तादृशेन†; “पुरभ्या” बहुविध-पश्यानेन युक्ताः‡ “रक्ष-
 माणः” वेगं कुर्वाणस्त्वं सूर्यमजीजनः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ १ २ ३ १ १ ३ १ १

अनुचित्वासुतः सोममदामग्नि ॥ ३ ॥ ७

—इति तृतीयाया ऋचः प्रतीकमिदम् । मा साम्यत्र (५, १,
 ४, ६ = १ भा० ८७७४०) व्याख्याता ॥ ३ ॥ ७

१ २ ४ ५ १
 ॥ ग्यावाश्वम् ॥ परा३१यि । अ३षू । प्रध । ग्वा
 ४२ ४ १ १ १ १ १ १
 ६वा । एहियाजा । सातयेपा । रि । वृत्रा२ । एहि
 १ २ ४ ५ १ २ १
 या२ । णिसृक्षणायिर्द्वा३यिषा३ः । ता२३४रा । ऐद्वा
 १ २ १ २ ४ १
 २यि । एहिया२ । धियाऋणयाना३ई३ । रा३४५सो
 ४ १ २ ४ ५ १ ४ २
 ६ह्यायि ॥ (१) अजा३१यि । जा३नो । द्विप । वा३मा ।

* ‘हि-इति पद-पूरणः’—इति वि० ।

† ‘गोजीरया रक्षमाणः’—गोजीरेण संयुक्ताया दध्रा वा मिषया, रक्षमाणः वेगेन
 मण्डमानः—इति वि० ।

‡ ‘पुरभ्या’—उदकेन—इति वि० ।

॥ ३० ॥ १, १, ४ (१ भा० ८७७४०) = सू० सं० ७, ५, १२, १ ।

^५ एक्षिया । ^१ ना । ^२ स्वरियंवायि । ^{२२} धा । ^{१२} रेणार । ^{१२} एक्षिया
^२ २ । ^{२१} क्मनापृषोगो३जी३जी३ । ^४ रा२३४या । ^५ ऐक्षारयि । ^{२२}
^{१२} एक्षिया२ । ^{१२} रण्डमाणाः ^२ पू३ ^४ रा३म् । ^५ धा३४ ^२ पूयोई
^४ द्यायि ॥ २) ^{२२} अनु३१ । ^२ हा३यित्वा । ^४ सुतम् । ^५ सो३म् । ^२ ४
^५ एक्षिया । ^१ षा । ^२ दाममिमा । ^{२२} हे । ^१ समा२ । ^{१२} एक्षिया
^२ २ । ^२ यराजियेवा३जाण् । ^४ आ२३४भी । ^५ ऐक्षारयि । ^{२२}
^{१२} एक्षिया२ । ^{१२} पवमानाप्रा३ ^५ गा३ । ^५ हा३४ ^५ पूमोईक्षा
^५ यि(३) ॥ १८ * ॥ [१]

^१ ॥ आन्धीगवम् ॥ ^२ पय्युषुप्रधा१न्वावा । ^१ जसात ।
^२ येपा२३री । ^१ ऊम्मा२१५३ । ^{१२} वृत्राणिमक्षणिर्दिषंस्तरा२३
^{११} ४५ । ^१ धारया३उवाणी३या । ^२ ना२३ई । ^१ रसा । ^२ औ
^४ ३होवा ॥ १) ^{२२} अजीजनोक्षिपा१वामानह्वरि । ^२ षंवा २३

यिधाङ्गम्मा२१५२ । रेशक्कनापयोगोजीरया२ ३ ४ ५ ।
 रा७हा३उवा । मा२पगम् । पू२३राम् । धिया । औ
 ३होवा ॥ (२) अनुद्धित्वास्तुता१७सोमा । मदाम । रु
 मा२३हे । ऊम्मा२१५३ । समर्याराज्येवाजा७अभीर३
 ४५ । पावा३उवा । मा२ना । प्रा२३गा । दसा । औ
 ३होवा । औ५ई । डा(३) ॥ १८* ॥ [२]

॥ विराट्सुवामदेव्यम् ॥ पा५५रि । ऊषू३ प्रा३ध
 न्वावा । जा । सातयेपरिवृत्राणिसक्षणिर्द्धिषस्त । रा ।
 औ३होहायि । जा । सातयेपरिवृत्राणिसक्षणिर्द्धिषस्त ।
 रा । औ३होहायि । धियार३क्षणायाः । नऔहो३ ।
 ऊम्मा२ । रा५२सो३५हायि ॥ (१) आ५५जी । जनो३
 यिपवमा । ना । हरियंविधारेशक्कनापयोगोजीर ।

^१या । ^१औ३^२हो३^१हायि । ^१मा । ^१हरि३^२यंवि३^१धारे३^२शक्न३^१नाप३^२योगो
^१जीर । ^१या । ^१औ३^२हो३^१हायि । ^१र३^२हा३^१र३^२माणः । ^१पुरी
^१हा३ । ^१ऊ३^२म्मा २ । ^१धाऽ३^२रयो३^१प्र३^२हायि ॥ (२) ^१आऽ३^२प्र३^१नु ।
^१द्वि३^२त्वा३^१र३^२द्व३^१शत३^२सो३^१मा । ^१मा । ^१दा३^२मसि३^१म३^२चे३^१सम३^२र्थ३^१रा३^२ज्ये
^१वा३^२जा३^१ए३^२च । ^१भा । ^१औ३^२हो३^१हायि । ^१मा । ^१दा३^२मसि३^१म३^२चे३^१सम
^१र्थ३^२रा३^१ज्ये३^२वा३^१जा३^२ए३^१च । ^१भा । ^१औ३^२हो३^१हायि । ^१पवा३^२र३^१श्मा
^१मा३^२ना । ^१प्र३^२गौ३^१हो ३ । ^१ऊ३^२म्मा २ । ^१धाऽ३^२र३^१सो ३ ^१प्र३^२हा
^१यि (३) ॥ ८४ ॥ [३]

^१॥ गौरी३^२वित३^१म् ॥ ^१परि । ^१ऊ३^२षू३ । ^१प्र३^२ध३^१न्वा३^२वा । ^१ज३^२सा
^१तये३^२परि३^१वृ३^२त्ता३^१र३^२श् । ^१णायि३^२स३^१क्षणा३^२श्३^१र३^२यिः । ^१द्वि३^२षा३^१प्र३^२स्त३^१रा ।
^१ध्या३^२कृ३^१णया३^२श्३^१र३^२श् । ^१न३^२षो३^१वा । ^१रा३^२प्र३^१सो३^२द्वा३^१यि (१) ॥ ५१ ॥ [४]

* ऊ० गा० २ प्र० २ अ० ८ सू० १ ।

† ऊ० गा० २ प्र० २ अ० १ सू० १ ।

[१ अ० २ ख० ५ छ० १, २] उत्तरार्द्धिकः ।

४१३

॥ ओ०कोनिधनम् ॥ अजाइयिजनोद्धिपवमा । नसू ।
रियंविधारेःकनना २ पाया २ः । गोजा२यिराया २ ।
रहस्यार३४णाः । पुरम् । धारया२३४ औद्धोवा । औ
द्धोवा । ओ२३४काः(२) ॥ ६ * ॥ [५] ७

अथ परिप्रधन्वेति-लघाककं पञ्चमं सूक्तम्—

तच्च प्रथमायाः ऋचः

१ १ १ १

परिप्रधन्व ॥ १ १ ॥

—इति प्रतीकमिदम् । सा चान्यत्र (५, १, ५, १ — १ भा०

८६८८०) व्याख्याता ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ १ २ २ २ १

एवानृतायमहेक्षयाय

३ २ १ २ ३ २ ३ १ २

सप्तृक्कोऽर्षदिव्यः पीयूषः ॥ २ ३ ॥

* क० गा० २० प्र० २ ख० ६ सा० ।

† ख० आ० ५, १ ५, १ (२ भा० ८६८८०) = ख० वे० ०, ५, १०, १ ।

‡ ख० वे० ०, ५, १०, २ ।

हे सोम ! “शक्रः” दोमः “दिव्यः” दिवि भवः
 “धीयूषः” देवैः पातव्यः “सः” त्वम् “अमृताय” अमरण्याय
 “महे” महते “क्षयाय” निवासाय च “एव अर्धं” एवं पवस्व
 चर ॥ २ ॥

अथ छतीया ।

१ १ ३ १ २ १
 इन्द्रस्तेसोमसुतस्यपेयात्

२ ३ १ १ ३ १ २ १ २
 क्रत्वेदक्षायविश्वेचदेवाः ॥ ३ * ॥ ८

हे “सोम !” “सुतस्य” अभिषुतस्य “ते” तव स्वभूतं
 (रसमिति शेषः) “इन्द्रः” “पेयात्” पिबतु [पिबतेराशी-
 लिङि रूपम्] । किमर्थम् ? “क्रत्वे” क्रतवे प्रज्ञानाय “दक्षाय”
 बलाय “च” किञ्च, अमी “विश्वे” सर्वे “देवाः” च त्वदीयं रसं
 पिबन्तु ॥

“पेयात्”-“पेयाः”—इति पाठो ॥ ३ ॥ ८

॥ वाङ्मन्त्रं सौख्यविषम् ॥ प । येपारी । प्रधन्वा ।

२ १ २ २ १ १ २ १
 होवाहोयि । इन्द्रायसोमा । होवाहोयि । स्वादु
 २ २ १ २ २ १ १ ४ ४
 र्मिवाया । होवाहोयि । पूष्णोवाओरहवा । भ

गा५याउ ॥ (१) एव । ए॒आयिवा । एव । ए॒आयिवा ।
 अ॒मृताया । हो॒वा ३ हो॒यि । म॒हे॒क्षयाया । हो॒वा ३
 हो॒यि । स॒शु॒क्रो॒अर्षा । हो॒वा ३ हो॒र॒यि । दि॒व्यौवा
 ओ॒र॒३४वा । पी॒यूषाउ ॥ (१) इन्द्रः । ए॒आयिन्द्राः ।
 इन्द्रः । ए॒आयिन्द्राः । ते॒सोमा । हो॒वा ३ हो॒यि । सु
 त॒स्य॒पेयात । हो॒वा ३ हो॒यि । क्र॒त्वे॒द॒क्षाया । हो॒वा ३
 हो २ ३ यि । वि॒श्वौवाओ २ ३ ४ वा । व॒दा॒प्रयिवाउ ।
 वा(३) ॥ २०* ॥ [१]

॥ वारवन्तीयम् ॥ परि॒प्र॒धा॒ओ॒हो॒हायि । न्वा॒ई॒र॒३४
 न्द्रा । य॒सोमा॒र॒३४हायि । स्वा॒दुर्मि॒त्रा॒३३ । ओ॒हो॒वा ।
 इ॒हा॒र॒३४हायि । उ॒ज्ज॒वा॒र॒३४या । पू । ष्णा॒यि॒भगा॒३४ ।
 ओ॒हो॒वा । इ॒हा॒र॒३४हायि । ओ॒हो॒र॒३४ । या । ए

^५द्वियाईचा ॥ (१) ^{१२२ २२ १ २}एवामृता^१औ^१चो^१चायि । ^१यामा^१२३४^५चे ।
^{१ २ १}अयाया^५२३४^१चायि । ^{१ २ २}सगु^५क्रो^१आ^१३४ । ^{३२ ४२ ५}औ^१चो^१वा । ^{१ २}इ^५चा
^५२३४^१चायि । ^{२ ३ ५}उ^१ऊ^१वा^१२३४^१पा । ^{२ १ २ २}दि^५त्या^१ः^१पी^१यू^१३४ । ^{३२ ४२}औ^१चो^१
^५वा । ^{१ २ ५}इ^१हा^१२३४^१चायि । ^{३२ १}औ^१चो^१३१२३४ । ^{५२}वाः । ^{५२}ए^१द्वियाई
^५चा ॥ (२) ^{१ २ २ २ १ २}इन्द्र^१स्ते^१मो^१औ^१चो^१चायि । ^{१ २ ५}मा^१सृ^१२३४^१ता । ^१स्य
^१पेया^५२३४^१चायि । ^{१ २ २}क्र^५त्वे^१द^१त्ता^१३४ । ^{३२ ४२ ५}औ^१चो^१वा । ^{१ २ ५}इ^१हा^१२३
^५चायि । ^{२ ३ ५ १ २ १}उ^१ऊ^१वा^१२३४^१या । ^१वि । ^१श्रा^१यि^१च^१दा^१३४ । ^{३२ ४२}औ^१चो^१
^५वा । ^{१ २ ५}इ^१हा^१२३४^१चायि । ^{३२ २}औ^१चो^१३१२३४ । ^{५२}वा । ^{५२}ए^१द्वियाई
^५चा । ^१हो^१पु^१ई । ^१डा ३ ॥ १०* ॥ [२]

^{१ १ २ ५ १ २ ५}॥ सफम् ॥ परि^१प्रा^१३^१धा^१न्वा^१ई^१२३४^१न्द्रा । ^{१ १ १}य^१सो^१मा^१२३ ।
^१खा^५२३४^१दूः । ^{१ १}मि^१त्रा । ^{१ ५}य^१पू^१ष्ण^१३^१भा^१३ । ^{१ ५}गा^१३४^१पू^१यो^१इ^१चा
^१यि (३) ॥ ८ ॥ [३]

* क० मा० १५० १ अ० १० १ ।

† क० मा० १०५ १ अ० १६ ।

॥ वाजदावर्यम् ॥ परिप्रधा । न्वा^१र^१ई^५र^१३४द्रा । या
 २ सो^१ २ ३ ४ मा । स्वा^५ र^१ दूः । मा^१ र^१ ३ यि^१त्रा । या
 १ २ १ १ ५ ५ १ १ १
 २ पू । ० ह्योभोर^१३४वा । गा^१प्रयो^५इ^५ह्ययि ॥ (१) एवामृता ।
 १ १ १ ५ १ १ ५ १
 या^१र^१मा^५र^१३४वे । चा^१र^१या^५र^१३४या । सा^१र^१पू । क्रो^१ २ ३
 २ १ १ २ १ ५ ४ ५
 आ । षा^१र^१दा^५यि । व्यःपो^१२३४वा । यू^१प्र^५षो^५इ^५ह्ययि ॥ (२)
 २ २ १ १ १ ५ १ १ ५
 इन्द्र^१स्ते^१सो । मा^१र^१सू^५र^१३४ता । स्या^१र^१पे^५र^१३४यात् । क्रा^१र
 १ १ १ २ १ ५ ४
 त्वे । दा^१र^१३४वा । या^१र^१वा^५यि । श्व^१चो^५र^१३४वा । दा^५पू
 ५
 यिवो^५इ^५ह्ययि (३) ॥ ७# ॥ [४]

॥ स्वर्निधनम् ॥ परी^१इ^१ह्ययि । प्रधा^१र^५३४न्वा । इन्द्रा^१
 १ १ १ ५ १ १ १
 ३ ह्यो । य^१सो^१ २ ३ ४ मा । स्वा^५दू^१ ३ ह्यो^१यि । मि^१त्रा
 ५ १ १ १ १ ५ ४ ५ ५
 २ ३ ४ या । पू^१ष्णे^५ ३ ह्यो^१यि । भगा^१ २ ३ ४ या । पू^५ष्णे
 ४ ५ १ १ १ १ १ ४
 भगा^१य । पू^५ष्णा^१ ३ ४ ३ । ह्यो^१३४३यि । भा^१र^५गा^१पू^५या^५इ

^{३ २ १} ५६ ॥ (१) ण्वा३होयि । ^{३ ५} अमृता३३४या । ^{३ २ १} महे३होयि ।
^{३ ५} क्षया३३४या । ^{३ २ १} सप्र३हो । ^{२ ३ ५} क्रोआ३३र्षा । ^{३ १ १} दिव्या३हो
^{२ १} यि । ^५ पीयू३३४पाः । ^{४ ३ २ ५} दिव्यःपीयूषः । ^{३ २} दिव्या३३४ः ।
^२ हो३३४यि । ^{२ ४} पी३यूषा३३५६ः ॥ (२) ^{३ २ १} इन्द्रा३हो । ^{२ ३} तेसो
^५ ३३४मा । ^{३ २ १} सुता३हो । ^{२ ५} स्यपे३३४यात् । ^{३ २ १} क्रत्वे३होयि ।
^{३ ५} दक्षा३३४या । ^{३ २ १} विश्वे३होयि । ^{३ ५} चदा३३४यिवाः । ^{४ ३ २} विश्वे
^{४ २ ५ २} चदेवाः । ^{३ २} विश्वे३३४३ । ^२ हो३३४यि । ^{२ ४} चा३३दा३५यिवा३३५
^{२ १ ३ १ १ १ १} ६ः । ए३३ । सुवर्वते३३४५ (३) ॥ ४* ॥ [५]

^१ ॥ वाजजित् ॥ ^१ परिप्रधन्वा । ^१ होवा३होयि । ^२ इन्द्रा
^२ यसोमा । ^१ होवा३होयि । ^२ स्वादु३र्भि३त्राया । ^१ होवा ३
^१ होयि । ^{२ २} पू३ष् भगाया । ^१ होवा३हो३३ । ^{२ ५ २} वा ३३४यौ
^२ होवा ॥ (१) ^{१ २ २} एवामृताया । ^{२ १} होवा३होयि । ^{२ २} महेक्षया

या । होवा३होयि । स३उक्रोअर्षा । होवा३होयि ।
 दिव्यःपीयूषाः । होवा३हो३१ । वा २ ३ ४ औहोवा ॥
 इन्द्रस्तेसोमा । होवा३होयि । सुनस्यपेयात् । होवा
 ३होयि । कत्वेदक्षाया । होवा३होयि । विश्वेचदेवाः ।
 होवा३हो३१ । वा२३४औहोवा । वाजीजिगीवाविश्वाध
 ना३१११११ ३१११११ ॥ ६* ॥ [६]

॥ पौष्कलम् ॥ परिप्रा३ध । न्गाई२३४न्द्रा । यसो ।
 मास्वा२३४दूः । मिवा । या२३४५ । पू६५६ । ष्णा
 १२ ३ १ १ १ १ १ ॥ १८† ॥ [७] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य एकादशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* क० गा० १७५० २४० ६५० ।

† क० गा० ११५० १५० १८५० ।

अथ तृतीय-खण्डे—

सूर्यस्येवेति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ २ ३ १ ० ३ १ १
सूर्यस्येवरश्ययोद्रावयित्तवो

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मत्सुरासः*प्रसुतःसाकमीरते ।

१ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ ०
तन्तुतत्परिसर्गसिआशवो

१ २ ३ २ २ ३ १ ३ २ ३ २
नेन्द्रादृतेपवतेधामकिञ्चन ॥ १† ॥

“सूर्यस्य” सर्वस्य प्रेरकस्य सुवीर्यस्यादित्यस्य “रश्मय इव”
सर्वतो व्यापकाः किरणा इव “द्रावयित्तवः” सर्वत्र द्रवणशीलाः
“मत्सुरासः” मदकराः “प्रसुतः” प्रकर्षण सुताः अभिषुताः
[एकवचनं छान्दसम् (३, १, ८५)] “आशवः” ग्रहेषु चमसेषु
च व्याप्ताः “सर्गसि” सृज्यमानाः सोमाः “ततं” विस्तृतं “तन्तु”
तन्तुभिः कृतं वस्त्रं दशापवित्रं “साकं” सह युगपत् “परि-
रते” परितो गच्छन्ति । ते सोमाः “इन्द्रादृते” इन्द्रं वर्ज-
यित्वा अन्यत् “किञ्चन धाम” देव-शरीरं लक्ष्मीकृत्य “न पवते”

* “प्रसुतः”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ७, २, १२, १ ।

‡ “रश्मि” भुक्ता नाव्यत् सोमस्य, आश्विनमसि—इति वि० ।

न गच्छन्ति ॥ [इन्द्रस्य धाम्नी यष्टव्यत्वञ्च “अयानीन्द्रस्य प्रिय-
धामानि”—इति मन्त्रवर्णादवगम्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ १
उपोमतिः पृच्यते सिच्यते मधु

३ १ २ ३ २ ३ १ १
मन्द्राजनी चोदते अन्तरासनि ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
पवमानः सन्तनिः सुन्वतामिव

१ २ ३ १ ३ ३ १ २
मधुमान्द्रस्य परिवारमर्षति ॥ २* ॥

अस्मिन् परिवाद-रूपे स्तोत्रे इन्द्रे “मतिः” स्तुतिरूपा
“पृच्यते” स्तोत्रभिः संयोज्यते [पृची सम्पर्के (दि० आ०)] ।
तथा “मधु” मदकरः सोमः इन्द्रार्थं “सिच्यते” अद्विर्यव-सक्तु-
भिश्च सिक्तो भवति, ततः “मन्द्राजनी” [अज गति-क्षेपणयोः
(अदा० आ०)—इत्यस्य लुटि ङीपि रूपम्] मदकरस्य रसस्य
प्रेरयित्रौ सोमधारा तस्येन्द्रस्य “आसनि” आस्ये “अन्तर”
मध्ये “चोदते” प्रेर्यते [आस्य-शब्दस्य “पद्मनीमासित्यादिना
(६, १, ६३) आसन्नित्यादेशः] । किञ्च “सन्तनिः” यद्वादिषु
सम्यक् विस्तृतः “सुन्वताम्” अभिषुतवतां यजमानानां सम्बन्धिनी,

* ऋ० वे० ७, २, २१, २ ।

† ‘सन्तनिः—सन्तनिः, सुन्वतामिव—यथा सुन्वतां सन्तनिः कर्मुसन्तनिः एवं
सोमस्य चारयेनि—इति वि० ।